

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

1 MARTIE 1934

G. TOPIRCEANU	Minunile Sfântului Sisoe	483
AL. ROBOT	Versuri	499
C. GANE	Acel ce nu poate trăi în țară străină	506
COLONEL LĂCUSTEANU,	Amințiri (III)	525
GALA GALACTION	O lecție asupra lui J. S. Mill (III)	549
G. FLORESCU	Planuri inedite ale Bucureștilor la la sfârșitul veacului al XVIII-lea	572
D. I. SUCHIANU	Bilanțul cinematografului vorbitor	604
DAN BOTTA	Poetica lui Paul Valery	618
Dr. N. ROMANESCU	Penitenciarele în cadrul problemelor școlare	628
Cpt. Comandor P. FUNDĂȚEANU	Eșirea la mare	641

C R O N I C I

CRONICI IEȘENE de *George Mihail-Zamfirescu* (672); GRAZIA DELLEDA de *Alexandru Marcu* (682); VITRINA VIETEI ȘI LIBRĂRIEI FRANCEZE de *I. Igiroșianu* (687); ORTODOXIE ȘI CATOLICISM LA BERDIAEFF de *C. Noica* (695); ANUL ECONOMIC 1933 de *George Stroe* (698).

REVISTA REVISTELOR

NUMARUL — 240 PAGINI — 25 LEI

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ,
ARTA ȘI CULTURĂ GENERALĂ

Comitetul de direcție :

**I. Al. Brătescu-Voinești, O. Goga, D. Gusti, E. Racoviță,
C. Rădulescu-Motru, I. Simionescu.**

Redactor șef :
Paul Zarifopol

*Secretar de redacție
și administrator :*
Radu Cioculescu

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
B U C U R E Ș T I , I
39, B-dul Lascăr Catargi
Telefon 241/97

300 LEI ABONAMENTUL ANUAL LEI 300

25 LEI EXEMPLARUL 25 LEI

**EDITATA DE FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
„REGELE CAROL AL II-lea“**

REVISTA
FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL I, No. 3, MARTIE 1934

BUCUREȘTI
IMPRIMERIA FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE

MINUNILE SFÂNTULUI SISOE

P R O L O G

Abia trezit din somn în coliba lui prizărită la marginea dinspre răsărit a Raiului, sfântul Sisoie făcătorul-de-minuni înălța pe glasul al șaptelea, cu un ochiu închis și cu celalt deschis numai pe jumătate, o cântare de laudă Impăratului ceresc, stăpânul celor văzute și celor nevăzute. Ieși apoi în prag, să se spele pe ochi la soare cu apă rece dintr'o bårdacă de lemn mirositor, pufnind și împreșcând în juru-i stropi de diamante. După ce isprăvi și această treabă cu bine, îmbracă peste cămașă anteriorul lui de șiac cafeniu, mai scurt ceva la spate decât dinainte. Iși luă apoi de după ușă toiagul lustruit de vreme și porni să facă o plimbare de dimineață, ca de obicei, pe alea cea mare.

Coruri de binecredincioși s'auzeau din toate părțile Raiului, cântând psalmi și osanale în strălucirea trandafirie a dimineții. Unul răsuna aproape, de după buchetele de aluni din față : - *Bine ești cuvântat, Doa-a-mne, învăță-ne pre noi îndreptările ta-a-a-le...* Altul îl îngâna mai de departe, dintr'un pâlc de răchiți înflorite : - *Slavă ție, Dumnezeuul nostru, slavă ți-i-e...* Iar al treilea le răspundea de cine știe unde, cu un ton mai ridicat : ...*oa-a-mne... a-a-a-le...*

Astfel grădina Raiului răsuna de cântări bisericesti în toate zilele din zori și până noaptea, de-ți era mai mare dragul. Și văzduhul mirosea pretutindeni numai a smirnă și a tămâie, de-ți venea amețea ; ba te-ar fi apucat dela o vreme chiar durerea de cap, dacă în Rai ar fi cu puțință asemenea răutăți.

Dar în grădina cea sfântă a Raiului nu se pomenește boală ori durere, căci acolo nu se cunoaște moarte. Traiul celor prea-fericiți curge pururea lin, subț un cer fără nouri, din care nu fulgeră niciodată. Pe covoarele de iarbă tunsă și pe cărările presărate cu nisip de aur, nu sunt hopuri și mușuroaie de care să te împiedici la plimbare, nici gropi neastupate, în care ar putea să dea binecredincioșii, din nebăgare de seamă. Acolo șarpele nu are venin, ardeul nu ustură

și ghimpții trandafirilor sunt bonți. Toate stau în preajma omului smerite și se poartă cu blândeță, toate sunt dulci la gust și netede la pipăit.

Lăsându-și chilia în paza Domnului, pe deal, sfântul Sisoe coborî la început o potecă îngustă, printre mesteceni cu tulpini drepte și albe, înfipte ca niște lumânări mari de spermanțet în fumul distrămat al frunzișului; străbătu apoi de-a curmeziș, prin iarba stropită de aghiasma dimineții, o sfântă poiană, încununată jur-împrejur de trandafiri galbeni, care miroseau de departe a busuioc. Pe aici, soarele abia acum începea să răsară. Albăstrele și aglice cuvicioase își întorceau spre el cruciulițele de smalt. Și macii înalți pe tulpină, luminați numai dintr'o parte, ardeau neclintit deasupra ierbii ca șiraguri de candelă roșii, cu feștila micșorată pe dinlăuntru.

Sfântul Sisoe trecu apoi, în pas agale, de-alungul unei cărări deschise între două rânduri de pini întunecați, cu vârfurile poleite de soare. Acolo sus, în bătaia razelor, străluceau pe liane Florile-paradisului, necunoscute pe acest pământ. Unele, portocalii și lungi, înălțau spre cer limbi ușoare de flăcări, închipuind în aer icoana vie a sfântului Duh; altele albastre și mari, abia animate de crengi, își legănau cu gura 'n jos clopotele de azur, gata să sune pentru îngerii văzduhului chemarea la liturghie.

Când apucă la dreapta, pe alea cea mare, Sisoe văzu venind spre el un convoi lung de binecredincioși. Rânduți patru câte patru, înaintau domol, cu făclii aprinse în mână, cântând din toate puterile psalmii prorocului David. Un Sfânt de cei mari, cu picioarele goale în sandale de argint și cu cerc de lumină aburoasă în jurul capului mergea în fruntea lor, bătând tactul din toiaș și ținându-le isonul.

— Blagoslovește, sfinte părinte! îl întâmpină de departe Sisoe, cu voe bună.

Dar celalt nici nu-și întoarse capul măcar.

— De dimineață ați pornit la treabă.., îi strigă iar Sisoe, mai tare, cercând să intre 'n vorbă.

Dar Sfântul cel mare tot nu-i răspunse. Se 'ncruntă doar la el și-i făcu semn, din treacăt, să nu-l turbure cu vorbe în deșert.

Sisoe se feri mai la o parte din calea convoiului și rămase acolo, cu bărbia sprijinită 'n toiaș și cu picioarele desfăcute tare 'n laturi, ca să privească de-aproape binecredincioșii în trecere.

Erau de toată mâna. Și mai slabi, și mai grași, cum se 'ntâmplă. Toți umblau îmbrăcați la fel, în cămășoae albe de in, lungi până la călcăie și strânse bine 'n baeră la gât, din care numai capul ieșea la iveală. Și fiind rași peste tot la obraz și cu capetele tunse chilug, de pe nimica nu se mai putea cunoaște, pe din afară, care-i bărbat și care femeie.

Ușurați cu totul de cele pământești, cei din fruntea convoiului călcau lin și spăsit, de părea că poartă fiecare o tavă cu colivă pe creștet. Mergeau cu privirile 'n ceață, ca niște mumii albe, care-au înviat la soare și-au început să miște. Mcșneag ori tânăr, cine-l mai putea ști pe fiecare? Ghiara vremii nu mai avea putere să-i sgârie, căci suflarea de ghiață a veșniciei trecuse prea de multă vreme peste chipurile lor, poleite ca marmura.

Alții, în urma acestora, mai de curând veniți de pe pământ, cu obrazul stafidit de postiri îndelungate și cu genunchii înțepeniți de mătăanii, călcau de sus, ca 'n străchini, gata să se poticnească la fiecare pas. Unii dintr'înșii nu știau încă să cânte, că erau proaspeți de tot; dar sbierau și ei la fel, ba chiar mai tare decât ceilalți, ca să se 'nvețe. Altminteri toți erau curați, ca și cum chiar atunci ar fi fost scoși din scâldătoare. Și cum treceau de-avalma pe lângă Sisoe, cu ochii 'n jos de atâta smerenie și umilință, se cunoștea cât de colo că n'a fost cine știe ce de capul lor, pe pământ. Rar zăreai printre ei câte unul mai acătării, ce părea să fi fost om cu stare și cu greutate în zilele lui, măcar că se vedea acum ajuns la cot cu toți calicii.

Convoiul era pe isprăvite și Sisoe se pregătea să-și caute de ale sale, când rămase deodată cu privirea ațintită, încruntând sprânceana. În urma tuturor, venea depănând mărunt din picioare, agățat de coada convoiului, unul mai mic la trup și mai de nevoie decât toți. Acesta era, pe semne, numai de câteva ceasuri intrat în împărăția de sus. Iși domolea uneori pasul și, lungind gâtul, se uita speriat în juru-i... și parcă-i venea să plângă. Și iar începea să lucreze amarnic din picioare și să scâncească cu obrazul încrețit de obidă, smârcind din nas la tot pasul. Când ajunse în dreptul lui Sisoe și dădu făcă veste cu ochii de el, o rupse la fugă și 'ncepu să urle de spaimă. Căci sfântul Sisoe, ca să-i vâre și mai tare 'n oase fiica de cele dumnezești, se stropși la dânsul umflându-și obrazii, ba se luă și după el câțiva pași, cu toiagul ridicat.

După aceasta, Sisoe se întoarse liniștit și însemnă cu vârful toia-gului în nisip numărul celor ce trecuseră prin fața lui. Erau o sută nouăzeci și nouă de toți, fără a fi socotit la numărătoare și pe Sfântul cel mare din fruntea lor. Aducându-și aminte de acela, Sisoe se posomorî puțin la obraz. S'aștepte el de-acum să-i mai ceară blagoslovenie...

— Parcă ce-i el mai mult decât un sfânt, ca mine și ca altul?

Gândind astfel, Sisoe se uită înc'odată, lung, în urma bincredincioșilor, care se depărtau acum amestecați în grămadă, cu spinările lor albe și rotunde, ca o turmă de oi ridicate 'n picioare.

— Unii prea mult, alții nimica... oftă el iar, plecându-și nasul în pământ.

Căci încă dela început, de când intrase în Rai și văzuse cum stau lucrurile pe aici, Sisoe nu visa altceva, decât să capete și el o

ceată cât de mică de binecredincioși, pe care să-i călăuzească pe cărările Domnului, să-i învețe și să-i muștruluiască de dimineața până seara, cum vedea el că fac sfinții cei adevărați cu prea fericirii de subt oblăduirea lor. Dar Domnul Dumnezeu, știindu-l pre el cam lipsit de învățătură și nu cu totul deslegat de cele pământești, măcar că plin de râvnă duhovnicească și curat la cuget, nu prea se uita la gura lui. Și nici n'ar fi putut Cel milostiv să-i împlinească voia, fără a stârni turburare și zizanie între sfinții părinți ; căci, după canoanele Raiului, numai sfinții cei cunoscuți și slăviți de toată suflarea creștinească de pe pământ au dreptul să primească subt ascultare o ceată de binecredincioși. Bine-înțeles că nici acelora nu li se dă așa, cu hapca, fără nici o socoteală, ci potrivit cu rangul și cu vrednicia fiecăruia. Astfel, unul de cei mari de tot poate să aibă subt oblăduirea lui și până la trei sute de suflete ; pe când altul mai mic în grad, însemnat doar cu o cruciuliță neagră la calendar, primește și el, acolo, vre-o zece-douăzeci de capete, ori numai cincisase bucăți - o nimica toată. Cât despre gloata cea mare a sfințișorilor de rând, pe care nici popa nu-i mai cunoaște, cine i-ar mai putea împăca pe toți ? Jos, pe pământ, nimeni nu le are grija. Nimeni nu-i mai pomeneste, ca și cum n'ar fi. Doar din an în Paște dacă-și mai aduce aminte de câte unul vr'o babă amărită care, te miri din ce pricină, se 'ntâmplă să aibă slăbiciune aparte pentru el. Așa fiind, acestora nu li se poate da nici un suflet de creștin pe mână. Și nu le rămâne alta de făcut, cât ț-i veșnicia de lungă, decât să se plimbe fiecare toată ziua de colo până colo prin sfântul Rai, fără treabă, înălțând numai când și când, ba unul, ba altul, câte o cântare nouă de laudă, pe neașteptatele, de după câte un tufiș, cu meșteșugite întorsături din gâtlej.

După ce convoiul a pierit cu totul la o cotitură, Sisoe căscă prelung și se uită la cer. Soarele se ridicase abia de-un stat de om de-asupra copacilor. Până la ceasul când sună clopotul dela trapeza cea mare din mijlocul Raiului, ca să adune sfinții și binecredincioșii la gustare, mai era încă destulă vreme.

Aducându-și aminte de mâncare, Sisoe simți îndată la rădăcina limbii gust de lapte dulce și de smochine coapte, hrana cea de toate zilele a fericitilor dintru împărăția de sus.

— Parcă aș bea o leacă de apă... se gândi el, strâmbându-se puțin. Și n'apucă să-și isprăvească bine gândul, că 'ndată țâșni dintre pietrele dela picioarele lui gâlgâind, un izvor de apă proaspătă și curată ca lumina. Sisoe luă în pumni și sorbi o gură plină - dar nu înghiți decât jumătate : cealaltă jumătate el o împroscă în soare, cu buzele strânse, ca să facă curcubeu.

Astfel în Rai orice dorință ori nevoie îți este împlinită, cât ai clipi din ochi. Atâta doar, că nimeni nu cutează acolo să dorească vreodată

ce nu se cade, fiindcă Cel a-toate-știutor veghiază și cunoaște în orice clipă gândurile fiecăruia.

Sisoe își udase cerul gurii, fără nici o plăcere deosebită, căci abia apucase a-i fi sete, și acum nu știa ce să mai facă.

O viespe mare, de prin apropiere, veni numaidecât să-i ție de urât și i se lăsă cu încredere pe mână. Era o viespe evlavioasă. Trăise pe pământ tot în preajma unei sfinte biserici și se sfârșise la urmă, leșinată de foame, pe o lespede din pronaos.

Sisoe începu s'o necăjească cu arătătorul pe la coadă, doar-doar l-o înțepa. Multă nădejde de împunsătură nu prea trăgea el din partea unei viespi așa de bisericioase. Dar mai știi? Poate că până la urmă tot are să-și piarză răbdarea, să-i vâre barem vârful acului... Căci de atât amar de vreme, de când abia mai ținea minte, pe Sisoe nu-l mai duruse nimic; și-ar fi vrut să mai simtă și el, măcar odată, un pic de usturime ori de durere, nu de alta, ci ca să se poată bucura la urmă, cu adevărat, că nu-l mai doare nimica. De altfel, toți tovarășii lui din Rai, întru neștirbită fericire, umblau ahtiați după așa ceva:

— Rogu-mă sfinției tale, se rugau ei adesea unul de altul când se întâlneau în câte un loc mai ferit, - trage-mi un pumn în nas...

Dar puteau ei să tot încerce, că nu-i durea nici cât un bobârnac, măcar de și-ar fi cârmit nasurile din loc.

Văzând că viespea își ferește încoace și 'ncolo pântecul inelat și n'are de gând să-l înțepe, Sisoe o înălță la urmă într'un vârf de deget și-o suflă, cu ciudă, să se ducă de unde a venit.

Sfinția sa se ridică apoi și porni încet mai departe, pe o cărare largă și umbrită ce se chema « Drumul lui Adam ».

În cedrii cei înalți de pe margini, îngerăși de felurite mărimi, cu aripioare albe, se jucau sburând care 'ncotro și ascunzându-se prin frunzișuri. Unii se legănau cuminiți la soare, pe crengile din vârf; alții, mai sglobii, s'agățau de liane cu capul în jos și-și făceau vânt dela un copac la altul, ori s'alungau printre ramuri cu țipete fragede și ușoare. Iar când se întâlneau prin văzduh câte doi mai gâlcevitori, se 'nvălmășau grăbit, ciufulindu-și părul bălai și veneau ghem până aproape de pământ. Și 'n urma lor rămânea plutind câte o pană albă, care cădea încet ca un fulg mare de omăt pe iarba întunecată.

Sisoe ar fi vrut să treacă pe acolo nevăgat în seamă. Stătu puțin la îndoială: să meargă mai departe, ori s'apuce pe alt drum?... Dar a fost prea târziu. Un îngerăș, care se pitise de tovarășii lui de joc între candelabrele unui castan înflorit, îl zări de-acolo, printre frunze. Și-i strigă de departe, cu glas de clopoțel:

— Săru-'mâna, sfinte Sisoe!

Atât a fost de-ajuns. Se făcu liniște, o clipă, și toți îl căutară cu ochii... Apoi stolul întreg se năpusti asupra lui. Il înconjurară, îl năpădiră din toate părțile:

— Sisoie! Sisoie! Sisoie!

Și era o larmă de țipete argintii și-o învâlmășală de aripi albe așa de cumplită, că bietul Sisoie nu-și mai vedea capul :

— Indărăt, svăpăiaților!.. Ce-aveți cu mine?..

Dar ei începură s'arunce 'n el cu flori și să facă horă 'n jurul lui, petrecându-l cu alai :

*Sisoie, Sisoie,
Vâr cu tata Noe,
Floare de trifoi,
Fir de usturoi,
Ia-te după noi!*

Sisoie se apăra cu cotul în dreptul obrazului de sburdălniciile lor ; se răsucea 'n loc și se lua după câte unul dar nu-l putea prinde. Abia dacă a apucat să-i lipească unuia, cu piciorușe dolofane, lîp! o palmă la spate, din fugă.

— Stați numai, că v'arăt eu vouă!.. Ingeri sunteți voi, ori diavoli împelițați?

Un Serafim care tocmai trecea 'n sbor pe de-asupra copacilor, zărind forfota de jos se lăsă numai decît la pămînt, să vază ce-i. Făcu trei sărituri lungi pe vârful picioarelor, cu aripile încă desfăcute, înainte de a se opri din iuteala sborului. Și aripile de azur i-se strînseseră apoi dela sine de-a lungul spatelui, până de-asupra coapselor de fildș.

— Liniște! strigă el, bătînd din palme. Plecați de-aci... Unul să nu mai vază!

La glasul Serafimului, îngerii se risipiră într'o clipă, fâlfâind în toate părțile ca un roi de fluturi mari.

— Nu poate omul să mai treacă pe nicăeri de răul lor.. , vorbi Sisoie către Serafim, scuturîndu-și florile de pe umeri și iarba din păr.

Și nu pornise bine mai departe, când o veveriță mică, prinzînd pe semne și ea curaj din cele ce văzuse, se coborî iute dintr'un copac, se opri drept în mijlocul cărării în două labe și-i făcu, de departe, o reverență. Apoi se întoarse și-i mai făcu una, de-a 'ndaratele, cu co-dița pe spate.

Reșu de ciudă, Sisoie zvârli cu toiagul după ea :

— Scărnăvie!.. Acuș te ridic de vârful cozii și te duc înaintea Celui prea-înalt!

Și cum veverița pierise prea repede 'n frunziș, lăsându-l încă plin de mînie, sfinția sa luă martori copacii dimprejur pentru o îndrăzneală ca aceasta :

— Auzi d-ta!..

Aleea pe care apucase Sisoie dădea într'un luminiș rotund, cât

o arie largă, bătrănită bine de pași pe la margini, măcar că locul nu părea tocmai potrivit pentru plimbare.

Acolo, drept în mijloc, stătea un pom singuratic, prăpădit de bătrânețe. Un gard de sârmă cu ghimpi îl închidea de jur-împrejur, ca nimeni să nu mai poată atinge cu piciorul, în veci de veci, iarba cea uscată de subt el, ce se vedea tăvălită strașnic în câteva locuri.

Acesta era Mărul lui Adam, rămas aici dela începutul lumii.

O fi fost el pe vremuri mai arătos, poate. Acum era un biet copac strâmb și desfrunzit, ca vai de el. Când îl mișca o adiere de vânt, începea să geamă din încheeturi și să schiaune cu glas așa de pierit, că parcă se milogea de iertare. Alte ori însă, fără pic de vânt, se trezea foșnind într'aiurea, ca de pe altă lume, din cele două-trei smocuri de frunze, câte-i mai rămăsese pe poale; și parcă râdea singur atunci, aducându-și aminte de cele ce văzuse, odată, subt crengile lui îngăduitoare...

În jurul trunchiului uscat, la mijloc, stătea încolăcit un șarpe. După înfățișare, nici ăsta nu părea mai de ispravă. Era un șarpe bătrân și slab din cale-afară, numai piele și oase, ca un țâr. De demult tare trebuie să fi rămas el înodat acolo, numai cu sufletul la gură, ca o curea veche care ține scoarța pomului să nu-i lunece la vale. De bătrân ce era, îi căzuse toți dinții și-abia mai putea clipi din ochii lui mici, de găină bolnavă. Iși luaseră vrăbiile nărav să-l ciugulească în batjocură, de două ori pe zi, cu de-amănuntul. Și el n'avea putere nici să mai sâsâie măcar, cum fac șerpii cei întregi la fire, când îi sgândărești; își încrețea doar pielea din jurul nasului, puțin, ca să-și arate scârba. Iar dacă-i venea 'n minte să-și strecoare printre buze limbuța neagră și despicăță, ca să sperie dușmanul, rămânea de multe ori cu ea afară, atârnată într'o parte. Nu mai știa din ce pricină a scos-o și uita s'o mai tragă înlăuntru.

De-o asemenea tovărășie, copacul s'ar fi lepădat bucuros. Se săturase până 'n gât să tot simtă pe lângă sine o astfel de lighioaie, neputincioasă și adormită. Și poate că și șarpele s'ar fi dus să tânjască 'n altă parte, că-i era și lui lehamite de când tot sta acolo. Dar ce erau să facă? Soarta îi legase la un loc pe vecii-vecilor, căci Domnul Dumnezeu hotărîse, în nemărginita lui bunătate, să-i păstreze viitorimii pe amândoi, pentru aducere-aminte.

Mărul lui Adam nu mai dădea rod. Doar la zece ani odată dacă mai făcea și el, acolo, câteva mere pipernicite și verzi, de-ți strângeau gura pungă numai cât te uitai la ele. Ceasuri întregi stăteau atunci sfinții părinți cu ochii la acele mere pădurețe, și le lăsa gura apă, că erau doriți de acritură. Dar nimeni nu cuteza să s'atingă de ele, fiind lucru cu primejdie: veninul lor își păstrase până astăzi virtutea de a-l împinge pe om în mare ispită... Odată, trecând, pe aici un convoi de binecredincioși, zice că unul dintre ei ar fi îndrăznit s'apuce din treacăt, pe furiș, un măr căzut în iarbă. Și până

să prinză de veste Sfântul din fruntea convoiului, până s'alerge la el, să-l scobească cu degetul în gură ca să-i scoată bucățița dintre dinți, acela a 'nghițit-o nemestecată... Și nu i-a mai trebuit alt popă! S'a scuturat ca de friguri, de vre-o două ori, - și numaidecât dup'aceea a 'nceput a se uita galeș, pe subt sprâncene, în jurul lui. Pe urmă, s'au trezit cu el că 'ncepe să fluere un cântec de lume Și dintr'odată s'a pornit să sbiere, cât îl ținea gura :

*Hai, leliță, 'n deal la vie,
Să culegem razachie...*

- și alte mășcări de acest fel, cum nu se mai auzise niciodată în sfântul Rai. Iar la sfârșit a fost apucat de nebunia lui cu atâta furie, că nu mai știa nimeni ce să-i facă și cum să scape de el. Dădea buzna la tovarăși, adulmecând grabnic și pipăindu-l pe fiecare, încât unora le aducea mare tulburare în inimă, măcar că alții îl scuipau și-l îmbrânceau cât colo. Așa că la urmă a trebuit să fie luat pe sus, până ce i-a trece harțașul, ca să nu-i molipsească și pe ceailalți, ori s'apuce a-i vătămă cumva. Și astfel mult năduf a pătimit de pe urma lui Sfântul care-l avea în pază...

— Așa i-a trebuit! se gândi Sisoe, aducându-și aminte de această veche întâmplare. Când ai binecredincioși pe samă, va să fii cu ochii în patru... că ce știi ei, săracii? Dacă-i lași de capul lor, îndată culeg de pe jos și bagă 'n gură tot ce le cade la 'ndemână...

Iaca, lui de pildă, nu i s'ar fi putut întâmpla una ca asta. Să aibă el câțiva în grijă, i-ar fi ținut din scurt, nu așa. Nici să s'aplece cât de cât, ca să se scarpine la vr'un picior, nu i-ar lăsa. Le-ar face el însuși slujba aceasta, la nevoe. Când ai puțini, merge... Dar asta-i, că sfinții cei mari nu vor să se mulțamească cu puțin; ba câte unul mai lacom are atâta liotă de creștini pe cap, că nici să le dea apă de două ori pe zi nu mai prididește, necum să-l scarpine pe fiecare unde-l mănâncă...

— Facem un țintar, frate Sisoe? răsună deodată, dela spatele lui, un glas trăgănat.

Sisoe se întoarse și dădu cu ochii de un sfânt lung și slab, care s'apropiase fără zgomot și se oprise la câțiva pași, în soare. Un anterior vechiu, cam ros de molii pe poale și pe la mâneci, îi îmbrăca trupul deșirat.

Acesta era sfântul Avacum, poreclit Habacuc, cunoscut în tot Raiul ca jucător de țintar neobosit.

— Porumb ori fasole? întreabă el iar, uitându-se la Sisoe ațintit, cu ochii lui verzi și mari, din care nu clipea niciodată.

— Porumb.., răspunse Sisoe, fără putere de împotrivire.

Ca să nu-i dea pas să se răsgândească, celalt scoase îndată la iveală de subt anterior o tablă lată de lemn, pe care se vedea zugrăvit cu

crida un țintar frumos, în patru colțuri, cam șters pe alocurea de frecătură. Puse tabla jos și-i turnă de-asupra, din căușul palmei, cele nouă boabe de fasole și nouă de porumb, pe care le purta întotdeauna la sfinția sa, în buzunarul dela spate, pentru orice întâmplare. S'ășezară apoi pe iaibă amândoi, față 'n față, cu țintarul între ei ; și după ce-i potiriviră pe la colțuri și pe la răscruci fiecare la rândul său câte o boabă, începură să mute.

Sisoe nu prea avea chef de jucat. Țintarul era pentru el un joc prea migălos, pe care nu-l pricepea tocmai bine și la care rămânea întotdeauna bătut. Când îi venea rândul să mute, ca să nu se cheme la urmă că s'a dat prea lesne biruit, se prefăcea mai întâiu că se socoate adânc... Apuca apoi bcbul de porumb între două degete și, înainte de a-l așeza în alt loc, îl stupea bine, pe toate părțile, ca să se lipească. Pe urmă, trăgea cu coada ochiului la Habacuc, să vadă ce zice.

— Bre-bre-bre... se minuna acesta, ca să-i dea curaj, - strașnic le mai învățești. Nimeni nu se poate pune cu sfinția ta la acest joc. Atâta doar, că-l joci prea rar...

Habacuc, în schimb, îl juca de câte ori avea cu cine. Ba-l juca și singur uneori, că mulți se fereau de el, fiind un sfânt cam ciudat și nu tocmai bine văzut de cei mari. Când nu-și găsea tovarăș de joc rătăcea zile 'ntregi ca o umbră pe cărările Paradisului, cercetând scormonind și amirosind prin toate cotloanele ca să-și găsească ceva de lucru, pentru trecere de vreme. Odată a fost prins cărând țărănă cu o țărăboanță, într'un loc mai ferit, unde-și pusese de gând să ră-sădească urzici. Și a fost aspru muștrat atunci de Sf. Petru, după cuviință, căci în Rai nimeni nu are voie să muncească, acolo fiind veșnică sărbătoare. Afară de asta, cum fusese proroc în zilele lui, pe pământ, Habacuc știa acum să ghicească sfinților părinți în palmă. Și-i spunea fiecăruia, ca din carte, tot ce are să i se 'ntâmpile până într'o mie de ani de-acu 'nainte : ba că are să-i cază un dinte din fund în acest răstimp, - dar nu-i mare pagubă, că tot nu prea avea ce face cu el ; ba că peste vre-o trei sute de ani, poate și mai de grabă, va primi într'o dimineață o veste pentru niște vorbe uște dela unul scurt și roșcovan, care pe din față i s'arată prieten, iară pe din dos îl paște... Și alte multe de acest fel, câte 'n lună și 'n soare, de-i făcea pe toți să-l asculte cu gura căscată și să se 'nfioare până la rădăcina părului de prociile lui.

— Iaca și Sfântul Pafnutie... grăi într'un târziu Habacuc, arătând cu capul într'o parte. Sisoe, care tocmai ducea la gură un bob de porumb, privi și el într'acolo. Și rămase așa, cu mâna ridicată și cu buzele țuguiate...

Pafnutie avea trei binecredincși sub oblăduirea lui : doi moșnegi și-o babă. Nu era mare lucru, - dar tot era ceva.

Acest sfânt se oprise din trecere nu departe, lângă o tufă de li-

liac, și păru a sta în cumpănă o bucată de vreme. Iși lăsă apoi binecredincioșii acolo, pe o piatră, iar el se încreptă cu pas măsurat spre cei doi tovarăși de joc. Nu se putea spune despre el că-i un sfânt chiar în puterea vârstei; chipul său era spânatic și cioplit de bătrâneță, ca o scoabă de lemn. Mergea încovoiat puțin înainte și cam hâit și 'ntr'o parte dela mijloc în sus, purtând în mâna dreaptă o cârjă mai înaltă decât el, cu care s'ajuta la mers.

— Umblă 'n trei picioare, parcă i-ar lipsi unu'.., mormăi Habacuc, în barbă. Și cum nu știa ce gânduri are noul venit, acoperi țintarul cu poala anteriorului, încet-încet, ca să nu se bage de seamă. Pafnutie era ceva mai mare în grad decât ei,; avea și o aureolă mai lată, care i se vedea bine în jurul creștetului, ca marginile unei pălării fără fund, - mai cu seamă când trecea din lumină în umbră. Aureola lui Sisoe abia se zărea, când și când, ca un abur subțire de argint; iar a lui Habacuc, încalte, nu se mai vedea de loc, decât poate la vreme de noapte...

— Da' ce făceați sfințiile voastre aici? întrebă Pafnutie, oprindu-se la spatele lui Sisoe, în picioare.

Habacuc răspunse:

— Iaca stăteam și noi de vorbă... mai de una, mai de alta...

Pafnutie întinse cârja peste umărul lui Sisoe și desvăli, cu grijă, țintarul.

— Da' cu grăunțele astea ce-i? glăsui sfinția sa, cu duhul blândeții, dând la iveală un dinte mare și strămb, care-i împungea puțin buza de sus, când ținea gura închisă. Ori aveți de hrănit p'aci niscai orătenii?..

Și cum cei doi tăceau, Pafnutie urmă:

— Nu vă stingheriți dela joc... dați-i înainte, să văz și eu...

Era rândul lui Sisoe să mute.

— Fă-mi plăcerea și mută-l pe cel de colo, dela colț... rosti iar noul venit, după oarecare gândire, arătând cu vârful cârjei un bob de porumb.

Sisoe îi făcu bucuroasă această plăcere. După care, Habacuc mișcă și el îndată, în cinstea musafirului, o boabă de fasole mai mare decât celelalte și cu picățele roșii.

— Așa... Ia mută-mi-l acuș p'ăsta de ici, dela răscruce, - porunci blajin Pafnutie, lăsându-se pe vine. Și nu-l mai îmbăla atâta sfinția ta, că doar n'are să prinză rădăcină acolo...

Sisoe șterse bobul cu pricina de poala anteriorului, fără supărare, și-l puse la locul arătat. Dar se vedea bine că nu-i arde lui de joc. Sta tot cu capul întors și se uita, cu jînd, la cei trei binecredincioși. Când îi veni rândul să mute iar, Pafnutie întinse mâna și mută în locul lui, fără să-l mai întrebe. Și astfel, încetul cu încetul, se molipsi și sfinția sa de plăcerea jocului, uitând de toate din jurul său.

În vremea asta, cei trei binecredincioși stăteau la o parte, pe piatră,

unde-i lăsase sfântul lor, cu mâinile împreunate pe genunchi și cu ochii holbați în gol. Nici un gând nu se vedea pe chipurile lor încrămenite. Traiul cel bun, fără griji și fără nevoi, le tocise pe semne simțurile și le adormise mintea pe vecie.

Dar până s'ajungă în starea aceasta fericită, nu mai încapă vorbă că trebuie să fi cunoscut și ei toate schimbările de toane prin care trec de obicei binecredincioșii, după ce intră în împărăția de sus.

La început, toți umblă câteva zile cu inima pierită de frică, săracii, când se văd picați dintr'odată într'un loc așa de străin și sfânt ca acela. Văzând însă că nu le face nimeni nimica, ci doar îi pune să cânte, își vin repede 'n fire. Și cum li-i încă acru sufletul de câte-au tras pe pământ, când se 'ndulcesc mai bine la lapte și la smochine, se pun aici pe trai și se miră ei singuri ce-a dat peste ei. Cine-ar crede că s'ar mai putea sătura vreodată de atâta dulceață?.. Dar după vr'un an ori doi, unii mai de grabă, alții mai târziu, cum e firea fiecăruia, te trezești cu ei că încep să dea semne de schimbare : cad pe gânduri și li se lungesc ochii a drum... La masă, rămân cu limbura de lapte 'n mână și se uită pe pereți, parcă s'ar lipsi de orice ; iar când sunt scoși la plimbare, aruncă priviri iscoditoare în toate părțile, ca și cum le-ar fi numai de-a scăpare... În sfârșit, ba unul, ba altul, încearcă să sară noaptea peste ziduri. Dar Heruvimii de pază, rându-iți anume pentru treaba asta, îi prind în niște rețele mari de sfoară, întinse cu meșteșug în văzduh, și-i aduc îndărăt nevătămați, - că de i-ar lăsa să cază tocmai de-acolo, din al nouălea cer, s'ar face praf ajungând pe pământ. Și azi așa, mâine așa, până ce văd și ei că nu le merge și încetul cu încetul se potolesc, de-ajung la urmă să nu mai dorească și să nu mai aștepte nimic... Rar se 'ntâmplă printre ei câte unul mai încăpățânat care, vrând să moară încalte de tot nu numai pe jumătate, cum e mai rău, încearcă la sfârșit să se spânzure de ciudă. Pe acela unul, văzându-l Domnul Dumnezeu că s'a săturat de bine până 'n gât și că nu mai are ce-i face, îl sloboade pe pământ să se nască a doua oară și să treacă iar prin toate necazurile vieții pământeste, ca să se 'nvețe minte.

Binecredincioșii sfântului Pafnutie nu erau chiar așa de hapsâni la fire. Cum nici unul nu cunoștea limba celorlalți doi, trăiau bine laolaltă, se îmboldeau numai cu cotul ori, când erau în toane rele, își repezeau și câte-un genunchiu în șale, pentru trecere de vreme. Dar asta i se poate întâmpla oricui, când trăește prea mult cu altul la un loc.

Cel din mijloc, cel mai negricios, se numea Ovanez. Fusese în vremea lui - era mult tare de-atunci - negustor de șaluri și de covoare într'un oraș mic din Capadochia, și calicise la vreme de bătrânețe. Se luase adică după gura unora, rătăciți pe-acolo de prin părțile Idumeii, care l-au învățat și i-au tot bătut capul să-și vândă averea și s'o împartă la săraci, ca d'alde ei, dacă vrea să găsească pe

lumea cealaltă o viață tihnită. Și acum, iacă : ce-a căutat, a găsit...

Al doilea, cel din dreapta, era un papistaș ungar, născut nu se știe unde, pe la Nagykorös ori pe la Tö.ökszentmiklos, că 'n condica Raiului fusese trecut cam anapoda. P.șta Ferencz era numele lui. N.meni nu-i cunoștea povestea, - limba ungurească fiind prea puțin vorbită în sfântul Rai ; și fiind o limbă și cam răstită, dacă încerca odată cineva să-l întrebe cum și pe unde a ajuns acolo, nu se mai încumeta a doua oară să intre 'n vorbă cu el, când îl vedea că se supără așa de tare pentru atâta lucru...

Iar al treilea binecredincios, care după înfățișare părea a fi femeie, fusese în zilele lui madamă menajeră tocmită cu anul la un popă pravoslavnic de prin părțile noastre, căruia îi murise de tânăr preuteasa, lăsându-l și cu copii mici. Zece ani l-a slujit cu credință femeia, fără să-i ceară nici o simbrie, din râvnă pentru cele bisericesti. Și i-a cetit părintele, drept mulțămire, atâtea masluri și molitve în timpul vieții, i-a făcut atâtea acatiste și parastase după moarte, pentru ușurarea păcatelor, că nu se putea până la urmă să nu fie primită și ea, săraca, în împărăția cea veșnică a luminii. Mândița Zodieru văduva era numele acestui binecredincios.

Și acum stăteau acolo tus-trei, alături, în cămeșoale lor albe, din care numai capul ieșea la iveală, rotund și otova ca o tărtăcuță.

Intr'un tâzuiu, negustorul din Capadochia saltă puțin din spiânceana dreaptă. Apoi începu a clefăi încet din gură. Ii era foame.

— *Lave or hankist gu ŷake mez konè...* mormăi el, pe limba armenească, abia mișcând buzele.

— *Nèm tudom mit mondász...* răspunse Ungurul, răstit.

— Mânca-v'ar ciorile de pârlăi să vă mănânce! oftă femeea, pe românește, întorcându-se puțin mai cu spatele.

Sisoe se ridică dela locul lui și se duse la ei. Le potrivi mai bine baerele la gât, le netezi puțin cămeșoale pe la umeri și-i șterse, pe rând, cu basmau la nas.

— Ia seama, îi strigă de departe Pafnutie, - nu le mai pune mâna pe la nas... Cel din dreapta cam are nărav de dă cu piciorul...

— Nu crez! se indignă Sisoe. In sfînția ta dece nu dă?

— Pe mine mă cunoaște... răspunse Pafnutie, aplecat pe țintar.

Ca să-i arate că nu se teme (ce era el, să se teamă?), Sisoe se întoarse la Ungur și, apucându-l cu două degete de vârful nasului, îi săltă puțin capul mai sus și i-l suci într'o parte.

— *Teremtete kukya valamy!* bodogăni Ungurul, învărtindu-și ochii, furios.

— Oare, ce-a fi spunând? întrebă Sisoe.

— Te-o fi blagoslovit și el, pe limba lui, zise Habacuc.

Sisoe îi mișcă apoi și pe ceilalți doi, ca să-i așeze mai bine pe piatră, cu genunchii la aceeași înălțime și cu nasurile drept înainte.

După care, se întoarse iarăși la locul său și stătu jos.

Dar n'avea astâmpăr. Ofta mereu și se răsucea, ca pe spini.

— Imprumută-mi-i și mie, sfinte Pafnutie, măcar pe-un ceas... îndrăzni el în sfârșit să grăiască, luându-și inima 'n dinți.

— Ce să-ți împrumut? întrebă Pafnutie, cu gândul aiurea, rîdînd când ochii.

Sisoe arată cu capul spre cei trei binecredincioși.

— Dă-mi-i să fac numai două-trei ochiuri cu ei... și ți-i aduc îndărăt, nevătămați.

— Ba! răspunse Pafnutie, scurt. Nu ți-i dau.

— Rogu-mă sfîntiei tale...

— Nu ți-i dau, că ești stătut. Dacă ți-i las pe mână, într'un ceas mi-i dai gata.

Vorbind astfel, sfântul Pafnutie își plecă iar ochii asupra țintarului.

— Bag samă, zise el către Habacuc, cu o sprânceană mai sus și cu alta mai jos, - că această boabă de fasole nu era aici adineaori, când am întors capul...

— Eu unul știu că n'am atins-o, se apără Habacuc.

— Trebuie s'o fi atins cineva... singură n'a putut ea să se ridice dela locul ei, în două labe, ca să se mute aici.

— O fi lunecat, cine știe cum... că doar nu jucăm pe parale!

— U it mi-a fost mie de când lumea, frate Avacume, sfântul care umblă cu șiretlicuri la țintar. Când văz așa ceva, m'apucă un fel de scâ bă la inimă și-mi vine să mă las păgubaș... Vei face dar bunățate sfînția ta, să duci la locul său acest bcb de fasole.

— Iaca-l duc, mormăi Habacuc. Da' nici sfânt așa că pănos la joc, pot să jur că n'am mai întâlnit...

Sisoe sta la o parte, îmbufnat, ca și cum n'ar fi fost acolo. Se gândea la necazul său. Avea ochii plini de ceață și-i tremura puțin buza de jos.

— Mă voi ruga iarăși la Cel prea-milostiv, izbucni el deodată, să-mi dea și mie binecredincioși pe samă, ca sfînției tale.

— Asta nu se poate.., vorbi Pafnutie, fără să-și ridice ochii dela joc.

— De ce să nu se poată? Oare, sfînției tale cum s'au putut?

— Pentru mine s'or fi rugat cei de pe pământ, care ne judecă pe fiecare după faptele noastre, - răspunse Pafnutie, arătându-și dintele cel mare.

— Și ce fapte până pe-acolo ai făcut sfînția ta pe pământ? Înălță glasul Sisoe, gata să plângă de obidă. Oare eu nu m'am răzbit de-atâtea ori cu Duhul cel necurat... și cu Avestița, aripa Satanei, care-i și mai rea decât el, fiind parte femeiască? Și nu odată m'am ales la sfârșitul luptei cu vânăta și cucue, pentru binele omenirii.. că ș'acu se mai cunoaște ici, la spate, o julitură adâncă, unde m'au ajuns cel vrăjmaș cu ghiara.

Habacuc găsi de cuviință să intre și el în vorbă :

— Pe fratele Sisoe nu-l prea cunosc oamenii de azi, asta-i pricina. Dacă l-ar căuta ei pe trup cu de-amănuntul și i-ar vedea toate julturile, îndată i-ar pune și lui un praznic la calendar, cât toate zilele de mare.

Pafnutie își arată iar dintele :

— Apoi vezi, că nici asta nu se mai poate de-acum. Toate sărbătorile cele mari au fost prinse de alți...gata, s'a isprăvit ! Care-a apucat a se chivernisi dela început, bine de el. Care nu, rămâne mofluz pe vecii vecilor. În vremea de azi nu se mai fac săbători.

— S'avem iertare, grăi Habacuc, mutând o boabă de fasole. Oare n'ai la știință sfinția ta că cei de pe pământ au început a scorni acum și alte săbători, pe lângă cele vechi ?

— Vorbe ! răspuse Pafnutie.

Dar Sisoe înălță capul și se dădu mai aproape :

— Ce spui frate ?

— Se vede că sfințiile voastre trăiți pe altă lume... urmă Habacuc, uitându-se la ei cam pieziș. N'ați auzit oare că 'n vremea din urmă fiecare norod și-a făcut obicei de-și rânduește la calendar câte-o sărbătoare nouă-nouță, care n'a mai fost de când lumea ?

— Lasă asta, vorbi Pafnutie. Asta-i altă căciulă.

— Ba-i tot aia, întâri Habacuc. Oamenii de-acum nu mai vor să muncească, pe semne, și s'au pus pe făcut săbători. Și tot adaogă câte una nouă, cam la zece-douăzeci de ani odată, - uneori mai des, alte ori mai rar, după cum îi apucă...

— Ce vorbești, frate Habacuc ? izbucni Sisoe, neputând să mai rabde. Și sărbătorile de care vorbești, le țin oare creștinii ca și pe celelalte ?

— Mai încape vorbă ! Ba încă, pe cele proaspete le cinstește norodul întreg, cu trâmbițe și cu tobe, mai tare decât pe cele vechii

— Cu trâmbițe și cu tobe ! se minună Sisoe, aiurit. De unde-a, aflat sfinția ta toate acestea ?

— Cum, de unde ? Dela binecredincioși. Dacă ai intra și sfinția ta mai des în vorbă cu dânșii, ai auzi și alte lucruri, care de care mai minunate...

Sisoe întoarse fără voe ochii spre cei trei binecredincioși de pe piatră.

— Nu te uita la aștia, că-s tâmpiți ! - zise Habacuc, urmărindu-i privirea. Habar nu mai au ce-i pe lume. Când vom merge la trapeză, am să-ți arăt eu unul venit abia de-o săptămână pe la noi... unul slăbănog și cu nasul mare... zice c'a fost salamagiu la o fabrică de mezeluri ș'a postit nouă ani de scâmbă, tot umblând cu mațe și cu carne de cal...

— Phi ! făcu Pafnutie, scuipând într'o parte. Eu unul nu l-aș fi primit în sfântul Rai.

— Cum să nu-l primești, dac'a postit omul nouă ani? îi întoarse vorba H. bacuc. Atunci, încalte, să închidem Raiul și să nu mai primim pe nimeni! Să dăm de știre oamenilor că de geaba mai țin post... Cu acela să stai de vorbă sfinția ta, sfâși el întorcându-se la Sisoe, - dacă vrei să afli cam ce se mai lucrează în ziua de azi pe pământ...

Sisoe auzise destul. El rămase câțeva vreme tăcut, uitându-se cu mare luare-aminte la chelia din creștetul sfântului Pafnutie. O rază piezișă aprindea în luciul acelei sfinte chelii un soare mic, cât o picătură de argint viu. Dar Sisoe nu-l vedea. Pînă safirul limpede al ochilor lui copilărești, fără ascunzișuri, se zărea licărind în fund, asemeni celui strop de foc, scânteia nădejdiei pe care i-o aprinsese în suflet cuvintele lui H. bacuc. În mintea lui încolțise un gând și se zămislea un plan. Când lucrarea dinlăuntru fu gata, Sisoe se ridică deodată 'n picioare. Iși netezi grabnic anteriorul, scuturând cu dosul degetelor firele de iarbă uscată de pe poale și, cu pielea dintre sprâncene încrețită de o mare hotărîre, se plocni spre tovarăși:

— Apoi... mai rămâneți cu bine, sfințiile voastre.

— Da' încotro, frate Sisoe?

El însă își luă toiagul la subțioară și se depărtă grăbit, fără să mai privească îndărăt.

Să fi trecut un ceas după plecarea lui Sisoe, când cei doi tovarăși, rămași în același loc, începură să dea oarecare semne de neliniște. Rădicau mereu capul și se uitau împrejur, fără să știe din ce pricină. Tăgeau cu urechea...

Totuși în jurul lor era liniște și pace. În poenița luminoasă, care-i adăpostea între perdele de frunzișuri ca 'ntr'un cuib mare de verdeață, nimic deosebit nu se întâmplase dela plecarea lui Sisoe. O căprioară subțire, înaltă 'n picioare, venise într'un rând să pască tufițele de rozmarin și de levănțică mănăstirească din preajma lor. O urmărise cu ochi de fosfor și cu mlădieri de șarpe prin ierburile înalte o panteră galbue, stropită peste tot cu puchiței negri; dar numai așa, din joacă, fără nici un gând rău... Pe cărarea din cealaltă margine, trecură mai târziu șase căpi albi îmbrăcați în catifele, trăgând după ei un cărucior de argint, în care dormea un inger sugaci, cu pumnii la gură. Și de sub tufișurile din stînga, ieșiseră o clipă la iveală, în soare, două pisici verzi, poleite cu aur...

Dar sfinții erau obișnuiți cu asemenea arătări paradisiace, într'un loc singuratic ca acesta. Alta trebuia să fie pricina neastâmpă-ului lor...

— Oare ce s'o fi întâmplat? întrebă Pafnutie, ridicându-se deodată 'n picioare; căci zărise printr'o spărtură de frunziș din față, pe sfinții Mochie și Farnachie, trecând în goană, unul după altul, cu pletele 'n vânt. H. bacuc se ridică de asemenea. Dar n'apucară să se

întorcă bine, când răsări din partea cealaltă sfântul Pintilie, dând din mâini și vorbind tare spre ei :

— Auzit-ați vestea, fraților?.. Sisoe se pogoară pe pământ... Cei doi rămaseră cu gurile căscate aiuriți.

— Și ci-că i-ar fi dat Cel prea-milostiv și puterea să facă minuni, urmă Pintilie, privindu-i speriat.

— Mare minune!.. cuvântă în sfârșit Habacuc. Iacă, pun ră-mășag cu oricine, că va face numai pozne Sisoe...

— Incalte, să-i fi dat pe careva dintre noi să-l călăuzească, - zise încet Pafnutie, dând la iveală dintele întreg. Că pe pământ sunt multe răutăți și ispite...

— Sunt mai întâi felurite feluri de mâncări grase, care de care mai sărată și mai pipărată, - vorbi Habacuc, ca să le facă poftă.

— Toate cu carne! Întări Pafnutie, scârbît.

— Este și rachiou, - adăogă Habacuc, privind-i pe rând.

Și ceilalți doi înghițiră 'n sec fără voce, ca și cum ar fi simțit aidoma în fundul gâtlejului arsura băuturii blestemate.

— Sunt și muieri.., gemu Pintilie cel roșcovan, cu dinții strânsi, uitându-se crunt la un vârf de buruiiană, din fața lui. Și câte-și-trei se cutremurară la auzul acestui cuvânt de rușine și se uitară unul la altul, spăimântăți.

Iar pe când vorbeau ei astfel, o țarcă pestriță, zărind dintr'un vârf de copac tabla cu grăunțe dela picioarele lor, s'apropiase pe furiș și 'ncepuse a alege cu pliscul boabele de porumb, înghițindu-le cu mare iuțeală, una după alta. Habacuc dădu fără veste cu ochii de ea.

— Hăș, cobaie! răcni el, înălțând în laturi brațele lui slabe și lungi, cu mâneci scurte și ferfenițite, ca o spărietoare de păsări.

* * *

În vremea asta, în coliba lui prizărită la marginea Raiului, sfântul Sisoe, înconjurat de prieteni și de mare gloată de sfinți, se pregătea de călătorie. Și ridică tavanul în sus, înălțând psalm după psalm și cântări de laudă, pe glasul al șaptelea, întru slava Celui prea înalt.

G. TOPÎRCEANU

F A U N U L

Iși calcă singur umbra moartă
Și dintre buzele amare,
O cheie smulsă dintr'o poartă,
Ii cade naiul la picioare.

Intr'o pădure de jăratec,
Oprită 'n mâin'le lui oarbe,
Ghicește viața și sălbatec,
Pojar de primăvară soarbe.

Cu pași desculți și beți de rouă
Și cântecul bolnav de soare,
Întinde brațele-amândouă
Și fură codrilor o floare.

Cu jertfa pomilor în mână,
Aruncă naiul după fluturi
Și spânzurat lângă fântână,
E parcă una dintre ciuturi."

COCOȘATUL

Prin fereastra care curge râu sau cer,
Am văzut aseară un rob cocoșat
Cum mi-a luat măgarul și-a încălecat :
Sunt acum stăpânul unui dromader.

ROMANȚĂ

O mână între zi și sea ă,
Arcă de setea dintre ele,
Te caută roșie, amară,
Soră mai mare coardei mele.

Când adormei ca un izvor,
Un fluture sau un duh rău
Mă prefăcea într'un urcior,
La apa caldă, somnul tău.

Mai roșie și mai amară,
Un cântăreț și un susp'n
Cu struna, păsărea lor rară,
Te beau din fiecare crin.

Adună 'n mâna ta cu soare,
Copilaria mea bolnavă,
Și risipește-o prin isvoare,
Să-ți umpli setea cu otravă.

PRIVELIȘTE

S'a culcat o floare cu un flutur
Și-am pătruns în zi ca 'ntr'un năvod
Lângă porțile cu mult norod,
Am uitat desagii să mi-i scutur.

Holde mari își freamătă păcatul.
Știu cum râmele au dat seminți.
Căile creșteau făgăduinți
Și 'ntorceau pe după soare satul.

S'a crăpat nămiaza cu păstaia
Și își coace-aripa sborul crud.
Răstignește inima bătaia,
Cu porumbul din poveste ud.

MADRIGAL

Oglinda te îmbată - fereastră sau fântână,
Cu ramuri cântătoare prin umbra ta rănite ;
Din cina lui un șarpe veninul îți trimite,
Și sânilor le fierbe mireasmă de cadână.

Când luna călărește aurăria văii
Și-ți trece peste umăr un flaut de răcoare,
Văd mâna ta cum intră'n lăută ca o floare,
Sunând pe-o coardă toate oglinzile odăii.

Și dacă se îmbracă în strae roșii Domnului,
În parc se încovoiaie sub pomi sutane roșii ;
Când zidul îți învie cu arcuri noi strămoșii,
Adună-ți în potire ca o licoare somnului.

Grădina-ți înflorește în palmă, ca s'o scuturi
Și luna care caută piciorul tău prin iarbă,
Un fund amar de cupă întinde ca s'o soarbă
Efebul care strânge metafore și fluturi.

PRIMITIVISM

O lună novă curge ca o secere
Cu paserile cerului în baltă.
Nălucile pogoanelor în trecere,
Au fiecare astfel de unealtă.

Când o despați de somn și de țărână,
Cu mere pădurețe lângă țâță,
Femeia țarinei aprinde'n mână
Năpârci și șerpi pe care îi ațâță.

Când caută fruntea nimbului țărani
Rugina 'ncurcă degete prin ramuri.
(Un vânător visează beat de ramuri,
La nord, amiaza cu elani).

Vorbesc cu Dumnezeu pe la ferești.
Imi arde 'n piept o pasăre bclnavă.
- Ciubotele de fier vin fără vești,
In noaptea cu cenușe și otravă.

S O M N

Când apele adună 'n hambarul lor cetatea
Și flautul pe maluri îmbătrânește 'n gură,
O salcie pletoasă își bea singurătatea,
Adăpostind odihnă de cai și de trăsură.

Un bot de fân nechează sălbatec în fântână
Și vizitiul soarbe din fluer un semnal;
Os, sân și bici îi cade în moartea din țărână
Și lângă el răsuflă adânc un somn de cal.

Cu umbra ruginită, uitată prin păduri,
Când noaptea își aruncă obrazul prin isvoare,
Stejarii se îndoaie cu ghinda sub securi
Și mâna lui o caută cu câini de vânătoare.

Își strânge surugiul sudoarea lui fierbinte
Și își desparte somnul de armăsarii morți;
Ciolanele așteaptă ca niște moaște sfinte,
Să cadă miezul nopții cu cheile din porți.

AL. ROBOT

ACEL CARE NU POATE TRĂI ÎN ȚARĂ STRĂINĂ

(P O V E S T I R E)

Casa lui Willy Monkshood, căpitan de marină în retragere, parcă ieșise din tiparul unei turnătorii. Semăna cu aproape toate casele presărate pe pământul Marii Britanii, dela răsărit la apus și dela miază-noapte la miază-zi. Era o clădire cu cărămidă aparentă, alcătuită din parter și etaj și având în față grădina cu flori, în spate livada, un câine lup în curte, o fată la bucatărie și un radio în salon. Ca pretutindeni.

Banalitatea acestui cămin era însă aparentă.

Un ochi deprins, nu numai să privească, ci să și vadă, ar fi descoperit legănându-se deasupra ușii de intrare o săgeată ruginită. Într'un colț al salonului, pe o etajeră japoneză, aproape ascuns după o perdea, se afla un pantof de musme. Un vas manciurian, un mic tanagra, un dinte de elefant, erau împrăștiați, ici-colo, pe mese, pe pereți... Lucruri aduse de departe care-și aveau povestea lor, și nu priveau pe nimeni altul, decât pe Willy Monkshood, căpitan de marină în retragere.

Pe peretele din fundul odăii atârnav patru tablouri. Două în ulei, înfățișau corăbiile cu care navigase pe vremuri John și Peter Monkshood, tatăl și bunicul căpitanului. Celelalte două erau niște fotografii și reprezentau vaporul pe care se îmbarcase Willy Monkshood întâia dată și acela care-l ducea acum, pe mări depărtate, pe Edward, fiul său. Patru generații de lupi de mare, - numai patru, fiindcă Willy nu cunștea mai multe. Dacă i-ar fi plăcut căpitanului să scruteze trecutul, ar fi aflat că în cea mai liberală țară din câte țări conservatoare sunt pe lume, toți străbunii lui fuseseră marinari, dela cucerirea normandă, dela cucerirea saxonă, dela Celți.

— Mary, zise deodată căpitanul, - te rog, servește-ne ceaiul în Yokohama.

Și fiindcă, neînțelegând nimic, căscam ochii la Mary, aceasta îmi tâlmăci cu un zâmbet care-mi păru ispititor :

— Bărbatul meu îți arată multă bunăvoință. De când m'am măritat, am luat numai de două ori ceaiul în acest serviciu.

— Dece?

— O să vedeți dece. Mă întorc îndată.

Cu pipa în gură și fără a-și descleșta dinții, căpitanul îmi spuse :

— Nu arăt obiectele rare decât persoanelor, pe care le cred în stare să le aprecieze.

Complimentul era măgulitor, mai ales că venea dela un om sgârcit la vorbă, cum sunt în deobște Englezii. Am crezut de datoria mea să răspund :

— Mi se pare, căpitane, că obiectele rare nu prea lipsesc din casa dumnitale.

— Am băgat eu de seamă, că ești un om care știe să vadă, îmi replică el scurt, fără a mă dumiri dacă vrea să vorbească de săgeată, de pantof sau, poate, de zâmbetul nevastei.

— E un serviciu de ceai, adăugă el pentru a nu-mi lăsa răgaz să cuget prea mult asupra celor de mai sus. L-am cumpărat dela muntele de pietate din Yokohama. Sunt opt cești și o zaharniță. Cănille de ceai și de lapte le are muzeul din Tck'o. Un serviciu din cel mai fin porțelan de Japonia, vechi de două mii de anii.

Două mii!.. N'am pierdut din vedere că Willy Monkshood, căpitan în retragere, era tată, fiu și nepot de marinari... Iar marinarii și vânătorii... Însfârșit, ce are aface!..

— La cât îl prețuiești căpitane?

— Muzeul din Tokio mi-a oferit zece lire sterline de fiecare ceașcă... Înțelegi însă, că...

— Înțeleg!

Ușa se deschide și doamna Monkshood sosi cu prețiosul serviciu. Cu multă băgare de seamă, așeză tava pe o măsuță și ieși din nou. Mă rugă s'o iert și se scuză că, fiind Duminică, servitoarea era învoită, așa că era nevoită să-și fiarbă singură apa.

Căpitanul luă o ceașcă și mi-o dădu s'o cercetez.

— Uite-te în zare, îmi spuse el.

Intr'adevăr, era subțire ca o foaie de hârtie, aproape transparentă, iar figurile colorate îmi părură extrem de fine. Totuși... două mii de ani!

— Pe fundul ceștii e scris ceva, zisei eu.

— Da, răspunde Englezul, - mi se pare că-i numele artistului sau poate al orașului. Nu mai țin minte. Am ceștile acestea de douăzeci de ani!

— Dumneata, care cunoști limba japoneză... m'ar interesa foarte mult... te-aș ruga să cetești ce scrie, adăugai eu, înapoindu-i ceașcă.

El însă, o așeză pe tavă, se ridică de pe scaun și-mi spuse :

— Dacă vrei, vino sus să ne spălăm pe mâini.

Intr'o țară civilizată e de presupus că musafirii pe care-i primești în casă sunt oameni spălați. Aș fi găsit deci propunerea necuviincioasă, dacă, obișnuit cum sunt cu călătoriile, nu m-aș fi deprins și cu ciudățeniile fiecărui popor. Pe Englezi îi cunoșteam mai puțin. Dacă o fi un obicei al lor, să-și spele musafirii înainte de-a le da de mâncare? Și m'am supus.

Ne-am urcat deci sus spre iatacuri..

Pe scară, într'un ungher întunecos, am zărit în treacăt ceva, care mi s'a părut a fi o statuie. Nu m'am putut opri s'o privesc mai de aproape. Căpitanul era grăbit; zor nevoe să ne spălăm mâinile. Operație care a avut loc în camera de baie. Am coborât apoi în iatac, unde ne-am improșcat cu colonie. Vrednici acum de a bea ceaiul în ceștile japoneze, am coborât din nou scările. În fundul întunecosului ungher, m'am cprit în fața statuii.

Era de lemn. Infățișa un fel de dihanie cu chip omenesc, o dihanie care sugruma un șarpe, care i se încolăcise în jurul trupului. Sculptura era lucrată migălos și cu artă. Sfoștarea mușchilor dovedea pricepere în anatomie, iar în infățișarea luptătorului avea ceva deosebit de ciudat: parcă în cutele gurii lui s'ar fi citit un necaz, necazul de a lupta, și o bucurie, bucuria de a învinge. Iar în privire, în extraordinara lui privire strălucea parcă o rază de nemărginită bună-tate, pe care nu mi-o puteam explica.

— Căpitane... dă-mi voce... ce-i asta?

— O alegorie.

— Japoneză?

— Nu.

— Poate budistă?

— Da?

Îl cunoșteam încă prea puțin pe căpitanul Morkshood; îl cunoșteam totuși destul pentru a ști că e mai bine să taci când începe să te trateze cu monosilabe.

În salon, Doamna Morkshood ne aștepta cu zâmbetul ei bizar.

Am băut ceaiul fără nici o plăcere, fiindcă tot timpul a trebuit să bag de seamă să nu sparg ceașca. Conversația plictisitoare, se împotmolea adesea și se despotmolea cu greu. Am vorbit despre ceața Nordului și cauzele meteorologice care o provoacă. Căpitanul, retras de șase ani din marină, călătorise mult în țările calde. Orașul în care locuia acum, un mic port în apropierea Scoției, îl plictisea de moarte. Totuși era nevoit să rămână aici. Nevastă-sa de-a doua, cu care se însurase de curând, fiind de fel din Edinburg, dorea să nu se depărteze prea mult de familia ei. Și el găsisse de lucru aci. Era acum funcționar într'un birou maritim de plasare. Nu-i pria însă clima. Îl bise prea mult soarele, pentru a se putea obișnui cu ceața, care-i rodea plămânii. Ce fericit era fiul său, călător prin apele Madagascarului! Dar, fiecare la rândul lui..!

Pe mine, fiul căpitanului nu mă interesa și nici meteorologia nu m'a pasionat vreodată. Vînd să întorc deci vorba, am luat de pe tavă ceașca pe care o golisem, și întorcînd-o în toate felurile, am apucat să întreb. :

— Căpitane, ce scrie pe fund? Tare aș vrea să știu, dacă e un nume de oraș sau un nume de om.

Intenția mea nu era din cele mai cinstite. Aș fi vrut să-l necăjesc pe capitan, silindu-l să-mi mărturisească, fie că nu cunoaște slovele japoneze, deși locuise patru ani în Tokio, fie că ceștile lui nu puteau avea două mii de ani.

Dorința mea fu împlinită, ba chiar depășită. Doamna Monkshood, speriată, așeză repede ceștile pe tavă, și fără a-mi mai zâmbi, ieși din odaie. Căpitanul tăcu și el. Am petrecut câteva clipe neplăcute. În sfîșit, gazda, pentru a nu fi prea nepoliticoasă, îmi spuse cu buzele aproape strănse :

— Un lucru este sau nu este frumos. Artistul trebuie să dispară în fața operei, după cum în război, viteazul trebuie să se ferească de reclamă.

— În privința artistului, căpitane, nu sunt de părerea dumitale.

Tăindu-mi vorba, Monkshood îmi spuse plictisit :

— I-am cunoscut numele, dar l-am uitat. . . Și de cetit nu mai știu.

Aha! Triumfam.

— Sigur, i-am replicat, scrisul japonez e prea încurcat. Fără exerciții zilnice, se uită ușor.

— Dar nu e vorba de asta. Cunosce foarte bine limba japoneză și slovele ei. Știu chinezește și mai bine.

— Atunci?

— Ah! Ce indiscreți sunteți voi, continentalii. Nu mai pot ceti fiindcă nu mai văd, domnule. Sunt aproape orb! Ești mulțumit?.. Nu voiam s'o spun față de nevastă-mea. Ii face rău. Ea suferă mai mult decât mine.

Sîmțeam că-mi cade tavanul în cap de rușine. Bolborisind câteva suuze neroade, mi-am luat rămas bun dela gazdă și am plecat mai repede, decât s'ar fi cuvenit.

II.

Câteva zile mai târziu, comandantul pofti pe domnul și pe doamna Monkshood la masă, la noi, pe vapor.

Căpitanul veni însă cu o seară înainte pe bord și-l rugă pe comandant, în numele nevestei sale și al lui, să nu se supere, dacă nu vor putea răspunde la invitație. Totuși nădăjduia, zicea el, că va avea plăcerea să ne primească pe noi, j'ia următoare, la el acasă, pentru a prânzi împreună.

Am acceptat invitația.

Ni s'a servit o masă specific englezească, compusă din multe

feluri de mâncări, toate reci, înșirate pe masă, ca la un bufet de gară. Nu le era însă îngăduit musafirilor să mănânce după voia lor, decât numai două din acele feluri.

Imi închipuesc că în «casele mari» lucrurile se petrec altfel. Totuși sunt de părere că în societatea europeană traiul este prea internaționalizat. În popor dimpotrivă, ca și în mica burghezime, obiceiurile locale rămân mai curate, iar deosebirile care se mai găsesc acolo, dela o țară la alta, potolesc curiozitatea vecinic trează a călătorului.

Situația fiind nouă pentru mine, mi-a plăcut obligația să mănânc numai două feluri din cele zece înșirate înaintea ochilor mei. De altfel, ni s'a mai servit compot, fructe și cafea. Prânzul a fost deci îndestulător, iar băutura a curs din belșug. Gazda a destupat pe rând o sticlă de vin de Mosela, un Bourgogne și un Rüdeshheimer.

Intorși în salon, stăpâna casei ne-a turnat câte un pahărel de whisky și apoi a pus sticla pe masă. Cine o mai pofti, n'avea decât să mai ia.

Căpitanul a mai luat.

Era vesel în seara aceea și, împotriva obiceiului său, a vorbit mult. Nectarul hiperboreal se exprima cu o deosebire volubilitate, prin gura celui care-l băuse :

— Da, zicea el, sunt încântat fiindcă îmi plac străinii. Când ai cutreerat timp de patruzeci de ani toate mărele din lume, atât de mult te obicinuești cu exoticul (comandantul și cu mine îi mulțumirăm), încât nu te mai simți bine la tine acasă. De câteori soscește vre-un vapor nou în port, îmi saltă inima de bucurie, pentrucă fiecare din ele îmi aduce o adiere de dincolo de mări, o nostalgie a țărilor îndepărtate și amintiri din viața mea trecută.

Comandantul îi zise :

— De ce nu vii odată căpitane să iei masa pe bord? Avem niște băuturi din țara noastră...

— Nu, nu pot veni. Iartă-mă căpitane, dar nu se poate. Dacă băuturile d-voastră sunt bune, aduceți-le aici ; le vom distila.

— Dar sunt distilate.

— Cred. Totuși aici, nu acolo.

— Aș fi vrut, dragă căpitane, să-mi pot lua revanșa.

— Dacă-ți spun că nu se poate! Am refuzat deunăzi și mă văd nevoit să refuz și astăzi. Am cuvintele mele, căci...

Cu o tremurare în glas, nevastă-sa șopti :

— Ți-am mai spus Willy, că băutura nu-ți face bine.

— Ți-e teamă că o să vorbesc?

Ea se sculă să ia sticla, dar el i-o smulse din mână.

— Nu draga mea! la urma urmei, vreau să vorbesc.

Sunt lucruri care trebuiesc spuse, din când în când. Altfel te înăbuși. Domnii aceștia sunt foarte de cumsecade!.. Trebuie să le istorisesc și lor povestea. O să le placă.

— O să le placă? Nu cumva o găsești plăcută?

Monkshood dete paharul peste gât și-l umplu din nou.

— Poate nu tocmai plăcută, dar în tot cazul, nu este nici banală.

— Ia-o atunci și pune-o în grădină, cu fața la stradă! răspunse doamna Monkshood, scoasă din fire.

— Oh!.. cu fața la stradă!.. Exagerezi... Hai, nu te supăra, lasă-mă să le povestesc.

— Parcă aș putea să te împiedic! replică nevastă-sa, resemnată. După aceea se sculă, încercă să vadă dacă toate ferestrele sunt bine închise, se așeză din nou pe scaun, lângă lampă și luându-și cârligele, începu să împletească la fața de masă, la care lucra de când o cunoșteam. Și o cunoșteam de anul trecut, dintr'o călătorie anterioară.

Comandantul ședea pe canapea, eu într'un jilț englezesc și ne uităm amândoi la căpitanul Monkshood, cum se plimba prin odaie cu mâinile la spate. Nu spunea nimic. Fie că se gândea la povestea lui, în dorința de-a ne-o istorisi cât mai frumos, fie că nu voia s'o mai spună deloc. Deodată se opri și uitându-se drept în ochii mei, îmi zise :

— Doamule, din pricina dumitale sunt nevoit să-mi spun povestea, fiindcă deunăzi mi s'a părut că puneai la îndoială călătoriile mele în Japonia.

Făcui un gest de protestare politicoasă, dar îndoelnică.

— ... Și poate chiar boala mea de ochi. Totuși ceștile mele au două mii de ani, te rog să mă crezi, iar zeul de pe scară numără peste trei mii...

— Zeul?

— Nu mă întrerupe. Noi Englezii vorbim puțin; când ne decidem totuși să vorbim, spunem ceva. Ai să fii singur arbitru.

— M'am îmbarcat prima dată... Dar, nu viața mea nu te interesează. Să trecem peste asta. Mă găseam într'o zi într'un port din China, un port oarecare... Eram pe atunci de puțină vreme, comandant de vapor, pe un cargoboat care transporta ceai, din Asia la Londra. Mai eram, mai sunt de altfel și astăzi un om căruia îi place să adune de toate. Colecționez uneori obiecte de artă, rare și scumpe, alteori lucruri de nimic, o săgeată, un pantof...amintiri.

Unii oameni le păstrează - vorbesc de amintiri - în fundul inimii, în cutele creierului, alții ca mine bunăoară, le însiră pe pereți, pe uși, pe mese, fiindcă le place mai bine să le vadă acolo, decât aici (și-și duse degetul la frunte). Și la urma urmei, casa aceasta este a mea și nu intră în ea decât cine vreau eu.

Așadar, aflându-mă într'o zi într'un port chinezesc...

III

... mi-a venit poftă să fac o plimbare, dincolo de zidurile orașului. În apropierea unei din porți, se afla o pagodă, pe care o ză-

risem de departe. Cum n'aveam nici o treabă, m'am dus până într'acolo, să vizitez templul, căci, v'am mai spus, îmi place exoticul. Un amănunt : apropiindu-mă de el, descoperii că malul mării cotind templul acesta, ascuns între tufişuri, era în apropierea locului unde se afla ancorat corgoboatul meu. De altfel acest lucru, deccamdată cel puţin, n'are nici o importanţă.

Să fi fost cam pe la orele cinci după amiază, când am sosit în faţa pagodei. De aproape mi-a plăcut încă şi mai mult, decât de departe. Am o slăbiciune pentru tot ce este foarte încărcat. Nu numai în artă, ci şi în viaţă. Monotonia traiului zilnic mă exasperează. Am nevoie de mişcare, de oboseală, de primejdii, ca să simt că trăesc. Arta, orice ar spune Oscar Wilde, trebuie să fie o copie după natură... după natura fiecăruia, asta da! De aceea se şi deosebeşte arta - ideea frumosului - dela epocă la epocă, dela popor la popor, dela om la om. Mie îmi place numai arta aceea, care seamănă oarecum cu viaţa mea, o viaţă încărcată de aventuri. Ordinele elene şi arhitectura Cezarilor exagerează oglindind, după părerea mea, marea pace neputincioasă în care s'a scufundat lumea antică. Îmi place goticul, pentru că e chinuit ; el reprezintă epoca de mişcare din care s'a născut civilizaţia noastră. Îmi plac templele caldee, cu terasele lor suprapuse, care s'avântă în nesfârşit, îmi plac pagodele mongole, cu liniile lor rotunde, care aleargă şi nu se mai opresc, închipuind simbolul marelui nimic!

Aşa încât, pagoda aceasta, al cărei acoperiş semăna - iartă-mă dragă Mary, dar... semăna cu o fustă ridicată de vânt, mi-a plăcut foarte mult. În schimb, n'am găsit nimic interesant înăuntru, la început, cel puţin. Tocmai în celălalt capăt al încăperii, se găsea ascunsă în umbră, o statuie, care mi s'a părut foarte ciudată. Apropiindu-mă de ea, nu m'am mai putut sătura privind-o. Mai întâi fiindcă, deşi înaltă de un metru şi cincisprezece şi lată de şasezeci şi cinci de centimetri, era cioplită în lemn, dintr'o singură bucată. Apoi, fiindcă artistul care o sculptase trebuie să fi fost foarte priceput în anatomie ; toţi muşchii, dela obraz până la glezne, erau lucraţi cu o uimitoare măiestrie. Statuia reprezenta o dihanie cu cap de om, strângând în braţe un şarpe... da, domnii mei, aceeaşi pe care aţi văzut-o colo, sus pe scară. Păznicul mă lămuri, că statuia închipuieşte pe unul din zeii cei mai iubiţi ai Chinezilor : Geniul Binelui strivind z-ul răului. Acest principiu al răului, închipuit prin şarpe - vedeţi domnilor, ce veche este legenda şi cât este de răspândită - vrea să doboare principiul binelui, care se apară şi va învinge. « Se vede pe ea bine » îmi spunea păznicul « din bucuria exprimată pe faţa lui că va învinge. Geniul binelui e totdeauna cel mai tare. Priviţi-l, vă rog, câtă bunătate este în ochii lui ».

Păznicul avea dreptate. Statuia era o minune. Ca atare, trebuia să

fie a mea. Câtă vreme pentru mine, ea era numai o frumoasă operă de artă, pentru Chinezi reprezenta pe Dumnezeu.

Achiziția obiectului dorit nu mi s'a părut ușoară.

Domnilor, desigur că știți cât de departe poate ajunge un Englez prin voință. Dacă nu vă dați seama, întrebați-l pe exilatul dela Doorn!

Mai întâi, m'am gândit : « Ce vrei tu, nu se poate ! » Și pe urmă mi-am spus : « Well, o s'o ai ».

— La câte ceasuri închideți templul? - l-am întrebat pe paznic.

— Seara când începe amurgul, Sir.

— Bine. Mă reîntorc în curând.

Nu puteam face nici o încercare de-a avea statuia dorită, înainte de a-mi asigura reușita întreprinderii. Știam foarte bine că dobândirea acestui obiect era un sacrilej și, cunoscând pericolul la care mă expuneam, m'am hotărât să nu iau statuia pe bord, decât în ziua sau în ajunul zilei, când se va hotărî plecarea noastră din port.

A mai trecut o săptămână până să mă întorc la templu.

A doua zi, odată cu răsăritul soarelui, trebuia să pornim înapoi spre Anglia. Să tot fi fost un sfert de ceas înainte de a se întuneca, când am intrat în templu. Mi s'a părut că paznicul mă recunoaște ; parcă mă privea cu simpatie. O asemenea privire mai văzusem eu în Europa la paznicii de muzee, bunăoară la acela din Dresda, când m'a zărit venind de trei ori în cursul unei săptămâni, să admir Madona Sixtină.

Oamenii aceștia parcă ar spune : « Iată amatorii de artă, prietenii mei ! » Nu m'am gândit niciodată să iau o pânză a lui Rafael, căci țin la libertatea mea. Nici Gioconda n'am furat-o eu și nici nu m'aș fi gândit s'o fac, fiindcă veșnicul ei zâmbet mă obosește.

Însă geniul binelui l-am luat, și cu greu aș tăinui fapta mea ; l-ați văzut pe scară. Iată cum s'a întâmplat : după ce coborî soarele după dealuri și ultimii credincioși părăsise templu, m'am apropiat de paznic, care mi-a zâmbit din nou. Hotărât și autoritar i-am spus pe chinezește : « Cumpăr statuia. Cât ? » Paznicul încetă de a mai zâmbi. Mi s'a părut totuși că mai mult bănuia, decât înțelegea ceea ce voiam să-i spun. Uitându-mă în ochii lui, l-am întrebat încă odată : « Cât » ?

Un fulger de mânie îi străbătu privirea și după o clipă îmi răspunse : « Dacă nu ieși dau alarma ! »

Eram foarte liniștit. Niciodată nu reușești, dacă nu știi ce înseamnă stăpânirea de sine.

I-am răspuns calm :

— Nu-i nimeni afară. Numai oamenii mei, care te vor ajuta să scoți statuia din templu.

— Nu e o statuie - zise el - e zeul nostru.

— Tot una. Ascultă : dacă nu mi-o dai, o iau. Ești singur, suntem trei. Hotărăște-te : cât ?

Văzând că omul vrea să răcnească, am băgat repede mâna în buzunar și am scos un pumn de aur. Chinezul își pierdu cumpătul.

Ce invenție, Doamne, aurul acesta, care corupe lumea!

Viitorul Iuda n'a mai scos o vorbă. Pe fața lui nu se putea citi nici mânia, nici indignarea, nici frica, nici bucuria, nici nehotărârea. Era aiurit și se uita ca un prost la aurul, pe care-l zăngăneam în palmă.

Trebuia să procedez repede, pentru a nu-i îngădui să-și revie în fire. I-am adăogat :

— Toți banii aceștia sunt ai dumitale. Ia-i. Și dacă, până în două săptămâni, nu va ști nimeni nimic, vei mai primi, printr'un om al meu, încă odată pe atât. Și acum, ajută-mi s'o scot pe ușa altarului. Oamenii mei așteaptă în spatele pagodei.

Paznicul, ca un automat, se îndreptă spre ușa de intrare, o încuie, se întoarce apoi în fundul templului și se uită la mine.

Nu mai vorbea, nu mai voia nimic. Simțea numai că trebuie să facă ce-i porunceam eu.

Astăzi încă, mă întreb, dacă hipnoza aceasta, în care părea confundat paznicul, se datora aurului sau voinței mele.

Am ridicat statuia de pe soclul ei și prin ușa altarului am scos-o afară.

Se făcuse întuneric. Oamenii mei, doi marinari pricepuți, ridicară obiectul. Iar eu, bătând pe Chinez peste umăr, i-am spus : « La revedere... dacă știi să taci! »

Înțelegeți, domnilor, că nici nu m'am gândit să dau vreodată ochii cu el. Ar fi însemnat să mă prind singur în laț.

Între templu și locul de pe malul mării, lângă care era ancorat vaporul meu, se afla o pădurice, în care ascunsesem o ladă. Drumul până acolo mi s'a părut nesfârșit. Orice întâlnire ar fi putut să ne fie fatală. La un moment dat, mi s'a părut chiar că zăresc o umbră furișându-se pe câmp și dispărând în spatele templului. Am ajuns totuși liniștiți la pădure. Geniul cel bun al Chinezilor a fost băgat în ceai, iar lada închisă și transportată pe bord.

Nimeni nu văzuse nimic. O ladă întârziată, atâta tot. Era ceasul nouă seara, când am coborât-o în cală, printre alte cinci sute de lăzi.

Câtă groază zadarnică și ce ușor a fost!

« Willy Monkshood, ești bărbat! » mi-am spus în gând, nu fără oarecare orgoliu.

Eram foarte mândru de mine, nu atât fiindcă dădusem o lovitură de maestru, cât din plăcerea ce o încercam, de a fi învins niște prejudecăți.

Să fur fără a fi fost prins! Simțeam o voluptate pe care n'aș fi bănuțit-o niciodată și care-mi desvăluia lucruri rămase până atunci în întunericul subconștientului!

Am pătruns deodată sufletul « celor fără de lege », am priceput

că morala acestora este mai dintr'o bucată, mai aproape de natură și în același timp mai subtilă parcă, decât aceea cu care suntem obișnuiți, morala oamenilor « cum se cade ». Totuși dacă aș fi luat, împins de nevoe, lucrul altuia, m'aș fi simțit poate micșorat. De altfel, nici nu sunt sigur că m'aș fi putut expune la un pericol atât de mare, pentru a obține ceea ce nu-mi trebuia, la cea mai grozavă pedeapsă, pentru frumusețea unui gest îndrăzneț, la un act de răzbunare, pentru a-mi plăti luxul de a privi singur o statuie, făcută ca să i se închine mulțimea. Iată, cred, cuvinte, care îndreptățesc să se furișeze simțământul orgoliului în sufletul unui om.

Intrucât voiam să sfârșesc numai decât cu bine ceea ce începusem, am luat dispozițiunile necesare ca vaporul să poată pleca a doua zi, dis de dimineață, înainte de răsăritul soarelui.

La miezul nopții, stewartul bătu la ușa mea.

— Domnule comandant, îmi zise el, mă trimite mecanicul șef să vă spun că turbina dela mașina No. 2 nu mai funcționează.

— E nebun? Acum două ceasuri, totul era în ordine.

Stewartul nu răspunse nimic, salută și ieși.

Dintr'un salt, eram pe punte și de acolo în sala mașinilor, unde am găsit pe toți mecanicii strânși la sfat. Nici ei nu puteau înțelege, dece nu mai funcționează turbina. În sfârșit descoperiră că lipseau două piese, nu mai știu de unde. Mecanicul șef se înfurie, zicând că, la inspecția pe care o făcuse dimineața, piesele erau la locul lor. « E un atentat », spunea el.

La aceste cuvinte, mă fulgeră o bănuială ; judecata însă mă făcu s'o alung. Totuși eram tare necăjit. Piesele care lipseau nu puteau fi lucrate la bord ; trebuia deci să le cumpăr, tocmai a doua zi dimineața, din oraș. Plecarea trebuia așa dar amânată, ceea ce mă nemulțumea ; aș fi dorit, ca la răsăritul soarelui să fim în larg, pentru a scăpa de neplăcerile pe care le-aș fi putut avea, dacă paznicul pagodei s'ar fi apucat să vorbească ; având însă în vedere beneficiile pe care le aștepta dela mine, presupunerea mea mi se părea puțin probabilă.

Pentru a grăbi totuși cât mai mult plecarea, am dat ordin ca un marinar să plece la șapte dimineața în oraș, pentru a cumpăra piesele care lipseau, nădăjduind astfel că la ora opt vom putea ridica ancora.

Intors în cabină, am început să mă gândesc din nou, la cuvintele șefului mecanic. « Un atentat ». Dece nu?.. Marinarii care au dus lada?.. Nu se poate!.. Am o nemărginită încredere în ei. Umbra care se furișase pe lângă templu?.. Să fie ea?.. Ce prostie!.. Totuși, dacă piesele erau azi dimineață, la locul lor și acum nu mai sunt, trebuie să le fi luat cineva. Cu ce scop?.. La mintea omului, ca să întârzie plecarea... Ah! Nu-mi place deloc treaba asta... Paznicul? Ce este drept, Chinezii fac pe proștii, îți iau banii și te bagă, pe urmă, în bucluc. Parcă îmi vine să-i dau înapoi statuia... La urma urmei, e o copilarie. Dece să-mi închipui că a venit paznicul pe bord fără

să-l vadă nimeni, că ar fi destul de priceput în mecanică pentru a deşuruba tocmai piesele care lipsesc? Ce copilărie!.. Totuşi, de vreme ce nu mai sunt la locul lor... De marinari nu poate fi vorba. Paznicul nu este vrăjitor... Afară doar, dacă umbra aceea... Sărmanul zeu, care omoară şarpele, să fie el?

Dacă chinezii sunt în stare să facă orice, cu atât mai mult zeii lor... Un complot... Geniul, paznicul, umbra...

Nu mai Țiu bine minte dacă monologul acesta - un vis sau, ce a fost - a ținut multă vreme; știu însă, că în clipa în care m'am trezit soarele bătea prin geam, iar stewartul se afla lângă patul meu privind-mă drept în ochi.

— Ce este? l-am întrebat. A plecat marinarul?

— S'a întors.

— Cât e ceasul?

— Opt și jumătate.

— În cinci minute eram îmbrăcat și, după ce făcui inspecția postului de comandă și voiam tocmai să cobor în sala mașinilor, auzii deodată un zgomot pe punte, care mă făcu să urc repede scara ca să văd ce se petrece. Nu trecusem încă de ultima treaptă, când aud deodată :

— Poliția. Poliția.

Ați avut vreodată de furcă cu poliția, domnii mei? Nu? Bine! Atunci îngăduiți-mi să vă dau un sfat : Când vă simțiți cu musca pe căciulă, e mai bine să n'aveți de a face cu ea. Chiar dacă ești Englez și poliția e chineză.

V'am mai spus-o : prima condiție ca să reușești într'o întreprindere, este să-ți păstrezi calmul. M'am dus deadreptul la șeful bandei și l-am întrebat rece, dar politic :

— Cu ce vă pot servi domnule?

Vorbeam, se 'nțelege, englezește, pentru a nu-l face să bănuiască măcar, că știam limba lui.

Răspunsul îmi fu dat într'un jargon anglo-chinez, pe care mă obișnuisem să-l înțeleg :

— Astă noapte, s'a comis cea mai mare crimă din câte s'au făcut vreodată în Imperiul Soarelui.

— Vai de mine!

— Zeul nostru, Geniul Binelui, fiul lui Budha, Preafericitul, a dispărut din templu.

Imi mușcai buzele, ca să nu râd.

— A plecat? Imi pare rău. L-o fi chemat Budha la sânul lui. Răspunsul meu avu darul să zăpăcească pe șeful bandei. El îngăimă :

— Ce înseamnă asta : a plecat? A fost furat!

— Ce grozăvie! și cu ce vă pot fi de folos?

Polițaiul răspunse :

— Oarecare indicii, unele mărturisiri, aș putea spune chiar

certitudini, ne fac a crede că zeul nostru se află pe vaporul pe care-l comandați.

— Ce să caute aici?

— Vă spun că a fost furat. Zeul nostru nu se duce singur în casa necredinciosului. Am să percheziționez vaporul.

I-am răspuns obraznic : deși socotesc incalificabile atât bănuelile, cât și procedeul dumitale, te voi lăsa să cauți, păstrându-mi dreptul să mă plâng în urmă autorităților.

Banda - nu pot numi altfel acea adunătură de oameni, care se intitula pe atunci, poliție chinezească - era compusă din zece indivizi, care începură să-și caute Zeul. Au scotocit pretutindeni, dela pupă la proră, din tribord în babord, răscolind tot ce au găsit în cale : cabinele, puntea, mașinile. Au deschis dulapurile, au răvășit paturile au scotocit în bucătărie, în lemnărie, în cambuză.

Făceam mare haz. Mi se părea că ne jucăm de-a ascunselea.

Măturisesc însă, că în clipa în care i-am văzut coborîndu-se în cală, m'a trecut un fior. Am făcut mari sforțări, ca să-mi ascund neliniștea.

Nu i-am însoțit ; mi-ar fi fost penibil să asist la descoperirea statuei, dacă totuși ar fi reușit să dea de ea.

Mă cam îndoiam însă de izbânda lor. Erau acolo cinci sute de lăzi mari pline cu ceai. Chiar dacă le-ar fi deschis pe toate, încă ar fi trebuit să le și golească pentru a găsi, în fundul uneia din ele, această nenorocită statue, pe care vă mărturisesc, că în clipa aceea, aș fi dorit din tot sufletul s'o știu la locul ei, în pagodă, cu toți Mongolii lumii la picioarele ei.

Scotocirea calei a ținut vre-o treisferturi de ceas. Au deschis vre-o sută de lăzi, le-au ciocănit pe celelalte, și, în sfârșit, s'au întors pe punte. Mutra bосumflată a polițiștilor mă înveseli atât de mult, încât era cât p'aci să mă pufnească râsul. De fapt nervii mei puși la grea încercare erau gata să izbucnească. Nu se poate ști niciodată ce se va alege până la urmă din fibrele acestea nervoase, când sunt prea încordate. Uneori, o asemenea încordare se împrăștie prin plâns, alte ori prin râs. Am avut însă norocul să le pot stăpâni. Pentru a ști ce trebuie să fac, am așteptat întâi să văd ce gânduri are domnul «policemen». Temutul șef de bandă mi-a cerut însă iertare ; m'a rugat aproape plângând să nu fiu supărat... că informațiile au fost greșite, indiciile false, mai știu eu ce. M'am arătat demn și tăios :

— Am să mă plâng consulatului ! Și nădăjduesc că, atunci când o să mă întorc aici - peste vre-o patru luni - n'ai să mai fii în postul pe care-l ocupi azi !

Și fără a răspunde măcar salutului său, i-am întors spatele.

Singur apoi în cabină, cu sticla mea de whisky, credincioasă prietenă, cugetai la cele întâmplare.

Bietul geniu, parcă începuse să-mi fie drag. Era acum între noi

doi o trăsătură de unire. Mi se părea că suntem aliați. Oare șarpele pe care îl sugrumă, n'o fi cumva Prejudecata?

Cineva bătu la ușe.

— Intră.

Era stewartul.

— Chiamă, te rog, pe ofițerul de serviciu, îi zic.

Nici o mișcare. Omul rămase neclintit. Privirea lui mi se păru ciudată. Imi amintii că dimineața, când mă trezisem din somn, văzusem aceeași privire, pe care nu i-o cunoșteam, pironită asupra mea.

— Domnule Comandant, am să vă spun ceva!

Dragii mei prieteni, vă fac o mărturisire copilărească. La urma urmei nu e cine știe ce, dacă un stewart, vrea să vorbească cu comandantul său... Totuși, la vorbele lui am simțit că-mi îngheață sângele în vine...

Omul acesta era un chinez, pe care-l aveam în serviciu de aproape trei ani. Echipajul vaporului era compus numai din englezi. Totuși, într'o zi, aflându-mă în China în căutarea unui stewart, n'am putut găsi pe nimeni altul decât pe indigenul acesta și m'am văzut nevoit să-l iau. Aveam însă de gând să-l țin numai până vom ajunge la Londra. În timpul călătoriei, trebue să va spun, am fost foarte mulțumit de el. Era îndemânatec, tăcut și știa ce vrea. Aceste calități britanice mi-au plăcut și l-am păstrat în serviciu. Il chema Li-Su.

M'aș mira să nu fi simțit și el cât de turburat eram, când l-am întrebat :

— Ce este? Ce vrei să-mi spui?

Mi-a răspuns, apăsând pe fiecare cuvânt :

— Șeful poliției a plecat...

— Știu.

— Dar Zeul a rămas.

Am tăcut.

— Poate că nu știți că este Zeul răzbunării, că strivește Răul.

Tăceam mereu și mă uitam drept în ochii lui, fără să vreau, drept în ochi, așa cum, cu o seară înainte, se uitase paznicul la mine.

— Nu-l veți înapoia. Știu. Dar nici el nu va suferi să fie dus în țară străină... La noapte, când va fi întunec și nimeni nu va putea ști nimic - decât numai noi doi - aruncați-l în mare.

Aș fi vrut să-i răspund ceva, orice, doar să mă aud vorbind, însă limba mi se lipise de cerul gurii, parcă paralizată.

— Vă este viața în joc, mi-a spus între dinți.

La auzul acestor vorbe, sângele meu înghețat începu deodată să clocotească și am răcnit :

— Dobitocule!

Am sărit drept în picioare și cu un pumn în falcă l-am repezit în ușă. Aceasta se deschise și chinezul căzu lat pe podea, în coridor.

M'am repezit după el. Ținându-l cu genunchiul, ca într'un clește, lipit de dușumea, am strigat scos din fire :

— Să vie șeful de echipaj.

Acesta sosi într'o goană.

— Li-Su a înebunit. Legați-l și închideți-l în cambuză.

— Putem pleca, domnule comandant? mă întrebă ofițerul de serviciu, care sosise și el auzind gălăgia.

— Peste un sfert de ceas!

M'am întors apoi în cabină. Trecu o vreme până să mă reculeg și până am putut înțelege ce se petrecuse. Ce trebuia să fac? Să-l țin pe Li-Su închis? N'aveam ce face cu el în Anglia. Să-l debarc? Sigur că da; era singura soluție. Ia te uită bestia! Imi amintesc că m'am gândit imediat la Li-Su, când am auzit pe mecanic vorbind de un atentat. E drept că a fost numai un gând trecător; dece m'oi fi gândit la el și nu la altul? Poate fiindcă era singurul chinez pe bord.

Umbra aceea, noaptea pe câmp... poate că era el... Totuși, când m'am întors, l-am găsit pe vapor...

— Să vie nostromul!

După două minute acesta se afla în fața mea.

— Porunciți!

— Ce face Li-Su?

— L-am legat. E în cambuză.

— A opus rezistență?

— Nu.

— Spune-mi, astăzi dimineață l-ai văzut?

— A eșit de vreme, domnule comandant. S'a dus în oraș odată cu marinarul pe care l-ați trimis după piesele de schimb, dar s'a întors de vreme, înaintea celuiilalt.

— Foarte bine! Il debarc. Fă-i socoteala, dă-i lucrurile și să plece. Numai decât... Și îndată după aceea ridicăți ancora. Ai înțeles?

De fapt găseam situația anormală, fiindcă dădeam dreptate chinezului. Era Zeul lui.

Poate n'aș fi făcut același lucru, dacă la Londra ar fi furat cineva un Christ, dar cu atât mai rău pentru mine și pentru noi toți. Inferioritatea noastră, a creștinilor, constă în faptul că nu mai suntem fanatici. Bietul Li-Su își apăra bunul său și eu îl alungam. Drept e că-mi apăram și eu pielea. Ce să fac? n'aveam încotro. E o lege a naturii, această vecinică luptă.

Auzind lanțul ancorei înfășurându-se pe roată, m'am urcat pe puntea de comandă. Li-Su era pe cheu. L-am zărit îndată, însă n'am vrut să mă uit la el. Imi vedeam de manevră. Dar când vaporul se puse în mișcare, un simțământ nerod, de milă poate, mă îndemna să-mi întorc privirea într'acolo, să mai văd odată pe omul acesta pe care-l alungasem.

Chinezul rămase pe cheu, nemișcat, cu brațele încrucișate, cu

buzele strânse. Fața lui galbenă se înegrise. Nările îi erau umflate. Privirea lui era înfiptă într'a mea...

Vaporul părăsi apele Chinei.

IV

Golindu-și paharul, căpitanul tăcu. În odaie se făcu o liniște de mormânt.

Doamna Monkshood nu mai împletea de mult. Iși așezase lucrul pe masă și se uita parcă cu frică la fereastra din fața ei. Comandantul își legăna picioarele. Eu fumam. Nimeni nu se mișca...

Simțeam că trebuie neapărat să spun ceva.

— Grozav îmi plac povestirile astea, - atât am putut rosti.

Doamna Monkshood se uita indignată la mine.

Însă căpitanul înțelese și-mi cântă în strună.

— Da sunt nostime. Te fac să-ți mai treacă de urît. Și unde pui satisfacția pe care o ai când ai tras pe sfoară pe Budha, căci este doar vorba de fiul său.

— Te rog, Willy, nu profana un lucru sfânt, replică nevastă-sa.

— Well, dacă începi să crezi în el, o să te spun pastorului.

— Glumele tale sunt nesărate.

— Domnilor, știți d-voastră ce ar vrea să facă nevastă-mea? Ar vrea să-l arunce în mare. Dacă se poate admite, după iscusita mea lovitură!..

— Căpitane, zise comandantul, aș dori să văd statuia. Am zărit-o deunăzi pe scară, însă...

— Am să ți-o arăt, după ce voi isprăvi povestea.

— Cum? povestea nu e gata?

— Sigur că nu, căci...

V

...Zei aceștia păgâni sunt foarte stăruitori. Nu vor, zicea Li-Su, să trăiască în țară străină. Imi vine să cred că povestea aceasta nu se va isprăvi niciodată.

Am adus Geniul binelui în Europa și prima mea grije a fost să-l încredințez mamei mele, nevastă-mea dintâi nu mai trăia atunci. Înțelegeți că nu mi-a mai fost poftă să mă duc prin China. Am schimbat vaporul. Nu sunt fricos, dar găsesc că nu trebuie să-ți cauți singur moartea.

Făceam acum cursele spre Canada, de unde încărcam lemne. Opt ani mai târziu, am ieșit la pensie. Am avut atunci plăcerea să cunosc pe această femeie drăguță, care a binevoit să-mi fie soție. Familia ei fiind din Edinburg, ne-am stabilit aici, pentru a fi mai aproape de părinții ei. A'n duce un trai aproape fericit, dacă n'ar fi... dar să nu anticipăm.

Veniseam de doi ani aici. Trecuse șase de atunci, când, într-o zi sosi în port un vechi prieten pe care nu-l mai văzusem de mult. Era comandant pe un vapor care se întorcea din Hong-Kong. În afară de plăcerea ce aveam să revăd pe un camarad iubit, pot zice că mă simțeam fericit de a intra din nou în legătură cu patria fiului lui Budha.

Se spune că asasinilor le place să se întoarcă la locul unde au comis crima. Intrucât nu puteam merge eu în China, eram mulțumit să văd cel puțin pe cineva care venea de acolo.

L-am întrebat pe prietenul meu ce mai este nou în Imperiul Soarelui, și mi se pare chiar că l-am întrebat și cum mai funcționează poliția. Am aflat că nu se schimbase mult, însă că dela o vreme începu să umble prin porturi detectivi particulari.

A!.. Șii, domnul meu? i-am oferit prietenului meu ceai în ceștile japoneze. Nu s'a îndoit ca d-ta de vechi mea lor. Amabil ca și domnul Comandant, camaradul mă rugă, la rândul lui, să primesc a lua cu el ceaiul pe bord.

N'am avut atunci nici un motiv să-l refuz; dimpotrivă, am primit invitația cu plăcere.

A fost și Mary cu mine.

S'a servit ceaiul în careu. Masa era plină cu fel de fel de bunătăți, adunate de pretutindeni: prăjituri napolitane, rahat din Alexandria, fructe din C.ylan. Am mâncat din toate, și atât de mult, încât n'am mai putut lua ceaiul. Dar prietenul meu mi-l recomanda cu multă căldură și nevastă-mea, care îl gustase, găsi că e în adevăr un ceai minunat. Am sorbit atunci o înghițitură, să văd numai cum este.

Cum am pus ceașca la gură, am simțit o grozavă amărăciune. Gâtul mi se strânse și simțeam că mi se rupe pieptul. Incepui să tremur tot, din cap până 'n piciorae.

Deși nu puteam să mă mai mișc, o putere neînțeleasă, pe care n'o puteam stăpâni, mă făcu să-mi plimb ochii în toate părțile ca și cum căutam să văd ceva, undeva, numaidecât. Și cu privirea aceasta de halucinat, am zărit deodată un om - un chinez - în fața ușii, nemîșcat, cu brațele încrucișate, cu nările umflute. Ca două săgeți, ochii lui se înfipseră într'ai mei...

Povestirea lui Willy Monkshood fu întreruptă de trei bătăi în geam. Ne uitaram unul la altul. Nici unul nu îndrăzni să se uite.

Loviturile se repetară mistice, înfricoșătoare: toc-toc, toc-toc...

Să te apuce nebunia. Iar Mary Monkshood era mai albă ca varul. O groznică milă mă cuprinse de femeea această, care de ani de zile trăia în teroare.

M'am ridicat de pe scaun și îndreptându-mă spre fereastră am întrebat.

— Cine-i acolo?

— Nu deschide, pentru Dumnezeu! șopti Mary.

Căpitanul își scoase revolverul din buzunar și apropiindu-se, la rândul său, de fereastră, răcni :

— Cine-i acolo? Dacă nu răspunzi trag!

— Eu sunt, Alisa. Mi-am uitat cheia acasă și toate ușile sunt încuiate.

Era servitoarea!

— Din cauza că femeea aceasta avea patima cinematografului, noi... În sfârșit, nu pot spune că ne-a fost frică, însă nu e un lucru plăcut să auzi că-ți bate cineva noaptea în geam, tocmai în clipa când se istorisește o poveste ca aceasta!

Căpitanul se duse să deschidă ușa, întovărășit de nevastă-sa. Când se întoarse, veni fără ea. Cred că biata Mary era mulțumită să nu mai audă sfârșitul povestirii. Deși mă întrebam : ce ar mai putea urma?

— Unde rămăsesem? întrebă căpitanul... Ah, da!.. Ei bine, domnilor, nu mai am multe de spus. Imi amintesc că am înfruntat privirea aceea câteva secunde, care mi-au fost de ajuns ca să mă facă a înțelege că numai din neștiință ne batem noi joc de filosofi. Astfel, când ei afirmă că timpul nu există, câtă dreptate au! Clipele acelea au fost pentru mine exact nemișcata unitate pe care o numim noi : vecinicia! Și pe urmă n'am știut nimic.

M'am trezit abia a doua zi în patul meu, acolo sus. Simțeam o durere în ceafă și eram foarte slăbit. Lumina zilei mă supăra și țineam ochii închiși. Când, după o săptămână, m'am simțit ceva mai bine, făcând o efortare pentru a deschide pleoapele, mi-am dat seama că nu mai văd aproape nimic. Zăream numai niște umbre profilate pe un alb atât de strălucitor, încât am fost nevoit să închid ochii din nou.

Medicul orașului nu înțelegea nimic.

Mi-a spus că trebuie să mă duc la Londra pentru a consulta un specialist ; altfel s'ar putea întâmpla să rămân orb.

După trei zile mă aflu la Londra în Ruppert-street, la un oculist. Eram încă atât de slab, încât a trebuit să fiu dus până acolo.

M'a cercetat doctorul îndelung și mi-a spus că irisurile și pupilele sunt în bună stare ; ca să-și poată da seama de originea bolii, va trebui să mi se facă analiza sângelui. M'am întors la el după câteva zile cu buletinul cerut, și, arătându-i-l, așteptam cu nerăbdare verdictul. O scurtă privire aruncată de el asupra hârtiei îmi fu de ajuns.

Imi zise :

— Dar, dragă domnule, ești intoxicat. Unde ai înghițit otrava aceasta, una din cele mai puternice din câte cunoaștem, care se extrage dintr'o plantă ce crește numai în China?

Ce noutate îmi spunea! I-am răspuns supărat :

— Să lăsăm doctore botanica și geografia și să vorbim de medicină. Care sunt efectele acestei otrăvi?

— Efectele?.. Întâi, moartea; apoi, paralizia; însfârșit, pierderea vederii, care nu e altceva decât o paralizie parțială, aceea a nervului optic. Aceste efecte, firește că nu se împletesc între ele, ci se succed.

Cam complicat. Însă până la urmă, înțelesei ce vrea să spună, deși n'aș putea afirma că eram mulțumit.

— Și atunci l-am întrebat: cum nici n'am murit, nici nu sunt paralizat, înseamnă că o să orbesc?

Doctorul părea încântat de întrebarea mea.

— Da, se prea poate să orbești (îmi venea să-l bat), dar se și poate să scapi, căci sunt în lume și oameni cu noroc. De obicei, un centigram din această otravă ajunge pentru a ucide un bou și câteva miligrame pentru a omorî un om.

A vrut să-mi dea a înțelege că, deoarece nu murisem, s'ar putea, ca, după multă îngrijire, să-mi îndrept vederea.

Domnii mei, mi-am îndreptat-o. E încă foarte slabă, dar însfârșit, am ajuns a vedea până la zece pași, și cred că văd destul de bine, pentru a ști că am spus această poveste unor gentlemeni.

VII

Nu sunt foarte sigur de lucrul acesta, căci, dacă povestea ar trece vreodată dincolo de zidurile chinezești...

— Spune-mi căpitane, cum s'a întâmplat că omul acela se afla pe vapor?

— Iși făcea meseria. Era acolo în calitate de stewart.

— Ce ciudat lucru e uneori întâmplarea...

— Nici o întâmplare, domnul meu. M'a căutat prin toate țările din lume, zece ani în șir.

VIII

— Știți d-voastră, urmă căpitanul după o mică tăcere, că tot ce v'am spus nu ar avea nici o însemnătate, dacă nu i-ar atribui nevastă-mea una deosebită.

Nu mă putui împiedeca să-l întreb:

— Dece faci mereu să reinvie aceste amintiri?

— Trebuie s'o obicinuiesc odată cu realitatea; altfel o să-mi arunce într'o zi statuia în mare. I-a intrat în cap că zeul acesta răz bunător, care nu vrea să trăiască în țară străină, o să fie până la urmă cel mai tare. Omul care a vrut să mă otrăvească n'a fost decât unealta lui înconștientă și neputincioasă, dar o să vină altul, care să împlinescă hotărîrea soartei...

Degeaba îi spun că zeul nu e decât un lemn cioplit. Mary, această biată ființă, începe să creadă în idoli. În fiecare seară, când

mă duc la culcare, urcând scara și trecând pe lângă statue, simt în mine aceeași veche mulțumire, de a fi învins prejudecățile. Și ea îmi strică această plăcere, când, în toate serile, mergând la culcare, o simt cum tremură de frică.

IX

Un țipăt.

După un politicos «scuzați-mă, domnii mei», căpitanul ieși din odaie, închizând ușa în urma lui. Auzirăm niște pași grăbiți pe scară; în urmă, vaete.

Mary Monkshood avea o criză de nervi.

Comandantul și cu mine ne furișarăm afară din casă.

X

Scurtă vreme după aceea, vaporul nostru părăsi portul. Willy Monkshood, căpitan în retragere, veni la debarcader pentru a-și lua rămas bun dela noi.

— Să ne scrii, Monkshood!

— Well.

XI

La sfârșitul lunii Decembrie ne trimise o carte poștală pentru a ne aminti că se născuse Iisus Hristos. În Aprilie primirăm alta prin care aflam, tot dela el, că același Iisus murise și înviase.

În toamnă sosi o scrisoare închisă. Rupsei plicul cu oarecare îngrijorare.

«Iubite prietene, scria el, nevastă-mea l-a aruncat în mare. Am crezut că o să înnebunesc. Dar biata femeie e atât de mulțumită. S'a făcut cuminte și veselă și e fericită. Căminul nostru e schimbat cu totul. Cred că sunt un bun creștin, cel puțin așa zice pastorul nostru, care ține la mine. Dar de aș putea crede că zeii altor popoare sunt niște forțe oculte neînregimentate, singura putere ce ar avea ei asupra mea ar fi să mă vindece de orgoliu.. Credeam că o înfrângere m'ar face să mor de rușine. Dar uite că...»

C. GANE

AMINTIRILE

Colonelului Grigore Lăcusteanu

PARTEA A III-a

HYMENEU

« *Cununia este un mister* »

Obosit de zburdălniciile vieții singuratece, mă hotărâsem a mă însura. Principiul și credința statornică a mea era să iau o consoartă prin înclinație. Partidele bune în aparență (și cu zestruri considerabile) nu mi-au lipsit, cari însă mai în urmă timpul și împrejurările mi-au dovedit că nu m'ar fi putut face ferice.

Ajunsesem cu unele pân'acolo încât o diferență de două-trei zile ne împedeca mersul și sosirea pe treptele autelului, ca să-mi împletesc soarta vieții pentru totdeauna. Dar mister, căci răsărea câte un obstacol care se punea în drumul meu ca un zid nestrăbătut.

L'homme propose, Dieu dispose!

În anul 1838 luna lui... ¹⁾ afându-mă cu stabul batalionului la Giurgiu, am fost chemat de Vodă Ghika la București ca să mă trimeată cu o cercetare la cărmuitorul de Ialomița (era unchiul meu Ioniță Răchitanu). Primind ordinele verbale ale Domnitorului, mă întorceam pe jos dela palat; pe uliță mă întâlnesc cu o veche cunoștință a mea: era bătrânul d... Buescu. Mă popresc, și între alte întrevorbiri îmi zice: « Am aflat că mergi la Călărași cu trebuință pentru două-trei zile, și aș dori să mergem împreună să văz pe cumnatu-meu căpitanul Mărghiloman ». I-am primit cu mulțumire propunerea și a doua zi plecăm împreună.

¹⁾ De sigur Septembrie.

Propunerea

Companionul de drum și amicul meu d. Buescu, între alte întrevorbiri pregătitoare de căsătorie, îmi propune pe fiica răposatului pitaru Ioniță Bâscoveanu.

I-am zis că nu pot să-i răspunz nimic, căci nu cunosc nici familia nici pe demoazela dar la întoarcere în București să mergem împreună să facem cunoștința familiei.

Intorcându-mă la București, propoziția era deja făcută și mamei mele cu care, întrevorbind despre această afacere de căsătorie, mă consiliază și mă roagă să isprăvesc aici, descriindu-mi calitățile familiei, că se bucură în lume de o reputație mare de onestitate, o familie avută, o familie care duce o viață patriarhală, ferindu-se de amestecul intrigelor și scandalurilor Bucureștilor. Copila asemenea este frumoasă, bine crescută și foarte tânără.

Hotărîrea

A doua zi, după consiliurile mamei mele, am anunțat pe d. Buescu să vie seara la mine să mergem împreună să mă recomand familiei doamnei Bâscoveanu.

Seara mergând împreună, am fost primiți în salon (se înțelege că au fost prevestiți de această vizită), unde am găsit numai pe ai casei, adică văduva, doamna Marghioala Bâscoveanu, femee în etate de 30—40 ani, doi tineri, frații M. halache (cu care eram mai dinainte cunoscut) și Nae Bâscoveanu și demoazela Mărița, unica copilă, precum și bătrânul eptagenar logofătul Niculae Bâscoveanu, fratele răposatului pitarul Ioniță Bâscoveanu.

După terminarea obicinuitei conversații de politeță am trecut lângă demoazela ținând o conversație de curtuazie, observând neconținut fieșcare vorbă (fiindcă eram cunoscător și experimentat în privința sexului frumos). În fine, găsind frumusețea, tinerețea, modestia, inocența personificată în această copilă, am rămas încântat și cu hotărîrea de a o face a mea consoartă. Apoi m'am retras cu promisiunea de a mai reveni.

În noaptea acea am veghiat până a doua zi, fără să închid ochii, fiind acablant și muncit de mii de conjecturi.

A doua zi viind muma mea în cameră mă întrebă dacă mi-a plăcut copila. I-am răspuns că mi-a plăcut și m'am hotărît să o iau, cu singura condiție sine qua non ca cununiile să fie terminate în două săptămâni. Muma mea, încântată, exprima bucurie prin lacrimi.

A trei zi după vizita care făcusem au venit d. Buescu cu foaea zestrală, am citit-o, am iscălit-o că primesc, și am înapoiat-o după

obicei, zicându-i că nu am a face nici-o obiecție dacă nu o singură condiție, ca la 9 Octombrie va fi ziua fixată pentru cununie. Mi-au răspuns că este sigur că aceasta nu va fi caz de ruptură.

După aceasta ne-am dus iarăși împreună la viitoarea mea consoartă ca să fac sărutări de mâini și așa s'au îndeplinit Misterul, în credința populară română care zice că omul nu se însoară până nu-i sosește dela Dumnezeu scrisa lui.

Familia consoartei mele

Demoazela Marița, fiica pitarului Ioniță Bâscoveanu și a doamnei Marghioala Bâscoveanca, născută la anul 1825, luna Aprilie, în 4, cu temperament lymphatic.

Frați au avut trei, însă cel mare Gligore au murit în vârsta adolescenței de phtisie, cel de al doilea clucerul M. halache Bâscoveanu, căsătorit cu Catinca fiica cea mare a doamnei Frusinei, văduva arhimedicului Istiotu, copiii are doi, pe Iancu și Maria. Cel de-al treilea frate, paharnicul Nae Bâscoveanu, au fost căsătorit cu Elisa, fiica cea mai mică a clucerului Enache Arion și cu care au avut o singură fiică Alexandrina, căsătorită cu locotenentul colonel Ștefan Fălcoianu¹⁾. Nae Bâscoveanu, după o împreună viețuire de... ani, au urmat divorțul de corp și Eliza, soția sa, plecând la Paris au răposat în Domnul la anul 1860, luna Martie în 13. După moartea Elizei, s'au însurat de-al doilea cu Sultana, fiica clucerului Tache Fălcoianu, care și dânsa era despărțită de cel dintâi bărbat Nicu Crețeanu. Copii nu au avut.

Zestrea consoartei mele

« Moșia Băbăița din districtul Vlașca, în mărime de 2000 stânjeni masă cu venit anual de 400 galbeni austriaci ;

» Doi munți în districtul Prahova, Moașa și Grohotișul, cu venit anual de 50 galbeni k.k. ;

« O vie în dealul Scăenilor, în districtul Prahova ;

« Un loc de casă în București, pe podul Mogoșoaiei²⁾ ;

¹⁾ Viitorul general, ministru de rezbel și șeful marelui Stat Major (1835-1905). Căsătorit pentru a doua oară cu Maria, fiica col. Gr. Lăcusteanu autorul acestei scrieri.

²⁾ Locul cu No. 118 din Calea Victoriei, pe care se află astăzi clădirea Soc. Politehnice, Casa Lăcusteanu, clădită pe acest teren pe la 1840 și devenită după vânzarea ei, în 1881, Clubul Regal, a fost dărâmată în 1921. Ea se învecina la sud cu casa Mănescu (apoi Grigore C. Cantacuzino) și la nord cu casa Băbeanu, pe locul căreia s'a clădit în urmă casa Stelian.

- » Scule ;
- » Argintărie și
- » Una mie galbeni nacht ».

Cununile

La anul 1838, luna Octombrie în 9, în etate de 23 ani, m'am cununat cu demoazela Mărița Bâscoveanu în etate de 13 ani și câteva luni, seara la 8 ceasuri în locuința miresei mele, în prezența părinților și rudelor ambelor părți și a unui numeros public de amici și camarazi ai mei, nași fiind colonelul Ioan Odobescu, ajutorul șefului oștirea și șef al ștabului domnesc, cu consoarta sa. După săvârșirea ceremoniei religioase și a obicinuitei sărbătoriri a nunței, la miezul nopții, am dat semnalul retragerii muzicei militare și a lăutarilor, rămânând la locuința soacrei mele o săptămână, când după aceasta am plecat cu consoarta mea la Giurgiu, unde cantonam cu ștabul batalionului, însoțit de soacră-mea și de iubiții mei cumnați.

* * *

În anul 1837 după ce m'am înălțat în rangul de maior și comandant al batalionului al II-lea din regimentul I m'am strămutat la Giurgiu unde se afla ștabul.

Domnitorul, care îmi cunoștea caracterul și onestitatea, mă chema foarte des dela ștab și mă trimetea cu diferite misii militare și civile, astfel că devenisem unul din favoriții săi. Dar cu toată favoarea Măriei Sale, tot nu am obținut rangul de colonel în domnia sa de opt ani, fie din punctul de vedere aristocratic, căci nu eram fiul unui boer de protipendadă, adică de rangul întâi (la care țineau Domni reglementari și aristocrații cu dinții), fie din lipsa de vacanții ce erau în microscopica noastră oștire (căci numai patru coloneli erau în toată oștirea, trei comandiri de regimente de infanterie și unul de cavalerie care era și șeful ștabului domnesc, colonelul Odobescu).

La regimentul I de infanterie era colonelul Filipescu, poreclit Grosu ¹⁾ fiul banului Iordache Filipescu ²⁾; la regimentul II era colonelul Engel, ofițer prusian venit ca voluntar cu oștirea rusească la rezbélul din 1828 contra Turciei (și după recomandăția generalului Geismar, șeful diviziei de ulani care opera în vremea cam-

¹⁾ Constantin Filipescu, fost apoi efor al școalelor, mare logofăt etc. (1804—1848).

²⁾ Gheorghe Filipescu, vel vornic în 1820, vel ban în 1840, candidat la domnie în 1842, baș boer în 1843, ministru de justiție dela 1849 la 1854. (1782—1854).

paniei în Valahia mică, l-au primit în oștire cu rangul de lieutenant), apoi prin activitatea, capacitatea și inteligența sa au trecut repede la gradul de colonel; la regimentul III era colonelul Solomon, căpetenia pandurilor sau a voluntarilor din Oltenia, atașat pe lângă oștirea rusească și înaintat tot după recomandăția generalului Geismar.

Gratificații pecuniare am luat mai multe dela Domnitor. Ordine de zi pe oștire prin care îmi arăta domneasca mulțumire le dobândeam foarte des. Flateria se întindea până acolo că aveam intrarea slobodă la Măria Sa oricând aș fi voit. La masă asemenea, Duminicile și sărbătorile era de rigoare când mă aflam la București. Când se făcea bal de curte mi se trimitea invitație și foi de poștie, chiar de aș fi fost la marginea țării în garnizon.

Îmi aduc aminte într'un an, la revelionul curței, m'au invitat dela Calafat din districtul Dolj, unde eram în garnizon, în mijlocul iernii celei mai riguroase și au trebuit să mă duc.

Iată favorul în ce se mărginea. Favoritismul poate că ar fi luat proporții mai întinse, dar ce faci rumânului dacă își dă în petec... povestea vorbeii!..

Domnitorul începuse a mă iniția și în afacerile sale de familie.

Catinca, consoarta lui Mihalache Ghika¹⁾, fratele cel mai mare al Domnitorului, fusese înamorată cu generalul Chiselev pe vremea guvernământului său în Principate. După o mică scenă între bărbatul său și generalul, l-au abandonat. După aceasta s'au amoresat cu baronul Uxküll, căpitan de husari în oștirea rusească și căsătorit cu fiica banului Furtună²⁾. După retragerea oștirii din Principate și suirea lui Alexandru Ghika pe tronul României, amorul între Catinca și baronul urma; baroneasa, care aflase această infidelitate din partea bărbatului său, prinde biletele de corespondență dintre dâșșii și într'una din serile care era Vodă la teatru, vine baroneasa travestită în haine bărbătești de curier rusesc și se anunță la Măria Sa; Vodă au zis să intre, pe care întrebându-l de unde este, i-au răspuns că vine din San Petersburg cu depeși pentru Măria Sa și așteaptă a doua zi răspunsul, adăogând că este în cvartir la consulatul rusesc; au făcut un compliment Domnitorului și s'au retras îndată.

Domnitorul fiind rezemat cu mâinile de rezemătoarea din afară a lojei, au deschis plicul. Când deodată, o ploaie de bileteri s'au vărsat în sala teatrului (teatrul era în casa Slătineanului³⁾)! Adioțanții și ofițerii adunară biletele și le duseră în lojă. Când ce să vază? co-

¹⁾ Mare ban în 1837, Efor al școalelor etc., căsătorit cu Ecaterina Faca (1792—1850).

²⁾ Teodor Văcărescu, candidatul la domnie în 1842, vel ban în 1843 (1775—1851).

³⁾ Această sală, clădită în 1833 pe locul logofătului Iordache Slătineanu, (unde se întretae astăzi str. Academiei cu str. Edgard Quinet), și-a păstrat destinația până în 1853, când s'a săvârșit Teatrul Național.

respondența cumnată-săi cu baronul. S'au supărat foarte de asemenea farsă și s'au întors la Palat îndată ; apoi au chemat pe «nenea mare », căci așa îi zicea. Ce discuție va fi urmat între frați, nu se știe. După aceasta, întorcându-se Mihalache Ghika acasă i-au dat o bătae nevestii țigănească, și în aceeași noapte au și pornit-o în exil la Giurgiu.

A doua zi mă pomenesc cu un curier dela București și cu un bilet al vicontelui Gramont (maître des cérémonies), adjutant domnesc, prin care mă chema cu grabă la palat. Îndată ce am sosit m'am dus să mă înfățișez la Domnitor, carele prima vorbă care mi-o adresă au fost aceasta : « Lăcustene, ai auzit ce s'au întâmplat cu Catinca ». Eu, deși aflasem deja, însă m'am prefăcut că nu știu nimic și i-am răspuns că nu știu. « Ascultă », îmi zise, « Catinca este trimisă la Giurgiu în exil. Tu ești acolo, în tot timpul să te porți către dânsa cu acelaș respect și tot într'o vreme să aibi ochii pe dânsa și să-mi spui de purtarea ei. Dacă va avea trebuință de bani să-mi scrii îndată prin curier, ca să-ți trimet să-i dai » și alte mai multe vorbe cari nu mi le mai aduc aminte...

.....

Mrejile Rusiei

Rusia începuse a-și întinde mreșile spre a deschide chestia Orientului prin noi. Aristocrația și poporul era filorus, cuvântul de patriotism și de opinie publică nu era uzitat la noi, afară de Domn și vre-o câțiva din boeri.

La întocmirea Regulamentului organic, Obșteasca Adunare, a cărei președinte era consulul rusesc Minciaki, se strecurase în procesele verbale o frază care zicea că Domnul să nu aibă voe a interpreta vre-un articol din Regulament, sau a adăoga vre-o nouă legiuire în interiorul țării, fără știrea și consimțământul Puterilor protectrițe și suzerane.

Regulamentul s'au tipărit și retipărit (de Ioan Eliade Rădulescu) și s'au distribuit în toată țara, însă această frază era exclusă. Regulamentul s'au tipărit sub dominația președintelui și deplin impunit al ambelor Principate, generalul Pavel Chiselev, și îmi place a crede că au băgat-o de seamă, însă au tăcut-o. Căci faptele guvernării sale cât și posteritatea au devedit și au mărturisit că au fost cel mai adevărat român.

După suirea lui Alexandru Vodă Ghica pe tronul României și după trecerea de un timp de ani, Rusia au băgat de seamă că acel articol lipsește din Regulament și consulul insista pe lângă Domn să se retipărească Regulamentul ca să se treacă și acel articol. Domnitorul au promis că va trimete un proiect întru aceasta Obșteștei Adunări. Rusia văzând că trece un an, doi, și proiectul nu-l trimete

Domnitorul Adunării, Rusia au atribuit-o moliciunii consulului pe care l-avea aici, pe care l-au și schimbat (consul era Minciaki) trimițând pe baronul Rückman¹⁾.

Bărbat eminent între diplomații Rusiei, îndată ce au venit înduplecă pe Domn să trimeată proiectul Obșteștei Adunări.

Domnul însă pe sub mână zisese la vre-o câțiva deputați să nu primească nici într'un chip a se trece acel articol în Regulament, fiind o trădare a drepturilor României.

Eu aflasem aceasta dela mai mulți, dar mai pozitiv dela fratele mumei mele, clucerul Anastase Dedulescu, care era atunci deputat în cameră și unul din opozanți ; ba încă au mers cu opoziția pân'acolo încât au eșit din regulele parlamentare, căci discutând afară din sala Adunării cu vornicul Mihalache Cernescu²⁾ în privința acestui articol (Cernescu era unul din partizanii Rusiei) unchiul meu au ardicat ciubucul să-l lovească în cap, strigându-i «vânzătorule». În fine au scăpat ca printr'un farmec de bătae, s'au pus articolul la vot și au căzut prin majoritatea opoziției.

Vodă Ghika pe de o parte au dizolvat Camera, făcând apel la nație să-i trimeată o altă Cameră, fiind aceasta ostilă, iar pe de alta au gratificat pe toți opozanții în secret.

Și cu venirea celei de a doua Obștești Adunări, cererea Rusiei au avut aceeași soartă. În fine Domnul au declarat consulului rusesc că Obșteasca Adunare fiind expresiunea nației, nu i se poate opune.

După aceasta consulul rusesc au plecat la Constantinopol să aducă un firman (contra tratatului dela Adrianopoli încheiat între Rusia și Turcia) prin care nimicnicea una din cele mai frumoase instituții ale țarei, Obșteasca Adunare, și pe care firmanul o transforma într'un divan ad hoc, adunare oligarhică de vre-o 27 de boeri, compusă din președinții Divanurilor și alții, amploiați ai guvernului ; în fine Cameră numită, iar nu aleasă³⁾. Cu toate acestea Rusia nici așa nu au izbutit, căci Vodă acaparase pe consulul și iată cum :

Baronul Rückman, deși era omul cel mai energic și sever, însă se muiase căci se înamorase cu o româncă, fiica lui Costache Bălăceanu⁴⁾ căsătorită numai de un an cu un tânăr craiovean Glogo-

¹⁾ Diplomat rus, fost secretar de ambasadă la Viena și Constantinopole, apoi ministru resident în Grecia dela 1827 la 1835, când este numit consul general în Principate cu reședința în București.

²⁾ Fiul marelui logofăt Scarlat Greceanu Cernescu. Născut în 1784, mare vornic în 1819, mare logofăt în 1825, deputat în 1851, ministru de interne și candidat la Domnie în 1842, președinte al Curței de apel în 1846 ; al Curței criminale în 1850—1854.

³⁾ Înșelat de memorie, autorul comite aci un curios anahronism, (v. prefața R. F. R. No. 1).

⁴⁾ Fiul marelui ban Constantin Bălăceanu. Candidat la domnie 1842, ministru al dreptății în 1856 (1793—1858).

veanu¹⁾. Baronul era bătrân, celibatar, și Mimica (așa o chema) tânără și foarte frumoasă. Vodă, după rugăciunea și stăruințele baronului, fiind în interseul țării și al lui, au mijlocit desfacerea căsătoriei în trei zile și au și cununat-o cu baronul Rückman.

Așa dar leul neîmpăcat devenise miel, asociindu-se cu Domnul la interesele țării, iar pe Rusia o trăgea pe sfoară.

Rusia informându-se despre aceasta, au scos pe baronul Rückmann puindu-l în disgrație, carele plecând la Viena au și înebunit, murind acolo în spitalul nebunilor.

Cabinetul Rusiei, speriat de diplomația cea naivă a Românilor, dar energetică, au trimis în locul baronului un consul însurat, pe d. Titov²⁾, ca să nu-l mai amăgeasca (séduire) frumoasele românce.

Îndată ce au sosit consulul, Domnitorul au început să îndeosească soarelele și balurile, azmuțind adjutanții și curtezanii pe M-me Titov, cu scop de a se amoreza de vre-unul.

Bietul Titov au mijlocit la cabinetul de San Petersburg ca să-l mute de aici, zicând că este amenințat de a-și pierde nevestica, pe care l-au și mutat, trecându-l ambasador³⁾ la Constantinopol, iar în locu-i au trimis pe Kotzebue⁴⁾.

Rusia văzând că prin calea diplomației nu izbutește să ajungă la scopurile ei au recurs la alte mijloace.

Pe la anul 1839—1840 se organiza o revoluție în București și alta la Brăila. Acea dela București era pentru răsturnarea Domnului, a cărei cap era Mitică Filipescu⁵⁾, fiul banului Grigore Filipescu (Filipeștii erau nu numai filoruși, dar mai ruși decât toți rușii dela Moscova). Mitică Filipescu, capul revoluției, era cumnat⁶⁾ cu Fonton, general de Stat-major rus. Revoluția Brăilei era organizată de volintiri vagabonzi, bulgari, sârbi, arnăuți, adunați de prin Galați și Brăila, a căror cap era un boerinaș dela Rușii de Vede, Vistierul Deșu,

¹⁾ Constantin Glogoveanu, ales președinte al Curței de apel în 1858, (1801—1877).

²⁾ Consul general în București din Septembrie 1839 până în Iunie 1840.

³⁾ Nu ambasador, ci girant al ambasadei, în locul cumnatului său Buentiev, titularul postului (v. Hurmuzachi, XVII, pg. 775).

⁴⁾ Locțiitorul lui Titov a fost Daschkov, fostul consilier al Ambasadei ruse din Constantinopole, însărcinat cu garanța Consulatului general din București din Iunie 1840 până în Mai 1847. Carol de Kotzebue (fiul celebrului publicist asasinat de Karl Sand), care fusese până atunci consulul Rusiei la Iași, a ocupat postul rămas vacant prin plecarea lui Daschkov de abia în 1847; rechemat la Petersburg în 1850, este numit directorul cancelariei Principelui Gortschakov.

⁵⁾ Născut în 1808, doctor în drept dela Paris în 1833, mort în 1843.

⁶⁾ Inexact: soția generalului Fonton era soră cu banul Grigore Filipescu, tatăl lui Mitică.

bulgar de origină, carele după promisiunile agitatorilor aspira la domnia bulgărească.

Domnitorul simțind aceasta au socotit să găsească un sprijin în Turcia ; s'au și destăinuit ei, anunțând-o de cele ce se petrece în țară și pentru care Turcia are să plătească oala spartă (le pot cassé). Turcia roagă pe Domnitor să înăbușească răscoala și la orice trebuință spontană va avea, să se înțeleagă cu Hussein pașa, guvernator a toatei Rumelii.

Domnitorul ca să arate exces de zel Porței Otomane au hotărît să dea o vizită pașei în persoană ¹⁾.

Eu mă aflam cu ștabul batalionului la Calafat, având și un mic corp de observație (trimițându-mi pe căpitanul Macedonski ²⁾) cu 400 soldați) și mulți spioni ai agiei din București, ca să observ satele bulgare din Valahia mică, precum satul Poiana, moșia lui Vodă Miloș Obrenovici, care era de două mii de familii bulgare și altele... Eu am primit o scrisoare dela șeful ștabului domnesc, prin care îmi vestește venirea Măriei Sale și să trec îndată peste Dunăre la Vidin, să-i fac cunoscut pașei. M'am dus la pașa carele m'au primit foarte bine, rămânând încântat de venirea Domnitorului și m'au rugat ca să-i dau de știre în momentul care va sosi la Calafat, sau printr'un signal sau prin vre-un soldat într'adins ; i-am zis că Măria Sa nu poate sosi decât seara la Calafat căci după știința ce am o să rămâe noaptea la Craiova ; așa dar seara în momentul sosirei, voi da ordin să aprindă câteva masalele la port în marginea Dunărei și șalupa canonieră să sloboază trei tunuri, orânduind și Măria Sa pașa un om pe baterie să observe.

Eu mă înțelegeam cu pașa, prin secretarul său, în limba greacă ; secretarul sau era un grec renegat Mavrocordat, din familia Mavrocordaților dela noi.

Hussein pașa, ex-vizirul, era omul cel mai eminent al Turciei, fiind vizirul lui Sultan Mahmud. Acesta, după ce au exterminat sute de mii de eniceri, s'au dus la Sultanul și i-au dat sabia zicând : « Stăpâne, am îndeplinit ordinul, am exterminat toți enicerii ; doi numai au rămas, eu și Maestatea Voastră ». (Vizirul era șeful enicерilor, Enicer agasi).

Atunci Sultanul i-au mulțumit zicându-i : « Pune-ți sabia în teacă, căci ferul care să tae capetele noastre nu s'au făcut încă ». În fine, după o vreme îndelungată în postul de vizir, au cerut Sultanului un post mai odihnitor, carele l-au și numit guvernator al tuturilor serhaturilor până la Adrianopoli.

1) V. prefață R. F. R. No. 1.

2) Desigur viitorul general și ministru de război în 1859, în guvernul prezidat de C. Kretzulescu. Mort în 1869.

Tiranul avea putere absolută să taie și să spânzure : judeca fără ape! Era un om înalt și gros, în vârstă ca de 70 ani. Bogății avea nemărate.

Primirea Domnului Alexandru II ¹⁾

După sosirea Măriei Sale la Calafat am ordonat să se dea signalul promis pașei. Indată ce s'au văzut signalul la Vidin, la moment s'au iluminat toate bateriile cetății prin torțe, slobozind fieș-care baterie câte 21 de salve de tunuri. A doua zi un pașă au venit cu trei șalupe din cari una era canonieră cea destinată pentru Domn ; înfățișându-se la Domn, l-au salutat pe Măria Sa de bună venire în numele pașei, adăogând că șalupele sânt puse la dispoziția Măriei Sale. Vodă i-au mulțumit, zicându-i că după sfințitul soarelui va merge la Vidin (turcii se aflau în ramazan, postul lor, în care nu le este permis nici a mânca, nici apă a bea, nici a fuma, până după sfințitul soarelui, și ca să nu jeneze pe turci văzând pe alții că trag ciubuce și ei să nu poată).

Către seară Vodă s'au imbarcat cu toată suita sa. În suită era fratele Măriei Sale cel mare, banul Mihalache Ghika, ministru de interne, fratele său cel mic spătarul Costache Ghika, ministru de rezbel, vornicul Costache Cantacuzino, ministru de externe ²⁾, spătarul Bibica ³⁾, un grec bătrân, ruda Măriei Sale (il luase ca dragoman), adjutanții domnești colonelul Năsturel Herăscu ⁴⁾, colonelul viconte Gramont (maître des cérémonies), colonelul Herbatski ⁵⁾, comandantul regimentului I, maiorul Costache Fălcoianu ⁶⁾, adjutant și prefect al Craiovei, maiorii Alecu și Tudorache Popești ⁷⁾, maiorul Mănescu ⁸⁾ și eu cu ofițerii ștabului batalionului al II-lea

¹⁾ Adică Alexandru Ghika II.

²⁾ Fiul marelui clucer Iordache C., din ramura zisă Măgureanu. Candidat la domnie în 1842, caimacam în 1849 (1791—1877).

³⁾ Ioan Rosetti, zis Bibica, din ramura lui Antonie Vodă (1750—1840).

⁴⁾ Născut în 1798, aghiotant al lui Ipsilanti în 1821, servește cu gradul de praporgic în armata rusă din 1822 până în 1828. Intrat în oștirea română ca maior în 1834, ajunge colonel în 1836, general și șef al oștirii în 1850, vel ban în 1853. Mort în 1874.

⁵⁾ Anton Horbatsky, ofițer rus de origine polonă. Intrat în armata română în 1834, căsătorit cu Maria Scarlat Hrisoscoleu.

⁶⁾ Membru al Inaltului Divan în 1845, vel logofăt al credinței în 1856 (1804—1879).

⁷⁾ Din neamul boerilor Popești, intrați amândoi în oștirea română la înființarea ei. Alexandru, maior în 1837, aga în 1858, Tudor, maior în 1841, procuror al Inaltului Divan în 1846.

⁸⁾ Dimitrie Mănescu, fiul doctorului Silvestru Filitti și al Smarandei Mănescu, ultima din ramura dela Mănești (Prahova), a boerilor Bucșani. Vel agă în 1850, mort în 1857.

Până la Vidin am mers sub bubuitul tunurilor, la marginea Dunărei erau aşezate 4-5 regimente de infanterie în linie de război, cu muzicele în flancuri, şi patru-cinci paşi în capul oştirei au prezentat armele şi Vodă i-au trecut în revistă.

Trei armăsari erau gata pentru câte-şi trei fraţii ca să-i ducă la palat ; aveau nişte valtrapuri de catifea roşie până la genunchii cailor şi parsemate cu bucăţi de aur, frânele asemenea, desigur că armăsarii Sultanului nu puteau fi mai împodobiţi. Vodă nu au voit să încalce şi am intrat pe o porţiţa mică a cetăţii care conducea la palatul paşei. La capul scării îl aştepta Hussein paşa ; îndată ce s'au apropiat Vodă i-au făcut trei temenele, lăsând mâinile până la genunchi ; Vodă au întors alte trei, lăsând mâinile până'n pământ, iar noi cei din suită numai l-am salutat. Turcul avea o suită numeroasă ca de o sută de persoane. Apoi paşa au mers înainte, conducând pe Vodă într'un chicşc al palatului.

După ce au schimbat câteva cuvinte de etichetă cu oaspele său, s'au retras rugându-l să se facă comod (noi toţi eram în plină uniformă). Domnul au scos mondirul şi s'au îmbrăcat cu un palton.

Cafelele şi ciubucele veneau neîntrerupt (Vodă ne dedese voie să tragem ciubuc faţă cu Măria Sa şi cu turcu). Câte treizeci de ciubuce intrau deodată, toate cu edecurile lucrate în brilianturi, zarfurile dela ceştile de cafea erau de aur şi lucrate în brilianturi. În fine după o pauză de un ceas au venit Chehaia bey şi ne-au poftit la masă.

La uşa de din afară a sălei de mâncare aştepta ex-vizirul. Cum s'au apropiat Domnul i-au făcut iarăşi trei temenele, şi vice-versa, apoi au intrat Domnul cu toţii în sala de mâncare. Sala era spaţioasă şi iluminată a giorno ; pe masă o mulţime de candelabruuri de argint cu câte opt şi douăsprezece lumânări (însă lumânările erau de seu). Pe Domn l-au pus la mijlocul mesei şi turcul la dreapta Măriei Sale, iar la stânga au pus pe fraţii Măriei Sale. Eram la masă ca la patruzeci de persoane ; tacâmurile mesei erau toate de argint, numai acelea ale Domnului erau de aur ; doua tacâmuri de lăutari turceşti şedeau jos pe covoare şi cântau cu instrumente deosebite de ale lăutarilor noştri, de exemplu vioara, care se chiamă chemam, era cu zece coarde, şi altele. . . Au venit apoi olanii paşei (aşa numiţi) şi jucau jocuri turceşti cu castaniete ; olanii erau şapte-opt, de o frumuseţe rară, nu se puteau compara cu cele mai frumoase fete ; toţi erau până la vârstă de 15—16 ani, cu coadele despletite ca fetele, îmbrăcaţi în cămaşi de borangic de cele mai fine, cu peptane şi şalvari de catifea cusute sau muiate în fir.

Bucatele erau în tablale de argint suflate cu aur ; ne servisarisea pe la spate. Masa au ținut de la nouă ceasuri până după miezul nopţii ; după fiecare fel de bucate ne aducea ciubuce. Într'un cuvânt, masa era splendidă.

Către sfârșitul mesei au început toasturile ; întâiul toast au fost pentru Vodă. Șampania se turna în pahare mari, numai al lui Vodă și al Turcului erau de aur. Hussein sculându-se, au zis la toți să umple paharele să ridice paharul în sănătatea Măriei Sale. Noi toți precum și turcii ne-am sculat cu paharele în mână, afară de Chehaia bey care era un turc foarte fanatic (după cum mi s'a spus) ; însă băgându-l de seamă Hussein au încrunțat sprâncenile, își sbârlise mustățile și au strigat odată la dânsul, iar pe Chehaia bey l-am văzut îngâlbenuindu-se și cu mâna tremurândă au pus șampanie în pahar, s'au sculat și au băut în sănătatea lui Vodă. Toți ceilalți turci rămăseseră extaziați.

Teribil era turcul în momentul acela!..

După mai multe toasturi ne-am sculat dela masă, apoi Hussein au poftit pe Vodă cu amândoi frații și pe C. Cantacuzino în cabinetul său spre a ținea conferințe politice, iar noi ne-a zis pașa să poftim în balcon să privim la luminație (duvalma).

În curte era luminație și focuri de artificii.

După o oră de conferință au eșit Domnitorul și luându-și seara bună, ne-am îmbarcat în șalupe să ne întoarcem la Calafat,

Pe drum era mai mult de trei, patru sute caice cu turci, cu torțe aprinse în mâini, care ne conduceau. Tunurile trăsneau din toate bateriile cetăței până am ajuns la Calafat.

A doua zi Domnul, după ce mi-a dat instrucțiunile cuvenite în chestia iscodirii și dezvoltării revoluției, au plecat la Craiova.

Acolo au primit un curier prin care ministerul dela București îi făcea cunoscut că complotul revoluționar din București s'au descoperit și a căroro capi i-au și arestat, iar complotul revoluționar din Brăila opuinu-se cu arme, comandirul regimentului au făcut foc asupra lor omorînd câțiva dintr'înșii, și se așteaptă detațiuni.

Măria Sa Vodă îndată ce au primit această știre mi-a trimis printr'un curier la Calafat o scrisoare către Hussein pașa și-mi scria să mă duc însumi să o dau pașei. Am trecut îndată Dunărea și i-am dat-o. Pașa mă întrebă dacă știu ce-i scrie ; i-am răspuns că nu știu. «Revoluție în țară» îmi zise ; «eu îi scriu Măriei Sale îndată, dar te rog spune-i și prin grai ca să-mi scrie dacă voește să-i trimet îndată douzeci, treizeci de mii de oștire, sau dacă voește iarăși să mă duc la Constantinopol eu plec îndată, după cum m'am înțeles cu Măria Sa». Eu i-am mulțumit în numele Măriei Sale și i-am zis că o va suprima însuși cu oștirea noastră.

Sosind Domnul la București, au demascată insurecția.

Insurecția Brăilei

Colonelul Engel se afla în garnizon la Brăila cu regimentul al II-lea. Într'o bună dimineață, vine polițaiul orașului și îi face cunoscut că

mai multe hanuri sunt ocupate cu sârbi, bulgari și arnăuți, toți armați, și spe învelitoarea hanurilor împlântate steaguri roșii. Colonelul Engel încredințându-se, au trimis vre-o trei, patru companii și au cernat acele hanuri. Capii răsculaților au trimis parlamentari colonelului zicând că revoluția nu este pentru țara românească ci este pentru libertatea Bulgariei pe care voesc a o elibera de sub jugul Turciei și-l roagă pe colonelul să nu întrebuițeze armele căci și dâșii apoi vor răspunde prin focuri. Colonelul le-au răspuns ca să treacă imediat dincolo căci îi va împușca pe toți. Ei au răpsuns că mâine vor trece peste Dunăre toți, îndată ce vor sosi tovarășii lor dela Galați.

Colonelul Engel adunase oștirea sub arme și se pregătea pentru un atac.

În seara aceia vreo șase, șapte bandiți din acele bande s'au dus să asasineze pe colonelul Engel, care văzând o trăsură la scară ce era a ofițerului Petrăchescu (care fiind de serviciu venise la colonel cu raport), asasinii crezând că este să iasă colonelul și favorizați de întunericul nopței s'au ascuns după poartă. Petrăchescu, eșind dela colonel, s'au pus în trăsură când deodată, eșind asasinii de după poartă, l-au măcelărit cu iataganele până l-au omorît.

Un alt ofițer, locotenentul Pođeanu, mergând la colonel, s'au întâlnit cu dâșii și i-au dat două iatagane tăindu-l pe la gât ; din norocire ranele nu au fost mortale.

A doua zi de dimineață au sosit și tovarășii lor dela Galați, de acelaș soi, însoțiți fiind de vice consulul rusesc în plină uniformă care venise să le ureze izbândă bună. Eșind și ceilalți toți din hanuri, au plecat cu toții la port să se îmbarce unii pentru Turcia iar alții să treacă pe la picheturi ca să adune armele cordonașilor noștri.

Oștirea îi urmărea. Colonelul Engel au fost dat ordin ca îndată ce vor sosi la marginea Dunărei să facă foc asupra lor și chiar de îi vor omorî pe toți.

Ordinul s'au executat îndată ce au sosit, toboșarii au dat semnalul de foc de rânduri, iar dâșii unii au fugit îndărăt spre Galați, iar alții peste Dunăre, îmbarcându-se în caice mici grecești și alții s'au ascuns prin corăbii. Apoi cavaleria i-au luat în goană. Cei cari au fugit peste Dunăre i-au prins turcii (fiind înștiințați) și i-au spânzurat.

În fine au căzut vreo câțiva morți și mai mulți răniți.

Trei căpitani ai lor s'au prins, între cari și vistieru Deșu, boerinaș bulgar din Teleorman ; ceilalți doi erau ofițeri eșiți din oștirea sârbească, unul din acei doi era un tânăr foarte inteliginte și cu cunoștințe de mai multe limbi ; pe câte și trei i-au trimis la București ¹⁾.

¹⁾ Asupra acestei a doua insurecții a Brăilei vezi și Pappasoglu : « Istoria fondării orașului București », pp. 157—163.

În urma acestei întâmplări, colonelul Engel au trimis pe adjutantul regimentului cu raport la Domn.

Măria Sa, cea dintâi întrebare care au făcut-o adjutantului au fost aceasta : « I-ați împrăștiat? Ați dat de ei! » Adjutantul au raportat tot istoricul cum au fost, atunci Vodă îi zise : « Bravo! Dacă nu dați, pe toți vă trimiteam la ocnă, iar acum vă mulțumesc, și o să vă decorez pe toți ». Și în adevăr că peste trei săptămâni au sosit pentru toți ofițerii aflați în garnizon la Brăila decorația turcească Mădgidie, fiecăruia după rangul ce avea până la colonel inclusiv.

Răscoala Brăilei au demascat și pe aceia din București. S'au făcut arestații, i-au dat în judecata crimilă și, în urma unei sentințe, pe căpetenia răscoalei din București, care era Mitică Filipescu, l-au închis la pușcărie, unde peste câteva săptămâni au și murit la închisoare. Iar pe cei trei de la Brăila, între cari era și Deșu, i-au trimis la ocnă pentru mai mulți ani și cu acest chip s'au înăbușit revoluția intentată de străini.

O altă tentativă a Rusiei

Rusia văzând că nici cu chipul precedent nu izbutește să ajungă la scopurile ei, în toamna anului 1841 au trimis în București un comisar pe generalul Duhamel, adjutant împărătesc, sub pretext să observe administrația Domnilor din ambele Principate și să stăruiască a se schimba ministerul căruia Vodă i-au promis numai dar nu l-au schimbat.

Generalul Duhamel

Generalul în timpul șederei sale în București de șapte, opt zile, ce discuții vor fi urmat între dânsul și Domn, nu au expirat.

În ajunul plecării sale am fost chemat de Măria Sa Vodă, și mi-a zis să conduc pe general până la frontiera Moldovei (adică la Focșani); acolo, de va fi venit vre-un adjutant domnesc să-l primească și să-l conducă, eu să mă întroc, iar la dimpotrivă să-l conduc până la frontiera Rusiei.

M'am înfățișat la generalu, i-am arătat misia cu care eram însărcinat pe lângă Excelența Sa. Generalul mulțumindu-mi îmi răspunse :

— Arată Măriei Sale că îi mulțumesc de aceasta onoare și că sunt săturat de onorurile carele mi-a făcut dela venirea mea până acum (cu un ton sarcastic).

Am arătat Domnului zisele generalului, care îmi zise că diseară să mă duc iarăși, « căci e să mă întâlnesc eu cu dânsul ».

Seara mergând iarăși la general, l-am întrebat când este hotărât să plece. Mi-a zis că a doua zi la șase ore și mă roagă să-l aștept la întâia stație a poștei. A doua zi am și plecat, fiind precedat de un curier pentru pregătirea cailor de poștă.

Pe drum aveam o lună frumoasă însă o caldură din cele mai ferbinți ale lunii lui cupțor și opt cai de poștă la dreșcă ne făcea drumul agreabil. Cine-și mai aduce aminte de goana și răcnetul surugiiilor, cari puneau pe străini în uimire (extaz), căci poștii ca la români nu se vedea în toată lumea. Dar s'au dus și această frumoasă instituție, împreună cu toate obiceiurile țării...

Generalul sosind la poștie s'au dat jos din careta sa și s'au pus la mine în droșcă, zicând că este mai răcoare în droșcă.

Apoi pe drum îmi zice : « Poți să-mi spui te rog, dacă cunoști istoricul, cum s'au întâmplat zisa revoluție dela Brăila și cea numita dela București ? » I-am făcut toată istoria acestei revoluții, apoi generalul îmi zice : « Domnul meu, colonelul Engel, sau comandantul regimentului din Brăila, trebuia să bea ceai în Siberia, căci au tras cu focuri în oameni nevinovați ». Iar eu i-am răspuns : « Excelență, știu că în toată lumea revoluționarii se pedepsesc, iar înăbușitorii se răsplătesc ».

Răspunsul meu ne fiindu-i nici cum măgulitor îmi zise : « Vcm reveni mai târziu asupra acestui subiect, dar ia spune-mi, te rog, trebuie să sufere mult poporul de administrația Domnului sau a guvernului său de vreme ce poporul recurge la revoluții ». I-am zis : « Excelență, eu cel puțin nu mi s'a întâmplat să aud suflare de om tânguindu-se despre Domn sau despre administrația sa, ba încă dimpotrivă toți românii îl iubesc și se socotesc fericiți că avem un asemenea Domn. Deosebit de aceasta, nici eu nu sunt străin de presă, atât cea română cât și cea străină, și nu mi-aduc aminte să fi citit vreodată vreun articol contra Domnului. Dar în adevăr că avem vreo cinci, șase, zece boeri, aspiranți la tronul Domniei și cari mai clevetesc, dar Ghika va ști să-i pue la locul lor ».

În aceasta conversație apropiindu-ne de orașul Buzău, ne-au întâmpinat cârmuitorul cu căprăriile de dorobanți pentru escortă. Generalul au întrerupt conversația zicându-mi să spui cârmuitorului să sloboază pe dorobanți și să ne aducă la vre-o casă ca să luăm ceaiul. Cârmuitorul ne-a condus la episcopia Buzăului unde ne aștepta un dejun splendid. Generalul au băut ceai iar eu am și dejunat, după care am plecat punându-ne amândoi în caretă ca să conversăm. Pe drum îmi zice :

« Te rog spune-mi francamente, și vă dau parola mea de onoare, atât despre discreția cât și despre o recompensă ostășească, oștirea toată îl iubește pe gospodar ? » I-am răspuns că îl iubește mai mult decât turcii fanatici pe Moĥamet. Imi zice : « Dar dumneata nu poți ști căci ești ofițer al curței gospodarului ». I-am răspuns că am fost

și sunt ofițer de linie și comand batalionul al II-lea din regimentul I, și sunt în toată vremea în mijlocul oștirii... și alte mai multe întrebări de felul acesta cari nu-mi mai aduc aminte și la cari nu găsea echo căci îl înțelesesem că voia să pescuiască în apă tulbure...

Voi descri, în două, trei linii aroganța și insolența acestui general. Ajungând la Focșani, l-am tras la Putna în Moldova unde îi pregătise cvartira. Proprietarul casei era spătarul Asanache Dan, președintele tribunalului și loțiitor de cârmuitor. Intrând în casă, l-am prezentat ca proprietar al casei și ca administrator al districtului, care salutându-l îi zise : « Bine ai venit sănătos Excelența ! » Generalul nu numai că nu l-au salutată, dar nici nu s'au întors nici să-l vădă, ba încă ca să-i tae vorba mă întreabă câte ore sunt. Venerabilul bătrân socotind că nu l-au înțeles îi repetă în limba rusească aceeași felicitare. Generalul întors către mine mă întreabă la câte o să plecăm... Atunci bătrânul au eșit vociferând injuriile cele mai aspre...

După aceasta s'au înfățișat adjutantul Domnului Moldovei care venise să-l primească dela frontieră, pe care l-au primit foarte bine.

Peste puțin generalul, eșind din galeria casei au zărit într'o cameră masa așezată și pe masă mezelicuri ; au intrat înăuntru, s'au pus la masă și cheamă pe mine și pe adjutant să poftim să mâncăm. Proprietarul, cu toate rugăciunile mele și ale adjutantului precum și ale cârmuitorului de Focșani și alți boeri aflați acolo, nu au stat puțința să-l înduplece să dea de mâncare generalului și așa s'au mulțumit cu mezelicurile care le-au găsit pe masă.

După ce au mâncat, mulțumindu-mi și luându-și ziua bună dela mine au adăugat : « Sper că ne vom revedea mai curând sau mai târziu (*Tôt ou tard*) și au plecat.

Intorcându-mă la București, am raportat Domnului despre conversația generalului urmată cu mine, carele îmi zise : « Rusia ce gândește nu se mânăncă, eu sunt Domn pe viață ! »

Căderea sau scoaterea Domnului Țarei Românești Alexandru Ghika

În acelaș an 1842, Octombrie în 13, aflându-mă seara la teatru, în antr'acte am eșit mai mulți din ofițerii și adjutanții domnești în bufet unde conversam. Între noi era și un comersant Gheorghe Gherman ; între altele ne spune că în acea seară au primit o scrisoare dela Constantinopol prin care îi scrie de pozitiv (pe atunci nu aveam telegrafuri) scoaterea Prințului Alexandru Ghika. Unul din adjutanți îi zise : « Îmi dați voe să o spun Măriei Sale ? » - Puteți să-i spuneți, îi zise Gherman, și scrisoarea o am asupra-mi. Adjutantul îndată ce au spus-o lui Vodă, au poruncit să-i tragă caretă și s'au dus drept la Daschkof, consulul rusesc, pe care întrebându-l dacă are vreo știință despre scoaterea sa, Consulul i-au zis că știrea o are

încă cu curierul de eri, dar nu au voit să-i ducă o năvălă neplăcută și că turcul cu firmanul de scoatere, Chiamil bey, au și plecat din Constantinopol. Vodă auzind aceasta s'au întors în grabă la palat și au început a se pregăti de drum.

A doua zi 14 Octombrie, ziua aniversării întronării Domnului, am trecut în plină uniformă la colonelul Odobescu, șeful ștabului domnesc, ca să-i spui ceea ce auzisem în seara trecută, când deodată bate la ușă. Odobescu răspunde : « Întră », când ce să văz, pe iuncărul Polizu ¹⁾, de cavalerie. Odobescu îi zice :

— Ce ești dumneata? Cizmar, sau iuncăr? Cine te-a învățat să-mi ciocănești la ușă? Altă dată te pun o lună pe conovăț! În sfârșit ce vrei?

— M'au trimis Măria Sa Vodă, îi zise iuncărul să veniți la palat mai în grabă căci pleacă Măria Sa din țară și este gata.

Eu am scos șarfa și șleapa (tricorn) luând o șapcă a colonelului și ne-am dus împreună la palat.

Ce era la palat? Un aspect straniu și de tânguire!

Domnul lipsea, se dusese pentru un moment la consulul rusesc. Interiorul palatului era plin cu boeri, și chiar cu oameni din popor, toți lăcrămând. În salonul cel mare de primire erau toți adjutanții și ștab-ofițerii cu mânele încrucișate, plângând. În cabinetul lui Vodă, doamna Profirița Blaremburg ²⁾, sora Domnului, Mărița spătăreasa (mai în urmă doamna Bibescu), cumnată-sa ³⁾, Eliza, lui beizade Scarlat Ghika, nepoată-sa, leșinate, altele în isterism, servitoarele alergând cu odicoloane și bumbacuri aprinse să le deștepte ; mai încolo bagajele împachetate, careta lui Vodă cu opt cai de poștă trasă la scară, așteptând pe Domn.

În fine iată și Domnul. De la capul scării și până să urce treptele palatului au trebuit să facă o jumătate de oră. Poporul înțesat pe trepte și în genunchi îi săruta mâinile, alții hainele, strigând, unde ne lași, părintele nostru !

În fine răzbind în salon, ne-au găsit pe toți cu lăcrămile pe obraz.

— Ce plângeți, ne zice, nu vă e rușine? Lăsați, vor vedea ei pe cine au pierdut.

Apoi văzând țipete în dreapta, răcnete în stânga, « au pierdut oarecum cumpătul și în loc de a ne zice «rămâneți sănătoși» ne-a zis : « Ei copii mei ! călătorie bună ! » Și nu au putut să mai exprime niciun cuvânt că îl înneca lăcrămile.

Scena au fost îndoită decât cea descrisă mai sus, până să se urce

¹⁾ Grigore Polizu, viitor colonel.

²⁾ Căsătorită mai întâi cu generalul Niculae Mavro, și apoi cu colonelul Vladimir de Blaremburg.

³⁾ Maria Văcărescu, căsătorită mai întâi cu marele spătar Costache Ghika și apoi cu Vodă Gheorghe Bibescu.

în caretă. În sfârșit au luat pe Costache Cornescu ¹⁾ alături și au plecat, luând drumul Brașovului...

Eu întorcându-mă acasă, m'au apucat un parapon și am plâns astfel cum nu am plâns după tatăl meu! În zadar mă consola nevasta și mumă-mea, căci eram înconsolabil!

Alexandru Ghika! Au fost cel după urmă domn cu inima adevărat român și părintele românilor.

* * *

Sosind Măria Sa la Ploești, s'au sculat tot orașul, având în cap pe vornicul Scarlat Bărcănescu ²⁾, și întâmpinându-l la barieră l-au rugat să nu lase țara fiindcă ei sunt gata până la cel din urmă să moară pentru părintele și Domnul lor. Vodă, mulțumindu-le, le-a zis că nu voește să se verse o picătură de sânge al copiilor săi, fiind toți românii copiii săi, căci rămânând, a zis, «urmează a mă lupta contra două puteri cu colosul nordului și cu Turcia...»

Și așa au plecat lăsându-i în cea mai mare disperare.

Trei zile după plecarea lui Alexandru Vodă Ghika au sosit turcul Chiamil bey ³⁾ cu firmanul prin care scoate pe Domn din domnie fără nici un motiv. Zicea numai în firman că, după prealabila înțelegere cu curtea protectoare a Rusiei, spre a se da drepturi mai mari românilor de a-și alege pe Domn printr'o obștească adunare aleasă din toate clasele (în adevăr Ghika au fost ales de oligarhie, dar dreptul de a se alege de nație l-au avut românii ab antiquo și s'au călcat chiar prin tractatele încheiate între curțile protectrițe și suzerane). Inșă acest drept l-au reînviat românilor ca o compensație pentru scoaterea lui Alexandru Ghika și mai mult de temere de vre-o opoziție din partea Domnului sau a țării, căci puterile cunoșteau foarte bine influența ce avea Domnul în țară.

* * *

Consiliul de miniștri ⁴⁾ care era însărcinat cu întocmirea reglementului și a programei alegerii Domnului au întocmit-o în următorul chip :

¹⁾ Marele logofăt Constantin Cornescu, nepot de soră al Domnului. Candidat la domnie în 1842, senator în 1864 (1793....)

²⁾ Fiul logofătului Enache B. ; membru al Inaltei Curți, în 1851, logofăt al Dreptăței în 1856 (1798—1863).

³⁾ După isoarele oficiale era Islad Savfed effendi, dragomanul divanului imperial (v. «Domniile române sub Regulamentul organic» de I. C. Filitti, pag. 171—172).

⁴⁾ Adică căimăcămia de trei compusă din prezidentul înaltului divan, ministrul de interne și acel al dreptății.

Toți boerii de clasa I, adică dela ban până la rangul de cămăraș sau colonel inclusiv, aveau dreptul la candidatura de domn cu următorul cenț :

1. Să fie român, din părinți români născuți în țară ;
2. Să aibă vârsta de 40 ani ;
3. Să aibă venit la moșie de 2000 de galbeni.

Toți boerii de clasa I erau deputați de drept ; boerii de clasa II-a și a III-a dau 22 deputați trași la sorți de președintele Inaltei Curți ; toate districtele trimeteau doi deputați, fieșcare ales la district ; clasele comersanților și a meseriașilor și dâșșii au trimis un număr oare-care, care nu îmi aduc aminte ¹⁾).

Camera era compusă din 151 deputați. Candidați la domnie s'au fost înscriși patruzeci pe care i-au împărțit în opt serii, în fieșcare serie câte cinci deputați, votându-se în deosebi fieș-care serie.

Eu eram deputat pentru boerii de clasa II-a, eșit la sorți.

Saloanele și mesele candidaților erau deschise ; se întreceau care de care să cheme pe deputați la mese și soarele. Apoi promisiuni, apoi jurăminte, că dacă îi va da votul acel deputat va obține cele dintâi posturi, ranguri, protecție și altele. Unii dau și bani, pentru un vot dau până la o mie de galbeni ; se găseau deputați de aceia cari înșelau ; profitau de câte zece, doisprezece candidați din cei mai cu influență, făcându-le jurăminte, fără a se gândi că înșală numai pe oameni, iar pe Dumnezeu niciodată.

Sfătuirea Vulpei

Nu voi trece sub tăcere un consiliu sau un principiu care mi-a dat venerabilul bătrân bărbat politic și diplomat al țarei, vornicul Alecu Filipescu, poreclit Vulpea.

Eu jucam mai totdeauna seara cărți la vecinul meu vornicul Gligore Grădișteanu ²⁾). Intr'o seară, jucând vist, între parteneri era și Vulpea. « Gligoriță, îmi zise, vino mâine dimineată la mine să bei cafeaua și ciubuc ». I-am promis, ceea-ce am și făcut a doua zi. Intre altele îmi zise :

— Ei Gligoriță ia spune-mi te rog ce mai zice lumea ? Pe cine vor deputații să aleagă Domn ? Căci tu ești și cu cei mari și cu cei mici ; în sfârșit, de mine ce zic !

— Să-ți spui drept cucoane Alecu, pe dumneata nu vor să te aleagă, zicând că ești muscal, și mai multă șansă are Știrbei.

¹⁾ S'au aplicat dispozițiunile Regulamentului organic cu privire la alegerea Domnului. (V. « Analele parlamentare ale României », vol. XII, part. I și Filitti, o. c., pg. 264—275).

²⁾ Mare logofăt, candidat la domnie în 1842, mort în 1856.

— Ascultă fătul meu îmi zise, eu sânt bătrân, tu ești tânăr, și acum începi să intri pe arena politică. Eu o să mor mâine, poimâine, dar tu să observi și să-ți aduci aminte de vorbele mele : Domn în țara românească niciodată nu poate să dăinuască dacă nu va fi muscal. Vei observa în viața ta politică și vei zice bine a zis Vulpea, Dumnezeu să-l erte! Eu dacă nu eram muscal (înțelegea rusofil) îmi tăia capu pân'acum, și firmanul îl scosese Ghica! Iar cât pentru alege puțin îmi pasă dacă mă vor alege, și mai puțin dacă nu mă vor alege. Mă vezi bine că îmi țin mațele cu mâna (era surpat), și apoi sunt în vârstă de 70 de ani trecuți, dar nici cu olteanu herghelgiul la vre-un bine mare să nu se aștepte! »

Și mărturisirea lui adevărată au fost, căci atât din cele precedente mai sus descrise cât și din următorul comunicat al cabinetului din San Petersburg către președintele adunării pentru alegerea Domnului, se va vedea desvoltarea cuvintelor ce mi-a zis venerabilul bătrân Vulpe.

Alegerea Domnului

La 20 Decembrie, zi fixată pentru alegerea Domnului, la 10 ore de dimineață ne-am adunat toți deputații la ospelul Adunării dela mitropolie.

Apoi s'au închis toate porțile mitropoliei, puindu-se santinele ca să nu poată nici să intre nici să iasă suflet de om până nu se va proclama Domnul. Două companii de soldați erau în poarta mitropoliei (oștirea în ziua aceea era sub ordinele președintelui mitropolit), iar pe din afară era agia cu escadroane de jandarmi și o altă companie de infanterie.

Pentru nutrimentul nostru, guvernul întocmise un bufet splendid înăuntrul mitropoliei, socotind că poate să dureze votarea două sau trei zile. Însă au durat numai 24 de ore, lucrând toată ziua și toată noaptea până a doua zi.

La 10 ore dimineața mitropolitul Neofit ¹⁾ cu toți episcopii « îmbrăcați în haine sacerdotale au făcut Te-Deum, și după săvârșirea Te Deumului au citit următoarea rugăciune ca să deslege pe deputați de jurămintele cari vor fi făcut pe la candidații de domnie și astfel să voteze în cuget curat.

Rugăciunea ²⁾

Impărate a tot puternice! Tu care înalți și derapeni împărățiile

¹⁾ Fiul stolnicului Ianache Geanoglu. Episcop al Râmnicului din 1824 până în 1840. Îndeplinește între timp funcțiunea de vicar al mitropoliei, în timpul vacanței scaunului dela 1829 până la 1833 și dela 1834 la 1840. Mitropolit al Ungrovlahiei dela 29 Iunie 1840 până la 27 Iulie 1849, când este nevoit să demisioneze din cauza atitudinii sale în timpul revoluțiunii.

²⁾ Publicat în « Analele Parlamentare », XII, pg. 86.

pentru ale tale ascunse și tainice sfârșituri! Milostivește-te și asupra nenorocitului norod al românilor! Insuflă Doamne duhul tău tuturilor cari astăzi sunt chemați a hotărî asupra soartei acestei pravoslavnice țări! Curățește și luminează inimile lor, ca alegerea ce vor face să fie spre fericirea ei și ție plăcută. Iartă Doamne pe toți aceia cari din amăgire sau din înfricoșare vor fi luat numele tău în zadar, legând mai dinainte prin jurământ cugetul lor, și primește jurământul ce acum vin să facă înaintea Sfântului Altar! Revarsă milostivirea ta asupra celor ce-l vor păzi cu inima curată iar urgia ta să cază pe capul acelor care-l vor călca!

În numele Domnului voi toți care veți fi făcut vre-o făgăduială prin jurământ asupra votului ce astăzi sânteți chemați a da, sânteți deslegați de acel jurământ, ca să vă legați acum cu altul de care nici-o putere duhovnicească nu va putea să vă mai deslege!

Cuvântul Prea Sfinției Sale Părintele Mitropolitul către cinstita Obștească Adunare extraordinară, la 20 Dec. 1842 ¹⁾

Domnilor, astăzi suntem chemați a hotărî asupra soartei patriei noastre. Hotărîrea ce vom da va fi pentru dânsa hotărîre de viață sau de moarte.

Dumnezeu, ca să ne cerce, au ertat a ni se întoarce dreptul cel mai înalt care poate avea omul în societate, de a alege pe bărbatul acela căruia este a se încredința oblăduirea și cu dânsa fericirea și viitorul fieșcăruia.

Strămoșii noștri au avut acest drept și s'au pierdut din pricina patimilor și a în parte interesuri cari înșfârșit amăgise inimile lor. Fie-ne nenorocita pildă ce ei ne-au lăsat drept învățătură, să ne ferim Domnilor de a cădea într'acele amăgiri cari au fost pentru dânșii precum și pentru noi urmașii lor izvor de atâtea pătimiri.

Niciodată nu au fost împrejurări mai grele decât acelea în care ne aflăm astăzi. Patria noastră se află pe marginea unei prăpastii, își întinde mâinele sale spre noi, cari sântem fii săi cei aleși. Puține minute ne-au mai rămas ca să-i putem veni în ajutor. Mâine va fi prea târziu și nu ne va rămâne nici măcar singura mângâere a celor ce pătimesc, de a putea să ne plângem, căci noi vom fi pricina răului și plângerile noastre se vor primi fără milă și de Dumnezeu și de către oameni.

Ascultați dar Domnilor rugăciunea obșteștei noastre maici!

Desbrăcați-vă de orice patimă și interes în parte și alegeți bărbat

¹⁾ Publicat în «Analele Parlamentare», XII, pg. 92

drept, cu știință, că bărbăție, cu frica lui Dumnezeu și iubire de patrie, care să poată depărta de dânsa primjdiile ce o amenință și a ne pregăti tuturor o viitorime mai fericită.

Când veți merge a vă da votul, aduceți-vă aminte că afară de acest ocol un norod întreg vă așteaptă cu grijă și nerăbdare, ca să vă primească cu dragoste sau cu ură ca să cheme asupra-vă blagoslovenia sau urgia cerească.

Aduceți-vă aminte că dincolo peste hotarele pământului nostru, națiile vecine au ochii ațintiți asupra-ne ca să lepede sau să îmbrățișeze și mai mult cea de puțină laudă părere ce pân'acum au avut pentru noi.

Iar mai vârtos nu uitați domnilor că Mărele Dumnezeu este deasupra noastră, că am jurat în numele Lui de a împlini cu cuget curat înalta însărcinare ce ni s'a încredințat și că milostivirea sau mânia Lui ne așteaptă pe fieșcare după a noastră faptă.

După săvârșirea jurământului și discursul ținut de Prea Sfinția sa mitropolitul președinte am intrat în sala adunării, s'au făcut apelul nominal și celelalte formalități și au început votarea.

La seria întâi au avut banul Iordache Filipescu 82 voturi ¹⁾, ceilalți au eșit cu voturi neînsemnate ; la seria a treia ²⁾ vornicul Barbu Știrbei au întrunit 91 voturi, toți am socotit că dânsul au întrunit majoritatea văzând împărțirea voturilor. Inșă puțin după aceasta mulți ne-am încredințat că cu tot jurământul unii votau pentru câte șapte, opt și zece persoane.

După votarea fie-cărei secțiuni se făcea câte o pauză de un ceas.

În timpul recreației găsea prilej vornicu Vilara, intim și afiliat lui Iorgu B. Bescu, ca să convertiseze pe deputați să dea votul pentru Bibescu, făgăduindu-le bani, slujbe și câte altele.

Mai mulți din colegii mei m'au invitat să stăruiesc la Știrbei să intre în cameră să roage pe votații săi de a se menține în votul lor.

În urmarea invitării colegilor mei, căutând pe Știrbei l-am găsit plimbându-se prin curtea mitropoliei, absorbit de gânduri. I-am spus de propaganda lui Vilara și l-am rugat să intre în Cameră să roage pe deputați să se menție în voturile lor ; dar îmi zice :

— Ei, dragă maiorule, dar dacă va eși Iancu Filipescu buzatu ³⁾ sau Alecu Ghika căciulă-mare ⁴⁾ cu mai mare majoritate decât a mea ?

Am discutat puțin în privința acestor persoane, inițindu-l despre puțină opinie ce are printre deputați. Apoi îmi zise : « Viu îndată

¹⁾ 84.

²⁾ A doua.

³⁾ Zis « buzatu » după porecla dată tatălui său, marele vornic Constantin Filipescu, mare logofăt în 1842, ministru în 1848, mort în 1854.

⁴⁾ Strănepotul lui Scarlat Vodă Ghica, din ramura ctitorilor bisericei Sf. Spiridon nou din București (1801—1855).

în Cameră, dar te rog spune și dumneata la ai noștri să facă alegerea între doi frați ».

Eu, deși nu am votat pentru nimeni altul decât pentru Ștefan Bălăceanu ¹⁾, Știrbei mă conta între prozeliții săi și prin urmare mă împotriveam celor ce îmi propunea pentru Bibescu ; și mulți dintre aceștia m'au trădat la Bibescu că i-am fost împotrivitor.

În fine la votarea seriei a cincea au eșit Iorgu Bibescu cu majoritate absolută de 131 voturi, care s'au și proclamat Domn. A doua zi s'au făcut adresa (aznăharu) către Poartă spre confirmare și altă adresă guvernului de San Petersburg, curței protectrice, făcându-i cunoscut norocita alegere.

Peste 13—14 zile cabinetul Rusiei au trimis următoarea manifestație către președintele Camerei :

(Urmează textul adresei)²⁾

.....

Domnia Prințului Gheorghe Bibescu

Acest domn la suirea sa pe tronul României nu avea încă vârsta de 40 ani împliniți. Natura îl înzestrase cu multe talenuri, era literat cu desăvârșire, inteligent și progresist ; un singur viciu îl stăpânea, acela era mândria (orgoliul) și negreșit că și acest viciu l-ar fi părăsit dacă nu ar fi fost subjugat de amorul Doamnei care era de o mândrie într'un grad superlativ. Domnul avea o inimă bună și flexibilă, dar Doamna îl conducea la acest păcat, de multe ori fără voia sa. Acest viciu i-au perdut și tronul : « Dumnezeu stă mândrilor împotriva ». Afecția toată era pentru aceia cari știau mai bine să-i fleteze vanitatea aristocratică ; el spera și se amăgea de iluziile ce îi făceau roșii că vor să-l facă împărat al Daciei.

Despre onestitate, cu cât era Domnul de onest, cu atât camarila era de hrăpitoare. Camarila se compunea din vornicul Vilara ³⁾ care devenise un alt Richelieu, de un văr al Măriei Sale anume Nicolae Bibescu poreclit « falca magărului » și de un păcătos de muscal Banov, care era căsătorit cu vara Măriei Sale și sora lui Nicolae Bibescu.

¹⁾ Fiul marelui ban Constantin Bălăceanu, Vel hatman în 1824, deputat în timpul Regulamentului organic, candidat la domnie în 1842, vel vornic în 1843, membru al Inaltului Divan în 1846 (1787—1847).

²⁾ V. Hurmuzachi, sup. I, vol. 4, pg. 523.

³⁾ Alexandru Vilara, născut în București în 1786. Joacă, încă din 1821, un însemnat rol politic, ministru în mai multe rânduri. Mort în 1852.

În administrația țării Domnul avea puține cunoștințe și se administra de Vilara și numai de dânsul. Iar cât pentru politica din afară se conducea numai de Domn și au condus-o foarte bine, încât au dejucat toate Puterile vecine în timpul domniei Sale.

Astfel că după scoaterea sa din domnie de către revoluționarii dela 1848, cabinetul Rusiei au stăruit pe lângă guvernul stabil al României și i-au dăruit ca recompensă venitul cornăritului vitelor din capitală pentru șapte ani. Iar în 1849, mergând cu Doamna la Constantinopol, Sultanul Abdul Medgid Chan i-au dăruit un palat de vară împărătesc iar Doamnei i-au dat ca decorație portretul său în brilianturi...

* * *

Faza prin care am trecut sub domnia acestui Domn mi-a fost dezagreabilă, fiindcă am fost prigonit, ba încă de vre-o două ori era să mă supue judecăței ostășești pentru nimicuri cari nu merită a le mai însemna, și această prigonire venea dela camarilă fiindcă mi-era odioasă.

În anul după urmă al căderei sale s'au căit, dar era târziu! Se căește și acum!

În fuga Măriei Sale la Brașov în anul 1848, unde^r mă aflăm și eu proscris de revoluționari, viind fiul său Nicolae Bibescu dela Paris ca să-l vază (ofițer în oștirea franceză), Măria Sa m'au recomandat la fiul său cu aceste cuvinte : « Îți recomand pe bravul maior Lăcusteanu. Dacă l-aș fi cunoscut bine mai de înainte, astăzi nu aș fi fost în Brașov, dar din nenorocire l-am cunoscut târziu ».

O LECȚIE ASUPRA LUI JOHN STUART MILL

(Urmare)

O MASĂ INTRE PRIETENI

Filipache o urmări din ochi pe Antonina câteva clipe, apoi își dădu seama că din ferestrele căminului ar putea să-l observe cineva și întorcându-și capul porni spre casă. Antonina trecu prin poarta căminului, fără să se uite înapoi.

— ...Iată o neașteptată vecinătate... Când voi intra în casă, când voi ieși din casă, când mă voi duce la gară, de acum încolo, îmi voi aduce mereu aminte că colega Antonina Țanțu stă aci, peste drum de mine... De ar fi numai atâta!..

Masa de amiază era gata. Doru și cu maică-sa, d-na Sofia Filipache, mai așteptată un sfert de oră, ca să sosească dela școală și Clarița. Protivnicii politici din ajun, vărul Mătache și vărul Iliuță, părăsiseră terenul, fără să se reconcilieze. Unul susținea mai departe guvernul, la Abator, celălalt îl combătea cu înverșunare la Urlați, dacă putuse să sosească până la amiază. D-na Calfaiani, sora d-nei Sofia Filipache, stătea de obicei în odăițele ei și-și ducea singură o meticuloasă și lustruită gospodărie. Numai câteodată - la vre-un congres de rubedenii, ca aseară - venea și prezida, matroană venerabilă, adunarea consângenilor.

Intre maică-sa și soră-sa Clarița, Filipache, pe la sfârșitul mesei, deschise vorba de bucuria pe care voia s'o facă prietenilor săi, Duminica viitoare.

— Nu i-am mai chemat de mult la masă... Aș vrea să-i adun încă odată : pe Teobald, pe Badea Jiu, pe Bujoreanu și pe Boruzescu.

Clarița care cunoștea și din nume și personal pe acești prieteni ai lui frati-său - toți candidați la nemurirea poeziei și a cugetării - știa și amănuntul că Teobald era de câțva timp funcționar la o ex-

ploatare agricolă particulară, alături de București... Știa, de asemeni, că bardul popular Badea-Jiu se afla

«... în depărtare
«trecând vara cu cântare...»

pe undeva pe la un prieten din provincie.

Clarița întrebă pe frati-său :

— Dar cum îi aduni până Duminică, pe prietenii tăi?.. Te-am auzit zicând că Teobald și Badea Jiu nu mai sunt în București...

Filipache își luă din castron o importantă porție de orez cu lapte - bine fiert și închegat ca o piftie, mâncarea sa favorită - și răspunse cu gura plină :

— ...Badea Jiu... a venit ca să ierneze în București... Bietul băiat!.. Aici sunt mai multe cafenele... Lui Teobald îi scriu azi... De obicei, Duminica, el dă câte-o raită prin București... Bujoreanu, Băruzescu și Badea Jiu vin cu siguranță... Teobald... poate da, poate nu...

D-na Sofia Filipache, cu ochii clari, cu fața calmă și binevoitoare, se uită la Doru:

— Un mosafir mai mult, ori mai puțin... nu se simte... Dar ce masă să vă pregătesc?..

— Mamă, aceleași bucate ca astă primăvară. Badea Jiu se omoară după potroace... Băruzescu ridică în slăvi mâncarea cu cușcut... iar Bujoreanu nu mai uită, nici acum, rața pe varză... Teobald (dacă o veni) admite totul, dar pune și el o condiție : la urmă o s-avarină cu rom și o ceașcă dublă de cafea...

D-na Filipache surâde, își face socotelile și răspunde :

— Cușcut... nu știu dacă mai am destul... Poate să fac un pilaf, în loc de mâncare cu cușcut... Și dacă rața o fi prea mică, pun un curcan în locul ei...

— Mamă, bieții băeți vor cinsti bucătăria d-tale, cu același entuziasm ca și altă dată... Cam astea sunt bucatele la care mă gândesc eu... D-ta mai schimbă și fă cum ți-o veni mai bine... Despre vin, dacă tușa nu mai are, voi trece pe la Eraclie Duro și mă voi înțelege cu băeții să ne trimită un vin de omenie...

Deodată Filipache își aduse aminte că în drumul spre Eraclie Duro - băcănia din fața bisericii -, va trebui să treacă pe lângă căminul Antoninei... Imaginea ei, subțiratică și aurie, străluci lângă această masă familiară, pluti în jurul icoanei îmbrăcate în argint, din perete, și rămase între d-na Filipache și Clarița...

Doru ridică ochii spre ferestrele cu perdele subțiri, privi odaia aceasta cu arhaică întocmire, cugetă o clipă la viața monastică a d-nei Filipache și la viitoarea căsătorie a Clariței... Apoi se simți scăldat sufletește într-o adiere primăvărată și optimistă... Ii re-

veni în gând cuvântul lui Alphonse Daudet : *Après avoir mangé, l'homme est meilleur...* Mulțumi măică-si pentru masă și începu să depene, în odaia lui, zeci și zeci de metri de plimbare...

În cele din urmă, Filipache așternu lui Teobald următoarea scrisoare :

Scumpe Teobald,

Mă împresoară lumina acestui soare melancolic, postmeridian, aroma crisantemelor de pe masă și amintirea ta... Aseară, la lecția inaugurală a lui Titu Maiorescu, m'am regăsit cu amicii noștri Bujoreanu și Boruzescu. După lecție, ne-am simțit toți dornici de adunările noastre de altă dată, iar Bujoreanu ne-a propus ideea - unanim acceptată - să ne întrunim Duminica ce vine, la mine acasă, la ora prânzului.

Știi, frate, că ivirea ta în casa noastră este scumpă tuturora. Dacă treburile tale, dacă salahoria ta, în fină și în mălai, te lasă slobod, spre miezul zilei, Duminică, te rog dă fuga în București și oprește-te la mine acasă. Vom avea la masă și pe Badea Jiu. A descălecat în Capitală mai deunăzi, de pe Pegasul său, desigur mai nețesălat și mai cu coastele ieșite afară, ca totdeauna...

Dureroasă problemă! Cum ne risipim! Cum ne jefuește și ne ironizează soarta! Ce se alege de tovarășia și de proiectele noastre!.. Amicii Spata și Cochințu - băeți cu parale și cu relațiuni puternice - au plecat la Paris. Tu, fala noastră, naramzul nostru cu roade de aur, a trebuit să-ți pleci mândria și grumajii, sub registrele de contabilitate și sub sacii cu făină dela moara Herăstrău! Bujoreanu dă târcoale revistelor și Mecenajilor... Boruzescu, mândru și întunecat, se baricadează în sihăstrie și în filozofia lui Schopenhauer... Sărmanul Badea Jiu se luptă cu morile de vânt capitaliste, cu nesomnul prin cafenele și cu conștiința imensei lui valori poetice, pe care totuși nu vrea să i-o crediteze nici un editor... Eu stau cocoțat pe gardul micii burghezii, dar simt că mâine-poimâine, când o fi să mă cobor, am să intru în urzicile mizeriei, până la brâu!.. Aștept, cetesc, scriu, rup cu furie ce-am scris... Și alerg afară, sub stele, sub frunzele care se scutură, ori pe strada pe unde trec oamenii, ca să văd mai bine, ca să mă instruesc și să înțeleg, de ce stelele mele, din caet, nu scânteiau de loc, de ce frunzele mele erau de hârtie galbenă și de ce chipurile evocate erau fără nas și fără ochi!..

Aseară, Maiorescu mi-a stăvilit deodată gândurile și convoiul meu de pribegie, ca o matahală de piatră, căzută deacurmezișul drumului. M'a impresionat mult persoana lui și mai puțin ideile lui. Iată unul cu chereștea! Iată un șef de coloană! Și dacă îl vedem azi așa, aceasta însemnează că a început să crească de mult, de pe când avea anii noștri, și poate și mai de mult... A învățat carte, a muncit

ca un titan, a grămădit diplomă peste diplomă, și la adăpostul acestor diplome (cu care ținea în loc sărăcia și pe proști, și pe vicleni, și pe lichele...) și-a permis să fie și să scrie ce-a vrut și cum a vrut...

Ce folos de darul cel de sus!.. Ce folos de omenia, de delicatetea, de comorile noastre cele îngropate, dacă, în această lume grosolană, nu te întreabă nimenea de ele!..

Iubite Teobald, ar fi pentru mine un nou și scump prilej de clarificare sufletească, dacă, venind Duminică încoace, ai porni mai de vreme și ai putea să fii la mine acasă cu un ceas înaintea celorlalți prieteni... Apoi, nu uita că adevăratul desert al mesei vor fi ultimele fructe ale inspirației tale!..

Cu dor, te așteaptă

D o r u

* * *

D-na Sofia Filipache avu grijă să pregătească lui Doru și prietenilor săi prânzul sorocit pe Duminică. Regula era ca masa să fie întinsă în camera lui Doru și anume pe biroul lui. Băieții erau lăsați în voia lor, liberi să discute, să ridice tonul, să-și facă poveștile și să cânte. O tradiție, încă nebiruită, de sfială și de cuviință burgheză, oprea pe femeile din familia Filipache să se amestece, la masă, cu acest tineret masculin, oricât de respectuos și de legat sufletește era cu Doru. Deși Clarița ar fi dorit să stea de vorbă cu acești băieți, pe care fratele ei îi prețuia și-i proclama frunțașii de mâine ai literaturii, și ai cugetării românești, totuși pravila vechilor deprinderi orientale era mai puternică, și eleva din Școala Centrală trebuia să se mulțumească cu saluturile întâmplătoare și cu ceea ce voia Doru să-i destăinuiească din discuțiile cu viitoarele celebrități...

D-na Sofia Filipache primea cu dragă inimă aceste suplimente de muncă și de bucătărie, înduplecată de dragostea ei covârșitoare față de feciorul al treilea. Teodor era tainicul preferit al inimii ei de mamă. La moartea lui Vasile Filipache, cu opt ani în urmă, rămăsese în jurul văduvei patru urmași, doi feciori majori, Daniil și Naum - ofițeri și gospodăriți - și doi minori, Teodor și Clara.

Vasile Filipache murise la cincizeci și cinci de ani, după câțiva ani de boală și după ce risipise jumătate din avere, căutând să-și refacă sănătatea, cu doftorii din țară și dela Viena. Fusese un om harnic, gospodar de moda veche, avar la vorbă și despot în casa lui. Pe primii lui feciori, Daniil și Naum, i-a trimis în școala militară, sub mîna și privigherea de aproape a directorului școlii, frate cu Vasile Filipache și erou dela Plevna. Daniil și Naum - botezați de un macedonean - semănau cu părintele lor, erau temperamentale aspre și active. Teodor și Clara, care veniseră pe lume mult mai târziu, după prima pereche, reproduceau inteligența și sensibilitatea mamei.

La moartea lui Vasile Filipache, Teodor isprăvisese clasele primare,

iar Clara de-abia le începea. Sofia Filipache, ajutată și sfatuită de feciorii ei ofițeri, a venit în București, lângă soră-sa (văduvă și ea), ca să dea la carte pe ceilalți doi. Frații mai mari ar fi voit să-l facă pe Teodor tot soldat. Dar Sofia s'a împotrivit, fie că simțea că acest copil este cu totul nepotrivit cu rigorile și cu psihologia militară, fie că, iubindu-l mai mult decât pe ceilalți, n'a putut să-și calce pe inimă, și să-l lase să plece prin străini. Atunci Daniil l-a înscris la liceul Sf. Sava, deși fără multă convingere că a găsit școala cea mai nimerită, pentru acest frate prea închis în sine și prea iubitor de lectură. După un an, după doi, notele lui Doru și informațiile suplimentare, culese de Daniil de pe la profesori, au liniștit conștiința ofițerului. Dar situația aceasta n'a ținut mult... Doru s'a emancipat prea de vreme de sub disciplina școlară și de sub obligația de a învăța, egal, la toate obiectele... S'a molipsit de concepțiile socialiste, s'a apucat să cetească fel de fel de cărți străine - în paguba programului clasei - și a cășunat fraților săi ostași o multiplă neplăcere.

Și Daniil și Naum au căutat uneori (când puteau să părăsească garnizoanele lor din provincie) să stea de vorbă cu fratele emancipat și să-l aducă la calea bătătorită... Dar au constatat cu mirare (și Naum, mai inteligent ca Daniil, cu o ascunsă admirație), că Veniaminul lor este un dialectician precoce, cu care discuțiunea e plină de primejdii... Răbădător, tacticos, plin de respect față cu frații săi mai mari, clar în desbateri..., Doru i-a pus pe gânduri și și-a cucerit, din partea lor, independența morală. Era tocmai pe vremea când partidul național-liberal urma cu șefii socialiști niște tratative de încuscrare, menite să nu rămână sterpe... Mai știi!.. Diavolul ăsta de copil ajunge, mâine-poimâine, ce nu-ți trece prin cap!.. Și l-au lăsat în pace.

D-na Sofia Filipache a avut altă atitudine. La început, când și-a dat seama că feciorul ei este preocupat și frământat de gânduri care pe ea, sănătoasa burgheză, o încurcau grozav, a stat un timp tăcută și mâhnită. La discuțiile lui Doru cu frații mai mari, alte ori cu alde nenea Iliuță și nenea Mătache, și-a dat osteneala, fără mare succes, să înțeleagă despre ce este vorba. Când s'a convins că favoritul ei este stăpân pe câte știe și susține mai mult de cât ceilalți, n'a căutat mai departe... Instinctul ei, dragostea ei de mamă au reasigurat-o... Doru are mai multă minte decât frații lui... Acest copil, pe care l-a simțit totdeauna drept floarea inimii și a mândriei ei de mamă, va ajunge într'o zi om mare... Poate că va avea necazuri în viață, poate că nu va strânge avere niciodată, dar (așa îi spunea instinctul ei) Doru va ajunge la mare cinste... Și Sofia Filipache se gândea la toate neamurile ei și la toate neamurile lui Vasile Filipache, popi, negustori și arendași și ajungea, iar și iar, la aceeași mângâiere: Doru îi va întrece pe toți. Cu ajutorul Domnului, copilul ei va fi într'o zi cunoscut și lăudat de toată suflarea românească!

Nu se împăca grijulia mamă cu unele detalii și laturi învăluite din viața feciorului ei, dar înțelepciunea-i fatalistă o învăța să se rezigneze și să aștepte. Doru de aci înainte e bărbat. După cum știe să spună atâtea lucruri istețe și minunate - de nu pot să le cuprindă atâția oameni bătrâni - așa o să știe să se poarte în viață, cu bună pază și cu istețime... Iubindu-l și îngrijindu-l cu prisos de fragezime părintească, Sofia Filipache îl vedea pe Doru îndreptățit în toate câte făcea și pretindea, proecta și discuta, osânda și disculpa.

Duminică de dimineață, după ce trimise la biserică, ca de obicei, o mică ofrandă și un pomelnic, începu, îndemânică și cu spor, pregătirea prânzului, din toate câte adunase de cu vreme.

La ora douăsprezece exact, Silviu Bujoreanu, cu aerul mucalit că escortează pe Badea Jiu, bătu la ușa lui Filipache.

Doru îi primi cu brațele deschise.

Bujoreanu îi spuse ca unui procuror :

— L-am adus pe delicvent!

Doru le făcu vânt în odăița lui, prefăcută în sufragerie, și-i instală pe unde se putu.

— Noroc, Jiule Bade!.. Ce mai faci, fârtate? Cum ți-a mers vara asta?.. Și-au dat seama cei ce te-au primit, prin casele lor, cine este acela pe care-l găzduesc?..

— Nu, prea Dorule dragă!.. Primirea burghezilor noștri, chiar când din punct de vedere formal nu lasă nimic de dorit, în lăuntru ei o simți calpă și rece... Ce idee bună ai avut să ne mai chemi odată, în această chilie, pe care ar trebui s'o umplem cu dedicații, pe toți pereții!..

— Nu știam că te-ai înapoiat în București. Bujoreanu mi-a spus-o și, drept vorbind, el are meritul bucuriei noastre de azi.

Poetul Badea Jiu avea o înfățișare populară și extravagantă. Purta plete aproape eclesiastice. Avea o îmbrăcăminte de dimie albastră închisă și în picioare bocanci militarești. Era ras la mustăți, cam bubăit la față, umflat și obosit la ochi și cu un nas à la Anatole France. Amărăciunea, sărăcia, sarcasmul, nopțile petrecute în sălile socialiste, sau în cafenelele deschise până la ziuă, vre-o patimă secretă sau mai multe... nu izbutiseră încă să șteargă, din ochii și din surâsul lui, o naivă și drăgălașă primă dispoziție sufletească. Badea Jiu era și rămăsese, subt gunoalele vieții lui de cântăreț al plebei proletare și de răsvrătit social, un nevinovat pe care poți să-l păcălești și să-l scoți din front cu o masă la « Villa Flora » sau cu un post de registrator la minister. El însuși își dădea seama, uneori, la petreceri, că socialismul lui se topește în vinul bun și la zâmbetele frumoaselor burgheze dela masă.

Cu Badea Jiu, Silviu Bujoreanu se potrivea ca peretele cu nuca. Bujoreanu era brun ca un lăutar, dar avea o ținută și o importanță de hidalgo. Era îmbrăcat cu mare îngrijire, adică periat și călcat,

fiindcă hainele de pe el erau cam vechi ; mirosea a nu știu ce parfum la modă și-și despărțea părul, pe mijlocul capului, în două lucioase aripi de corb. La ceafă, părul era tuns cu mașina, gulerul era înalt și scos atunci dela călcătorie, iar mustața mijea neagră și eminesciană.

Stând pe patul lui Filipache și ținându-și pe genunchi manșetele cam lungi pentru mânecile din cari ieșeau, Bujoreanu spuse gras și afectat, cum îi era vorba :

— Badea Jiu și cu mine, fiind poeți, am ținut să fim exacti... Boruzescu, ca filosof, este mai presus de timp și de spațiu, de aceea zăbovește ; dar unde este marele nostru Lara Teobald?... Ca funcționar comercial, pravila lui trebuie să fie punctualitatea...

Filipache, care stătea în picioare lângă fereastră și pândea so sirea lui Boruzescu, răspunse cu glasul plin de păreri de rău :

— Teobald este mai punctual decât noi toți, dar atunci când are libertatea mișcărilor... De data aceasta, amicul nostru n'a putut să se elibereze dela obligațiile lui... Și ca să nu ne întristeze prea mult cu absența-i, ne-a trimis un răvaș în versuri... Uite și Boruzescu!.. Filosof-filosof, dar cetățean academic... Privește : nici n'a trecut sfertul de oră, îngăduit de moravurile academice...

Filipache se grăbi să întâmpine, la ușă, pe Boruzescu și-l aduse lângă ceilalți prieteni.

Boruzescu era o făptură intermediară între Badea Jiu și Bujoreanu. Avea o frunte înaltă de om inteligent, părul dat pe spate fără colaborarea pieptenului și un aer general de precocitate și de veștejeală. Fruntea lui de gânditor spunea puțină trăinicie pământescă. La douăzeci de ani, câți avea, era trist, dezamăgit și intim bolnav, de o boală încă ascunsă, dar lizibilă pentru cine știa s'o descifreze din factura unghiilor lui. De obicei, se învăluia și te ținea la distanță, cu dialogul lui adesea cinic și mușcător. Era îmbrăcat fără pretenții, fără preocupări, cu haine mai noi decât ale lui Bujoreanu, dar de pe acum boțite și pătate. Singurul fecior al unor burghezi cu stare, Boruzescu se înscriesese la filosofie, materia sa predilectă, fără să cugete că va ajunge vreodată profesor cu catedră.

Dădu mâna cu Bujoreanu și cu Badea Jiu și rosti, așezându-se într'un scaun :

— Fraților, recunosc că viața are uneori și ceasuri bune!.. Badea Jiu!.. Ce faci tu, tribunule?

— Boruzescule, sunt în concediu... și dela tribună și dela harfa cea cu șapte coarde...

Boruzescu se uită la Filipache :

— Mi-e rușine să ți-o spun tocmai eu, dar mi-e foame... Ce știi? Vine și Teobald? Il așteptăm și pe el?

Filipache băgă mâna în buzunar :

— Sunt trist că nu trebuie să-l așteptăm... Nu poate să vie... Mi-a trimis o mucalită desvinovățire, cu rime și cadență...

Bujoreanu ridică glasul între ei și le spuse :

— Vreți să dăm mesei noastre ceva din ordinea și din prestigiul meselor antice?.. Ascultați-mă pe mine, care de-abia lăsa din mână un : *Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft*...

Să cetim misiva lui Teobald între masa propriu-zisă și anexa ei... ca la Greci...

Boruzescu îl înțepă cu ochii :

— Bujorene, să nu ne bați capul prea mult cu erudiția ta!

— Filosof ignorant ce ești!.. Dacă erudiția mea poate să adauge încă o floare la masa noastră, pentru ce ochiul tău este viclean?..

Cineva bătu la ușă. Filipache se duse și deschise :

O servitoare se arată, purtând pe tavă un castron imens, din care năvăleau aburi...

Boruzescu declară, mârâind :

— Ai noroc că provocarea ta a căzut în acest castron cu potroace, dar sper că nu-i va schimba gustul...

Badea Jiu, cu mâinile împreunate și cu ochii în extaz, suspină :

— O, potroc blagoslovit, toată vara te-am dorit!..

Filipache dădu comanda :

— Fraților, la lucru!.. Dar fiindcă potrocul e prea fierbinte, faceți drumul către el prin aceste farfurioare, cu icre, cu masline și cu sardele...

Țuică nu vă dau... Fiecare are câte o sticlucă cu vin, pentru sufletul lui...

Se așezară la masă în cruce, Boruzescu față în față cu Badea Jiu și Filipache cu Silviu. În mijlocul mesei, câțiva trandafiri, amestecați cu crisanteme, făceau capitel unei colonete de cristal, pline cu apă. Prietenii trecură de grabă dela gustările reci la potrocul fierbinte și-l cinstiă până la fundul castronului.

* — Tovarăși... - începu Badea Jiu - voi lăsa în dispozițiile mele programatice și voi recomanda puternic ca la viitoarele mese ale proletariatului eliberat să nu lipsească niciodată ciorba de potroace...

— Ai mare dreptate, frate Jiule - îl aprobă Bujoreanu - dar să te informezi mai întâi care este rețeta și condițiile de reușită ale potrocului... Altfel te pomenești că iese vre-o zeamă spartană, la care nu vor râvni nici câinii din zilele democrației biruitoare, admitând că pe atunci vor mai fi câini...

Boruzescu, aristocrat și antiolectivist, începu să râdă :

— Să mă ierți, frate Jiule, dar îi voi răspunde lui Bujoreanu că, în aceste zile așteptate de proletariatul universal, tocmai câinii nu vor putea să lipsească...

— De ce, filosoafe?

— Fiindcă ei vor umbla cu covrigi în coadă, în toată împărăția proletară!

1 Răseră toți și Badea Jiu cu ei.

Bardul socialist își goli paharul biruit ca un Samson, tuns la piele, deși pletele îi dădeau în pahar :

— Ei, feților, sunt acum la strâmtul meu și la largul vostru!.. Râdeți! și râd și eu... Sunt la strâmtul meu, fiindcă vinul ăsta, fiindcă mâncările astea mă falsifică și mă fac vremelnice trădător...

Filipache răspunse « slobod! » la bătaia din ușă, și servitoarea depuse pe masă o piramidă de pilaf, consolidată cu un noian de măruntae.

Amfitrionul se adresă lui Boruzescu :

— Amice, nu e cușcut, ci pilaf... Mama te va despăgubi la o masă viitoare și va găsi, pentru tine, cușcut...

— Dorule dragă, pilaful e deliciul sultanilor și mângâierea filozofilor pesimiști...

Badea Jiu complectă :

— Și Termopilele poezilor revoluționarii...

Bujoreanu nu avu nici el astâmpăr :

—... *Piramida zace moartă în nespusa depărtare
Și nisipurile roșii dau reflexe viorii...*

Era un distih dintr'o poezie a lui Lara Teobald, cunoscută de ei toți, dar cu o modificare de circumstanță.

Boruzescu îl cenzură :

— Piramida e subț nasul tău... Cât despre reflexele viorii, le vezi tu, de lăcomie și de poftă...

Piramida se dărâmă cu bogăție în cele patru farfurii, și Boruzescu declară sincer că se simte infidel cușcutului.

După ce, timp de câteva minute, se închină pilafului, schimbând cuvinte rare, Badea Jiu suspină de satisfacție și de bune amintiri :

— Concepția materialistă a istoriei!.. Iată cheia de boltă... Dacă toată lumea ar putea să mănânce, măcar din două în două zile, așa precum mâncăm noi la această masă excelentă, cine s'ar mai gândi la revendicări sociale, la propagande subversive și la revoluții?.. Cel mult, am fi toți - câți putem să gândim și să cultivăm ideea - niște filosofi liniștiți, niște elevi ai lui Epicur, întrunindu-ne la ospete, ca să discutăm și, risipindu-ne în sihăstriile noastre de maslini și de chiparoși, ca să gustăm izolarea noastră și simfonia oceanului... Ce dulce este discuția, când ai mâncat bine și când ești complet asigurat că mâine nu vei răbda de foame!.. Să mă credeți, cele mai frumoase zile ale vieții mele le-am trăit la Ploești, pe când eram chelner în restaurantul gării, la papă Dobrogeanu-Gherea... Eram pe atunci un socialist senin, vedeam luptele sociale și agonia capitalismului desfășurându-se subț un cer de catifea... Toți socialiștii, toți revoluționarii sociali ar trebui să fie restauratori, birtași și cârciumari... Câtă poezie, câtă idilică blândețe respuiă bancruta so-

cială, întie o tocană grasă, cu ceva ardei, și o sticlă cu vin vechi!

Au fost doi ani incomparabili!.. Biblioteca lui papă Gherea, bucătăria restaurantului și adunările noastre intime, cu discuții prelungite până la sosirea trenurilor de dimineață, vor fi, chiar de-aș trăi cât Matusalem, epoca de aur a vieții mele... De când am părăsit dulcea mea meserie de chelner, în restaurantul gării Ploești, am ajuns un revoluționar feroce, cu rare momente de destindere și de voie bună... Acum, trăesc un asemenea moment... Dar mâine!.. Mă voi găsi din nou, între flămânzi, între spetiții de muncă, între femei și minori exploatați fără îndurare, eu însumi flămând, spetit și exploatat!...

Prietenii cei trei schimbără între ei o rapidă privire de reasigurare... Flămând, poate; Badea Jiu nu găsește în fiecare zi pe amicul amabil care să-l ia cu sine, la ora mesei, dar spetit și exploatat Badea Jiu nu prea are ocazia să fie... Totuși Badea Jiu este poet; și, prin delegație și prin sugestie, ce nu poate să se închipuiască un poet, înscris în clubul socialist?..

Boruzescu profită de clipa de tăcere și luă cuvântul:

— Cât suntem de subiectivi și cât de iremediabil închiși în noi înșine!.. Jiule, ești sincer ca un copil... Socialismul tău este revolta unui stomac sănătos și nesatisfăcut... Poate că pesimismul meu este semnul unei intime vicisitudini care evoluează în mine... Iar optimismul amicilor noștri Doru și Silviu este secretul unui sănătos echilibru psihofiziologic...

— Da...- răspunse Bujoreanu... Inșă, în ce mă privește, ajutor și clarificat de o înțelepciune practică pe care sunt gata să v'o predic și vouă...

Servitoarea apăru a treia oară. De data aceasta aducea, pe aceeași tavă de argint, două rațe rumenite, care pluteau pe spate într'un bazin blond de varză călită.

Silviu schimbă macazul și salută cu ceremonie:

— Iată rața care-mi place!

Filipache îi propuse:

— Silviu, sunt bucuros să ți-o las întreagă! Pe a doua, o împart între Boruzescu și Badea Jiu... Eu unul încep să bat în retragere...

— Dorule!.. *Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité*... Nu vreau să ies de ocară tocmai acum, când mă laudam cu înțelepciunea mea practică... Tăiem în două ambele rațe... Fie care se va comporta cu porțiunea lui cum va crede de cuviință și-l vor ajuta puterile...

Toți, afară de Doru, mâncară cu poftă nescăzută și lăsară din cele două rațe numai câteva amintiri inconsistente. Dar bravura comențierilor era pe sfârșite... Badea Jiu se simțea bun și împăcat cu soată lumea, Boruzescu se risipea ca într'o negură metafizică, iar Silviu Bujoreanu, cel mai rezistent și mai vârstnic dintre ei, pregătea - după calapodul meselor clasice - partea spirituală a ospățului:

— Domnilor, începu el, dați-mi voie să vă fac cunoscut că incomparabilii Greci de altă dată distingeau la un ospăț, ospățul propriu zis și masa a doua... Mesele ospățului, cu resturile lor, erau înlăturate, sala era curățită, oaspeții se spălau pe mâini a doua oară și cântau peanul mesei, cu acompaniament de flaut, în cinstea zeilor și a eroilor... Acest pean era tranziția între ospăț și anexa lui. Anexa însemna desertul și băutura. În ochii Grecului, aici era punctul de greutate al unei mese, fiindcă aici înfloreau gluma, discuția și jocul. În locul meselor mai mari ridicate, apăreau altele mai mici, cu desertul și cu pocalele sau cu fialele pentru băut. Conmesenii se parfumau și se încununau sau se încingeau cu cunune. O căldare cu vin (puțin astâmpărat cu apă) era umplută de trei ori. Acesta era numărul cerut de cuviință. Incepea seria pocalelor golite (regula cerea dintr'odată) întru slava zeilor din Olimp, începând totdeauna cu Zeus și sfârșind totdeauna cu el... La origine, rapsodia era podoaba acestui *potos* sau *symposion*. Rapsodul era poftit și tratat ca un adevărat preot al lui Apollo. Mai târziu apar ghicitorile, jocurile de cuvinte, întrebările istețe, discuțiile și felurite întreceri.

Acum, fiindcă noi am terminat masa propriu-zisă, să trecem la partea a doua... Deși suntem de față trei poeți (Filipache mai mult în proză ritmică), totuși glas de cântăreț nu avem nici unul...

— Ce spui, Bujorene?... protestă Badea Jiu... M'ai auzit tu vreodată cum cânt eu *Internaționala* ?...

— Nu știam, Jiene, despre această virtute a ta... Dar *Internaționala* , în acest moment, ar fi nepotrivită... Mi se pare că ziceți într'un loc :

*Sculați, voi oropsiți ai soartei!
Voi, osândiți la foame, sus!*

— Ei și?

— Cum ei, și?... Cu ce convingere vei cânta tu : « Voi, osândiți la foame, sus!... » când tu de-abia te poți scula, de mult ce-ai mâncat?... Așa încât trebuie să renunțăm la peanul socialist... Dar putem să executăm ceva din pravila ospățului... Să punem, de pildă, fiecare câte-o floare la butonieră...

Filipache îl aprobă cu vioiciune :

— Ideea este și decorativă, și executabilă... Poftim, avem aici un mănunchi de crisanteme și de trandafiri... Tu, Jiene, ce dorești?

— Trandafirul cel roșu!

Filipache împărți amicilor, după alegere, câte un trandafir sau câte o crisantemă.

Bujoreanu merse mai departe :

— Bun!.. Acum începe ceea ce se cheamă : *deutera trapezai*, glume, rămașaguri, întreceri și discuții... Filipache, scoate la iveală, răspunsul lui Teobald și dă-i citire.

— Amice, un moment, să instalăm savarina...

Savarina veni la rând. Mâncările grele fură ridicate, fața de masă fu limpezită și alte patru sticlute de vin puse în dreptul comnesenilor.

Filipache începu :

— Fraților, les absents ont toujours tort... însă fratele Teobald trebuie să fi avut grele cuvinte justificative ca să ne lipsească de to-vărășia lui... I-am scris din vreme că ne întâlnim la masa noastră tradițională și mi-a răspuns negativ... Răspunsul lui e o șagă, dar printre rânduri pare că cetesc cum că Teobald n'a putut părăsi serviciul, fiindcă stăpânul nu este la moară, iar locșitorul face prea multă pagubă... rezervorului de apă pentru incendiu... Iată ceea ce scrie amicul nostru (răvaș scris azi de dimineață și trimis cu că-ruța morii) :

*Mult dorite Dorule,
Am primit cuvântul tău,
Lara subsemnatul - eu,
logofăt la Herăstrău.*

*Dar la scumpa ta poftire
Răspund foarte cu mâhnire!*

*Vai! nu pot, Dorule frate,
să las curcile - plouate
și găinile - furate
și pe domnu Wassermann,
singur cu Buburuzan
(un năvleg de argeșan...).*

*Prin urmare, dragii mei,
Boruzescule, Jiene,
Dorule și Bujorene,
vedeți singuri de purcei
de mujdei, de frecăței,
și pe Lara Teobald
(din Strigoii lui... Arald,
«epopeea unui scald»...
înțelegeți... nu mă scald
în prea multe rime 'n ald)
lăsați-l la Herăstrău,
logofăt și... și mai rău!..
la moară la hârța-scârța,
un'se macină tărăța,
și-unde domnu Wassermann
(Wasser... o dată pe an,
când merg Nemții la Iordan)
e un strașnic Wein-Bier-Mann.*

Badea Jiu vorbi cel dintâi :

— Bietul băiat... Râde ca să nu plângă... Cunosc bine substratul sufletesc al acestor bilete șagalnice... Iată un păcat fără ispașă pe care ticăloasa noastră societate capitalistă îl comite față de artiști și de intelectuali... Lara Teobald, luceafărul generației noastre, trăește la Herăstrău, ca un biet șoarice, în făină și în mălai, pe când atâția motani încălțați zgârie cu laba, din Joi în Paști, câte un registru din Ministerul de Externe, iar în fiecare lună : statul de lefuri!..

Filipache își umplu paharul și-l ridică în dreptul obrazilor aprinși ai lui Badea Jiu :

— Jiene frate, ori cât mălai și făină vor grămădi burghezii noștri peste Lara Teobald, geniul lui rămâne neîngropat, enigmatic, sfidător și de granit!.. ca Sfinxul din marginea pustiei, subțurtunile de nisip!.. Să bem un pahar în sănătatea lui Lara Teobald, cel ce astăzi lipsește dintre noi, cu trupul, dar cu talentul este veșnic prezent în convingerea noastră!

Ciocniră și urară :

— Să trăiască Lara Teobald! Să trăiască gloria de mâine a literaturii românești!

Și Filipache adăogă :

— Pentru noi, palpabilă chiar de azi...

Bujoreanu, care se decorase cu o crisantemă, mare cât o farfurioară de argint, aruncă altă idee :

— Nu-l căuți prea mult pe Teobald!... Intr'o zi, nu prea târziu, veți înțelege că el, stând la moară la Herăstrău, n'a măcinat grâu și porumb, ci idei și mari proiecte literare... Afară de asta, pe cât știu eu, el se găsește acolo într'un mediu nemțesc. Personalul conducător este german, gazda lui este germană, germană este și limba pe care o aude în jurul lui... Are noroc. Il fericesc pentru această potriveală de lucruri... Când ne vom reîntâlni mai târziu (probabil tot în București), veți vedea că Teobald a învățat limba germană, adică v'a luat înainte și a pătruns - după Maiorescu, Eminescu, Coșbuc... - în sanctuarul splendidei poezii germane. De obicei, noi nu știm limba germană și este o patentă inferioritate a noastră... În liceu, ne-am bătut joc de profesorul de germană și ca studenți suntem leneși și n'o învățăm... Mare greșală!..

Badea Jiu îl aprobă cu melancolie :

— Tovarășe, ai dreptate!... Sunt și eu unul dintre proștii care au avut în palmă puțința s'o învețe și n'au învățat-o... Ce te faci, în literatura științifică socialistă, fă-ă să știi nemțește?..

Bujoreanu arată cu degetul pe Boruzescu care stătea plecat pe floarea dela pieptu-i :

— Ce te faci în filosofie, dacă nu știi limba germană?.. Să vă răspundă filosoful nostru Costache Boruzescu...

Filipache interveni :

— Să ne răspundă, după ce o îndulci, cu o porție de savarină, amărăciunea lui că nu știe încă limba germană... Boruzescule, iată sticla cu rom... Potrivește cum îți cere inima...

Dar Boruzescu, după ce stropi prăjitura cu câteva picături de rom, se adresa lui Bujoreanu, spre surprinderea generală, într'o nemțească încă șovăitoare, dar aproape corectă :

— Clasul tău, a rămas în urmă... Nu mai sunt ignorantul de anul trecut... Pot să vorbesc b'nișor și înțeleg orice carte literară, așteptând să ajung a înțeleg și cărțile de filosofie...

— Bravo, Costache!... Mein bestes Kompliment! Du bist ein wahrer Held!.. Când ai făcut vitejia asta, dragul meu?... Ascultați, băeți, că vă interesează și pe voi... Ar fi un mare câștig să-l imitați pe Costache și să deschideți pentru voi porțile imensei literaturi germane... Vreau să știu cum ai biruit primele obstacole : prin con-vorbire sau prin dicționar?..

Boruzescu răspunse cu sobrietate :

— Mi-a căzut în mână o istorie a filosofiei, în limba germană... Când am văzut că nu înțeleg mai nimic din sutele ei de pagini, m'am simțit rușinat și indignat de tembelismul meu... Trei ani de limbă germană și nu știu nici măcar trei sute de cuvinte!.. Atunci, am început să traduc cuvânt cu cuvânt și să frământ dicționarul cu furie... Toată vara, am tradus și am umplut două caete groase cu vocabule germane... Mi se întâmpla să caut decâte trei patru ori același cuvânt, până când îl identificam și-l biruiam...

— Excelentă metodă!... bună pentru cei ce iubesc singurătatea studiosă și pot să și-o plătească... Eu însă, continuă Bujoreanu, am întrebuițat o altă metodă... Este o invenție personală și pot s'o destăinuesc fiecăruia dintre voi, în parte, când veți avea nevoie și când mă veți întreba... Dar aș vrea să ne urcăm mai sus... Sunt mai în vârstă decât cel mai în vârstă dintre voi și deci mai preocupat de problemele practice care ne încaeră, acum la intrarea noastră în societate... Muzele grațioase au binevoit să arunce odinioară în leagănul meu, o cunună de laur, dar subtilul Hermes probabil că le luase înainte și-mi dăruise tichia...

— ...de mărgăritari!..

— Nu, J'ene!.. Tichia clarei înțelegeri a lucrurilor din lumea aceasta... Suntem o tovărășie sufletească, încheată prin puterea împrejurărilor misterioase... Ne-am întâlnit, ne-am prețuit și ne-am adunat... Poate că mai târziu, lumea ocupându-se de noi, va pomeni cu duioșe frăția care ne leagă... Este de crezut că dintre noi toți, măcar doi, măcar unul va da de vorbă celor ce vor fi tânăra generație de peste 30—40 de ani... Edgar Spata va fi într'o zi un abil conducător de oameni... Puiu Cochînțu va vântura cu lopata cea mare noian de simpatii și de antipatii... Lara Teobald va spori cu unul

vârfurile munților noștri sufletești și literari... Poate că nici noi ceilalți nu vom pleca fără să lăsăm adresa noastră celor de peste o jumătate de veac... Sunt încredințat de toate acestea, cum sunt încredințat că această savarină este un capdeoperă în felul ei... Dar mă tem că viitoarea noastră notorietate, ca să nu zic celebritate, va crește penibil, combătută, săcăită și întortochiată... Afară de Edgar Spata și de Cochînțu, noi suntem săraci, stingheri, fără legături sociale și fără cutezanță în viață... Singura noastră bogăție, în acest moment, este credința că avem talent și această prietenie tinerească și entuziastă... Sunt ceva mai bătrân ca voi. Să credeți că acei vre-o doi ani de repetenție, pe care i-am înghițit în liceu, n'au fost chiar curată pagubă, pentru mine... Copiii, până când vom agonisi puțină experiență și orientare în viață, vom păți ca oile care trec pe potecile dintre mălăcini...

— Amice Silviu, îl întrerupse Boruzescu, asta este soarta noastră a tuturor... Înțelepții deploră această fatalitate care nu iartă pe nimeni. Fiecare dintre noi trebuie, cu mii de dureri, să adune o amară înțelepciune a vieții, pe care pe urmă nu poate s'o transmită nimănui, fiindcă fiecare nou sosit pe lume trebuie să înceapă cu aceeași ignoranță, cu aceeași nevinovăție grabnic dezamăgită, cu același capital de impaciunță, merit falimentului...

— Costache, nu mă fură cu filosofia ta și așteaptă-mă să mă exprim mai talpa-gâștii... Nu e vorba de experiența care alimentează marea înțelepciune, ci e vorba de o mică înțelepciune care te ferește să dai în prea multe gropi, acum la primii pași. În această oră suntem necunoscuți, fără putere și fără nici o prietenie sus pusă, care să ne vie într'ajutor... Bietul Lara a trebuit să-și ofere frumosul său dictando și destoinicia-i la aritmetică morarilor dela Herăstrău... Eu m'am înscris și la Drept, cu gândul să întru mâine-poimâine, secretar la vre-un avocat... Badea J u a ieșit din paradisul Gării Ploești și nu se știe dacă îl va mai întâlni vre-odată...

— Situația mea e deosebită... Eu sunt un răzvrătit și un protivnic al actualei organizații sociale... Mergi mai departe.

— Amicii noștri Filipache și Boruzescu, deși majori sufletește, de multă vreme, își așteaptă majoratul legal, din fericire fără multă grabă, dar cu inima plină de teamă și de întrebări... Ca mâine, vom fi licențiați. Și pe urmă?... Vânătoria după scrisori de recomandatie, audiențele pe la ministere, umilințele cu toptanul. Rezultatul (în cazul cel mai bun) : o catedră la gimnaziul din Călărași sau un post de ajutor de judecător la Filipeștii-de-Pădure!..

Vreți voi ca această zi și această agapă frățească să ne rămână memorabile?... Ascultați, cugetați și răspundeți-mi fiecare, rând pe rând. Nu credeți că ar fi faptă inteligentă din partea noastră să căutam printre oamenii zilei - politici, intelectuali, financiari - o perso-

nalitate proeminentă căreia să-i oferim în corpore serviciile și talentele noastre?

Bădea J u îl corectă brutal :

— Văei să zici : șira spinării și demnitatea noastră!

— J ene, întrebarea mea este prea serioasă și de mine unul gândită și răsucită de prea multă vreme, ca să mă supăr de observația ta... La prima vedere, așa ar fi cum ai zis. Dar pătrundeți mai adânc! Cugetați la puterile pe care nu le mai irosim în dibueți, și la independența pe care ne vom relua-o, când va fi oportun... De altfel, vă rog pe fiecare să luați cuvântul și să-mi răspundeți în toată libertatea conștiinței. Încă odată, întrebarea mea este aceasta : N'ar fi faptă de tineri înțelepți și prevăzători să căutam pe cineva dintre puternicii zilei - cel mai convenabil - și să ne legăm de steaua lui, de directiva lui și de toată autoritatea lui, convertită în ocrotire pentru noi?..

Tăcură toți câteva minute, care sorbindu-și cafeaua, care micșorându-și ochii în rotocoalele fumului de țigare.

B. joreanu perseverent și metodic se adresă întâi lui Doru Filipache.

— Dorule, tu ești cel mai tânăr și mai neispitit dintre noi. Ce zici tu? N'ar fi bine să căutam patronajul literar, politic, sufletesc... al vre-unui idol din zilele noastre? A... vă previu că voi scrie câte-o scrisoare, în această privință, și lui Spata și lui Cochînțu... Iar cu Teobald voi sta de vorbă, într'o zi apropiată, poate chiar acolo, la moară la Herăstrău...

Filipache clipi de mai multe ori din genele lui lungi, își mută șervetul de subt un cot subt celălalt și răspunse, la început nesigur, sovăelnic, dar pe urmă cu progresivă fermitate...

— Bujorene, fraților... vă mărturisesc că și pe mine m'a preocupat și mă preocupă ideea aceasta... M'am gândit la Maiorescu, m'am gândit la Iacob N. gruți, m'am gândit la Vlahuță... Dar nu m'am gândit la nici un om politic, fie el Carp, Delavrancea sau Spiru Haret... Firește, cu puterile noastre proprii, vom trage clopotele redacțiilor și ale ministerelor multă vreme, până să ni se deschidă ușa... Dar nu suntem cei dintâi și nu suntem cei din urmă... Bujoreanu cugetă la patronajul unui om politic. Mie unuia îmi este cu neputință să cuget la așa ceva. Este o infirmitate personală, o fobie care mă ține departe de politică și de oamenii politici... De aceea, eu unul nu mă pot vedea, odată cu capul, la club, la întruniri, la consfăturile «șefului» sau cu «ai noștri» la vre-o ispravă electorală... Chiar dacă ar fi să ne apropiem de Maiorescu, să nu fie de omul politic... Să rămânem atunci la un patron literar și social, la vre-un director de revistă, la vre-un profesor universitar... La cine?... la Olănescu-Ascanio?... la Hujdeu?... la Dobrogeanu-Gherea?... la Coco Demetrescu (și el om politic!..)

Dar iată împrejurare personală, care mă ține pe loc, chiar dacă voi ați apuca-o înainte... Dacă batem la ușa patronului unei reviste, ce vom spune că suntem, când ne va primi în casă?... Scriitori, poeți, reformatori sociali?... Fiecare puteți să răspundeți în câte un fel și puteți să vă legitimați... Dar eu ce voi spune despre mine?... D. Teodor Filipache, zis și Doru, simpatic student în anul întâi de litere... Mă-sa crede că într'o zi va fi mai ceva decât ăla care a scris *Genoveva de Brabant*... Dar unde sunt nuvelele, romanele, ori măcar poemele în proză caie să acrediteze pe acest mare talent inedit?... N.căeri!.. Sau, sunt în văzduh, în viitor, în potențial și în convingerea câtorva prieteni iubitori... Cu voi este altceva... Fiecare ați început a fi cineva, fiecare aveți acasă caete generoase și ponderabile - pentru zilele ce vin și pentru o eventuală colaborare la revista căutatului patron...

Concluzia este că eu aș rămânea la coadă, ori unde m'ați duce... I-am scris deunăzi lui Teobald, poftindu-l aici între noi... În treacăt, i-am strecurat o idee care mă urmărește de câteva timp: să învățăm, să devorăm în tăcere maldăie de cărți și să câștigăm cele mai înalte grade universitare... Maiorescu are câteva doctorate. Sărmanul Eminescu!.. o diplomă universitară ar fi schimbat toată tragedia vieții lui... Este foarte adevărat că vedem sute de aurite mediocrități, bine înfășurate în mantia doctoratului... Dar asta nu descalifică diploma universitară și serioasa învățătură! Dacă niște capete vulgare pot, cu un dram de voință și de aplicație, să-și ia titluri academice, apoi este o rușine ca inteligențele superior înzestrate să nu poată sau să nu voiască să ajungă la aceste titluri.

Prin urmare, amice Silviu, hainele cu care vrei să mă îmbraci sunt ale lui Gulliver în țara piticilor... De patron politic să mă ferească Dumnezeu! De patron literar nu fug și nu voi fugi, dar atunci când (întrând în salonul lui literar) voi fi bine încredințat că locul meu nu este cel din urmă...

— Dorule dragă, și tu exagerezi... Până acum, afară de Lara Teobald, nici unul dintre noi nu și-a spus, definitiv, primul cuvânt... Așadar, suntem toți niște mari talente pe veresie... Dacă nu te scandalizezi, chestiunea talentului e foarte secundară... Ce este talentul?... Fiecare credem că-l avem, dar nu se găsesc doi înși, care, în fața unei opere, să se potrivească în rezonanță sufletească și în apreciere critică... Avem toți talent! Nu mai încape discuție!.. Ne trebuie numai revista patronului, ca s'o facem să pleznească de producțiile noastre... Filipache, ești sfios! Asta e totul!

Că este talentul?... Enigmă și neant!.. Talentul este puterea de-a ciocăni pe om la cap până când o striga zdrobit: Aman! M'ai convins! Ești un geniu! Că este talentul?... Răsfoiți, vă rog, în presa românească de acum vreo 10—15 ani, părerile și judecățile criticilor vremii asupra poeziilor lui Eminescu... Sau aduceți-vă aminte ce

credea și scria, despre poezia lui Coșbuc, extraordinarul Anton Băcalbașa... Mai bine decât atât: declamați într'o sală unde stau adunați oameni de carte și de duh:

*Cu a visului meu daltă, lucitor argint din astre,
Din porfiru 'nchipuirii scos-am vie o nălucă,
Muzicală 'nsuflețire ce cu brațe nu s'apucă,
Iar subt larga frunte-aprins-am două largi prunele albastre...*

Sau cereți-le părerea asupra acestei strofe:

*Pe câmpie se respiră al naturii antic basm,
Iar papirusele blonde își vorbesc tremurătoare
Și 'n Gizeh pe Sfinx o umbră se lungește 'nvietoare
Iar pe vârful plin de raze se cutremură un spasm...*

Câți vor avea sentimentul nostru că ne aflăm în fața unui nou și luxuriant continent de poezie?..

Filipache, nu e vorba să predai patronului o sută de care de mere, culese gata, ci să-i închiriezi, din primăvară, livadia în care merii încep să înflorească...

— Bujorene, sunt cu adevărat sfios... Cine știe câte rânduri de omizi vor năvăli peste bieții meri, de acum și până la toamnă...

— Atunci, care este părerea ta? Să căutăm sau să nu căutam un patron literar?

→ Să-l căutați, dar pe mine să nu mă duceți la revista lui decât atunci când vă voi ruga eu...

Bujoreanu se întoarce către Boruzescu, apoi către Badea Jiu.

— Voi ce spuneți? Care vorbiți întâi?

Era momentul cufundării în vis și în fantaziile sfârșitului de ospăț. Intre acești prieteni, o regulă admisă pe tăcute cerea ca, la mesele din casa lui Filipache, discuțiile să nu se lăbărțeze în gălăgie, iar la vin nimeni să nu ceară mai mult decât sticluța a doua. Mosa-firii nu uitau că, dincolo de odaia lui Doru, ospățul lor este ordonat, pus în mișcare și supravegheat de doamna și de domnișoara Filipache. Această delimitare și această situație, simțită în tot decursul mesei, spre sfârșit ajungeau (pentru Badea Jiu, de pildă) o povară. Filipache își rezerva sticluța lui a doua pentru cei ce găseau pravila prea grea...

Bujoreanu își repetă întrebarea:

— Ce zici, Jiene? Ce crezi, Boruzescule?

Badea Jiu răspunse, cu un fel de guturai semnificativ:

— Să-ți răspundă întâi Costache...

— Bujorene... - răspunse Boruzescu, adunându-și reveria de pe planuri metafizice - care patron politic sau literar, dela noi, are

nevoe de traista unui filosof?.. Ce vrei să fac eu, în safoanele voastre și în revista cutărui sau cutărui director literar?.. Cui îi trebuie filosofia transcendentală? Pomeniși adineaori de felul cum a fost întâmpinată, la început, poezia lui Eminescu... Adu-ți aminte cum a fost întâmpinată filosofia lui, când a citit la « Junimea » nuvela *Sărmanul Dionis*... Și cercul dela « Junimea » însemna doar un areopag al inteligenței și al culturii românești!..

La auzul celor din cdaie, răzbi, de afară din stradă, un zumzet de cobză, însoțit de o melodie răgușită. Bădea Jiu tresări din toropeala lui și întrebă cu o vioiciune de copil nărăvaș?..

— Ce e cobza asta, Dorule?..

Filipache se duse la fereastra din stânga, o deschise și lăsă prietenilor liberă priveliște.

Era un cobzar băți ân, îmbrăcat în scurteică, așa ca pe vremurile lui Popa-Șapcă, și care, stând în stradă la porțița deschisă, zicea anume pentru boerii din casă... Cu capul gol, cu căciula în vâful cobzei, și cu fața la boeri, cobzarul își luă cântecul iar dela început... Dar era greu de înțeles ceea ce spune... Mcșneagul nu mai avea dinți și apoi se pare că venise peltic pe lumea aceasta. Se vedea bine că e țigan, dar țigan de curte mare și trăit printre boeri.

Această muzică din cobza națională pare că-i turnă în creeri lui Bădea Jiu acel pahar sau două de vin care îi mai lipseau.

— C'ne e, mă, cobzarul ăsta?.. Aduceți-l încoace, fraților!..

Filipache judecă situația drept primejdioasă și căută să tergi-verseze :

— Este vestitul Ionică Frumosu, un fel de Barbu Lăutaru al Bucureștenilor... De când amicul nostru Edgar Spata a plecat la Paris, eu am rămas singurul client al lui Ionică, aici pe stradă... Azi e Duminică... B'etul Ionică a venit să-și ia bacșisul... Uitați-vă la fruntea lui... Uitați-vă la ținuta lui de lăutar boeresc... Se zice că mama lui Ionică era într'adevăr dela șatră sau dintre robii curții, dar tată-său era boer sadea, unul dintre șefii marilor noastre familii boerești...

Boruzescu comentă :

— Asta e păcatul vechei noastre boerimi... Progenitura ei se desparte ca gurile Nilului, cele trei, spre caftan și divan, spre coar-nele plugului și spre șatra țigănească...

Bădea Jiu, atent numai la zbârnâiala de afară, încordat și nervos, se trudea, spânzurându-se pe fereastră, să prindă cuvintele morfolite...

— Ia tăceți, mă, din gură, să înțeleg ce cântă cobzaru!..

Filipache îl luă cu binișorul :

— Nu te mai frământa de geaba!.. Să te ajut eu... Ascultă... (dar atâta cât pot și eu să înțeleg).

Filipache începu să reproducă, după Ionică Frumosu, cuvintele lui peltice și fără r, ca niște saidele «fără oase»...

Paisprezece Martie...
Iancu Brătianu...
A fos la Palat...
Și a protestat...
Bizdada Scarlat
Astăzi n'a mâncat...
Și Marghilomanu
Bate cu ciocanu
Și maior Fănuță
Bine stă călare...

E un cântec ivit în București, după căderea lui Ion Brătianu dela guvern, acum zece ani, 14 Martie 1888 (dacă nu mă înșel)... Poate că este chiar opera lui Ionică Frumosu... Despre Bizdada Scarlat, cântecul spune și mai rău... Dar Ionică e decent și cu stil... A schimbat prima inspirație, dacă într'adevăr cântecul e de el... Cine o fi maior Fănuță și de ce este atât de bun cavalerist, habar nu am...

— Trebuia să întrebi, Dorule, trebuia să întrebi!.. Să chemăm pe Ionică aici la fereastră, să-l chemăm aici în casă și să ne descurce toată taina!..

Filipache se uită la Bujoreanu, cu niște ochi de timid, căzut în mare încurcătură... Silviu, care simțea clocotul suspect din capul lui Badea Jiu, îl zmulse pe amic din fereastră și apăsându-i pe umeri pumnii lui cu manșete extravagante, îi spuse în chip de duș rece :

— Până aici, Jiene!.. Adu-ți aminte unde ne găsim și dă-l dracului de țigan!..

Prin toată faptura lui Badea Jiu trecu un val de convulsione și de revoltă... Se înroși, scrâșni din dinți, se scutură și apoi păru că se dă biruit...

— B'ne... să nu-l chemăm aici... Să stea la poartă... Pui de burghezi ce sunteți!.. Robi, ticăloși ai convențiilor și ai fățarniciei sociale!.. Da... să ne mai cânte ceva, așa dela poartă...

Ceilalți trei se uitară unul la altul, îngrijorați de întorsătura pe care puteau s'o ia convingerile sociale ale lui Badea Jiu, după șapte pahare de vin... Bujoreanu șopti celorlalți doi :

— Amicul nostru degenează... Altă dată știa să se stăpânească mai cu succes... Nu vă temeți ; la nevoie îl iau la braț și îl fac scăpat de aici...

Badea Jiu, fără să mai aștepte consimțământul prietenilor, întrebă din fereastră pe Ionică Frumosu :

— Mă frate Ionică... știi tu să-mi zici un cântec bătrânesc?.. Cântecile astea cu boerii, dă-le dracului, cu boeri cu tot...

Ionică, familiar și senin, fără să se mire de nimic, dar presimțind un bacșiș mai mare ca de obicei, intră în curte și se opri la grilajul grădiniței de sub ferestre... Dând pe spate capul său de boer și de savant, rupse din amintirile unei jumătăți de veac de glorioasă lăutărie și din ruginile lui coarde vocale, cântecul drag părinților :

*Bulgăraș de ghiață rece...
Iarna mi vine, vara trece,
Și n'am cu cine petrece...
Că cu cine am petrecut
S'a făcut negru pământ,
La biserică 'n mormânt...*

Badea Jiu se zbugiuma pe scaun, își scormonea pletele, aci și le vâra în ochi, aci și le arunca pe spate... În cele din urmă, sări de pe scaun, cu fața plină de șuvițe și de șiroaie de lacrimi...

Bujoreanu răsufală și-și spuse în gând : Noroc ! Furtuna s'a spart în ploae... Ar fi fost mai rău dacă rămânea seacă...

Boruzescu, surâzător ca un sfinx budist sau ca o statuie a lui Buda, admira pentru el însuși, încă unul din miliardele de mituri ale acestei lumi inexistente, mitul muzical, cu toate ravagiile lui...

Căci e vis al neființei universul cel himeric...

Filipache era cel mai nedumerit și mai surprins de ceea ce se petrecea în el însuși... După cuvintele cântecului : ...« Iarna-mi vine, vara trece și n'am cu cine petrece... », icoana Antoninei Țanțu îi apărură, ca din dosul unei perdele, date cu dinandinsul la o parte... Îi apărură cu o precizie uimitoare și cu destăinuirea unei stări sufletești aproape dureroase... Tot așa cum nu putea să oprească acest cântec să curgă, nu putea să oprească un torent paralel de dor nelămurit, de duioșie neașteptată și de poezie primejdioasă... Iar când sosi distihul « S'a făcut negru pământ, la biserică 'n mormânt » ...Doru se ridică și el de pe scaun, sugrumat de emoție... Ca să se ascundă, nu atât de ceilalți, cât de el însuși, se palmui singur : Iată ce pățești, când bei vin, în rând cu prietenii!..

Badea Jiu era tocmai de părerea inversă... Își șterse cu podul palmei, și pletele, și lacrămile, examinează sticlele de pe masă și găsi în sticla lui Filipache încă un pahar de vin... Îl turnă, îl dădu peste cap, și simțindu-se deodată plin de puteri uriașe și de dreptate nebirită, puse mâna pe căciula care-i stătea în cuerul de lângă ușă și-o trânti în podele, de răbufni :

— Aici e adevărul, tovarăși!.. La izvorul ăsta sfântu, să-mi veniți ! voi boboci ai burgheziei!..

Badea Jiu acoperea cu explozia lui cântecul lui Ionică... Afară în stradă, începuseră să se adune copiii și servitoarele... Bujoreanu

voi să închidă fereastra... Filipache îi luă înainte și aruncă, la timp, cobzarului un bacșiș dolofan. Dar Badea Jiu apucă să strige :

— Nu pleca, Ionică!.. Stăi, frati-meu, că vin și eu!..

Apoi, în dosul ferestrei închise, Badea Jiu continuă, falnic și vijelios ca Oltul, când vine mare :

— Asta e patronul care vă trebuie!.. L-ați găsit, coconașilor!.. Pe Ionică Frumosu să-l facem starostele și sfântul nostru!.. Da, da... m'am cam îmbătat... Dar cum se zice, mă, pe latinește?... *în vin e adevărul*... Aici e gazda, revista, direcția care vă trebuie... Mă înțelegeți, damblagiilor?... Poporul, mă!.. Inima lui, cântecele lui, durerile lui, dreptatea lui pe care o călcați în picioare!.. Limba lui sfântă și fără de prihană, doina lui și jaka lui!.. Aici să vă înscrieți! Aici să puneți burta și urechea la pământ!.. De-aici să iasă convingeri, reviste, curente și poeme și romane și mămăliga pe care o mâncați de geaba...

Silviu îl bruftui :

— Și vinul pe care l-ai băut, peste măsură... Ești și caraghios și alandala cu propriile tale convingeri... Asta e socialism, ori altă bazaconie?..

Badea Jiu se încruntă :

— Asta e socialismul meu!.. Cui îi place, bine, cui nu, îi dau banii înapoi!..

Și începu să-se caute prin buzunare... Dar tresări și-și inspectă prietenii, unul câte unul, cu un aer și comic și desnădăjduit...

— Iaca, na!.. Nu am nici un gologan... Dați-mi voi, câțiva franci... Badea Jiu e parolist... Nu vreau să-l fac pe Ionică să mă aștepte... Scoateți zece franci!.. Dacă vreți, haideți și voi cu mine și cu Ionică...

Boruzescu îi strecură zece franci.

— Am dat pe gârlă toată lumea veche, cu toate concepțiile ei și cu toate superstițiile ei... dar...

(Badea Jiu se frânse într'o închinăciune de bețiv din romanele lui Dostoevski, tragic, umflat, gata să izbucnească în plâns...).

—...duioșia mea cea din urmă și ultimele mele respecte burgheze... doamnei Filipache și domnișoarei Filipache!..

Nu mai dădu mâna cu nimeni, își îndesă căciula până pe nas și ieși din casă, dibuind podeaua și pipăind pereții...

Silviu Bujoreanu, clar, stăpân pe sine și mai rece decât toți ceilalți, făcu bilanțul situației :

— Ospățul a fost mai complet decât aș fi putut să-mi închipuesc, fiindcă am avut, pe neașteptate, și pe rapsodul omeric, deși țigan și cu numele Ionică Frumosu... Numai defecțiunea lui Badea Jiu frânge puțin din linia dorită de mine... Dorule, ai făcut rău că ai rezervat pentru el sticla ta cea de a doua... Poate însă, că fără această incursiune în grădinile și peste hotarele bunei cuviințe, ancheta

mea ar fi rămas incompletă... Cine știe dacă Badea Jiu, pe trei sferturi beat, n'a spus, trâncănind cum a trâncănit, cele patru sferturi pline de adevărului... Dar iată și o cenușie presimțire... Tare mă tem că ospățul nostru de azi este cel din urmă, în seria și genul lui... Teobald n'a putut să vie... Badea Jiu a căzut din căruță...

Boruzescu îl mângâie, cu placidă ironie :

— Lasă Silviu, că îl găsește cârciumarul și ni-l restituie...

Silviu continuă :

— Mă se pare că am înțeles un lucru care până aci mi se părea greu de explicat... Badea Jiu nu este un socialist, adică un internaționalist, ci este un tribun al poporului, un patriot tainic și răzvrătit, dar rătăcit printre marxiști... Tot acum înțeleg și deconfitura lui din timpul din urmă și concediul ilimitat pe care și l-a luat dela tribuna socialistă...

Silviu Bujoreanu se întoarce într'un călcâi și-și văzu capul, în oglinda dintre ferestre... Doru Filipache avea urechile ca de mărgean. Boruzescu părea că sta să adoarmă... Numai el, Silviu, era acelaș corb, alert, lucios, lucid, pieptănat, până cu pană, întocmai ca la sosire... Mulțumit de sine, începu să fredoneze : « Allons, allons, amis, partons!.. » un cântec învățat în liceu, cu maestrul de muzică...

Se duse și zgâlțâi pe Boruzescu :

— Filosoafe, sus!.. Din nenorocire, spațiul și timpul nu s'au isprăvit!..

Boruzescu căscă concesiv :

— Văd și eu că nu s'au isprăvit... Și pentru tine unul e un mare noroc... Ce te vei face tu, dincolo de timp și de spațiu?..

— Ce spui, frate?.. Crezi tu că eternitatea pură va fi un fel de « loc rezervat pentru marea frescă » - adică numai pentru Costache Boruzescu?..

(Va urma)

GALA GALACTION

PLANURI INEDITE ALE BUCUREȘTI- LOR LA SFÂRȘITUL VEACULUI AL XVIII-LEA

I N T R O D U C E R E

Cunoscut este că cel mai vechi plan al Capitalei noastre este cel al lui Franz Iosef Sulzer din 1781, anexă a primului volum al lucrării sale «Geschichte des transalpinischen Daciens»¹⁾. Acest plan a fost considerat până mai deunăzi ca o schiță fără nici o valoare cartografică, indicând câteva edificii civile și ecleziastice din centrul, de pe acele vremuri, al orașului București, ulițele fiind reprezentate prin linii drepte, duble și hașurate pentru a distinge pe cele podite cu bârne.

Fără a intra în studiul mai amănunțit al acestui plan, putem totuși afirma că din punct de vedere cartografic el este încă destul de exact. Evident că porțiunea orașului mai interesantă este cea din jurul fostei Curți Domnești, în apropierea actualei pieți de flori.

În cursul anului 1932, Muzeul Municipal al orașului București a achiziționat dela de curând decedatul Nicolae Docan, fost ministru plenipotențiar, unul din documentele cartografice cele mai interesante privitoare la orașul nostru : un plan desemnat de mână în cerneală neagră și în acvarelă, reprezentând întreg orașul București cuprins între Obor, biserica Mavrogheni și Mănăstirea Văcărești, plan inedit până azi, alcătuit de un ofițer inferior din armata austriacă de ocupație a Țării Românești între anii 1788 — 1791 : locotenentul Ernst. Răposatul N. Docan, în oferta făcută Primăriei Municipiului

¹⁾ Reproduseri ale acestui plan aflăm în *Revista Romana*, 1861, pp. 356-7, purtând legendă cu text român. Reprodus în tocmai în mai mic în IONNESCUGION, *Istoria Bucureștilor*, 1899 la «Socec», p. 217, însă cu data greșită 1775. (V. originalul planului Sulzer la Muzeul Municipal al orașului București.)

București la 23 Martie 1932, dă lămuriri precise asupra planului, motivelor ridicării și a autorului lui.

Din statele personale ale ofițerilor austriaci, păstrate în arhiva de război vieneză, s'a putut stabili că în campania din 1788—1791, în regimentul Orosz, adică în regimentul de infanterie No. 51, un singur ofițer este aflat cu numele de Ernst și anume Ferdinand Ernst. Biografia scurtă a acestuia este următoarea ²⁾: Născut la Semlin la 25 Septembrie 1766, a intrat ca praporcic în regimentul Orosz la 10 Noembrie 1787, iar la 1 Iunie 1788 a fost înaintat sublocotenent. La 1 Martie 1791 este înaintat locotenent în același regiment și tot atunci atașat la Statul Major. În 1794 era căpitan și trecând prin celelalte grade militare este înaintat colonel în 1807, fiind în același timp numit director al suszisei arhive de război. Acolo a funcționat în această calitate până la 1836, când este înaintat general de brigadă și totodată trecut la pensie. Ajuns la adânci bătrâneți, se stinge din viață la 13 Iunie 1855, la Unter St. Veit lângă Viena.

Planul acestui cartograf austriac poartă data de 1791, și a fost executat din ordinul principelui Frederic Iosif de Coburg-Saalfeld, comandantul suprem al trupelor austriace, în campania dintre anii 1788—1791.

În toamna anului 1932, în urma unor informațiuni aflate de altfel chiar într'o lucrare a răposatului Docan ³⁾, Muzeul Municipal al orașului București, adresându-se Arhivelor de război din Viena, a aflat că, în diferitele cartoane ale acesteia, se aflau pe lângă cele două planuri pomenite de Docan ⁴⁾ și cel al lui Ernst ⁵⁾ și alte planuri ale orașului București. Printre acestea se afla și un plan de dimensiuni mari, desemnat de locotenentul F. B. Purcel, inginer austriac ⁶⁾.

Din cercetările făcute pentru a afla lămuriri biografice asupra

²⁾ IOHANN SVOBODA, *Monografia asupra Academiei militare dela Viena, Neustadt*, publicată la Viena la 1894, în 8-o, p. 174.

³⁾ Vezi *Memoriu asupra lucrărilor cartografice privitoare la războiul din 1787 - 1791*, în *Anal. Acad. Rom., Seria II, Tom. XXXIV, Memoriile Sect. Ist.*, ed. 1912.

⁴⁾ V. o. c., p. 71. Se află în copie fotografică, în colorii, la Muzeul Municipal al orașului București.

⁵⁾ V. o. c., p. 72. Docan amintește că o schiță necompletă a fost dăruită de Ernst, Arhivei de Război din Viena. Chiar planul achiziționat de Muzeul Bucureștilor este doar o schiță fără legendă.

⁶⁾ Titlul acestui plan, nemenționat de Docan în lucrarea sa, este în traducere românească: «Plan al capitalei și al orașului de reședință București din Valahia mare, care a fost luată în stăpânire la 9 Noembrie 1789, de trupele imperiale și regale austriace, de sub comanda Alteții Sale Mareșalului Principe de Saxa-Coburg». Sub legenda din dreapta se află și numele cartografului: «F. B. Purcel, Oberlieut. et Ing.».

acestui cartograf Purcel, am putut afla ⁷⁾ că numele său adevărat este Franz B. Baron Purcel și nu Parcel, născut la Arad - poate chiar român transilvănean - la 1765. Intrat în Academia de ingineri (« Ingenieur-Akademie ») din Viena la 15 Ianuarie 1777, este numit cadet în arma geniului (« Ingenieur's-Koips ») la 14 Aprilie 1782, iar în 1789 este locotenent-inginer, fiind înaintat căpitan în 1796. În urmă este atașat la Statul major al cartierului general (« Generalquartiermeisterstab ») fiind înaintat maior la 1799. El se stinge din viață cu gradul de locotenent-colonel în 1808, la 13 Martie.

Un studiu amănunțit al planului locotenentului Ernst din 1791 a fost alcătuit de mine încă din vara anului 1932, bazat pe afirmația precisă a răposatului Nicolae Docan ⁸⁾ că legenda, care va fi existat cândva, era pierdută pe vecie.

Mă străduisem a identifica pe baza documentelor cartografice mai recente, în special planul maiorului Baron Rudolf de Borroczyn din 1852, și a informațiilor documentare ale vremii - toate edificiile bisericesti și civile însemnate cu cifre roșii și negre - uneori și litere minuscule negre - din planul locotenentului Ernst, căutând a distinge acele numere, care din greșala cartografului fuseseră trecute de două ori - uneori și de trei ori. Lucrarea aceasta era tocmai gata de tipar, când pe la începutul lui Noiembrie 1932, Muzeul Municipal al orașului București, primi dela Arhivele de Război din Viena, informația prețioasă a existenței în colecțiile ei, a planului F. B. Purcel, alături de altele mai recente ⁹⁾. Cu acea ocazie, și grație bunăvoinței d-lui Raoul V. Bossy, Consilierul Legației României din Viena, am putut avea legenda planului locotenentului Purcel care va fi scăpat din vedere scrupuloaselor cercetări ale lui Docan.

În primăvara anului 1933 am putut să-mi procur și o fotografie în dimensiunile originalului și colorată de mână a acestui plan ¹⁰⁾ și am putut astfel constata că planul achiziționat de Muzeul Municipal bucureștean diferea cu puțin de acesta, lăsând să se înțeleagă că amândoi cartografii militari austriaci au lucrat concomitent la ridicarea topografică a orașului București, poate chiar împreună, deoarece numerotația este identică la amândouă planurile.

⁷⁾ Datoresc aceste informații d-lui Raoul V. Bossy, Consilierul Legației Române din Viena.

⁸⁾ Iată și textul din memoriul răposatului ministru Docan, înaintat Primăriei Municipiului București, la 23 Martie 1932: «Pe planul nostru, 86 din aceste construcții principale civile sau religioase sunt însemnate cu numere, iar în colțul drept superior al planului s'a destinat un loc pentru înscrisura explicațiilor, dar din nenorocire legenda lipsește și toate cercetările mele spre a găsi în Kriegsarchiv vreo însemnare privitoare la această legendă, au rămas fără rezultat».

⁹⁾ Planul Borroczyn din 1852 și Jung din 1856.

¹⁰⁾ Vezi Anexa No. 1

Faptul că planul din 1791 al locotenentului Ferdinand Ernst, nu posedă legendă și că-i lipsesc și unele numere, existente în celalt, evidențiază că nu a mai fost încheiat, pentru simplul motiv că, trupele austriace retrăgându-se din Principate după 5 Septembrie 1791, necesitatea precizării unor edificii dintr'un oraș străin nu mai avea nici un interes pentru fostele armate de ocupațiune.

Este deci neîndoelnic că aflarea planului locotenentului inginer Frantz Baron Purcel, este poate cea mai importantă descoperire din câte s'au făcut, privitor la istoria cartografică a orașului nostru, și putem afirma cu precizie că el este până azi primul plan complet al orașului București, indicând pe lângă cele 91 de biserici - inclusiv mănăstirile Văcărești și Cotroceni - și întinsele proprietăți ale celor mai de văză boieri ai vremii.

PLANURILE BUCUREȘTILOR AL LUI F. ERNST DIN 1791 ȘI AL LUI F. B. PURCEL DINTRE ANII 1789—1791

Am spus ¹¹⁾ că cel mai vechi document cartografic referitor la București este planul lui Fr. I. Sulzer din 1781.

Hotarele Bucureștilor din acest plan ¹²⁾ sunt aproximativ următoarele :

D.la nord-vest spre sud-est, albia Dâmboviței, al cărei curs până la podul lui M.hai Vodă, venind din sus, este rău reprezentat. La nord, cursul gârlei este înfățișat puțin mai sus de B serica Sf. Elefterie și de B.serica Luterană. Hotarul de nord, vag definit, este întretăiat de cele trei mari artere de pe acele vremuri : I) *Drumul Brașovului*, viitorul Pod¹³⁾ al Moșoșoaei, actuala cale a Victoriei, II) *Drumul Fierăstrăului*, viitoarea cale a Dorobanților, azi completată cu strada Alexandru Lahovari, III) *Drumul către Fundeni-Afumați* adică *Podul Târgului de afară*, actuala cale a Moșilor. Hotarul estic pleca dela Mănăstirea Văcărești, din sudul orașului și, fără a fi nici el bine definit, continua spre nord aproape paralel cu Podul Târgului de afară, trecând prin mahalalele importante ale vremii : Dobroteasa, Văcăreștii și Lucaci. Un singur drum este indicat aci ca eșind din oraș : *Drumul spre Dudești*. La sud aveam tot un singur drum, cel spre Măgurele, care trecea pe lângă Biserica Antimului din apropierea actualei căi a Rahovei.

¹¹⁾ V. mai sus în introducere.

¹²⁾ V. nota 1.

¹³⁾ Pentru înțelegerea textului meu, am crezut necesar ca ori de câte ori voi aminti de vechiul nume al ulițelor bucureștene numite «*Poduri*» în vechime, să însemn această denumire cu P, spre diferențiere de «*podurile*» de peste gârla Dâmboviței.

Dacă însă planul Sulzer nu are decât o importanță cartografică documentară pentru vremurile acelea, atât planul Purcel cât și cel al lui Ernst au fost alcătuite dintr'un interes militar.

Motivul ridicării acestor două planuri - după cum ne spune și N. Docan în privința planului Ernst vândut Primăriei Municipiului București - a fost necesitatea pe care o aveau trupele austriace de a se orienta într'un oraș străin. De altfel din acele vremuri, afară de unele hărți generale ca aceea a lui Müller, editată de Artaria ¹⁴⁾ și cea a geografului C. L. Thomas din Frankfurt din anul 1788 ¹⁵⁾ și multe altele, avem harta Raialei Hotinului și aceea a Moldovei dintre Siret și Carpați, precum și aceea a Țării Românești - aceasta din urmă de dimensiuni gigantice : 8 m. x 4 1/2 m. - care se află azi în posesia Academiei Române ¹⁶⁾.

În ceea ce privește capitala principatului muntean, se înțelege că Statul Major german voia să cunoască arterele de comunicație și legăturile lor, precum și construcțiile solide mai încăpătoare, pentru adăpostul autorităților și al trupelor, întrebuințate contra vreunui eventual atac din partea Turcilor, retrași la Giurgiu.

Planurile Ernst și Purcel sunt amândouă orientate cu nordul la sud, lucru explicabil, luând seamă că trupele austriace au intrat în capitala Țării Românești prin actuala șosea Kisseleff ; de aceea orientarea lor era mult mai ușoară în acest chip.

O atenție deosebită a fost dată bisericilor de către autorii planurilor. Dintre aceste edificii, multe erau înconjurate cu ziduri și chilii. Toate acestea sunt însemnate, în amândouă planurile, cu numere în cerneală roșie. Alte edificii, cele civile mai importante, case boierești mai mari, care vor fi atras atenția cartografilor austriaci, au fost distinse cu numere în cerneală neagră, iar hanurile cu litere negre. Majoritatea din aceste numere și litere negre lipsesc însă în planul lui Ernst și pe această constatare se bazează aserțiunea noastră că locotenentul Ernst nu a avut vreme să-și isprăvească opera, trupele austriace retrăgându-se din Principatele noastre.

În privința așezării topografice a străzilor, și mai ales a detaliilor care le însoțesc, planul Purcel este superior celui al lui Ernst. În rândurile ce urmează am căutat să identific mai întâi numerele însemnate cu cerneală roșie, care în majoritate concordă în amândouă planurile ; pe semne, locotenentul Ferdinand Ernst ¹⁷⁾ și locotenentul Purcel au lucrat împreună.

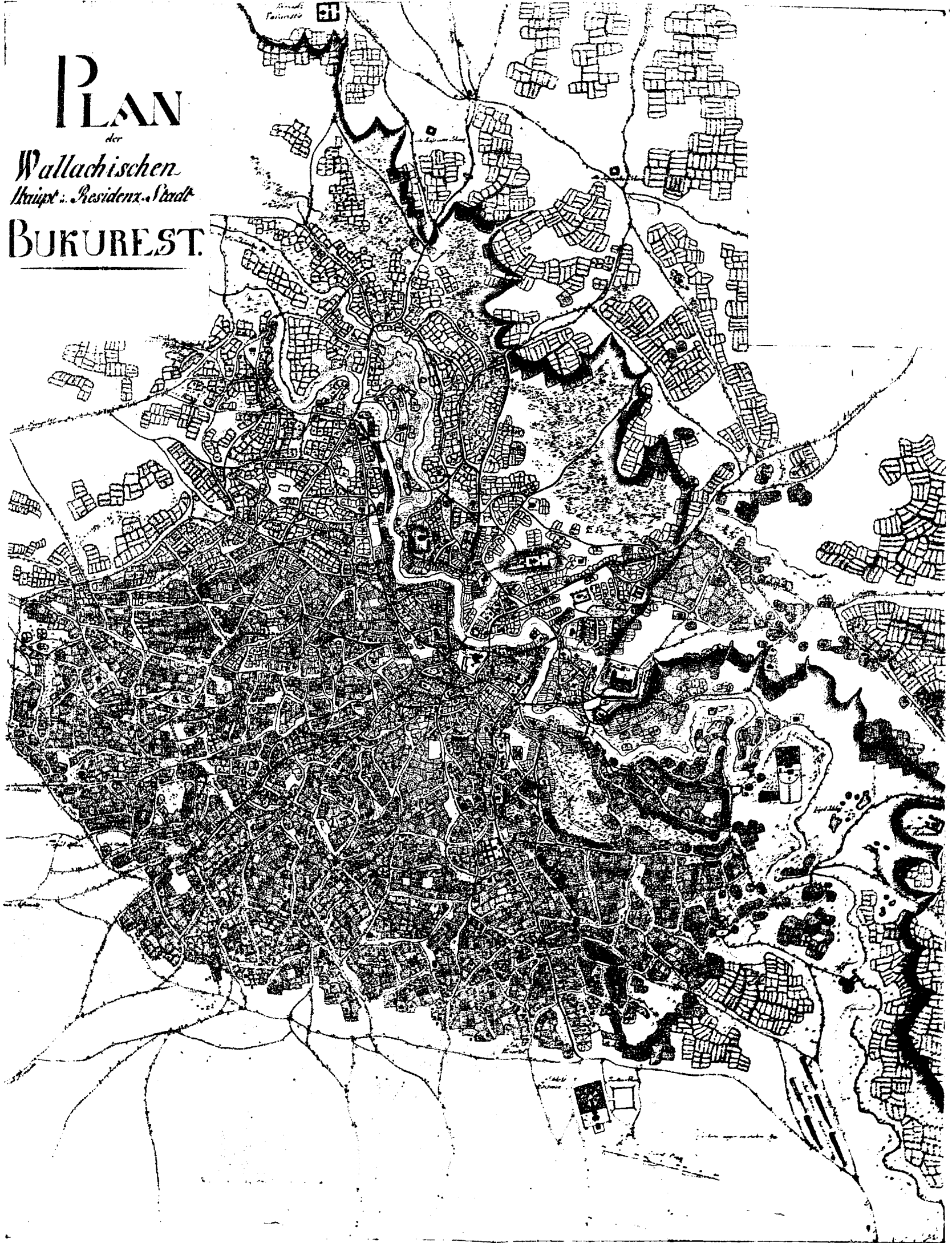
¹⁴⁾ V. colecția de hărți a Muzeului Municipal București No. 1325.

¹⁵⁾ V. idem., No. 1593.

¹⁶⁾ Obținută pe la 1910—12 de N. Docan dela Arhivele de Război din Viena pentru Academia Română, unde se află și azi încă în secția stempelor.

¹⁷⁾ Traducerea titlului planului locotenentului Ferd. Ernst este următoarea : « Plan al capitalei și reședinței de scaun a Țării Românești, București ».

Plan
der
Wallachischen
Haupt-Residenz-Stadt
BUKUREST.

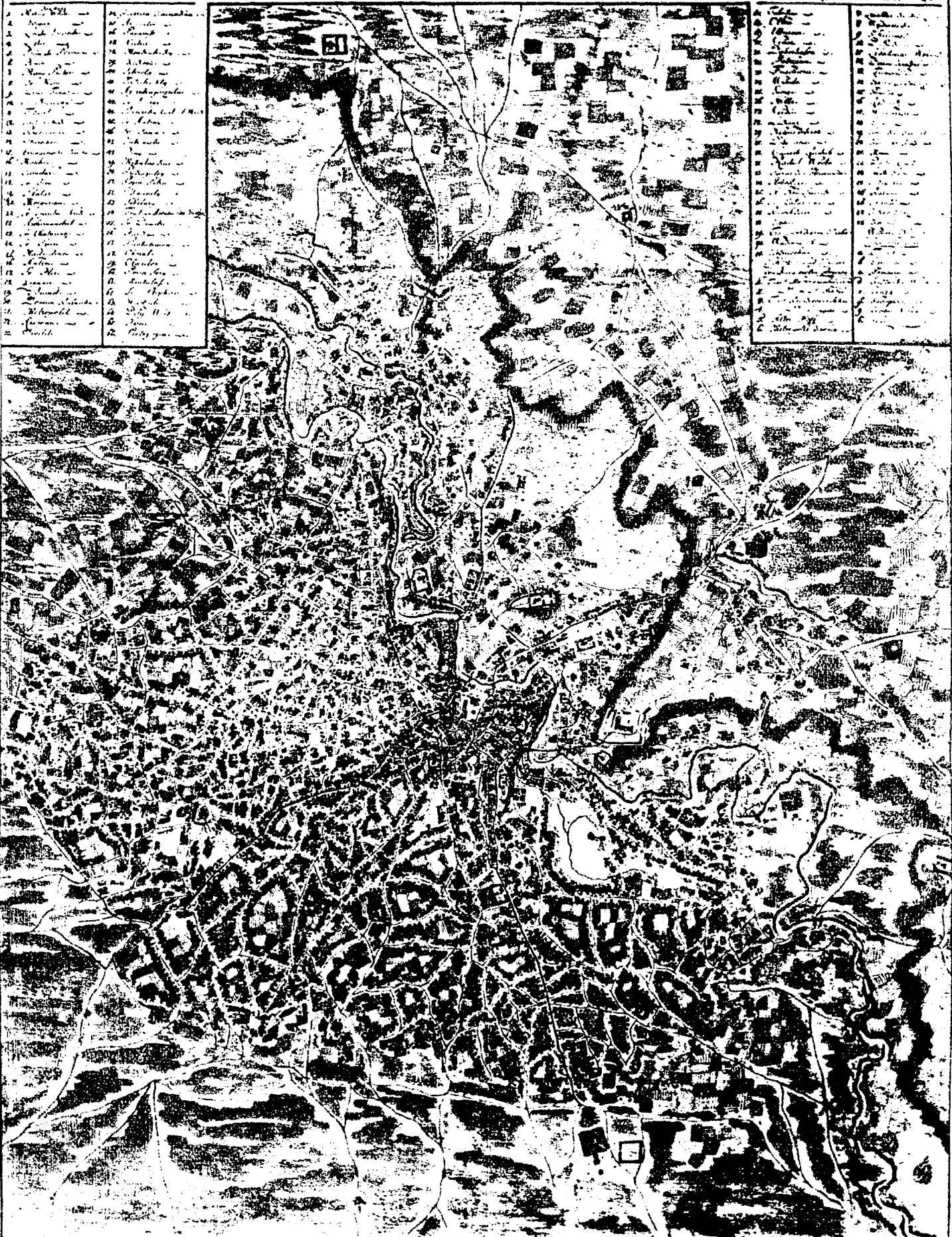
PLAN.

Von der Haupt und Residenz-Stadt Bukharest, in der grossen Wallachey, welche den 9ten November 1789, von einem kaiserlichen königlichen Oesterreichischen Truppen, unter Commando seiner Durchlaucht des Feldmarschalls, Prinzen von Saxe Coburg, in Besitz genommen worden.

Maasstab von 100000 Fuss.

Erklärung der Nummern

Erklärung der Nummern

1	Wall
2	Wall
3	Wall
4	Wall
5	Wall
6	Wall
7	Wall
8	Wall
9	Wall
10	Wall
11	Wall
12	Wall
13	Wall
14	Wall
15	Wall
16	Wall
17	Wall
18	Wall
19	Wall
20	Wall
21	Wall
22	Wall
23	Wall
24	Wall
25	Wall
26	Wall
27	Wall
28	Wall
29	Wall
30	Wall
31	Wall
32	Wall

1	Wall
2	Wall
3	Wall
4	Wall
5	Wall
6	Wall
7	Wall
8	Wall
9	Wall
10	Wall
11	Wall
12	Wall
13	Wall
14	Wall
15	Wall
16	Wall
17	Wall
18	Wall
19	Wall
20	Wall
21	Wall
22	Wall
23	Wall
24	Wall
25	Wall
26	Wall
27	Wall
28	Wall
29	Wall
30	Wall
31	Wall
32	Wall

Apoi urmează identificarea numerelor trecute cu cerneală neagră, din care unele lipsesc la Ernst și în fine hanurile care nu sunt menționate la acesta din urmă.

Pe de altă parte, legenda planului Purcel fiind scrisă după ortografia germană, adesea este ininteligibilă și cere o punere la punct.

Din capul locului voi mai adăoga că sunt erori de identificare, mai ales în ceea ce privește unele lăcașuri bisericesti, fapt menționat de mine în identificarea fiecărui edificiu.

Numerotația, așa cum urmează, este după planul Purcel, coroborată cu aceea din planul Ernst.

IDENTIFICAREA NUMERELOR ROȘII.

1. MIHAY WODA.

Biserica Mihai-Vodă cu chiliile ei înconjurătoare, ridicată de Mihai Vodă Viteazul, în timpul domniei lui, pe semne pe locul unde ar fi trebuit să fie decapitat, din ordinul lui Alexandru Vodă Bogdan, în 1593. În fostele ei chilii, azi renovate, se adăpostesc Arhivele Statului. Această biserică nu trebuie confundată cu aceea din apropiere, cunoscută cu numele de Biserica Albă din Postăvari¹⁸⁾. În planul Ernst această biserică este desemnată, dar îi lipsește numărul de ordine.

2. GORGAN.

Biserica Sf. Ilie din Gorgani de azi, din mica stradă de peste drum de Liceul Lazăr. Fostă, pe vremea alcătuirii planurilor noastre, în marginea estică a mahalalei Podului de Pământ, acest lăcaș bisericesc fusese ridicat încă în cursul veacului al XVII-lea, fiind închinat de Șerban Cantacuzino în timpul domniei sale (1679—1688), metoh al mănăstirii sale dela Cotroceni¹⁹⁾.

3. LIVEDEA GOSPOD.

Biserica livezii domnești de dincolo de fostul lac al lui Dura Ne-guțătorul - Cișmișul de azi. Fusese ridicată « din temelie » - aser-

În marginea dreaptă de jos a planului este următorul text în limba germană : Intocmit și desemnat de locot. Ernst din regimentul Orosz. 1791. Dimensiunile originalului sunt : 84 x 108 cm.

În privința carierei militare a autorului acestui plan, v. mai sus în introducere.

¹⁸⁾ V. pt. aceasta mai departe.

¹⁹⁾ V. IONNESCU-GION, o. c., p. 196 ; v. IORGA, *Inscripțiile din bisericile României*, p. 298 unde este greșit numită Sf. Nicolae Gorgani.

țiune care nu este întotdeauna justă - de un oarecare Constantin Cojocarul împreună cu alți mahalagii, la 1785, și avea pe acele vremuri ch'lii înconjurătoare, azi dărâmate. Astăzi ne este cunoscută sub numele de bise i.a *Sf. Constantin*²⁰⁾. În planul Ernst un număr 3 roșu se referă la paraclisul Brâncovenesc din fosta mahalala a Scorțarului sau a Sfântului Spiridon, cunoscută pe acele vremuri și sub numele de mahalaua Șaban Vodă. Paraclisul acesta se afla lângă fostele case Bâncovenești, pe locul actualelor fundații ale Senatului²¹⁾.

4. LEFTER.

Biserica *Sf. Elefterie* de azi. Ridicată - nu după cum afirmă Ionescu-Gion²²⁾ la 1748 - ci în timpul domniei lui Mihai Racoviță Voevod, între anii 1741—1744²³⁾; ctitorul ei fondator pare a fi Constantin Maxim Cupețul, care o înalță în apropierea morilor Mitropoliei - morile Vlădichii - într'o insulă, lângă o pădure seculară, de pe malurile șerpuiște ale Dâmboviței²⁴⁾. La anul 1782, se găsea sub îngrijirea marelui Vistier Nicolae Brâncoveanu, care avea proprietăți în apropierea bisericii. La 1789—1791 avea un han înconjurător, dispărut încă înainte de 1852, precum și grădină de proporții destul de întinse, din vecinătatea imediată a bisericii. În planul Borroczyn d la 1852, această grădină nu mai exista. Biserica a fost reparată la 1867²⁵⁾.

5. PODU DE PUMUND.

Biserica Podului de Pământ, cunoscută azi sub numele de *Sf. Ștefan* sau *Cuibul cu Barză*, dela extremitatea actualei străzi Știrbei-Vodă. Pe locul actualei biserici, inexistentă la data alcătuirii planurilor noastre, se afla un alt edificiu religios, despre care nu avem nici o mărturie documentară precisă. Cred totuși că aci se va fi aflat acea biserică a Anastasiei Cantacuzino, de care pomenește un act

²⁰⁾ V. IONNESCU-GION, o. c., p. 183; v. PREOT MARIN DUMITRESCU, *Istoricul a 40 de biserici din România, vol. II*, ed. 1902, p. 134; v. IORGA, o. c., fasc. I, p. 298, No. XXXIV/735.

²¹⁾ Pentru identificarea proprietăților din această mahalala, importantul material documentar pentru istoria centrului Bucureștean va face obiectul unui viitor studiu al meu: *Schițe de plan ale centrului Bucureștilor la începutul veacului al XIX-lea*.

²²⁾ V. o. c., p. 187.

²³⁾ V. IORGA, o. c., fasc. II, p. 317, No. XLII/766.

²⁴⁾ V. PREOT DUMITRESCU, o. c., vol. III, ed. 1907, pp. 66—69.

²⁵⁾ V. *ibid.*

inedit din 1766²⁶⁾. Actualul lăcaș bisericesc a fost ridicat din temelie pe la începutul veacului al XIX-lea, de Clucerul Dona, împreună cu soția sa Zamfira, care o înzestrează cu o moșioară din județul Ilfov : Belciugovul²⁷⁾. Ctitoria acestora,²⁸⁾ înconjurată cu ziduri, ridicată pe locul altui lăcaș mai vechi, al cărui fondator nu ne este cunoscut, a fost reparată în anii 1853 și 1877.

6. ISWOR.

Biserica *Izvor*, de pe actuala stradă cu același nume, nu se afla, între anii alcătuirii planurilor noastre, pe locul bisericii de azi cu acest nume, ci mai departe, pe terenul proprietate a Societății de Tir. Va fi fost dărâmată puțin după anul 1791, căci actuala biserică Izvor, care se află lângă fabrica de bere Oppler, este ridicată de niște negustori în timpul domniei lui Alexandru Constantin Moruzi Voevod și a păstoriei lui Dosithei Filitti²⁹⁾, deci între anii 1793—1796, prin urmare după ce planurile noastre fuseseră alcătuite. În planul Ernst,

²⁶⁾ Se află la Arhivele Statului, Cond. Mitropoliei București No. 6, fila 288, relativ la moșia Sărăției, fiindu-mi comunicat de d. Const. Sărățeanu. În vedere că azi originalul act este evacuat la Moscova dau mai jos documentul în extenso :

« Adecă eu jupâneasa Anastasia soția răposatului dumnealui Șerban Cantacuzino adeverez cu acest credincios zapis al meu la prea cinstita mână »
 « prea sfinției sale părintelui Mitropolitul țarei Kir Grigorie și la sfânta Mitropolie precum să se știe că am dat danie go de stânj. din moșia Sărăției »
 « din sud Buzău care moșie-mi este dată prin diiată mie de dumnealui răposatul soțul meu Șerban Cantacuzino și prin carte iscălită de dumnealor »
 « boiari, rudele răposatului bărbatului meu ; și această danie este dată ca să »
 « mi se scutească doi preoți de bir și de toate cheltuelile ca sa poată purta grijă »
 « bisericii ce o am în mahalaoa Podului de Pământ, și cu cele ce voi mai lăsa »
 « sfintei biserici pe foaia iscălită de preaosfinția sa părintele Mitropolit și să »
 « aibă preoții purtare de grijă de sfânta biserică de toate ce am lăsat și dimprejur ; și pentru mai adevărată credință am iscălit mai jos ca să se crează, »
 « dimpreună și cu alte cinstite și vrednice mărturii ». Veleat 1766.

(ss) Nastasia, jupâneasa răpos. dumnealui Șerban Cantacuzino, adeverez.

Această Anastasia Cantacuzino era fiica lui Angheli Căpitanul și fusese soția lui Șerban, fiul lui Constantin Cantacuzino, din sișeua scoboritoare a lui Drăghici, marele Spătar.

²⁷⁾ V. *Așez. Brâncovenesți : Belciugul*, doc. 46, comunicat de d. N. Boițescu din fișele inedite ale răposatului general P. V. Năsturel.

²⁸⁾ Greșește părintele Dumitrescu când afirmă că biserica fusese ridicată la 1760 de Dona Clucerul, întrucât acest boier a trăit în prima jumătate a veacului al XIX-lea, fiind îngropat la 1830 în interiorul bisericii (v. IORGA, *o. c.*, fasc. I, p. 290, No. XXV/710).

²⁹⁾ V. PREOT DUMITRESCU, *o. c.*, vol. IV, ed. 1915, p. 98 ; lipsește la IONNESCU-GION, *o. c.*, în lista bisericilor bucureștene.

cu toate că edificiul religios este însemnat pe același loc ca la Purcel totuși îi lipsește numărul de ordine.

7. MANY PRUTAR.

Biserica *Manea Brutaru* de azi, ridicată din temelie de lemn, la 1777, de trei negustori din această mahală, cunoscută cu numele de a lui Popa Radu : Gheorghe, Ioan și Manea. În piatră - mai bine zis, în zid - biserica a fost înălțată abia peste zece ani, la 1787, în timpul domniei lui Nicolae Vodă Mavrogheni. Biserica a fost cunoscută sub numele de aceea din mahalaua Popii Radu, pe semne după primul ei slujitor. Primul hram a fost al Sfântului Nicolae, căruia îi fură adăogate ulterior, în timpul domniei lui Mavrogheni, și hramurile : Sf. Gheorghe și al Născătoarei de Dumnezeu Fecioara Maria. În curtea bisericii se află încă și azi crucea lui Manea Vătaful, acela care a înzestrat lăcașul bisericesc și dela care acesta își ține numele ⁸⁰⁾.

8. SV. MARIE.

Sfânta Marie, nume sub care era cunoscută actuala biserică a *Schitului Măgureanu*, dela nord de Cișmigiu. Ridicăta din temelie de Constantin Văcărescul, marele Logofăt, la 1756 ⁸¹⁾, actualul lăcaș bisericesc, renovat de vreo trei decenii, datează din 1881. Cu ocazia acelor așa-zise reparațiuni, s'au distrus cu totul chipurile ctitorilor ⁸²⁾. Încă și azi hramul bisericii este Vovedenia Maicii Domnului, de unde și numele de Sfânta Marie, pomenit în legenda planului Purcel. În apropierea acestei biserici, puțin mai la nord, avem încă și azi, vechea biserică Popa-Tatu, cunoscută sub numele de biserică dela Fântâna Boului, lăcaș care nu este însemnat cu nici un număr, nici la Purcel, nici la Ernst, cu toate că era în ființă, încă mult înainte de alcătuirea planurilor lor ⁸³⁾.

9. DIMI TABAKU.

Biserica lui *Dima Tabacu*, azi biserica *Sf. Nicolae Tabacu* din calea Victoriei, peste drum de Academia Română. A fost ridicată de un

⁸⁰⁾ V. IONNESCU-GION, *o. c.*, p. 199 ; v. IORGA, *o. c.*, fasc. II, pp. 318—319, No. XLIV/7 ; v. PREOT DUMITRESCU, *o. c.*, vol. III, p. 65.

⁸¹⁾ Greșală la IONNESCU-GION (*o. c.*, p. 215) care socotește ca an de fondare : 1764 ; v. și PREOT DUMITRESCU, *o. c.*, vol. II, ed. 1902, pp. 103—107 ; v. IORGA, *o. c.* fasc. I, p. 207 No. XXXIII/73a.

⁸²⁾ V. *Albumul familiei Cantacuzino* de Gheorghe Gr. Cantacuzino, ed. « Minerva », 1902, pp. IV-V.

⁸³⁾ Biserica Fântâna-Boului fusese zidită de Generalul Mihai Cantacuzino (v. pt. ea mai departe).

Dima Tabacu, încă pe la 1710, de unde și numele pomenit de Purcel. Refăcută în urmă, a fost cunoscută în cursul veacului trecut, sub numele de biserica *Popa-Cozma*, dela numele preotului care a slujit în ea și care o va fi îngrijit³⁴).

10. SV. NICOLAY.

Sf. Nicolae, vechiul hram al bisericii cunoscute azi sub numele de *Biserica Albă* din calea Victoriei. Un lăcaș bisericesc - pe semne destul de important - exista pe locul actualei biserici, încă înainte de 1790, fiind cunoscut sub numele de *Biserica Mahalalei Popei Dârvas*, poate chiar o fundație a acestui preot, dela care întreaga mahalala și-a ținut multă vreme numele. Aș crede chiar, că această biserică, încă pe la 1776, va fi avut numele de *Biserica Vișicâi*, judecând după cele realitate într'un act foarte interesant, care amintește de împrejurimile mahalalei Fântânei Boului³⁵). În vechime, biserica avea ca hram numai pe Sfântul Nicolae. Pe la începutul veacului al XIX-lea avea chilii înconjurătoare³⁶), la care contribuise și răposatul Iordache Colfescul Stolnicul prin diată. Fiind ruinată de un cutremur - pe semne cel dela 1803 - biserica a fost renovată prin îngrijirea Clucerului Nicolae Trăsnea și a soției acestuia la 1827, punându-i-se și hramul Sfântului Ilie Tesviteanul³⁷), de unde și numele de *Biserica Sf. Ilie din Calea Victoriei*. O reparație radicală i-a fost făcută în 1873, dar chiliile înconjurătoare dispăruse încă cu mult înainte³⁸).

³⁴) V. PREOT DUMITRESCU, o. c., vol. II; v. IORGA, o. c., fasc. II, p. 351, No. LXXIV unde nu se amintește decât de existența unui pomelnic dela 1848; v. IONNESCU-GION, o. c., p. 204. Aci însă se face confuzie între trei biserici și anume: *Sf. Nicolae din Tabaci* (v. mai departe No. 76 în text), *Sf. Nicolae-Tabacu* (adică a lui Dima Tabacu) și *Sf. Nicolae din Sârbi* (v. aci mai departe No. 68), căci de aceasta din urmă este vorba în actul din 1696, cu toate că numită biserica Tabacilor. (Trimeterea lui Ionnescu-Gion la Condicele Brâncovenești nu mai este controlabilă azi. *Sf. Nicolae din Sârbi* este singura biserică situată pe ulița, care vine dela biserica Ottenilor (v. și mai departe în text la No. 76).

³⁵) V. mai departe identificările mele.

³⁶) La 19 Martie 1802, Dositheii Filitti, Mitropolitul Ungrovlahiei amintește într'un act adresat episcopilor de pe vremuri ai Bisericii Albe, că răposatul Stolnic Iordache Colfescul, proprietarul caselor unde se află azi Palatul Regal din calea Victoriei, lăsase la sfârșitul vieții sale (el moare în 1802) prin diată, ca să se facă vreo câteva chilii de acei epitropi (v. Arh. St. Mitropolia, netreb. pach. 1, doc. 1; în regist în fișele inedite ale răposatului general P. V. Năsturel comunicate mie de d. N. Boicescu).

³⁷) V. IONNESCU-GION, o. c., p. 196; pt. inscripția pisaniei celei noi care se află încă actualmente v. IORGA, o. c., fasc. II, p. 362, No. LXXVI/901.

³⁸) Un număr 10 se află în planul Ernst trecut la biserica fără chilii, încon-

II. FILARET.

Biserica azi dispărută, cunoscută încă în cursul veacului trecut sub numele de *Livedea Văcărescului* sau *40 de mucenici*, după hramul ei.

Încă de prin anul 1766³⁹⁾, Mihai Cantacuzino, vel Vistier pe acele vremuri, viitor Ban și general rusesc în urmă, personaj cunoscut și sub numele de Genealogistul, cu râvnă către cele bisericesti, după pilda strămoșilor săi⁴⁰⁾, începuse a cumpăra terenuri învecinate celor de zestre ale răposatei sale soții, scoborîtoare a boierilor Văcărești⁴¹⁾. Biserica aceasta a fost deci întemeiată înainte de 1768⁴²⁾. Mihai Cantacuzino, părtaș al politicei rusești, emigrase după pacea dela Kuciuk Kainardji (1774) în Rusia. Actul de fundație poartă data de 1775, luna Septembrie, când Mihai Cantacuzino, pe atunci general rus, se reîntorsese în București, în vederea regulării averii sale. Atunci clădi, în curtea acestei ctitorii, și o școală românească pentru copii și termină pe semne și biserica, închinând-o metch Episcopiei de Râmnic, Numele dat de Baronul Purcel acestei mănăstiri vine dela fostul Episcop de Râmnic, Filaret, viitorul Mitropolit pîimat, din Septembrie 1792 până în Septembrie 1793, când demisionează⁴³⁾. Biserica și școala au funcționat până la 1848. Lăsate de atunci în părăsire, toate s'au ruinat, cu trecerea anilor, iar la 1866 chiliile și încăperea fostei școle fiind numai ziduri goale, au fost dărâmate odată cu biserica, plantându-se grădina, care mai amintește azi numele doar de Episcopie, fără însă a se specifica despre care este vorba. Curând după aceasta, a fost ridicată pe locul bisericii o coloană, mutată în

jurătoare, care se afla chiar pe locul actualei biserici Sf. Ionică sau Sf. Ioan Moldoveni. Este însă o greșală de numerotație, de oare ce în planul Purcel o avem însemnată (v. mai departe No. 16).

³⁹⁾ Cunoaștem un act din 21 August 1766 (v. *Arh. St. Episc. Râmnic*, pach. 9, doc. 6 în regist la generalul P. V. Năsturel) care ne spune că Ioana cu fiica ei Păuna și cu nepoata sa Zamfira și nepotul Panait vînd pe 160 de taleri lui Mihai Cantacuzino vel Vistier o casă pe Podul Mogoșoaii *cu locul ei lângă biserica ce o face dumnealui*.

⁴⁰⁾ Fundații religioase în București au făcut Mihai Spătarul Cantacuzino, cât și fratele său Șerban Vodă, apoi Șerban Vornicul nepotul lor, și în urmă Părvul Banul, fratele Generalului Mihai, pentru a nu mai releva pe cei care au înzestrat din averea lor, multe alte lăcașuri bisericesti (v. I. C. FILITTI, *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino*, ed. 1919, pp. XXXI-XXXIV).

⁴¹⁾ Ilinca, fiica lui Constantin Logofătul Văcărescu, stinsă din viață încă din anul 1763

⁴²⁾ Și IONNESCOU-GION, *o. c.*, p. 223 și PR. DUMITRESCU, *o. c.*, vol. IV, pp. 117-118 ne dau acest an ca cel a fondării bisericii.

⁴³⁾ Ca Mitropolit este cunoscutul Filaret al II-lea de Mire, fost Episcop de Râmnic din Martie 1780 până în Octombrie 1792. (v. IORGA, *Istoria bisericii române și a vieții religioase a Românilor*, ed. 1909, vol. II, pp. 330, 333 și indice p. 404).

urmă în timpul primariatului lui Pache Protopopescu - pela 1888 - pe bulevardul Carol I cu ocazia creării acestei artere centrale a orașului ⁴⁴). Pe acest loc se ridică azi Palatul Atereiului Român, însă grădina și străzile marginase mai păstrează, - Din nezeu știe până când, - numele doar al Episcopiei, fostă cândva proprietară.

12. KRETSULESK.

Biserica *Crețulescu*, fundația religioasă a marelui Logofăt Iordache Crețulescu și a Domniței Safta, fiica lui Vcdă Biânceveanu clădită între anii 1720—1722, pe locurile dăruite de Vcdă Mavroordat ctitorului ⁴⁵).

13. BRESUANA.

Biserica *Brezoianu* sau a lui *Popa Stoica*. Cu toate că, atât în planul Purcel, cât și în cel al lui Ernst, nici acest lăcaș bisericesc nu este reprezentat în forma unei biserici, totuși de aceasta este vorba, precum ne-o mărturisește numele cam sălciat aflat la Purcel. De altfel biserica era în ființă încă dela 1710 ⁴⁶). Numele mai vechi de Popa Stoica îi va fi venit dela primul ei slujitor, căci în mijlocul veacului al XVIII-lea aci se întindeau proprietățile Vistierului Fiera Brezoianu, dela care-și mai păstrează încă până azi numele și biserica și strada din marginea estică a Cișmigiuului.

14. STIRSCHAR.

Mica biserică - zisă încă și azi *Stejar* - din spatele actualului palat Regal, având hramul Sfântului Mîna, ridicată în vechea mahalala a Stejarului ⁴⁷) între lunile Iulie-Septembrie 1743 de Tănase Căpitanul

⁴⁴) Coloana fusese așezată pe locul actualei statui a lui C. A. Rosetti, și mutată de aci cu ocazia ridicării acestei statui fiind dusă pe Bulevardul Maria, unde se afla la 1915.

⁴⁵) V. PREOT DUMITRESCU, o. c., vol. II, ed. 1902, pp. 108—114; v. PREOT GRIGORE MUȘCELEANU, *Calendarul antic pe anul 1862* pp. 38—40; v. IONNESCU-GION, o. c., pp. 183—184; v. publicația Casei Bisericești: « 7 Biserici cu averea lor proprie » ed. Göbl, 1904, pp. 190—201. Terenurile dăruite lui Iordache Crețulescu se întindeau dela actualul Pasaj Român până la grădina cea mică a Palatului Regal de azi, de lângă str. Sfântul Ionică.

⁴⁶) V. IONNESCU-GION, o. c., p. 210; v. IORGA, *Inscripții...*, fasc. I, pp. 293—294, No. XXIX/722 unde din inscripția pisaniei aflăm leatul acesta, pe când PREOTUL DUMITRESCU o. c., vol. II, pp. 145—146 ne indică anul 1701.

⁴⁷) Cunoaștem un act din 1 Octombrie 1752, care pomenește de existența acestei mahalale. (v. *Arh. Stat. Bradul*, pach. 7, doc. 37 în fișele răposatului general P. V. Năsturel).

în timpul domniei lui Mihai Vodă Racoviță, pe locul alteia mai vechi, din 1717⁴⁸⁾, de care nu am putut afla nici o mărturie documentară. Așa cum se află azi, biserica a fost renovată prin îngrijirea Regelui Carol I, la 1894.

15. EVANGELISCHE KIRCHE.

Biserica Evangelică sau Luterană din strada de azi cu acest nume⁴⁹⁾. Anul fondării ei nu ne este știut, însă comunitatea evangelică era cunoscută în București încă de pe la sfârșitul anului 1730, pe când era preot Michael Schuster. Istoricul Sulzer⁵⁰⁾ amintește de biserica aceasta din mahalaua Fântânei Boului⁵¹⁾ și care nu trebuie confundată cu biserica Sf. Iosif, actuala catedrală catolică, ce se află și ea în aceeași fostă mahala, însă care este de construcție mult mai nouă, de prin anii 1892—1895.

16. MOLDOVENY.

Biserica *Sf. Ioan-Moldoveni* sau *Sf. Ionică*, din jos de biserica Crețulescu. Vechea inscripție de deasupra ușii de intrare a actualei biserici amintește de anul ridicării ei «din temelie» - ceea ce nici aci nu este exact - de către Dimitrie Dărăscul, mare Medelnicer la 1795⁵²⁾, deci cu patru ani după alcătuirea planurilor noastre. Va fi existat de sigur, înainte de 1791, o mică biserică - poate chiar părăsită și în stare de completă ruină la acest an - paraclis cine știe al cărui neam de boieri sau de boiernași din această mahala - care, dărâmată până la pământ, va fi fost făcută de iznoavă de cel al cărui nume este pomenit azi în pisanie. Actualul lăcaș a fost și el renovat în cursul veacului nostru, iar azi se apelează la caritatea publică pentru a-l scăpa dela piere.

17. SERENDAR.

Cert că încă înainte de suirea în scaunul Țării Românești a lui

⁴⁸⁾ V. PREOT DUMITRESCU, o. c., vol. IV, ed. 1915, pp. 6—66; v. IONNESCUGION, o. c., p. 221; v. IORGA, o. c., fasc. II, pp. 337, No. LXV/848.

⁴⁹⁾ V. WILIBALD STEFAN TEUTSCHLAENDER, *Geschichte der Evangelischen Gemeinde in Rumänien mit besonderer Berücksichtigung des Deutschen*, ed. Leipzig, Hesse & Becker, 1891.

⁵⁰⁾ V. o. c., tom. I, paragraf 300.

⁵¹⁾ Mahala dela care actuala str. G-ral Berthelot, fostă str. Fântânei, își ținea numele până după război.

⁵²⁾ V. IONNESCUGION, o. c., p. 198; v. IORGA, o. c., fasc. I, p. 294, No. XXX/723; v. PR. DUMITRESCU, o. c., vol. III, ed. 1907, p. 65.

Mătei Vodă Basarab (1632) a existat pe aceste locuri o mănăstire ce purta numele acesta ⁵³). De altfel încă din timpul domniei lui Mihai Vodă Viteazul, acest Domn înzestrează mănăstirea cu moșia Giulești ⁵⁴). Pe locul acesteia se va fi ridicat în cursul veacului anterior ctitoria de lemn a boierilor de viță domnească a Cocorăștilor, cunoscută sub numele de biserica Coconilor. La 1654, Mătei Basarab reclădește biserica și-și leagă numele de această fundație religioasă bucureșteană - atribuită ca a patruzecoa a sa fondată religioasă. Se atribue și acestui Voevod de a fi dat numele de Săindar acestui lăcaș de rugă, ceea ce nu este exact, după cum atestă documentul din 20 Mai 1634 ⁵⁵); în toate cazurile, acest Domn pune hramul Adormirii Maicii Domnului. Clădirea ruinată de vreme a fost refăcută la 1802, din răvna mai multor familii boierești. Acest edificiu religios, care în decursul veacului trecut și-a avut însemnătatea sa, căci toate slujbele religioase mai importante: nunți, înmormântări, ceremoniale, etc. aci se oficiau, fusese chiar necropola familiei Ghica ⁵⁶), care se cota ctitoră. A fost dărâmat pe la sfârșitul veacului scurs, între anii 1894—96

⁵³) V. Arh. Stat. Câmpulung, pach. 4, netreb. doc. 12 cu data de 1634 Mai 20 al lui Dumitru Județul cu 12 pargari din oraș din București, către Stanciu Vătah, jupănesei lui Manei și coconilor lor Preda și Dumitrache, pentru a le fi lor două locuri de casă lângă Mănăstirea Săindarul, lângă ulița din jos de Mănăstire alătura cu podul de în sus. Actul vorbește că aceste stăpâniri au fost de mai înainte vreme ale acestora, fără a se pomeni de biserica Coconilor. (Acest act mi-a fost comunicat de d. N. Boicescu din fișele inedite ale răposatului general P. V. Năsturel).

« Ulița din jos de mănăstire » va fi fost ulița Brezoianului de mai târziu, numită încă și azi așa, iar « Podul de în sus » va fi fost o uliță ce va fi eșit pe aceste locuri ducând la intrarea în biserica de pe acele vremuri.

⁵⁴) V. ION BREZOIANU, *Mănăstirile înkinate și kălugării greci*, ed. 1865, p. 8.

⁵⁵) V. nota 53.

⁵⁶) Aci fusese înmormântați afară de Grigore Ghica Vodă, domnul Munteniei (1822 - 1829) și părintele său, marele Ban Dumitrache (1808), și alți membri ai familiei acesteia: 1. IANCU, fiul lui Scarlat Banul Ghica (1838); 2. ANASTASIA GHICA născută Catargi, soția lui Iancu Cămărașul (1838); 3. MIHAIL GHICA BANUL (1850); 4. CONST. DIM. GHICA (1850); 5. MATEI GHICA, fiul lui Mihail Banul (1853); 6. ALECU GHICA MARE LOGOFĂT (1855); 7. IOAN NICOLAE SCARLAT GHICA. (1859); 8. DUMITRU RALET VORNICUL, rudă cu Ghiculeștii (1859). Mai își aveau aici locul de odihnă IOAN COCORĂSCU (1847) și SMARANDA, soția sa, născută CANTACUZINO (1858), CONSTANTIN ZEFARI, altă rudă Ghiculească (1863), cât și membrii familiei MORUZI.

Cu ocazia dărâmării bisericii, deshumându-se trupurile Ghiculeștilor astrucate aci, mormintele lor au fost aduse la biserica dela Ghiculeasa de lângă Colențina. (V. Acad. Rom., Ms. 2409, dosar No. 58 al Mitropoliei București pe 1880: *Înscriptiile bisericilor de Ghenadie Endceanu*, fila 35.)

după ce atât chiliile înconjurătoare cât și hanul căzuse în ruină cu mult mai înainte ⁵⁷⁾).

18. SV. IOAN.

Biserica *Sfântului Ioan cel Mare*, numită *Sf. Ioan Predetici*, adică făcătorul de minuni, vechea fundație a lui Andreie Vistierul, socrul Banului Preda Buzescu, la sfârșitul veacului al XVI-lea. În cursul veacului al XVII-lea o întâlnim și cu numele de *Sf. Ion Crăstitel*, adică Sf. Ioan Botezătorul ⁵⁸⁾. Fusese închinată la mănăstirea Sf. Ilie din satul Zița (Rumelia) încă înainte de domnia lui Duca Vodă (1674 iarna-Noembrie 1678⁵⁹⁾). Năruită încă înainte de înscăunarea Brâncoveanului Vodă, ea este reclădită din râvna vechilor boieri cobritori din ctitorii primordiale, de Radul Golescul biv vel Comis cu fiicele sale Zoița și Ancuța ⁶⁰⁾ și aceasta încă din anul 1703. Ruinată din nou în cursul ultimelor două veacuri, a fost dărâmată definitiv la sfârșitul veacului scurs, iar pe locul ei se ridică azi Palatul Cassei de depuneri și consemnațiuni ⁶¹⁾.

⁵⁷⁾ V. și G. D. FLORESCU, *Alaiul de înmormântare al lui Alexandru Nicolae Suțu Vodă la 20 Ianuarie 1821*.

⁵⁸⁾ V. *Documentele Cantacuzinilor*, ed. IORGA, p. 23.

⁵⁹⁾ V. *Acad. Rom. Ms. 3526* fila 7—8 (*Cond. M-rii Sf. Ioan din București*).

⁶⁰⁾ Privitor la reclădirea acestui lăcaș bisericesc dau aci, după fișele răposatului general P. V. Năsturel, conținutul actului din 1703 Februarie 15, dată la care pe semne că fusese începută reclădirea vechii ctitorii a lui Andrei Vistierul. Actul se afla la *Arhivele Statului, Sf. Ion, București*, pach. 17, doc. 2, azi evacuat la Moscova.

• Radul Golescul biv vel Comis împreună cu copilele mele Zoița (a fost soția lui Ștefan Pârșcoveanu) și Ancuța (a fost soția lui Ioan Băleanu) dă scrisoare sfintei și dumnezeieștii Mănăstiri Sf. Ion din București etc. care mănăstire mai întâi din temelii ei au fost făcută și înălțată de strămoșii noștri Andrei Vist. și Dumitru Spătar (nu am putut afla rudenii prin ascendență cu aceștia). Deci când au fost acum întâmplându-se mari stricăciuni sf. M-ri deci Măria Sa fiind cu mare osârdie către Sf. bisearici pus-au făgăduință că mai bună și frumoasă de cum au fost să o facă, care lucru au și săvârșit. Și știind Măria Sa că noi sântem din neamul acelor de mai înainte numiți ctitori, nu ne-au lăsat ca să ne înstrăinăm, ci din bunătate și blândețea M-Sale ne-au făcut și pre noi părtaş la cheltuiala zidirii acestei mănăstiri cu ce am putut. Și foarte peste puțină vreme s'au întâmplat și soțului meu (în loc de soției mele) Maricăi (era fiica lui Stoian Comisul zis Florescul și al Ancuței Cantacuzino, fata marelui Postelnic Constantin) de și-au dat datoria cea obștească de au odihnit cu părinții ei. (Biserica a fost necropolă a neamului boierilor din Florești și în veacurile următoare). Deci eu socotind că mai mult folos și răpaos să aibă sufletele noastre, am închinat sf. M-ri vîile noastre dela Vipești în care sânt 20 de pogoane îngrădite, etc., etc.).

⁶¹⁾ Fotografia vechii pisanii se află în colecțiile Comisiunii Monumentelor Istorice; v. și VIRGIL DRĂGHICEANU, *O ctitorie brâncovenească*

19⁶²⁾ SLATER.

Biserica *Zlătari*, cu hanul înconjurător, făcută dintr'un început în lemn de niște făurari sau zlătari și de zid de niște membri ai familiei Cantacuzino⁶³⁾. Tradiția spune că a fost clădită de același ctitor al atâtor sfinte lăcașuri de pe întinsul Țării Românești, de Matei Vodă Basarab. În 1850, fiind în mare ruină, a fost din nou reclădită din temelie de egumenul ei de pe acele vremuri : Calistrat Livis. Ultima restaurare este cu câțiva ani înainte de izbucnirea ultimului război mondial ; chiliile înconjurătoare dispăruse încă de mai înainte.

dispărută, Biserica Sfântului Ion Grecesc din București, în Omagiul lui N. Iorga cu ocazia împlinirii a 60 de ani, ed. 1932, extras p. 4 ; v. și PR. DUMITRESCU, *o. c.*, vol. IV, p. 120. Pentru date istorice asupra bisericii v. și IONNESCU-GION, *o. c.*, p. 100 și G. D. FLORESCU, *Alaiul de înmormântare al lui Alexandru Nicolae Sutu Voevod la 20 Ianuarie 1821*, extras din revista « *Urbanismul* » Anul IX, No. 11 - 12 Noembrie, 1932 ; v. și Pr. MUȘCELEANU, *o. c.*, p. 100.

⁶²⁾ În planul Ernst se întâlnește, afară de acest No. 19, și un altul, alături de un No. 20 referindu-se la un edificiu de pe strada Enei de azi, peste drum de biserica Dintr'o Zi de pe str. Academiei, pe locul unde s'a clădit în toamna anului 1931 noua aripă a hotelului Union, colț cu str. Regală. Aci au fost până la mijlocul veacului trecut casele boierilor Cornești (v. pt. acestea mai departe No. 19 negru).

⁶³⁾ Inscripția vechii biserici și care fusese concepută în 1850 ne este redată de preotul Mușceleanu (v. *o. c.*, pp. 98—99) și reprodușă de preotul Dumitrescu (v. *o. c.*, pp. 138—139, în *Vol. I*, ed. 1899). Ea poartă nume de presonaje inexistente precum aflăm și în alte biserici, ca spre pildă la Curtea Veche (v. mai departe nota 149). Inscripția cea veche a bisericii Zlătari amintea că vechiul edificiu bisericesc fusese clădit în cinstea mucenicilor Dumitru și Gheorghe, și reclădit din nou la 1705 prin ajutorul dumnealui Kir Spătarul Mihai Cantacuzino fiul (?) cel dintâiu (?) al lui Șerban Cantacuzino Vodă și al soției sale Mariei Doamna, care a luat parte la clădirea și întemeierea acestui sfânt lăcaș în zilele prea sfințitului Mitropolit Kir Theodosie, care a cărmuit biserica până la 1709 (exact a păstorit până la începutul anului 1708 căci a murit la 27 Ianuarie. v. IORGA, *Ist. bisericii române...* p. 333). Mai întâi, Mihai Spătarul *nu este fiul și încă cel dintâi* al lui Șerban Vodă, ci fiul al patrulea al marelui Postelnic Constantin, și deci frate al Voevodului amintit. Admițând că ar fi fost feciorul lui Șerban Vodă care să fi reclădit biserica, atunci am av a a face cu Gheorghe Beizadea, singurul fecior al acestuia Voevod, or acesta era abia în vârstă de 7 ani la moartea tatălui său, n 1688. Pe semne că Mihai Spătarul, frate și nu fiu al lui Șerban Vodă, va fi fost cel care se va fi îndeltnicit cu reclădirea lăcașului acestuia bisericesc, căci știm că a fost un boier înclinat spre fapte evlavioase.

20. ⁶¹⁾ MORGURIAN.

Biserica *Măgureanului*, care nu trebuie confundată cu biserica Schitul *Măgureanului*, de care am vorbit mai sus ⁶⁵⁾. Biserica *Măgureanu* a fost ridicată de Vodă Șerban Cantacuzino la 1686 ⁶⁶⁾ și re-clădită din zid - de piatră, amintea vechia pisanie - de Pârful Cantacuzino Vornicul la 1763 ⁶⁷⁾. A dăinuit și ea până pe la sfârșitul veacului trecut, sărăcită și părăsită, până și de scoboritorii neamului ctitoritorilor săi, ale căror proprietăți din jurul lăcașului bisericesc se irosise ⁶⁸⁾.

21. SV. SPIRITON VEIK.

Sfântul *Spiridon Vechi* ⁶⁹⁾, mica biserică ridicată pe malul stâng al vechii albiu a Dâmboviței, azi dincolo de gârlă, și rămasă în forma

⁶⁴⁾ Și acest număr este trecut de locotenentul Ernst în planul său, de trei ori. Unul din aceste numere se referă la biserica Sf. Nicolae din Prund (v. No. 29 mai departe în text).

⁶⁵⁾ V. No. 8.

⁶⁶⁾ V. PR. MUȘCELEANU, o. c., pp. 78—79; V. IONNESCU-GION, o. c., p. 199.

⁶⁷⁾ V. Pomelnicul Bisericii *Măgureanu* la *Acad. Rom. Ms. 3445*, conținând 12 file scrise de Florea Dascălul dela biserica Sf. Gheorghe-Vechi. În acest pomelnic aflăm după predoslovie (filele 1—7) pomelnicul Domnilor «celor vechi știuți că s'au luptat pentru țară a o păzi de vrăjmași și pravoslavnică credință de împotrivoritori» (fila 8); pomelnicul lui Constantin M. Bălăceanu (exact ar trebui: Pălăceanu) biv vel Serdar (fila 8 verso); pomelnicul Vornicului Theodoraki Văcărescu (care locuia peste drum de biserică; v. mai departe în text No. 8 negru), (fila 8 verso); pomelnicul răposaților Cantacuzinești din care se trage și cel dintâi ctitor Șerban Vodă și cel de al doilea, Pârful Vornicul (fila 9); pomelnicul lui Theodoraki Baloș vel Vornic (exact: Balș, ginerile lui Pârful Cantacuzino, în urmă mare Ban), (fila 9 verso); pomelnicul răposaților soților și a moșilor, strămoșilor și altor rudenii a ctitorului (fila 10); pomelnicul dumnealui Dumitrașco Racoviță vel Vornic (fila 11 verso); pomelnicul dumnealui Pârfului Cantacuzino vel Vornic (fila 11); pomelnicul dumnealui Vistiiarului Theodoraki Văcărescu (viitorul general), (fila 12); pomelnicul dumnealui Stolnicului Manolache Ralea, leat 1823 (fila 12 verso).

⁶⁸⁾ Studiul mai amănunțit istoric și topografic al cartierului cuprins între actualele: Grand Hotel, biserica Zlătari, Tribunal și dealungul Dâmboviței până la podul Mihai Vodă face obiectul unei lucrări speciale, în curs de preparare.

⁶⁹⁾ PR. MUȘCELEANU, o. c., pp. 85—86, care se revoltă contra faptului aflării în inscripția pisaniei a unui text turcesc. La drept vorbind, sunt câteva rânduri în caractere arabe (v. BREZIOIANU, o. c. pp. 57—58 unde anul fondării este greșit 1732; v. IONNESCU-GION, o. c., p. 217. Pentru inscripția arabă și traducerea altui text tot arab v. PREOT VASILE RADU, *Mănăstirea Sf. Spiridon și Patriarhul Silvestru al Antiohiei*, în *Rev. Istorică Română*, vol. III,

în care a fost clădită, pe locul altei biserici de lemn, fundație religioasă a familiei boierilor Fiocești din veacul al XVII-lea. Fără turlă și clopotniță, actualul lăcaș bisericesc a fost rezidit cu veia și cheltuiala lui Constantin Mavrocordat Vodă la 1747, prin stăruința Patriarhului Antiohiei Silvestru, fiind chiar închinată acestei Patriarhii, cu întreaga ei avere din moșia Bulintinul din Ilfov ⁷⁰). Pe la 1875 mai erau aci doi bătrâni cântăreți greci : Simion și Aristide, din ultima rădăcină fanariotă ⁷¹).

22. ARCHIMANDRIT.

Biserica *Arhimandritul*, cunoscută azi sub numele de biserica *Sfinților Apostoli* ⁷²) din fosta mahala a Dudescului, care nu trebuie confundată cu biserica cu același hram, cunoscută azi sub numele de : biserica *Apostol* ⁷³).

Pe locul actualei biserici Sfinții Apostoli se ridicase încă în cursul veacului al XVII-lea *Mănăstirea Târnovului*. Planurile Purcel și Ernst o menționează cu chilii înconjurătoare dispărute în prima jumătate a veacului trecut, căci la 1852 nu mai existau ⁷⁴). Tradiția amintește că vechea mănăstire fusese ridicată tot de Matei Basarab, însă pe locul alteia de lemn. A fost reparată la 1715 de Ștefan Cantacuzino Vodă, care-i pune hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, după ce biserica, cea dintâi de zid, din vremea lui Matei Vodă Basarab, se năruise. La 1862 era reparată abia de câțiva ani ⁷⁵), iar în veacul nostru a fost din nou renovată ⁷⁶).

fasc. I, ed. 1933, pp. 11—31. Pentru informații diverse v. IORGA, *o. c.*, *fasc. I*, p. 267 No. X/621 ; H. STAHL, *Bucureștii ce se duc*, ed. 1910, pp. 41—42 ; v. IORGA, *O biserică siriană în București*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1929, *fasc. 61*, p. 97 ; v. și studiul meu amintit la nota 21.

⁷⁰) V. BREZOIANU, *o. c.* ; v. PR. DUMITRESCU, *o. c.*, *vol. I*, p. 75—77.

⁷¹) V. PR. DUMITRESCU, *o. c.*

Amintesc aci că numărul 21 ce-l poartă biserica Sf Spiridon cel vechi în planurile Purcel și Ernst, este întâlnit în planul Ernst și la o casă din spatele hanului lui Șerban Vodă (actuala Bancă Națională) și care corespunde la Purcel cu No. 21 negru (v. pt. acest loc mai departe la No. 21 negru).

⁷²) V. CONST. BILCIURESCU, *Mănăstiri și biserici din România*, ed. 1890, p. 252—253 ; IONNESCU-GION, *o. c.*, p. 174 ; BREZOIANU, *o. c.*, pp. 38—40 ; IORGA, *o. c.*, *fasc. I*, p. 266, No. IX/615 ; PR. DUMITRESCU, *o. c.*, *vol. I*, pp. 140—141. La 1865 biserica mai purta numele de Arhimandritul, care-i venea dela rangul eclasiastic ce-l va fi purtat unul din egumenii de pevmuri ai bisericii, și aceasta încă din veacul al XVIII-lea.

⁷³) V. mai departe No. 72 roșu.

⁷⁴) V. planul Borroczyn din acel an.

⁷⁵) V. PR. MUȘCELEANU, *o. c.*, p. 93.

⁷⁶) Pentru detalii topografice și istorice a se vedea lucrarea mea amintită la nota 21.

23. SV. CATHARINA.

Biserica cu hramul Sfintei Ecaterini ⁷⁷⁾, din fosta încintă a Curții Domnești din Dealul Spirei, sau Curtea Arsă ; fostul paraclis al Palatului ridicat aci de către Alexandru Vodă Ipsilanti. Această biserică, nu trebuie confundată nici cu biserica purtând același hram și azi același nume, dela poalele dealului Mitropoliei și nici cu biserica numită azi : Biserica Albă din Postăvari, vechea biserică a Jupânesii Caplea, cu hramul Sfântului Nicolae, pe care planul Ernst nu o menționează⁷⁸⁾, cu toate că există încă de pe la 1676 ⁷⁹⁾. Maiorul Borroczyn ne mai amintește de fosta biserică din incinta Curții Arse, în anul alcătuirii planului său la 1852. Azi ea nu mai este în ființă ⁸⁰⁾.

24. SV. SPIRI.

Traducerea însemnării date de Purcel acestei biserici în planul său ar fi Sfântul Spirea. Totuși numele adevărat este : *Biserica Spirei*, de pe dealul cu același nume, care poartă acest nume, nu pentru că hramul ei ar fi Sf. Spiridon, ci pentru că fondatorul ei este Doctorul Spirea, un medic din Corficato, care a fost chiar înmormântat în interiorul lăcașului său ctitoricesc la 1765 ⁸¹⁾, după cum ne atestă lespedea sa mormântală ⁸²⁾. Vechia înscripție a ridicării edificiului este azi pierdută. Spirea Doctorul o închinase ca metoh Mitropoliei din București ⁸³⁾, iar la 1777 sub Alexandru Vodă Ipsilanti, mitropolitul Grigorie o afierosește unui călugăr misionar dela mănăstirea Grigoriu dela Sf. Munte Athos ⁸⁴⁾.

⁷⁷⁾ Această biserică nu mai există azi.

⁷⁸⁾ V. și mai departe.

⁷⁸⁾ Afirmația aceasta ne vine dela PR. MUȘCELEANU, (o. c., p. 104) are ne spune că biserica era veche de 186 de ani la data alcătuirii calendarului său (1862).

⁸⁰⁾ Pentru biserica Sf. Ecaterina, fostă sub numele de : biserica lui Pană Vistierul, v. C. BOBULESCU, *Cronica isericii Sfânta Ecaterina*, ed. 1927, v. și mai departe No. 86.

⁸¹⁾ PR. MUȘCELEANU, o. c. p. 104 ; v. IORGA, o. c. fasc. II, p. 336 No. LXIII/846.

⁸²⁾ Preotul Mușceleanu ne atestă și pentru această biserică o vechime de 186 de ani la 1862, ceea ce ar corespunde cu anul 1676, evident o greșală precum și anul 1672 pe care-l dă ca vechime a acestui edificiu religios. Spirea Doctorul nu a trăit decât în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

⁸³⁾ V. PR. DUMITRESCU, o. c., vol. pp. 77—79.

⁸⁴⁾ Alte informațiuni asupra bisericii Spirea aflăm în : VIRGIL DRĂGHICEANU, *Biserica Spirea Veche*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, anul XVII, fasc. II, pp. 58—64 ; v. și V. A. URECHE, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 571 ; v. BUIȘCIOEANU, *Un palat domnesc din vremea Fanarioșilor*, extras din *Bul. Com. Mon. Ist.*, anul XXII, fasc. 61, p. 6 și nota 1 dela aceeași pagină.

25. HADZIDINA.

Biserica de sub Dealul Spirei, cunoscută în cursul veacului al XVIII-lea fie cu numele de *Hazi-Dina*, fie cu cel de Hagi Dima, evident o stălcire a numelui ctitorii. Biserica fusese ridicată la 1728⁸⁵⁾, având deja la alcătuirea planurilor noastre chilii mari înconjurătoare și foarte întinse. Ctitoriță fusese Monahia Timotia⁸⁶⁾, cunoscută pre mirenie ca Hagica Dina, care pune mănăstirii hramul Bunei Vestiri. Pe la începutul veacului trecut era cunoscută sub același nume, fiind metoh al schitului de maici dela Țigănești din județul Ilfov⁸⁷⁾. Azi poartă numele de Schitul Maicilor.

26. ANTIM.

Și această biserică este înfățișată în amândouă planurile noastre cu chilii înconjurătoare. A fost clădită pe la 1713⁸⁸⁾ de Mîtropolitul al cărui nume îl poartă, pe locul vechii biserici de lemn a lui Staico Paharnicul Mărișanul pe care scoborîtorii acestuia, nemaiputînd-o repara, o dăruiseră Mîtropolitolui Antim, pentru a fi și ei ctitori la

⁸⁵⁾ Greșește IONNESCU-GION (o. c., pp. 195—196) când pune ca an al fondării : 1731, căci un document din 13 Noembrie 1728 ne dă următoarele precizări :

Barbu Merișanu vel Clucer, împreună cu nepotu-său Radul Brezoianul, soțul unei nepoate a lui Barbu anume Baduțina, fata Maricăi Cluceresei, dă zapis Sfintei Mănăstiri de aici din târg din București ce să cinstească sf. praznic Blagoveșteniiile care iaste în mahalaoa (lipsește) și la mâna sf. sale Maicăi călugăriții Timotia care este ctitora sf. M-ri etc. că lăsând nepoata mea Badeștina la moartea ei 8 pogoane de vie în dealul Bozianilor, foste de zestre ale Maricăi Cluceresii, întăresc și ei dania. (v. *Arh. St. Schit Țigănești*, pach. 24, doc. 3 : comunicat de d. N. Boicescu din fișele inedite ale răposatului general P. V. Năsturel).

⁸⁶⁾ *Arh. St. Schit Țigănești*, pach. 20, doc. 4. Act. din 15 Februarie 1755 în care se specifică următoarele : « *Monahia Timotia din osteneala ei au înălțat biserica de piatră din temelie* » (v. fișele inedite ale răposatului general P. V. Năsturel).

⁸⁷⁾ *Arh. St. M-rea Țigănești*, pach. 26, doc. 7 act din 23 Iulie 1813. Se vorbește de averea schitului Hagi-Dina : moșii în deal la podul Calicilor, lângă morile Mănăstirilor Radu-Vodă și Văcărești. Pentru Schitul Țigănești v. IEROM. DAMIAN STĂNOIU, *Mănăstirea Țigănești*, ed. 1926.

⁸⁸⁾ V. IONNESCU-GION, o. c., pp. 171—174 ; PR. DUMITRESCU, o. c., vol. I, pp. 42—45. Toți aceștia pun anul zidirii bisericii la 1715, ceea ce este o eroare, căci la 1 Iulie 1713 Constantin Logofătul cu soția sa Smaranda, amintesc de « *biserica care se face acum* » (v. *Arh. St. Episc. Argeș*, pach. 47, doc. 21, în fișele generalului P. V. Năsturel, comunicate de d. N. Boicescu).

mânăstirea de piatră ce o va ridica acesta ⁸⁹⁾. Hramul mânăstirii, încă dela 1713, când se începuse clădirea, terminată peste doi ani, a fost al Tuturor Sfinților, și de altfel biserica a fost cunoscută sub acest nume, multă vreme în urmă⁹⁰⁾. Actualul paraclis din curtea mânăstirii este de factură mult mai nouă, de abia dela 1812, fiind renovat la 1860 ⁹¹⁾.

27. SV. ILIE.

Biserica *Sf. Ilie* din actuala cale a Rahovei. Fondatie a unui Isaita Novăceanul cu sora sa Sanda, alături de un Atanasie, pe la al patrulea deceniu al veacului al XVIII-lea. La 1802 era serios ruinată de cutremur. Bătrânul boier Fotache Știrbei, hotărăște la 1828 să ridice din nou un alt lăcaș pentru care închină toată averea lui; moare însă înainte de a-și fi putut vedea dorința împlinită ⁹²⁾. Biserica sub epitropia Mitropolitului Neofit, a Banului Barbului Văcărescu și a Vornicului Georgie Filipescu, epitropie instituită de Fotache Știrbei, încheie lucrările de săvârșire ale lăcașului bisericesc, abia la 15 August 1858. De atunci până azi biserica a suferit mici schimbări cu ocazia vremelnicelor reparații⁹³⁾. În interiorul ei este necropola boierilor Bujoreni și Uilățeni ⁹⁴⁾.

⁸⁹⁾ La 24 Aprilie 1713 Drăgușin Paharnicul Merișanu scrie Mitropolitului Antim următoarele: «... scrisoare sfinției tale cum că iaste să faci o cas(ă) dumnezeiască tuturor sfinților unde iaste o biserică de lemn a lui Staico paharnicul. Dumnezeu să ajute Sfinții tale că mie mi-au fost tot în gându și inimă ca să fac o temelioară de casă unde și să fac biserică iar de lemn, ca să fac biserică de piatră nu am puterea, iar pre Sfinția ta să te ajute Dumnezeu să o faci, etc. Iar acum de vreme ce te-au îndreptat Dumnezeu pe Sfinția ta să faci acolo mânăstire mă rog Sfinții tale să mă ierți căci voi să te supăr să mă primești și pe mine să fiu ctitor măcar că bani nu am să dau, iar pe loc să nu-mi dai nici un ban, ci să-l dăruiesc sfintei biserici să fie biserica pe el, etc.». (v. *Arh. St. Episc. Argeș*, pach. 48, doc. 17 în fișele inedite ale generalului P. V. Năsturel).

⁹¹⁾ O întâlnim la 1745 ca loc de îngropăciune a boierilor Bujoreni (v. doc. din 5 Decembrie 1745 *Arh. St. Episc. Argeș*, pach. 69 bis, doc. 51, în fișele inedite ale generalului P. V. Năsturel amintite).

⁹²⁾ V. PR. DUMITRESCU, *o. c.*, vol. I, pp. 142—145.

⁹³⁾ Testamentul lui Fotache Știrbei este din 1828.

⁹⁴⁾ V. publicația *Administrației Casei Bisericii*, pp. 73—74; v. IORGA, *o. c.*, p. 348.

⁹⁴⁾ Amintiri din familia mea maternă, precizează că în timpul ciumei, murind Constantin Bujoreanu, strămoșul meu, el a fost îngropat în curtea bisericii, soția acestuia Ecaterina fiica lui Teodor Fotino dăruind bisericii parte din grădina casei Bujorenilor ce se vecina cu curtea edificiului bisericesc. Acest mormânt fără lespede mormântală, înmormântarea făcându-se în pripă, se afla la spatele altarului.

28. ZIGANIE.

Biserica ce era cunoscută și sub numele de *Sf. Nicolae din Țigănie*, în apropierea actualei biserici de factură modernă Sf. Nicolae Vlădică din dosul dealului Patriarhiei, pe bulevardul Maria. Biserica fusese ridicată de Mitropolitul Grigorie al II-lea, pe partea dreaptă a bulevardului ducând spre Bragadiru. Anul 1794 - deci cu trei ani după alcătuirea planurilor noastre - evident nu concordă cu realitatea. Măcă și neîncăpătoare și de altfel destul de ruinată pe la sfârșitul veacului scurs, ea a fost dărâmată, lăsându-se totuși o cruce pe locul vechiului ei pristol. În planul Berroczyń ea este trecută cu numele simplu de Sf. Nicolae, însă numele monumentalului lăcaș bisericesc de azi, ridicat la 1904, îi vine dela Mitropolitul care a înzestrat biserica aceasta pe la sfârșitul veacului scurs, cu averea rezultată din vinderea materialului dărâmat al bisericii Sf. Nicolae din Prund ⁹⁵⁾.

29. BRUND.

Biserica amintită mai sus a Sf. *Nicolae din Prund*. A fost în apropierea actualei căi a Rahovei, lângă biserica Dcmonița Bulașa și în spatele fostului han al Goleșcului ⁹⁶⁾. Ridicată de Teofan Schimonahul la 1682, după cum mărtuiește o piatră cu inscripție veche ⁹⁷⁾, acest lăcaș de rugă, azi dărâmat, este pomcnit alături de alte biserici bucureștene, într'un hrisov dela Nicolae Mirogheni, din 1787 ⁹⁸⁾. Încă din anul 1851, Mitropolia din București își întinsese pretențiile asupra acestui lăcaș bisericesc, fără nici un drept, dorind a și-l face metch ⁹⁹⁾. Inzestrată și ocrotită de enoriași și în special de G. I. Obdeanu ¹⁰⁰⁾ pe la mijlocul veacului trecut, Biserica Sfântului Nicolae din Prund a fost totuși luată în stăpânire de Mitropolia Bucureșteană care și-o făcu metch, iar pe la sfârșitul veacului scurs ea fu trecută ca filială a bisericii Sf. Ilie din calea Rahovei ¹⁰¹⁾ până la hotărârea de a se construi actuala biserică Sf. Nicolae Vlădică ¹⁰²⁾. A fost

⁹⁵⁾ V. la No. 29 roșu. De altfel biserica Sf. Ilie Rahova lipsește în planul Ernst.

⁹⁶⁾ V. planul Maiorului Rudolf de Borroczyń.

⁹⁷⁾ V. PR. DUMITRESCU, o. c., vol. IV, pp. 121—122; v. IONNESCU-GION, o. c., p. 204.

⁹⁸⁾ V. V. A. URECHE, *Ist. Rom., o. c., tom. III*, pp. 47—48.

⁹⁹⁾ Informație comunicată de d. Ștefan N. Drăgan, secretarul bisericii Sf. Ilie Rahova, d-lui Prof. C. Moisil, director general al Arhivelor Statului, la 7 Aprilie 1933.

¹⁰⁰⁾ V. nota precedentă. Act din 1856 Aprilie 7.

¹⁰¹⁾ V. Informația d-lui Ștefan N. Drăgan.

¹⁰²⁾ V. No. 28 roșu.

dărâmată pe la sfârșitul aceluși secol, pentru a se mări Așezămintele B.âncovenești, și, cu banii rezultați din expropriere, a fost construit noul edificiu al bisericii Sf. Niculae Vlădică de pe bulevardul Maria ¹⁰³).

30. DOMNA BALASCHA.

Biserica Domniței Bălașa cu hanul ei înconjurător, ridicată de fiica lui Vodă B.âncoveanu împreună cu soțul ei Manolache Rizo zis Lambino la anul 1741 ¹⁰⁴). Sămșitor ruinată, ea a fost reînviată sub îngrijirea ultimului cobilitor direct al neamului lui Constantin Vodă B.âncoveanu : G igore Banul, la 1831. La 1838, dărâmându-se din nou, din cauza cutremului din acest an, ea a fost renovată de văduva decedatului ban G igore : Safta Brâncoveanca născută Balș, fiind terminată la 1842. Cum fusese zidită pe vechile temelii, a dăinuit până la 1881. Căpând zidurile cele vechi, întreaga biserică a fost dărâmată și pe locul ei, după nivelarea terenului rămas mai jos decât noua cale a Răhovei, s'a ridicat actualul lăcaș bisericesc, una din podoabele Capitalei noastre ¹⁰⁵).

31. METROPOLIT.

Biserica Mitropolitană, actuala Patriarhie a României, a fost începută la anul 1656 de Constantin Ș. rban Basarab Voevod zis Cârnu, și a fost terminată la 1661, în timpul domniei lui Grigore Ghica Voevod, ajutând la săvârșirea ei și Bunea Vistierul Gădișteanu, iar la 1665 a fost ridicată la rang de biserică M tropolitană ¹⁰⁶), luând locul vechei biserici Sf. Gheorghe cel Vechi ¹⁰⁷) din calea Moșilor.

¹⁰³) În planul Ernst biserica Sf. Niculae din Prund este trecută cu No. 20 roșu, evident o greșală de numerotație.

¹⁰⁴) V. informație în articolul lui Emanoil Hagi Mosco.

¹⁰⁵) V. *Sănțirea bisericii Domnița Bălașa severșita în ziua de 29 Septembrie*, ed. 1885.

¹⁰⁶) V. PR. MUȘCELEANU, o. c., p. 34 ; v. IONNESCU-GION, o. c., capitolul Mitropoliei Bucureștene ; v. BILCIURESCU, o. c., pp. 130—133 ; v. IORGA, o. c., fasc. I, pp. 240—245 ; v. PR. DUMITRESCU, o. c., vol. I, p. 10.

¹⁰⁷) Această biserică a Sfântului Gheorghe zis cel vechi, spre deosebire de celăl lăcaș bisericesc învecinat, numit cel nou, nu este însemnată cu un număr de Ernst în planul său, fiind totuși indicată (v. mai departe No. 1),

În Cond. Radu Vodă dela Acad. Rom. (v. și No. 75 mai departe) aflăm că și biserica Stelea a fost cândva Mitropolie a Țării Românești.

32. ¹⁰⁸⁾ RESWAN.

Biserica încă și azi numită *Răzvan* la spatele bisericii Sfântul Gheorghe Nou. După tradiție, s'ar părea că a fost o fundație a lui Ștefan Răzvan, Domnul Moldovei din Mai până în August 1595 ¹⁰⁹⁾, lucru puțin probabil. Alte informațiuni ¹¹⁰⁾ pomenesc de un căpitan Răzvan, de pe vremea B.âncoveanului. În biserică se afla un pomelnic ¹¹¹⁾ din anii 1762—63 ¹¹²⁾, care lasă să se înțeleagă că biserica a fost ridicată în Domnia B.âncoveanului de boerii din Cojești, rude cu boerii din Văcărești ¹¹³⁾. H. anul Bisericii este *Adormirea Maicii Domnului*. Lăcașul bisericesc, azi complet restaurat și fără nici o urmă de vechime, avea în vremuri loc mare împrejmuitor care între anii 1900—1907 a fost vândut de Ministerul de Domenii la particulari. Aceștia, construind locuințe, au înăbușit biserica ¹¹⁴⁾. Nu am putut afla nici o inscripție și prin urmare nu se poate ști, nici măcar cu aproximație, anul fondării ei. Totuși, pe vremea când locotenenții austriaci Purcel și Ernst își alcătuiesc planurile, edificiul trebuia să fie impunător.

33. SIVILITI.

Biserica de azi a *Sfinților* cunoscută și sub numele mai vechi de biserică *Cu Sibile* și adesea *Biserica lui Popa Fiera*, și aceasta pe la sfârșitul veacului XXVII ¹¹⁵⁾, se află pe calea Mășilor mai sus de întretărirea acesteia cu bulevardul Domniței, și era în veacul al XVIII-lea

¹⁰⁸⁾ Și acest număr lipsește în planul Ernst, biserica Răzvan fiind trecută cu No. 75.

¹⁰⁹⁾ V. BILCIURESCU, o. c., pp. 143—144.

¹¹⁰⁾ V. MUȘCELEANU, o. c.

¹¹¹⁾ V. Acad. Rom. Ms. 2409: *Inscripțiile din biserici, de Endceanu*, fila 15 (1880).

¹¹²⁾ Ctitorii însemnați în pisanie la anul dela Adam 7271.

¹¹³⁾ Iată și lista ctitorilor: 1. *Enache Văcărescu* (cumnatul Brâncoveanului + 1714 decapitat la Constantinopol); 2. *Stanca* cu fii (Stanca din Cojești, soția lui Enache); 3. *Pand* (boer din Cojești); 4. *Vlădaia* (soția lui Pană din Cojești) cu fii; 5. *Bărcă slugerul* (tatăl Stancăi Văcăreasca, cu tot neamul lor); 6. *Constantin Voevod* Brâncoveanul; 7. *Maria Doamna* (soția Brâncoveanului); 8. *Theodosie Mitropolit* (a păstorit a doua oară dela 1689—1708); 9. *Leonte Egumenul ajutor* (pe semne năstavnicul bisericii la fondarea ei).

¹¹⁴⁾ PR. DUMITRESCU, o. c., III, pp. 60—61. Lipsește din lista de biserici bucureștene la IONNESCU-GION, totuși este amintită ca fiind existentă la 1794 - deci vreo trei-patru ani după ce Purcel și Ernst își încheiaseră planurile -, (v. pp. 274 și 491). Nici BILCIURESCU (o. c., pp. 143—144) nu ne dă vreo informație demnă de înregistrat.

¹¹⁵⁾ Diata Popei Fiera este din 1696 (v. MUSCELEANU, o. c., p. 45).

n hotarul Nord-Estic al oraşului pe Podul Târgului de Afară. A fost refăcută din temelie, așa cum vor fi cunoscut-o cartografiile militare austriaci, la 1726, de Mitropolitul Daniil ¹¹⁶⁾.

34. KAIMAKAN.

Dispărută biserică numită *Caimata*, ridicată la 1732 de un Ceauș Borcanu cu soția sa Stanca. A durat - evident cu reparațiuni - până la 1892 când, cu ocazia străpungerii bulevardului Carol I, în timpul primariatului lui Pache P. otopopescu, a fost dărâmată ¹¹⁷⁾. Tâmpla ei semăna cu cea dela Biserica Sărindar, și s'ar afla azi la biserica satului Rucăr din Muscel ¹¹⁸⁾. Pe locul fostului pristol a fost ridicată o piatră comemorativă în marmoră roșie ce se mai află încă și azi lipită de ușa de intrare a zidului casei cu No. 18 de pe bulevardul Carol I ¹¹⁹⁾.

35. ARMENELOR.

Biserica Armenească. De anul fondării acesteia nu am aflat nimic precis, însă mahalaua armenească este amintită în documente, încă din cursul veacului al XVII-lea ¹²⁰⁾. O tradiție amintește că, pe vremuri, când au venit armenii în București, Mitropolitul țării nevoind a-i primi în oraș și neîngăduindu-le a-și face biserică aci, le-ar fi desemnat un loc în afară de hotarele oraşului ¹²¹⁾. Această tradițiune ar putea, până la un punct, să-și aibă un fond de veracitate, deoarece - precum am amintit și mai sus - în veacul al XVIII-lea Biserica Sfinților sau a lui Popa Fiera era în marginea Bucureștilor ¹²²⁾. Din urmăre este foarte probabil ca biserica armenească să fi fost la 1791 pe aceleași loc pe care se ridică actualul edificiu bisericesc al comunității armenesti de pe bulevardul Carol I.

¹¹⁾ V. IONNESCU-GION, o. c., pp. 109—210 ; v. PR. DUMITRESCU, o. c., vol. II, pp. 146—147.

¹¹⁾ V. IONNESCU-GION, o. c., p. 178.

¹¹⁾ V. PR. DUMITRESCU, o. c., vol. IV, pp. 122—123. Acest preot amintește că a slujit în această biserică, încât cele ce le afirmă trebuie să fie informații sigure. Pe vremuri biserica avea zid înconjurător învelit cu olane.

¹¹⁹⁾ IONNESCU-GION nu ne amintește de biserica Kaimata în lista bisericilor bucureștene din lucrarea sa (o. c., pp. 171—227).

¹²⁰⁾ V. IONNESCU-GION, p. 230.

¹²¹⁾ V. *ibid.*, p. 381.

¹²²⁾ V. pentru hotarele Bucureștilor în sec. XVIII în lucrarea mea : *Alaiul Inmormântării lui Alexandru Niculaie Sutzu Vodă la 20 Ianuarie 1821*, ed. 1932 « Bucovina » ; hotarele oraşului în veacul XVII le-am schițat în conferința mea dela Arhivele Statului în ziua de Duminecă 5 Martie 1933.

36. POPA RUS.

Biserica *Popa Rusu* de pe strada cu același număr. Cu toate că pisania actuală ne spune precis că edificiul bisericesc este ridicat «din temelie» - ceea ce nici aci nu este adevărat - de Manolache Vătaf de Arabagii la 1813¹²³⁾ totuși aci a existat o biserică pe care cartografiile austriaci au menționat-o în planurile lor. Biserica Popa Rusu a fost din vechime de lemn, întemeiată nu se știe de cine, căci un potir ce se păstra aci cu înscricție grecească purta anul 1787¹²⁴⁾, iar o evanghelie¹²⁵⁾ amintea că a fost făcută de către Jupân Polihronie și jupâneasa lui Maria «danie la Popa Rusu la Noembrie 1796». Vechea biserică fusese alături de actuala. La 1907 mai exista un morman de cărămizi care va fi fost înălțat într'adins pentru a păstra amintirea vechiului pristol. Hramurile puse de noul ctitor dela 1813 sunt Sfânta Troiță, Cuvioasa Paraschiva și Ierarhul Nicolae

37. OCETUR.

Biserica Oțetari ce poartă încă și azi același nume și care se află în vecinătatea actualelor străzi Batiște și Vasile Lascăr, având numele, pe semne, dela breasla oțetarilor ce vor fi locuit în împrejurimi. De lemn, în timpul domniei lui Șerban Vodă Cantacuzino la 1681, a fost reparată tot în lemn în vremea Brâncoveanului la 1708 și înălțată de zid abia la 1757, punându-i-se hramul Sf. Nicolae. Inițiatorii ridicării acestui lăcaș de rugă fuseseră la acest an : Mărgărit Staroste și Niculae Cupețul.¹²⁶⁾

38. MONTSULESKY.

Biserica bine cunoscută azi sub numele de *Biserica Batiște*, pe strada cu același nume¹²⁷⁾. E puțin probabil că mahalaua Batiște pomenită încă dela începutul veacului al XVII-lea să-și țină numele dela Constantin Batiște Veleli, boierul lui Alexandru Vodă poreclit Coconul, feciorul lui Radu Vodă Mîhnea, fost Domn al Țării Românești din August 1623 până în Noembrie 1627¹²⁸⁾. Pisania actuală a

¹²³⁾ V. PR. DUMITRESCU, *o. c.*, p. 57—58; IONNESCU GION nu amintește nici această biserică.

¹²⁴⁾ V. IORGA, *o. c.*, fasc. I, p. 289, No. XXIII/75.

¹²⁵⁾ V. *ibid.*, No. XXIII/706.

¹²⁶⁾ V. IONNESCU-GION, *o. c.*, p. 209; PR. DUMITRESCU, *o. c.*, vol. III, pp. 58—59.

¹²⁷⁾ V. IONNESCU-GION, p. 176.

¹²⁸⁾ Monografia d-rei Constanța Al. Mănciuлесcu : *O pagină din istoria Bucureștilor de altădată*, lucrare de licență prezentată la 1929—1930.

bisericii amintește ca fondator pe Vătaful Mănciu cu soția sa Ilinca și cu alți mahalagii ¹²⁹⁾ și aceasta la 1764 ; însă biserica va fi fost ridicată pe locul uneia mai vechi, deoarece condica ei ¹³⁰⁾ posedă actele neamului Minciukș'ilor care amintesc de biserica din mahalaua Batiște încă din 1730, iar la 1701 aflăm numele popii Ioani dela Batiște ¹³¹⁾. Pe la mijlocul veacului trecut a fost distinsă de un desenator străin : Preziosi ¹³²⁾. Pe vremea când cartografii austriaci au alcătuit planurile lor, biserica Batiște se numea după numele fondatorului. Astfel cum se prezintă azi, biserica a fost complet renovată în stil a haic, grație neobositei strădăniei a actualului parch, părintele Negulescu.

39. KOKONA.

Transcrierea acestui nume stălcit de către cartograful Purcel a trebuit să fie : « Icoana » și prin urmare s'ar referi la biserica bine cunoscută azi cu acest nume. Totuși No. 39 din planul Purcel nu se referă la biserica Icoanei care poartă No. 51 ¹³³⁾ ci la *Biserica Popa Petre*, cunoscută azi sub numele de *Popa Chițu*, în apropierea străzii Maria Roșetti. Nu avem informații mai precise asupra acestui lăcaș bisericesc, care evident că va fi existat la 1789—1791. Actualul edificiu a fost ridicat « din temelie » la 1813, alături de altă biserică mai veche și care era încă în ființă, dar foarte ruinată la 1902 ¹³⁴⁾. Pe semne că acest lăcaș bisericesc va fi fost văzut de cartografii noștri. Numele de Popa Petre și-l va fi ținut dela vre-un cuceinic părinte care poate o va fi și ridicat, slujind în ea, iar al doilea nume trebuie să se refere la alt preot, care va fi ridicat edificiul în 1813. În planul Borroczyn acest lăcaș este amintit cu vechiul nume de Popa Petre.

40. SILVESTER.

Biserica Sf. Silvestru clădită la 1743 de Jupân Pâvul Boiangiu sau Abagiul cu soția sa Stanca. Fiind mică, dintr'un început, a fost

¹²⁹⁾ V. IORGA, o. c., fasc. I, pp. 301—302, No. XXXVI/753 ; v. și nota precedentă.

¹³⁰⁾ V. *Condica Bis. Batiște* No. 40, menționată de d-ra Mănculescu.

¹³¹⁾ V. *ibid.* ; v. TRIODUL SLAVONESC ed. Buzău din anul 7208 (1700) în biblioteca bisericeii Batiște.

¹³²⁾ La Muzeul Municipal al orașului București se află o gravură pe cupru semnată : Ecaterina Lungeanu, de pe la anul 1881, copie după prețioasa gravură a lui Preziosi. V. Originala acvarelă a acestuia la d. Const. Argetoianu.

¹³³⁾ V. mai departe la acest număr roșu pentru Biserica Icoanei.

¹³⁴⁾ IONNESCU-GION nu amintește de această biserică în lucrarea sa. V. PR. DUMITRESCU, o. c., II, pp. 143—144 care o menționează cu numele Popa Chițu.

reclădită de isnoavă la 1839. Clopotnița din spatele bisericii, sub care începe strada Oltarului, poartă deasupra anul 1879, în caractere romane ¹³⁵).

41. TIRKILESCHTI.

Astfel era numită, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, biserica *Sf. Nicolae din Tirchilești*, adică *Dichiu* de azi ¹³⁶). Și aci este greșită identificarea lui Purcel, căci avem a face cu biserica *Precupeștii-Vechi*, nu departe de ea și tot în apropierea străzii Romane, în vecinătatea actualei căi a Mășilor. Această biserică a fost ridicată la 1773 de Gheorghe Schimonahul, care-i puse praznicul Tuturor Sfinților ca hram. A fost reparată la 1888 cu ajutorul episcopilor din enorie. Zidurile care o împrejmuiu - și acestea ulterior alcătuirii bisericii, de oarece în plan nu sunt amintite - au fost dăruite spre sfârșitul veacului trecut ¹³⁷).

42. APRIKUPETZULUI.

Ar trebui să fie cea cunoscută azi sub numele de *Precupeștii-Vechi*, dar și aci greșește Purcel, căci topograficește avem biserica amintită de cartograful nostru la No. 41 ¹³⁸), adică *Sf. Nicolae din Tirchilești* sau *Dichiu*. A fost ridicată tot în anul 1773 ¹³⁹), nu știm precis de cine. Numele actual, de biserica *Dichiu*, îl purta deja la 1852.

43. SV. GEORGE.

Adică biserica Sfântului Gheorghe, după hramul ei. Biserica ce este însemnată aci cu numărul acesta este cunoscuta biserică a *Bradului Boteanu* de pe strada cu același nume. Pînă în documentele veacului al XVIII-lea ¹⁴⁰), acest lăcaș bisericesc este întănit sub numele de *Biserica dela Brad*. Documente anterioare datei din fosta

¹³⁵) V. PR. DUMITRESCU, o. c., I, pp. 104—105; v. IONNESCU-GION, o. c., pp. 215—216 unde însă anul fondării este 1760; v. IORGA, o. c., fasc. I, p. 303, No. XXXIX/758, aci se amintește că Petru Abagiul a murit la 1790, fiindu-i astrucate oasele în biserică.

¹³⁶) V. pentru identificarea acesteia la No. 42.

¹³⁷) (125) V. IORGA, o. c., pp. 302—5; PR. DUMITRESCU, o. c. pp. 106—7. În lista bisericilor la Ionnescu-Gion, acest lăcaș bisericesc lipsește.

¹³⁸) V. mai sus.

¹³⁹) V. PR. DUMITRESCU, o. c., II, p. 144; IORGA, o. c., fasc. II, p. 313, No. LXXVII.

¹⁴⁰) V. Colecția de acte Grigore Al. Rioșanu a cărui casă aproape centenară, moștenire familiară, se află încă și azi în ființă pe str. Academiei, colț cu str. Wilson, vechea stradă a Vămei.

pisanie - adică 1760¹⁴¹⁾ - amintesc de existența unui lăcaș de rugă în acea mahala a Bradului, pela 1741. Acest lăcaș va fi fost cel din-tâi, de lemn, înainte de 1760 când frații Maxim și Gheorghe, fiii lui Grigore Mihuleț, ridică pe locul ei ctitoria lor, și fusese făcut de Jupân Mihu, poate chiar moșul acestora. Să fi fost pe la 1789—1791, Sf. Gheorghe, hramul bisericii, judecând după identificarea lui Purcel, sau și aci aflăm o greșită specificare a cartografului austriac, precum am mai întâlnit și altele mai sus¹⁴²⁾. Numele cel vechi de «Biserica dela Brad» și-l va fi avut lăcașul dela un brad mai înalt de pe proprietățile învecinate, știut fiind că în cursul veacului al XVIII-lea și mai înainte, pe aceste locuri se întindeau livezi întinse de pomi, în marginea bălților peste care va lua ființă mai târziu vechea Poștă românească¹⁴³⁾. Cât pentru numele al doilea, el îi vine dela mahalaua aceasta, pe semne în veacul al XVII-lea, proprietate a vreunui boier din neamul Botenilor. Vechia biserică a fraților Mihuleți, mică și scundă și în care te scoborai pentru a intra¹⁴⁴⁾, cu două turle mult prea înalte pentru proporțiile modeste ale edificiului, se afla așezată la stânga actualei biserici, cam pe locul ocupat azi de clopotul bisericii și parte din terenul pe care se înalță casa prof. dr. Nicolau de pe strada Bradu-Boteanu. Intr'o catagrafie a bisericilor, la 1810, biserica Boteanu avea 48 de case. Actualul lăcaș bisericesc, de proporții monumentale, a fost terminat la 1914.

44. BISERICA CURT EL WEIK.

Biserica *Curtea-Veche*¹⁴⁵⁾, adică a dispărutei prime Curți domnești a Voevozilor Basarabi. Se află încă în ființă - restaurată pentru a nu

¹⁴¹⁾ V. pentru pisanie IORGA, o. c., fasc. I, pp. 292 — 293, No. XXVIII/718 și fișe inedite la d. Const. Sărățianu. V. pentru alte informații IONNESCUGION o. c., p. 176.

¹⁴²⁾ V. No. 41 și 42.

¹⁴³⁾ Intr'o conferință ținută de mine la Arhivele Statului, în iarna 1931, am dat lămuriri asupra întregului cartier bucureștean pe care s'a întins, până în mijlocul veacului scurs, terenul ocupat de *Poștea Românească*, de al cărei nume mai era legată până mai anii trecuți actuala strada Nicolae Goleșcu, fosta stradă *Poștea Veche*.

¹⁴⁴⁾ O amintire personală a mea, căci la această biserică, la care mergea întreg neamul maicii mele, ne duceam și noi când eram copii. Biserica nu avea pridvor, ci se intra deadreptul, scoborând două-trei trepte în pronaos. Din informații de familie, s'ar părea că vechea pisanie ar fi fost trântită în curtea noii biserici, și în urmă ridicată de aci; ea ar fi servit pentru însemnarea unei inscripții pe verso, pentru o fundație mai recentă, a unei biserici din Roșiorii-de-Vede.

¹⁴⁵⁾ V. IONNESCUGION, o. c., capitolul: Curțile domnești; PR. DUMITRESCU, o. c., vol. I, pp. 115—117; BILCIURESCU, o. c., pp. 139—40; pentru inscripții v. IORGA, o. c., fasc. I, pp. 260—261, No. V/576.

se știe a câta oară - pe strada Carol I, înainte de a ajunge dinspre Palatul Poștelor la Piața de Flori, fiind greșit numită azi : Biserica Sf. Anton ¹⁴⁶⁾. Aci a fost paraclisul vechilor noștri Voevozi pământeni cu mult înainte de epoca fanariotă, pe vremea când toată viața bucu-reșteană se centraliza în jurul palatului domnesc. De cine va fi fost clădită în prima ei formă, nu se poate ști, dar evident că cu ocazia descălicării scaunului Țării Românești dela Târgoviște la București, de către Radu Vodă cel Frumos la 1462, acest Domn va fi fost și cel care-și va fi ridicat un paraclis al curții sale, pe aceste locuri. Ea este azi trecută ca cea mai veche biserică de pe întinsul capitalei noastre. Se susține chiar că în interiorul ei s'ar fi aflând mormântul lui Mircea Vodă Ciobanul, stins din viață, în Ardeal, la 25 Septembrie 1559 ¹⁴⁷⁾. Toți domnii Țării Românești au înzestrat această biserică - cea mai însemnată a orașului - cu mili ¹⁴⁸⁾. Actuala inscripție - adică cea pusă de vreun preot nepriceput și necunoscător al cronologiei Domnilor țării, și aceasta în domnia de scurtă durată a lui Ștefan Cantacuzino - amintește ca prim ctitor pe un Mircea Vodă « cel bătrân » și cu fiul său Pătrașco, și frații acestuia din urmă : Radu și Mircea tânărul (?) ¹⁴⁹⁾. Evident că vechiul edificiu de prin

¹⁴⁶⁾ V. mai departe No. 45.

¹⁴⁷⁾ V. pentru această dată ENGEL, *Geschichte der Moldau und Walachey, Part. I*, ed. 1804, p. 222 care adaogă chiar : Sein Leichnam ward aber nach der Walachey geführt, und begraben in der den Grabmählern der Fürsten gewidmeten Kirche.

Prin urmare nici Engel nu precizează dacă Mircea Vodă Ciobanul a fost îngropat în București. Nu putem afirma cu precizie care va fi fost în veacul al XV-lea necropola domnească a Voevozilor Țării Românești. Credem totuși că ar fi biserica Curții domnești. Este drept că ultimul divan cunoscut mie dela acest Voevod este din 17 Septembrie 1559 (v. *Arh. St. Mitropolia*, pach, 99 doc. 3, azi evacuat la Moscova).

¹⁴⁸⁾ Un act din 4 Mai 1594, dela Mihai Viteazul ne amintește de : «sfânta și dumnezeiască biserică domnească din Curtea domnească a Domniei mele» căreia îi întărește stăpânire asupra 4 prăvălii făcute de Alexandru Mircea Vodă (1568—1577), prăvălii cu care acest predecesor al lui Mihai Viteazul miluise aceeași biserică (v. *Acad. Rom. Cond. bisericei domnești din București, Ms. 403* (și 907) p. 17 ; v. și regest în fișele inedite ale generalului P. V. Năsturel, comunicate mie de d. N. Boicescu).

¹⁴⁹⁾ In privința genealogiei fanteziste a alcătuitorului acestei pisanii în domnia lui Ștefan Cantacuzino, trebuie să amintesc că pe tronul Țării Românești, afară de Mircea Vodă cel Bătrân, supranumit și Cozianul (1386—1418), mai avem cu acest nume pe Mircea Vodă, fiul lui Mihnea cel Rău (1510) și pe Mircea, zis Ciobanul (1544—1553 ; 1558—1559) ; iar ca Pătrașco, numai pe Pătrașco cel Bun (1553—1558), care însă avea ca părinte pe Radul Vodă Paisie sau Călugărul (1535—1545). Informațiile genealogice depe acea piatră sunt atât de confuze, încât cu greu putem fixa chiar veacul în care va fi fost ridicată biserica, de oarece dacă «bătrânul Mircea Vodă» este cel numit Co-

veacul al XVI-lea dacă nu chiar anterior, era de proporții mult mai mari, precum ne înfățișează azi săpăturile arheologice, întreprinse în ultimii ani, de Comisiunea Monumentelor Istorice, care au dat la iveală zidurile *masice* și de o întindere cu totul neobșnuită, amintind forma bisericii domnești dela Curtea de Argeș. Lăsată în părginire de Domniile fanarioți, străini de țară și de neam, biserica s'a dădăpanat cu totul, ba chiar terenurile vechii Curții Domnești fuseseră puse în vânzare pentru ca banii rezultați din aceste vânzări să servească la facerea «Curții celei noi»¹⁵⁰), și aceasta chiar douăzeci și patru de ani după ce fusese definitiv părăsită vechea curte a Voevozilor Basarabi.

zianul, atunci aflăm acest lăcaș bisericesc încă depe la sfârșitul veacului al XIV-lea, construcție pe care evident că nu a mai putut-o afla în ființă Ștefan Cantacuzino. Dacă însă acel Mircea este Ciobanul - despre care, precum am amintit mai sus că ar fi chiar îngropat aci - atunci fondarea bisericii se apropie cu un veac și jumătate de vremurile noastre. De acesta din urmă va fi vorba în inscripție, căci după prima lui domnie, i-a urmat în scaunul țării Pătrașco Vodă cel Bun, nepotul său de frate. Cât pentru ceilalți frați ai lui Pătrașco - ai celui din pisanie - nu cunoaștem pe nici unul cu numele relevante în inscripție. Este adevărat că Mircea Ciobanul a avut un fiu Petru Vodă, numit de istoricii mai noi : Petru Vodă cel Tânăr, spre diferențiere de Voevodul moldovean Petru - muntean și el - zis Schiopul (v. STOICA NICOLAESCU, *Petru Vodă cel Tânăr și Petru Vodă Schiopul*, ed. 1915, 32 pag.). Acesta va fi fost acel Pătrașco Vodă din pisanie. Acestui Petru - fost de altfel urmaș în scaun părintelui său Mircea Vodă Ciobanul, dela 1559 până la 1568 - îi cunoaștem doi frați : Radul Vodă și Mircea, personaje ce nu au domnit și care nu au avut coboritori cunoscuți genealogiei Basarabilor. Portretele acestor trei frați, fii ai lui Mircea Ciobanul și ai Chiajnei, se află zugrăvite în interiorul bisericii Mănăstirii Snagov, în naos (vechile picturi murale) și în pronaos (noile picturi murale). Vor fi murit toți înaintea mamei lor Chiajna Doamna, care mai trăia la 1576. Să fie oare ei îngropați înăuntru necropolei dela Snagov ? Căci acolo s'au aflat în naos, afară de două morminte cu rămășițe de trupuri femești și două gropnițe de reînhumare. (v. pentru acestea studiul în preparație cu raportul săpăturilor de DINU V. ROSETTI, Conservatorul Muzeului Municipal al orașului București, și contribuțiile mele la istoricul Mănăstirii Snagov).

(Pentru genealogia Basarabilor, v. ST. NICOLAESCU, *Arborele genealogic al lui Mihai Viteazul*, anexă la lucrarea d-sale : *Documente dela Mihai Viteazul ca Domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, 1600*, în *Revista pt. Ist. Arh. și Fil.*, Tom. XII, partea I, ed. 1911, pp. 244—245 ; C. KOGĂLNICEANU, *Arborele genealogic al Basarabilor*, ed. 1912 ; IOAN C. FILITTI, *Arborele genealogic din studiul d-sale : Banii și Caimacamii Craiovei*.

¹⁵⁰) Un act din 1798 Iunie în 19 (v. *Acad. Rom.*, CXXX, doc. 131 și 114 în regist la general P. V. Năsturel) ne amintește că un oarecare Hagi Ioan sin Gheorghe a cumpărat 6 stânjeneri față despre podul care vine către Mihali (actuala stradă Carol din fața bisericii) «fiindcă locul Curții Vechi cu socoteala de obște «după anafora d-lor boierilor veliți s'au făcut hotărîrea D-meale ca să se vândă și banii ce va ieși să se dea la facerea curții cea noao, etc., etc.»

O reparație radicală, care va fi distrus pe deaîntregul înfățișarea vechii forme a lăcașului bisericesc, a fost efectuată - evident și ea cu intenții foarte lăudabile și cu râvnă de a scăpa dela peire edificiul - însă cu meșteri nepricepuți și necunoscători ai vechiului stil arhitectonic - în timpul domniei lui Barbu Vodă Știrbei la 1852, după ce biserica fusese distrusă în groaznicul foc din 1847¹⁵¹⁾.

(*Va urma*)

GEORGE D. FLORESCU

¹⁵¹⁾ V. pt. inscripții N. IORGA, *o. c.*, fasc. I, p. 261, No. 597.

BILANȚUL CINEMATOGRAFULUI VORBITOR

Rezistența «Vorbitorului». — Imitarea zgomotului limbajului articulat. — Soluția Charlot. — Soluția prin «filmul spiritual». — Filme cu structură de planuri juxtapuse. — Soluții speciale. — Concluziuni.

Un prim fapt semnificativ a fost rezistența la învechire a filmului «Niebelungii». Dela realizarea lui au trecut aproape zece ani. Era interesant de revăzut această operă cu ochi de spectator evoluat, deprins cu nenumăratele ameliorări tehnice aduse în acest relativ lung interval. Invenții de tot soiul (decupaj, scenariu, joc, ecleraj, etc.) au fost aduse dela «Niebelungi» încoace, - fără a mai vorbi de revoluția datorită «vorbitorului». E drept că «Niebelungii» au fost prezentați cu sincronizare sonoră, adică muzicală. Dar asta nu constituie o schimbare : în locul orchestrei în carne și oase, am avut acompaniament imprimat. Incolo, filmul e riguros mut și jocul actorilor strict pantomimic.

Rezultatul a fost destul de neașteptat. Acest film, bătrân de zece ani, este încă azi remarcabil prin modernitatea tehnicei lui. Un mare regisor din 1933 cred că n'ar fi procedat altfel. Doar tehnica grimajului este puțin cam demodată. Văzute în primul plan, figurile sunt pictate cu accente poate prea tari. Dar asta e un detaliu fără însemnătate. Văzute integral, personajele au toate măști impresionante și elocvente.

Reușita cea mare a acestui film este redarea acelu «gigantic» al legendei. Palatele, castelele, pădurile sunt fotografiate astfel încât dau impresia de titanic. Iar eroii, cu toate că-s foarte mici în raport cu decorul, păstrează totuși înfățișare de supra-oameni, de uriași de povete. În tot momentul ni se pare un paradox de fizică faptul că, în interiorul unui ecran de câțiva metri, au putut încăpea atâtea lucruri, o arhitectură ciclopică populată cu oameni colosali.

Pașaje ca trecerea lui Siegfried prin ceață, apoi eșirea lui la marginea pădurii, apoi nava care duce pe regele Gunther la Brure-

hilda, apoi intrarea în catedrală, cu scările ei ce merg parcă spre infinit, apoi puntea mobilă a castelului pe care vântul mătură zăpada și prăpastia amețitoare a șanțului de sub punte - toate acestea sunt de o mare frumusețe. Iar figura lui Siegfried, a celor două femei și a lui Hagen rămân adevărate capodopere de portretistică cinematografică.

În rezumat, pentru spectatorul oricât de exigent, « Niebelungii » nu prezintă nici un cusur (chesteiunea machiajului e fără importanță). Este un film care pare a fi ieșit ieri din studio-urile Ufa sau Paramount. Aceasta ne îndreptățește să credem că, dacă nu se descoperea « Vorbitorul », este probabil că arta mută ar fi purces la invențiuni artistice pe care nici nu le putem măcar bănuși și care-s azi posibilități definitiv pierdute. Dificultatea și strâmtoarea sunt adesea creatoare. Proust spunea că uneori găsim cuvintele potrivite pentru a exprima un sentiment confuz tocmai atunci când, la dificultatea operației însăși, se mai adaugă și obligația de a face vorbele să intre în canoanele metrice ale unui sonet complicat. Greutatea nu blochează, ci canalizează invenția. Fantezia regisorilor cineaști ar fi fost biciuită de limitele înguste ale ecranului mut. Imaginația creatorilor de cinematograf de acum zece ani se găsea într'o perioadă optimă de tensiune și fertilitate. Nu cer « vorbitorului » să nu fi venit de loc ; îi cer însă să fi venit doi-trei ani mai târziu, după ce cinematograful pur ar fi reînnoit cadrele plastice și ale pantomimei.

* * *

În momentul apariției vorbitorului am protestat vehement. Am fost încredințat că asta va tăia net avântul artei cinematografice și în al doilea rând că, pentru a se reajunge la rezultate estetice importante, va trebui să se întrebuițeze cuvântul astfel încât să i se zădărnicească nefericita lui funcțiune de obstacol la visare, de barieră pusă imaginației, și să se găsească un procedeu care să țină cuvântul în subordine, centrul de greutate rămânând în materialul de imagini vizuale.

Că « vorbitorul » a făcut să stopeze scurt elanul creator al regisorilor din acea vreme o dovedește filmul « Niebelungii ». Modernitatea lui de azi, după zece ani de eforturi, probează sigur mediocritatea acestora din urmă. Cât despre necesitatea de a se găsi un procedeu care, păstrând robirea, să-i reducă rolul la un simplu accesoriu sonor - aceasta o dovedește întreaga evoluție cinematografică a perioadei post-vorbitoare.

Încă dela început m'am grăbit să precizez că, pe cât e de aberant vorbitorul, pe atât e de justificat filmul « sonor ». Redarea zgomotelor de orice soi este în linia ortodoxă a evoluției cinematografului. Din chiar momentul nașterii, filmul a fost însoțit de muzică, și în-

totdeauna s'a căutat o corespondență cât mai perfectă între ecran și orcheastră, corespondență care putea merge nesupărător până la armonie imitativă și onomatopee. Dacă la muzică mai adăogăm și zgomote reale, cu atât mai bine. Un cal care nechează, o sireună care muge sau o locomotivă care gâfăe nu vor juca niciodată fals. Pe când un cabotin poate juca de două ori fals; mai întâi din pricina artificialității textului și al doilea din cauza interpretării sale mai întotdeauna, vai, personală.

Dar - adăogam eu - există o scăpare, o soluție conciliatoare : să se întrebuințeze cuvintele nu ca simboluri de valoare poetică sau dramatică, așa cum face literatura, ci *ca simpli zgomot*, pe lângă alte zgomote. Partea vorbitoare să nu aibă alt rol artistic decât « *imitarea zgomotului pe care îl face limbajul articulat* ». Sensul, semnificația discursurilor să reiasă mai mult din imagini vizuale decât din aranjări de cuvinte. Cuvintele să fie doar un acompaniament - ca și muzica sau celelalte zgomote - ca un fel de cheie de fa, cheia de sol rămânând jocul pantomimic al actorului și felul prezentării successive a imaginilor și scenelor (« decupajul »). Pentru aceasta cuvintele trebuie să fie 1. puține ; 2. simple (să se fugă de « literatură » și « poezie » ca de cea mai sigură catastrofă) ; 3. nedeterminante de evenimente (spre deosebire de teatru, unde la un moment dat totul depinde de o frază pe care o va rosti unul din cabotini), și înfășurit 4. cuvintele să caute, ori de câte ori se poate, să fie « spirituale », să aibă haz ; e singurul aspect de artă verbală compatibil cu cinematograful, căci comicul de vorbe este ceva care se adaogă pe dinafară, oarecum la suprafața externă a unei situațiuni morale, fără a-i atinge miezul. Partea centrală a unui sentiment e lucrată cu motive de altă natură, și schimbul de conversații rămâne de obicei fără influență asupra lui (vorbesc în viața reală, căci în comediile lui Bernstein sau Bataille omul e definit animalul care își petrece existența trâncănind). « Witz »-ul e deci singura formă de literatură tolerabilă pe ecran. De altfel filmele mute (Charlot, Harold Lloyd și toată producția « hollywood-silent ») sunt pline de humor, larg distribuit în subtitluri. Așa dar :

1. *Cuvintele rostite într'un film trebuie să fie puține, scurte, simple, banale, nedeterminante istoricește, și dacă se poate spirituale.*

2. *Textul vorbitor al unui film trebuie să tindă la redarea, pe această cale a sunetului, a zgomotului pe care îl face graiul omenesc.*

3. *Textul vorbitor al unui film trebuie să fie astfel încât, dacă l-am suprima, filmul să rămână totuși integral inteligibil.*

Nu zice nimeni să-l suprimăm efectiv ; este doar o probă de laborator, o încercare metodologică de atelier, așa cum la confecțiunea unui Rolls Royce fiecare piesă este supusă unor presiuni și tracțiuni imposibil de întâlnit în realitate, și aplicate materialului doar așa, pentru a-i verifica rezistența ideală. Tot astfel trebuie controlată

rezistența artistică a unui film, suprimându-i, doar pentru experiență, toată partea vorbită, izolând adică accesoriile față de osatură, față de «fuzelaj» -, deși în fața publicului un film va fi prezentat complet, așa cum un automobil va fi nedespățit de caroserie și alte amănunte.

Acestea-s condițiile estetice ale filmului vorbitor. Numai îndeplinindu-le, filmul poate face din vorbire o calitate întregitoare; altfel cuvintele grăite devin cusur supărător, ca în atâtea lamentabile bucăți făcute la începuturile «Vorbitorului».

Când a apărut «Der blaue Engel» (care a rulat în România înainte de a rula la Paris) am scris că acest film verifică minunat teoriile mele ale *vorbei puține, banale și supresibile*. «Intr'adevăr, scriam eu atunci - suprimați toată sincronizarea sonoră și rulați filmul complet mut, doar cu acompaniamentul unei orchestre adusă d'n oraș. Sunt sigur că filmul va fi încă perfect inteligibil, ba chiar și foarte frumos în el însuși; de bună seamă, mai puțin frumos decât cu toate vorbele, și asta, chiar pentru cei ce nu știu de loc nemțește. Căci aceste vorbe nu traduc schimburi decisive de cuvinte, conversații născătoare de importante evenimente, ci doar zgomotul general al vorbirii omenești».

Așa scriam în acel moment. Era o simplă teorie, bazată pe o impresie personală. Iată însă că, o lună mai târziu, faptele îmi dădeau o confirmare «riguroso experimentală». «Ingerul Albastru» fusese reprezentat la Paris. Patronul sălii, un francez fricos, n'a îndrăznit să dea filmul vorbit nemțește. L-a rulat mut, cu subtitluri tipărite și acompaniament de orchestră. Totuși, succesul a fost complet. Încurajat, patronul a propus publicului să rămână pentru a vedea încă odată filmul, firește: gratuit și cu toate vorbele lui germane. Rezultatul a fost delirant. D.și cei mai mulți spectatori nu știau deloc nemțeasca, au cerut totuși ca de acolo înainte filmul să fie rulat vorbitor. Și «Ingerul Albastru» a ținut astfel afișul la Paris timp de mai multe luni.

Acest mic episod este o realizare «in vivo» a acelei disocieri dintre text și imagini pe care regisorul trebuie să o facă dacă nu «in vitro», în studio, cel puțin însă în forul interior al imaginației sale.

Observați filmele americane bune. În toate, accentul e pus pe conduite, mișcări, situații, comportamente diverse ale oamenilor sau ale lucrurilor, ale personajelor sau ale situațiilor ambiante. Verbele sunt cât mai puține. De asemenea ele sunt cât mai aliterare posibil. Este specialitatea filmului francez de a îmbeșuga textul piesei cu o parfumerie întreagă de bărbier de barieră, și de a înlocui fraze de bun simț ca: «je vais grimper là haut» (în englezește: «there up» sau chiar de loc) - prin fraze eminentemente poetice ca «je vais atteindre ce pisc ambitieux enseveli sous le froid linçeu des neiges éternelles» - și asta spus bunăoară de o midinetă fâfăită, cu o virgulă

frivolă executată îndărăt cu piciorul, iar pe buze cu cel mai comercial zâmbet de « Ssieurs-dames » sau de « Et avec ceci ? »

* * *

Dar cum fac oare regisorii americani pentru a păstra acel raport dintre cuvânt și imagine, raport ca dela accesorii la fundamental, sau ca dela ornament la schelet? Desigur o fac instinctiv, pe baza unei intuiții artistice care e meseria lor, nu a noastră. Noi însă putem extrage, din practica de simplu spectator, câteva reguli sistematice, câteva rețete generale.

Pentru asta, dispunem de o experiență oarecum privilegiată: este filmul lui Charlie Chaplin: « Luminile orașului », film lucrat de Charlot tocmai în perioada când începuturile « vorbitorului » nemulțumiseră pe toți adevărații amatori de artă în genere și de cinematograf în speță. « Luminile orașului » reprezintă fiuctul unei încăpățânări estetice a lui Charlot, care s'a silit a dovedi că filmul mut rezistă în ch'p strălucit reformei aduse de descoperirea « parlantului ».

Primele scene din « City Lights » sunt o savuroasă satiră a « vorbitorului ». În fața unei statui ce urmează a fi desvelită, mai multe înalte personaje de ambe sexe rostesc discursuri inaugurale. Aceste discursuri însă nu conțin vorbe, ci doar sunete și accente oratorice. E o succesiune de timbre vocale diferite și de elanuri de elocință, realizate printr'o succesiune de monosilabe fără semnificație logic-verbală. Este ca un fel de rămășag humoristic, prin care Charlot dovedește că un discurs, redus la gesturi și zgomot, conține tot ce trebuie pentru a fi inteligent, și că sensul noțional al cuvintelor dintr'însul sunt un detaliu secundar și supresibil. În rezumat, aceste scene sunt ca un fel de șarjă prin care Charlot « imită limbajul articulat al oamenilor ».

Atragem atenția că « Luminile orașului » sunt mult posteriore observațiilor făcute de mine asupra rolului cuvintelor într'un film, și ch'ar posteriore « Ingerului albastru » cu prilejul căruia am spus, insistent, că rostul vorbirii în cinematograful sonor este de « a imita zgomotul făcut de graiul omenesc ».

Să vedem acum cum procedează Charlot pentru a scăpa de conversație sau mai precis pentru a transforma o conversație logică în simplu zgomot verbal.

Foarte simplu. Aproape toate scenele, și în tot cazul principalele scene, se petrec sau pes tradă, sau într'un restaurant de noapte, sau în saloanele unde are loc o petrecere orgiacă, sau în sala de spectacol a unui ring de box. Și este evident că pe stradă omul « vede ce spun » ceilalți oameni, dar nu aude. El percepe sensul convorbirilor nu cu urechea, ci cu ochiul. Zgomotul lucrurilor și zumzetul

general al vocilor tuturor acoperă vocea cutărui trecător particular. Spectatorul, când ecranul înfățișază strada, e și el pe stradă, și își înțelege semenii pe cale vizuală, nu auditivă. Chiar scenele care ar fi putut fi făcute în casă (ca aceea cu spălarea la robinet cu brânză în loc de săpun) e făcută în curte, nu în interiorul unei clădiri. Scena vânătoarei, în Rolls Royce, după un viitor chștoc de țigară, scena cu florăreasa la fântână, scena cu excursia lui Charlot pe diferitele fragmente ale statuii, scena cu copiii care-l bombardează cu boabe de mazăre, scenele cu bețivul toate, în sfârșit jumătate din film se desfășură în atmosfera de larmă și zarvă a străzii. Când e noapte tâ-ziu și zgomotele s'au potolit, avem scene prin ele însele mute (ca bunăoară homerica luptă nautică cu ocazia tentativei de sinucidere a milionarului neurastenic); uneori decorul e mixt. De pildă scenele petrecute în prăvălia cea nouă a tinerei florărese, prăvălie prevăzută cu o largă vitrină dând la stradă, așa încât spectatorul sau vede, depe stradă, ce se petrece în prăvălie - și deci nu poate auzi nimic - sau vede, din prăvălie, ce se petrece pe stradă - și atunci iarăși nu poate auzi nimic.

Când nu suntem pe stradă, suntem într'o casă care să dea echivalentul de zarvă și larmă ale străzii. Așa e de pildă acel local de noapte luxos, unde se dansează, se cântă, se vorbește, se chiuie, se circulă forfota, și unde, iarăși, conversațiile se pot fotografia, nu însă fonografia.

Același lucru când pătrundem în casa particulară a milionarului, unde găsim o dezordine sonoră încă mai mare decât cea dela restaurant. Toți musafirii sunt cu chef, și fiecare vorbește - cum zice Românul - « de unul singur ».

Vine un moment când toată lumea tace. Dar Charlot se aranjează ca atunci să nu poată fi vorba de convoibiri particulare. Căci tocmai aci plasează el scena cu înghîțirea fluerului, unul din episoadele cele mai lungi și mai artistice lucrate, în care Charlot joacă singur și - prin definiție, din pricina fluerului - fără voce.

Este inutil să reamintesc că cea mai zgomotoasă adunare omenească din câte există este un ring de box. Acolo - lucru paradoxal - toată lumea urlă, afară de cei ce fac efectiv treabă, afară de boxeri. Ei singuri tac. Într'o asemenea atmosferă de vacarm colectiv combinat cu un mutism individual absolut se desfășură cea mai lungă și mai bogată scenă a filmului: match-ul de box al lui Charlot.

Chiar și fazele preliminare luptei, petrecute în sălile unde combatanții se desbracă, se îmbracă și-și așteaptă rândul, chiar și aceste momente se petrec într'un cadru de gălăgie intensă și circulație febrilă, care acoperă orice sunet de voce individualizată, înneccând totul într'un zgomot general de vorbire și mișcare omenească.

Până și scenele petrecute în doi, înlăuntrul unui apartament propriu zis, sunt așa fel aranjate încât eroul e ca și singur. De pildă,

interlocutorul său e beat mort, și nu pricepe nimic din ce i s'ar putea spune. Sau doarme. Sau e buimac de somn.

Am insistat asupra tuturor acestor detalii pentru a arăta cum regisorul inventiv poate să aducă toate scenele unui film înăuntrul unui *cadru spațial*, care să fie incompatibil cu convorbirea sau în tot cazul cu auzirea, de către noi, a unei conversații avută de alții, sub ochii noștri.

Dar - ne grăbim să adăogăm - în « City Lights » Charlot a făcut exces de zel. A procedat așa cum fac poeții când își toarnă gândirea într'un sonet cu canoane multe și încurcate. « City Lights » a fost ca o « demonstrație - eșantion ». Charlot a arătat că putem, dacă vrem, să alegem cadre spațiale unde vorbirea să fie oarecum pur vizuală. Este ca un fel de rămășag în duelul lui cu filmul vorbitor.

Decât nu este nevoie de atâtea precauții. E suficient ca vorbele să rămână secundare, ca ele să fie doar un acompaniament dispensabil al comportamentului mimic sau al semnificației directe a peisajului și decorului vizual. Nu e nevoie de cadre unde conversația particulară să fie incompatibilă și imposibilă. E suficient ca ea să fie teoretic suprimabilă, accentul principal fiind pus pe materialul curat cinematografic al imaginilor.

De altfel, în filmul cel nou pe care ni-l pregătește Charlot, el a renunțat la atitudinea de « challenge » și de pariu. Va fi un film integral vorbitor. Aud că personajul lui Charlot va fi, poate, un mut. Asta ca o ultimă amintire și fidelitate pentru glorioasa epocă trecută.

* * *

Am spus că un film bun se recunoaște după aceea că, « dacă » am suprîmă cuvintele auzite, filmul ar rămâne perfect inteligibil, niciuna din intențiile autorilor nefiind, prin asta, mascată publicului. Dar, pe lângă acest procedeu care presupune un « dacă » virtual, pe lângă acest procedeu oarecum « condițional » și « optativ », mai există unul, mai simplu, mai direct și mai « indicativ ». Sunt filme - ca bunăoară « Femea cu părul roșu » (Joan Harlow) sau « Simfonia valurilor » (William Haines și Conrad Nagel), - ambele produse de Casa Metro Goldwin, - unde spectatorul a putut observa un lucru curios: *volumul vorbelor spuse este aproape egal cu volumul vorbelor tipărite*. Asta dă de reflectat. Mai întâi, cum s'a putut realiza o asemenea coincidență? Inseamnă poate că în acest film se vorbește foarte puțin? Și asta. Dar înseamnă mai ales că se vorbește scurt, în fraze simple și sintetice. Totuși, aceste fraze nu sunt « esențiale », adică determinante de întâmplări. Sunt, aproape toate, « cuvinte de spirit », glume, răspunsuri cu haz și întrebări sau exclamații spi-rituale. Ele nu explică desfășurarea cauzală a evenimentelor; sunt simple podoabe, ornamente accesorii, a căror valoare nu este aceea

de conversație între personaje, ci o valoare de caracterizare psihologică a personajului, caracterizare făcută de autor și pusă în gura personajului. Pusă în gura personajului și, în același timp, pusă și pe suprafața ecranului, în litere de tipar. Nu-s fraze-conversație, sunt fraze-titlu, fraze care domină desfășurarea evenimentelor vizuale așa cum titlul unei cărți îi simbolizează, în mod vag și accesoriu, conținutul.

Joan Harlow, femeea cu sex apeal, tâmpită, frigidă și mitocancă, aproape incapabilă să alcătuiască o frază în care subiectul și predicatul să se acorde prietenește - această girl standard U. S. A. nu vorbește, ci joacă. Iar când vorbește, iese dintr'însa câte o frază meșteșugit găsită de autorul scenariului (care e Anita Loos), frază care se poate instantaneu detașa de eroină și preface în litere tipografice.

Același lucru, în acea fermecătoare comedie gen Harold Lloyd intitulată « Simfonia Valurilor », unde peripețiile se succed iute ca în epoca bună a filmului mut și unde cuvintele « sunt », în măsura în care sunt spirituale, deci transformabile automat în simple subtitluri de tipar.

* * *

Dar toate acestea sunt procedee prea ingenioase ca să fie realizabile în orice film. Procedeele cel mare e acela pe care-l spuneam la început : Cuvintele pot să nu lipsească, atâta vreme cât nu sunt prea multe și mai ales cât nu-s infectate de preocupări de literatură și stil poetic. Principalul e ca accentul tonic al filmului să fie pus pe partea vizuală, pe alegerea cadrului spațial, pe originalitatea succesiunii de « planuri de viață », prin acea « unitas multiplex » a unei mari varietăți de decoruri și de puncte de vedere sociale și mentale, strânse totuși coerent în interiorul unei idei centrale unice.

Așa s'a procedat într'un film foarte important istoricește pentru că marchează prima încercare deplin izbutită a procedeeului. Vreau să vorbesc de filmul « Grand Hotel » (Metro Goldwin). Este un exemplu tipic de acea « unitate în multiplicitate » realizată prin mijloace pur cinematografice, prin o juxtapunere de « felii de viață » toate legate între ele prin ceva comun : localul unui mare hotel metropolitan. Să nu se creadă însă că această legătură e numai materială. Un cadru spațial de cele mai multe ori închide într'însul elemente morale, idei și sentimente specifice.

Intr'un mare hotel fiecare cameră adăpostește altă poveste, alte încercări, alte suferințe, alte năzuințe. Pereții despart nu numai fizic pe un om de altul, ci și moral un destin de altul. Totuși este ceva comun între pasagerii unui mare hotel, ceva comun care nu e greu de descoperit. Cuvântul însuși de « pasager » ni-l desvăluie. Sunt perioade ale vieții noastre - momente scurte sau chiar epoci mai prelungite - când ne rupem de societatea normală, de ambianța

noastră obișnuită, dela linia de conduită curentă a vieții noastre, și ne angajăm pe o alee oarecum laterală, fie pentru simpla plăcere de a mai schimba (e cazul călătoriei), fie pentru a căuta ceva extraordinar (e cazul aventurierului), fie din indiferență pentru societatea (e cazul de pildă al burlacului dezabuzat și fără carieră, fără prieteni adevărați, căruia îi e silă să aibă un cămin; un asemenea cămin i-ar părea o ironie, lui, care e atât de singur pe lume, - și atunci se mută la hotel); alteleori cauza e conflictul cu societatea (cazul unui ex-croc căruia îi convine ospitalitatea discretă a hotelului și mulțimea de anonimi în care se poate ascunde, caracterul vremelnice și ușor revo-cabil al contractului de închiriere, etc.); tot acolo se vor întâlni îndrăgostiții care, fără a fi în conflict propriu zis cu societatea, trăiesc oarecum în afara ei, în sensul că nu vor sau nu vor încă să legalizeze legătura lor. Și hotelul, cu a lui caracteristică «singurătate în mai mulți», este cadrul ideal pentru aceasta. Se mai poate imagina, ca pasager al unui mare hotel, un om sărac, care a «refulat» toată viața dorul lui de bogăție, și care voește, măcar pentru câteva zile, să-și dea senzația unui trai îmbelșugat, să se vadă făcând exact aceleași lucruri ca domnul cutare, miliardar, vecinul lui de masă și partenerul lui de bîdige în saloanele hotelului. Este o nevoie de evaziune morală, după cum la ex-crocul fugărit sau chiar numai suspectat de poliție este o evaziune materială.

Dar am citat destule exemple, pentru a vedea cum locuitorul hotelului este cu adevărat un «pasager», un om care, pentru motive felurite, duce o viață oarecum provizorie, uneori mai intensă ca cea normală, alteleori mai deprimată. Toți acești oameni au ceva comun, de aci ușurința lor de împrietenire. Parcă-s mânați de un fel de sentiment de rudenie în destin, atrași între ei de acea «conștiință a speciei» în care Giddings vedea agentul primordial al socialității.

Localul hotelului, prin structura lui fizică, prin aranjamentul său interior, prin ideea de arhitectură care a prezidat la clădirea lui și la repartizarea terenului în încăperi apropiate scopului, este cadrul fizic al acelei ambianțe morale de care vorbeam și simbolul ei spațial. Cinematograful poate face minuni cu o asemenea imagine vizuală bogată în cuprins și în semnificație psihologică. Un film bazat pe o asemenea imagine vizuală privilegiată poate fi un film adevărat. Oricât ar vorbi pasagerii, conversațiile lor vor rămâne tot timpul un lucru secundar față de importanța dominantă pe care o are spectacolul optic al localului și al înfățișării exterioare a locuitorilor. Un asemenea subiect de film obligă pe regisor să-l trateze adevărat cinematografic, adică să pună accentul nu pe vorbă, ci pe imagine.

«Grand Hotel» realizat de casa Metro-Goldwin poate nu e un film perfect. Dar nu e nici prost, și în tot cazul e un film semnificativ pentru problema care ne interesează pe noi, anume aceea a procedurilor care permit a pune centrul de gravitate nu în partea

vorbită, ci în partea văzută, pentru a păstra caracterul autentic cinematografic al unui film.

* * *

În această ordine de idei reușita strălucită a genului a fost filmul « If I had a million » - poate filmul cel mai profund, mai subtil și mai curat cinematografic din câte au fost făcute vreodată. Acest film al casei Paramount a avut în străinătate un succes enorm. La Paris a ținut afișul aproape o jumătate de an și a provocat dări de seamă entuziaste. La București a rulat trei zile și a căzut în fața sălii goale. Firește, nu trebuie să ne grăbim a înfiera lipsa de gust a publicului românesc și incapacitatea lui de discernământ estetic. Mărturisim că un asemenea film necesită o preparație. Era prea original și prea subtil. În fața frumuseții - ca și în fața durerii, ca și în fața vieții - omul trebuie luat încet și deprins treptat. Cocteau remarca odată că, după cum omul obșnuește a închide altuia ochii în fața morții, tot astfel ar trebui să-i închidă în fața vieții care începe. Orice adevărat început trebuie privit cu precauțiune și cu pregătire prealabilă. Ar fi fost nevoe ca cineva să deschidă publicului bucureștean ochii, să i-i deschidă cu băgare de seamă, pentru a-l face să poată vedea frumusețea neașteptată și prea nouă a unei opere ca « Dacă aş avea un milion ». Din felurite motive, nu s'a făcut. Și publicul bucureștean n'a putut pricepe, deși acest public a dat adeseori dovadă de spirit critic artistic și de un talent natural de discriminare în chestiunile de gust.

Dar iată despre ce e vorba.

Un miliardar, muribund și arțăgos, e desgustat de mediocritatea și murdăria genului uman, și desperat că a muncit de geaba, că nu i-a fost dat să cunoască un singur om care să merite să fie făcut fericit cu averea pe care el a adunat-o. Se gândește cu teroare la consecințele imorale ale morții sale, care va determina trecerea banilor săi în mâinile unor moștenitori nevrednici. Primul episod al filmului reprezintă această atmosferă de arțăg și disperare pe de o parte, de vânătoare degradantă a moștenirii și scontare josnică a morții pe de alta. Și este o succesiune de tablouri magnifice.

La un moment dat, bătrânul găsește soluția. Ia un anuar de adrese telefonice. Acolo sunt trecuți aproape toți locuitorii orașului, căci la New-York toți dactilografii, toate prostituatele, toți meseriașii au telefon. Miliardarul ia un « compte-goutte » cu care își doza el doctoriile, umple pipeta cu lichidul dintr'o sticlucă cu medicament, și lasă să cadă o picătură pe mijlocul uneia din paginile « Telephon-book »-ului deschis la întâmplare. Pe locul unde a căzut picătura e scris un nume. Il notează, și la adresa indicată va trimite un cec de un milion de dolari. Apoi repetă operația pe alte pagini ale anuarului. Astfel își constituie el o mică populație de vreo zece moșteni-

tori. Și restul filmului ne arată succesiv cadrul de viață al acestor diferiți câștigători.

Această idee mai fusese utilizată în filmul casei Fox : « Devil's lottery » (Loteria diavolului). Cei opt câștigători ai celor opt optimi ai lozului cel mare al unei loterii sunt adunați de un amfitrion comun, curios să vadă « ce va da » acest amestec disperat și totuși unitar.

Dar ideea din « If I had a million » e mult mai subtilă. Cei opt sau zece moștenitori nu-s puși în contact unul cu altul. Ni se reprezintă diversele « felii de viață » succesiv și izolat. Nevoia de unitate e realizată altfel. Regisorul (sau mai corect regisorii, căci la acest film au colaborat toți marii « producers » ai casei Paramount, și au jucat toate stelele de mărimea întâi ale companiei) - producătorii nu ne-au înfățișat pe diverșii moștenitori întrebându-și milionul. Ar fi fost mult prea monotone. Căci toți oamenii fac aproximativ aceleași lucruri cu banii, mai ales când au exact aceeași sumă de bani, și mai ales când sunt cetățeni U. S. A., indivizi atât de omogeni, încât samănă între ei ca niște gemeni, aproape așa cum ghiata dreaptă seamănă cu gheata stângă. Ar fi fost neinteresant să ni se arate noii milionari cheltuindu-și noile venituri. De altfel nici în « Devil's lottery » nu ni s'a arătat asta, ci doar « șocul » moral pricinuit de senzaționalul eveniment al « devenirii milionar ». Cu alte cuvinte, ni se arată felul cum cei opt câștigători « primesc lovitura », schimbările sufletești pe care aceasta le determină ; nu este nici un moment vorba de felul cum ei vor întrebuița banii. Imediat după încasarea milionului, ei și pornesc la castelul unde fuseseră poftiți și care îi va reuni laolaltă. N'apucă încă nimeni să execute vreo cheltuială oarecare.

În « If I had a million » dimpotrivă, eroii ni-s înfățișați în exercițiul funcțiunii lor de milionari ; îi vedem executând cheltueli. Dar nu oricare cheltuială, ci numai una singură, și anume cea dintâi. Obiectivul fotografic îi surprinde în exact momentul primei lor cheltueli, în momentul acela curios de trecere dela situația veche la cea nouă, punctul precis care se plasează, pe linia biografiei personajului, la granița dintre sărac și bogat, dintre pârilit și milionar. Într'un asemenea moment istoric se petrec întotdeauna lucruri extrem de interesante psihologicește. Individul are atunci tendința să-și împlinească, printre nenumăratele sale dorințe, pe cea mai « refuțată » din toate, cea dorință pe care el, în existența lui anterioară, o înăbușise cu regret maxim și cu o perpetuă melancolie. « If I had a million » este un film clădit pe baze de psihologie freudiană. E vorba de răbufnirea unor doruri stăpânite o viață întreagă.

Înțelegeți ce material fertil pentru imaginația unor regisori buni poate oferi o asemenea idee. Diferitele « planuri morale » care compun filmul sunt atât de pline de detalii semnificative și neașteptate, episoadele sunt atât de variate și ingenios alese, încât un om care are amorul și credința cinematografului rămâne sufocat de admirațiune.

După cum se vede, unitatea, dealungul vastei și variatei multiplicități a planurilor și a tipurilor este realizată nu numai prin mijlocul fizic al intervenției la un moment dat, a milionului revoluționar, dar mai cu seamă prin mijlocul oarecum moral al identității de situație, identitate cu atât mai interesantă cu cât situația e mai specială. Căci toți acești oameni care ni-s reprezentați la granița dintre « trecutul apropiat și viitorul iminent » (expresia e a lui Bergson), toți acești oameni care mai sunt oarecum suspendați între o viață anterioară nelichidată încă și o alta, posterioară, neîncepută încă, toți acești oameni au o mentalitate particulară care îi face să apară în fața observatorului din stal ca un fel de societate sui generis în sânul societății celei mari, ca o varietate curioasă și caracteristică a genului uman, distinctă întrucâtva de oamenii obișnuiți. Ei au, în fața vieții, o filozofie nouă, o altă « Weltanschauung » decât noi ; în acel moment de echilibristică între ce a fost și ce nu e încă, ei vorbesc o altă limbă decât noi, oamenii de toate zilele, pentru care trecutul se varsă automatic în viitor, înghițind prezentul ca pe un punct fără dimensiuni. La ei trecutul n'a murit încă și viitorul nu s'a născut bine ; această dublă anomalie provoacă o stranie dilatare a prezentului, a actualității lor sufletești. În acel moment trăiesc intens și stângaci, nu slab și sigur ca noi.

Diferitele planuri ale filmului sunt populate cu oamenii care nu se cunosc între ei și nici nu se întâlnesc. Totuși ei aparțin unei aceleiași rase morale, și spectatorul din stal are exact același sentiment de unitate coerentă ca în cazul când, la o expoziție zoologică, i s'ar arăta zece exemplare din aceeași varietate animală.

Calitatea profund umană a unității sufletești care leagă pe diferitele personaje ale filmului permite o diversificare bogată a episoadelor, o înmulțire - fără risc de a pierde șirul - a detaliilor de joc, decor, atitudini, situații, care dau spectatorului o impresie de poem simfonic cu mii de motive și variațiuni împletindu-se în toate chipurile într'o unitate de concepție grandioasă. Filmul acesta e o adevărată orgie de imaginație inventivă ; și este, fără nici-un fel de dubiu, capodopera cinematografului vorbitor.

În acest film se vorbește uneori foarte mult, alteori de loc. Cel mai mult se vorbește în episodul întâi, al vânzătorului de porțelan terorizat de soția sa, o pedeapsă de nevastă căreia nu-i mai tace gura un moment. În acest episod se petrec multe lucruri. Bodo-găneala cronică a mejelei este unul din ele, unul din cele zece-douăzeci de elemente ale episodului, și cu siguranță nu cel mai important. Două episoade (acel cu funcționarul de bancă și acel cu prostituata) sunt aproape în întregime mute, afară de momentul îmmânării cecului. « If I had a million » este exemplul tipic de cinematograful adevărat, care nu are nevoie de tururi de forță pentru ca, fiind sută la sută vorbitor, să aibă totuși structură de film mut, astfel

încât, admițând prin ipoteză că l-am rula fără cuvinte, să nu piardă nimic din valoare și din inteligibilitate.

* * *

În această străduință generală de a conserva materialmente « vorbitorul », și totuși a da filmului structură de film adevărat, adică de film clădit în primul rând pe interesul și frumusețea suscitată de puține imagini, - în această căutare a unei formule artistice conciliatoare, mai putem semna o soluție. Este aceea încercată în filmul recent : « Măști de ceară », film colorat (și admirabil colorat). Centrul de gravitate al poveștii este aci un « Wax Muzeum », un muzeu cu figuri de ceară. Pentru ca filmul să fie misterios și chiar relativ polițist, s'a recurs la o idee - jumătate macabră, jumătate naivă - a unui muzeu unde toate statuile sunt în realitate cadavre de cetățeni asasinați, îmbălsămați și acoperiți apoi cu un ușor strat de ceară. Dar puerilitatea și caracterul lugubru al unei asemenea povești nu are importanță în fața frumuseții plastice fermecătoare a statuiilor și a felului cum ele au fost colorate. La aceasta se adăgă și un joc actoricesc desăvârșit, care contribuie să salveze absurditatea și sinistrul anecdotei. Este un moment când primul muzeu (pe vremea când statuile erau adevărate statui, nu victime truate) arde, aprins de un foc pus de « intrigantul » dramei. În momentul acela flăcările cuprind figurile roze ale statuiilor, fețele lor încep să se topească, liniile așa de armonioase ale ochilor și nasului încep să lunece la vale, ca un plâns trist, ca un plâns de ceară. Și pe urmă, deodată, capul întreg se pleacă, doborât de această moarte topită, se frânge dela gât, și cade pentru totdeauna în jos. Este atât de tragic, de subtil tragic acest spectacol al unor păpuși care mor, al unor ființe plâsmuite de om și distruse de foc ; este atât de neașteptată și de originală această imagine a « păpușii care se strică », încât dacă filmul n'ar cuprinde decât acest tablou și încă ne-ar face să iertăm toate sumbrele bazaconii presărate în episoadele ulterioare.

Dar să revenim la subiect. În filmul acesta soluția e « specială ». Ea consistă din a subordona totul - joc, text, anecdotă - unei permanente exhibițiuni de imagini vizuale, unde formă și culoare sunt realizate cu un bun gust și o grijă artistică desăvârșite. Este un film, cum spuneam, extrem de « special ». Dar este un film adevărat.

* * *

Oprim aci bilanțul nostru, care s'ar putea rezuma astfel. În momentul descoperirii fonogeniei cinematografice, arta filmului mut se găsea într'o perioadă de înflorire strălucitoare și de robustă inventivitate. Descoperirea materială a peliculei vorbite a tăiat net acest

elan. După aceasta au urmat o serie de inepte producțiuni care erau sau teatru prost, sau «super-reviste», sau atunci anoste povești de cântăreți care la început sunt pârliti și la urmă mondial celebri, cântăreți care se nasc, se căsătoresc, se plimbă, iubesc, își îngroapă părinții, soția, copiii, și finalmente mor și ei personal : *cântând*, cântând tot timpul, până la exasperare. După această cădere lamentabilă în banalitate și plictiseală, încep încercările de conciliere dintre noua invenție materială a sonorizării și exigențele particulare ale artei cinematografice. Avem mai întâi o serie de «comedii muzicale» în deosebi germane, din care s'au făcut mai multe sute, și din care doar trei-patru au reușit să se apropie de artă. Aceste trei patru filme izbutite (cum a fost «Zwei Herzen», «Das Lied ist aus», etc.) erau fermecătoare. Dar numărul lor foarte redus față de numărul imens al producției totale a genului a dovedit sărăcia de posibilități a soluției prin «comedia muzicală».

Paralel cu asta am avut soluția Charlot. Rezultatul ei a fost o capodoperă. Dar cusurul ei era că reclama un geniu - condiție incomodă de realizat pe o scară întinsă.

Intre timp o altă soluție ne vine dela ceea ce am putea numi : «filmul spiritual», filmul unde tot ce e esențial se exprimă prin cinematograf mut, adică prin atitudini, mișcări, joc de fizionomie și decupaj scenic ; cât despre cuvinte, ele sunt tot timpul spirituale, de o valoare humoristică intrinsecă, ceea ce permite ca, de îndată ce au ieșit din gura actorului, să le putem aprecia în ele însele, astfel încât să ne facă plăcere de a le revedea transformate în subtitluri de tipar.

Insfârșit, marea și adevărata soluție a fost construirea unor filme unde ideea generală, ideea permanentă a filmului să fie o idee de mișcare și de vedere. Astfel e, printre altele, ideea filmului cu structură de planuri juxtapuse, a filmului făcut pe bază de «felii de viață». În această privință, «Grand Hotel» este important istoricește, iar artisticește «If I had a million» - capodopera cinematografului vorbitor.

Alături de această soluție generală, inventivitatea cineaștilor va găsi, la întâmplarea norocului, soluții «speciale», din care să se poată face un film sau două (în realitate numai unul singur ; după care tiparul trebuie spart, căci un tipar prea special nu comportă producție pe scară mare). Un exemplu din acest gen este filmul «Măști de ceață».

Acesta e, scurt rezumat, stadiul în care se găsesc încercările cinematografului de a face ca arta să ierte intruziunea unui străin în principiu stricător, și să se împace cu acest musafir nepoftit care se chiamă cuvântul.

POETICA LUI PAUL VALÉRY

Actul de clasicism este un act de dominație. Cel mai frumos act de clasicism pe care-l cunosc este gestul neptunian al lui Xerxe : Xerxe punând marea în lanțuri, Xerxe lovind marea cu biciul.

Sunt sigur că, în clipa violenței, regele pers aruncă mării imprecația din Cimitirul Marin :

Chienne splendide !

Clasicismul este o artă a dominațiunii. El presupune o continuă rigoare, o continuă autoritate asupra materialului dat. Fervorile sensibilității, marile evenimente morale, toate dramele conștiinței pot constitui substanța unei opere clasice. *E necesar numai un Spirit deasupra apelor*, o minte care să le impună structurile, simetriile, formele.

Dacă ar fi să aleg un simbol al acestei arte, m'aș gândi la trista Roxane a lui Racine și la mările peste care domnea :

Souveraine des mers qui vous doivent porter.

În evenimentul romantic nu se agită decât marea : vitală și fluidă. În fenomenul clasic marea nu poate apărea decât liniștită, luminată de Cunoaștere :

L'eau tranquille est plus transparente
Que toute tempête parente
D'une confuse profondeur.

(*La Pythie*)

Cunoașterea este dăruire. Cunoașterea implică aruncarea unui zaimf miraculos, care să decearnă lumii forme inteligibile, formele cunoașterii tale. Clasicismul este marea spiritualizată, marea luând chipul spiritului tău, marea oglindindu-te. Act de narcisism continuu, perpetuă dăruire de forme, care face dintr'un clasic arhetipul universului său.

Ce paradox bizar! Romanticul spune totdeauna *Eu* și vorbește insolent despre dualismul dintre sine și univers. Romanticul nu este decât o trestie vorbitoare, un habitacol al zeilor, un glas im-personal.

Clasicismul nu spune niciodată *Eu*, și lumea întregă nu-i răsfrânge decât propria imagine.

Dar acest act de narcisism are un destin turburător. L-aș explica mai ușor, interpretând o legendă a lui Wilde :

Ni se spune că Narcis murise. Și florile luncii cerură izvorului câteva picături de apă ca să-l poată plânge. - O, le răspunse izvorul, n'am eu însumi destule lacrimi să-l plâng. Il iubeam atâta! - Știm bine că-l iubeai, spuseră florile, era frumos! - Era într'adevăr frumos? murmură izvorul. - Cine ar putea-o ști mai bine ca tine? In fiecare zi plecat peste apele tale, își oglindea în tine frumusețea. - Il iubeam, răspunse izvorul, îl iubeam fiindcă de câte ori se pleca peste mine, vedeam în ochii săi, oglinda apelor mele.

Acesta este pare-se destinul major al clasicismului. Un maximum de dăruire personală care să ajungă a nu prezenta decât imaginea absolută și indiferentă a lumii.

De aceea apologul citat se irizează pentru noi de o lumină de miracol. Opera de artă exprimă o solidaritate între legile astrelor și ale rațiunii. Opera de artă este reprezentarea universului, imaginea armoniei cosmice. I-am acordat totdeauna o funcție magică, funcția unei figuri de ritual, aceea de a pune pe contemplatorul ei în posesiunea universului.

Aceste cuvinte cu prea ușoare aripi fie zise, pentru a precede mai fastuos, numele lui Paul Valéry.

Să considerăm o regiune de diamant, o zonă de constante și pure preciziiuni. Unde timpul să nu incidă și spațiul să fie dizolvat.

Constituim deci o Palmyră spirituală, *un topos noetos*, un sediu platonician. In acest etern repaos unde Ideile sunt legiuni, să presupunem ivirea fenomenului pur, ivirea luminoasă și liniștită a poeziei :

O pour moi seul, à moi seul, en moi même
Auprès d'un coeur, aux sources du poème,
Entre le vide et l'événement pur,
J'attends l'écho de ma grandeur interne,
Amère, sombre et sonore citerne
Sonnant dans l'âme un creux toujours futur.

(*Le Cimetière Marin*)

In această religioasă așteptare a formelor, în această suspendare în vid; în locul muzical fără dimensiuni, în acel topos noetos de care

vorbeam, stă principiul însuși al poeticei lui Paul Valéry. Mallarmé îl enunțase și el în cuvinte incomparabile :

Gloire du long désir, Idées
 Tout en moi s'exaltait de voir
 La famille des iridées
 Surgir à ce nouveau devoir.

(Prose pour Des Esseintes).

Irișii ideilor răsărind într'o clipă de supremă ferveoare ca un triumf al îndelungatei așteptări, *Gloire du long désir*, vor deveni printr'o ușoară modificare acel

Génie, ô longue impatience.

Totdeauna prezente, active chiar atunci când inteligența nu le incită, în stările de uitare și de somn, ideile țes totuși vălul arahnidian al poeziei :

Quoi! c'est vous, mal déridées!
 Que fîtes-vous, cette nuit,
 Maîtresses de l'âme, Idées,
 Courtisanes par ennui?
 —Toujours sages, disent-elles,
 Nos présences immortelles
 Jamais n'ont trahi ton toit!
 Nous étions non éloignées,
 Mais secrètes araignées
 Dans les ténèbres de toi!

Ideile pregătesc astfel, în stările de uitare și de somn, ora favorabilă poeziei, simpatia naturii pentru actul de creație. Dar poezia însăși fructifică numai în luciditate în stările de perfectă conștiință.

Compar bucuros actul de creațiune clasică cu Victoria dela Austerjitz; Napoleon cugetă detaliile luptei, prevede, calculează și ordonă. Opera lui e virtual realizată. Apoi așteaptă răsăritul soarelui - aș spune : ora lirică, darurile formei, dulcea căldură a realizării, straiul luminos al Spiritului

« On se demande avec stupéfaction, - scrie Valéry în Introduction à la Méthode, - dans certains cas extraordinaires, en invoquant les dieux abstraits, le génie, l'inspiration, mille autres, d'cù viennent ces accidents Une fois de plus on croit qu'il se crée quelque chose, car on adore le mystère et le merveilleux autant qu'ignorer les coulisses; on traite la logique de miracle, mais l'inspiré était prêt depuis

un an Il était mûr Il y avait pensé toujours - peut-être sans s'en douter - et ou les autres étaient encore à ne pas voir, il avait regardait combiné et ne faisait plus que lire dans son esprit ».

Inspirat e un cuvânt de ironie. El înseamnă tocmai pe acela care culege momentul poetic, realizează starea aceea de perfectă conștiință de luciditate excepțională în care toate gândurile se clarifică, se precipită și se organizează așa cum electricitatea din aer se adună între plăcile condensatorului. E o stare de extremă clarviziune, de hiperestezie, ca aceea datorată opiului. Ea este rezultatul unei îndelungi meditări.

Cum se obține această stare de grație, această oră transparentă? Aici - reprimând aridul logos - Paul Valéry și-a revelat natură lirică și emotică. Această oră se obține printr'o duioșie, printr'un eveniment muzical :

Patience patience
 Patience dans l'azur !
 Chaque atome de silence
 Est la chance d'un fruit mûr !
 Viendra l'heureuse surprise :
 Une colombe la brise,
 L'ébranlement le plus doux,
 Une femme qui s'appuie,
 Feront tomber cette pluie
 Où l'on se jette à genoux !

Actul de cunoaștere narcisian, care este actul poetic refractat la infinit în sine însuși ca între oglinzi paralele, ridicat prin operațiuni succesive la acel plan orizontal de supremă claritate și de liniște supremă, nu poate duce decât la ideia unei implacabile sterilități.

Actului de continuă introspecție, de urmărire continuă a evenimentului interior, actului care consistă în a descoperi cu focurile concentrice ale inteligenței, diamantul extrem al cunoștinței, îi corespunde sterilitatea lui Mallarmé și poetica unei școale de hieratică și severă frumusețe.

Spre a limita sfera acestei poetice, fie-mi permis să evoc, cu celebratul nume al lui Paul Valéry, pe liricul german Stefan George.

Ștefan George apare ca o incarnație a legendarului Parsifal. Păgân și liturgic, sacru și secret. Și prin el lirismul german, poezia brunoasă a mitului nordic se anină de un larg suflu creștinesc :

G' b mir den grossen feierlichen Hauch
 Dă-mi marele suflu liturgic

Esseistul german Friedrich Gundolf, în cartea pe care a închinat-o

lui Stefan George, ni l-a prezentat în cuvinte stranii și nebuloase drept un fiu dumnezeesc al Logosului.

Dar lirica este consubstanțială Logosului și nimeni mai mult ca un liric nu poate avea sensul genuin, sensul profetic și sacru al Cuvântului.

Din copilăria lui, Stefan George crease un grai propriu cu desinențe bizare, care amintea în larga lui varietate graiul grecilor antici. Mari valori de sugestie se incorporau limbii sale, grație căderii și ritmului insolit al frazei...

În confuzia și delirul orfeic care-i dăruiau numai frumuseți explosive, influența lui Mallarmé a însemnat limpezire, purificare. Tot ce era strâns legat de sensibilitatea lui Stefan George, tot ce, poezie, era ancorat de insul viu și trist, s'a clarificat. Visul aceluiași inger mallarméan :

Donner un sens plus pur aux mots de la tribu.

(*Le tombeau d'Edgar Poe*)

devenise idealul lui Stefan George.

Pentru el - ca și pentru Mallarmé sau Valéry - poezia are sensul primar de incantație, de magie. Și de aceea ei se întorc la practicile magice ale scrisului, ale rimei. De aceea pentru Stefan George poezia este, ca pentru Mallarmé, *l'écriture*, ein Schrifttum. Pentru Paul Valéry ea este incantație, *charme*, *carmen*.

Paul Valéry, Stefan George reprezintă azi tradiția mallarméană, prezidiul formelor pure și artificiale ale poeziei.

Când influența lui Mallarmé opera violent asupra lucrărilor lor, poemele pe care le compuneau exprimau tocmai idealul de artificiozitate al școlii : lubricitate, exotism, sensualitate, decadentă. Dor al exotismului și dor al unei naturi estetice și supratereștre care își are expresii echivalente în Herodiada lui Mallarmé, Algabal al lui Stefan George și Sémiramis a lui Paul Valéry.

Toate dorurile epocii mallarméene se realizează în evocarea acestei lumi de sensuală încântare, de voluptate și de sânge. Herodiada, Algabal și Sémiramis sunt personificări estetice ale idealului simbolist.

Idealul acestei poezii, suverane, inumane, pură de orice atingere profană și închinată numai destinului dumnezeesc și vertiginos al artei, poate fi surprins în strofele Semiramidei :

Baisers, baves d'amour, basses béatitudes,
O mouvements marins des amants confondus,
Mon coeur m'a conseillé de telles solitudes,
Et j'ai placé si haut mes jardins suspendus,

Que mes suprêmes fleurs n'attendent que la foudre
Et qu'en dépit des pleurs des amants les plus beaux,

A mes roses, la main, qui touche tombe en poudre :
 Mes plus doux souvenirs bâtissent des tombeaux!

Valéry a părăsit de mult aceste fetișe bizare, această poezie rece și idolatră. Dar a păstrat estetica mallarméană în ceea ce avea esențial : Idealul de artificiu al artei.

Le visible et serein souffle artificiel
 De l'inspiration qui regagne le ciel.

(*L'Après midi d'un Faune*)

Artificiul - etimologic : principiul creator de artă - constituie, în formele create, un raport de valori ideale, un joc de abstracțiuni, de cantități absolute - o logaritmie.

Pentru Paul Valéry, poemul este exercițiu. El implică așadar un act de creațiune lucidă și observația unor reguli constante, unor forme riguroase, condiții exterioare ale artei.

Regula în poezie e fundată, cred, pe o idee analogă proporției. Ea rezidă probabil în raportul constant dintre formele inteligenței noastre, cum, arhitectonic, proporția rezidă în raportul constant dintre formele corpului nostru. Ea este măsura de aur a inteligenței, garanția exterioară a formei inteligibile. Paul Valéry constituie în această rigoare obstinată - în acest *hostinato rigore* a lui Da Vinci - promisiunea unei mari libertăți : *La plus grand liberté naît de la plus grande rigueur*.

El admiră aceste acte de constrângere voluntară și le laudă a fi provocat arta clasică franceză, o artă de grație și de libertate, o simpatie continuă între forme și gândiri.

Dar Valéry a rostit răspicat în discursul de recepție la Academie că cel mai absolut arbitrar - capriciul unei curioase fantazii - a domnit la constituirea prohibițiilor și rigorilor poetice.

Mai puțin străini decât Paul Valéry de natura canonică a poeziei, credem că prohibițiile și rigorile au dat artelor franceze acel stil deliberat și elegant, tocmai fiindcă impuneau artelor măsura intelectuală franceză a omului deliberat și elegant. Ele au avut darul de a fixa și determina formele, cum un arc de arbori fixează și determină o dună.

Această extremă atenție acordată rigorii și formelor, această durerăoasă căutare a condițiilor perfecțiunii, duc în mod natural la o deformație ciudată, la un vițiu rafinat în practica formelor : Hermetismul, dificultatea poetică. Mallarmé a făcut din acest vițiu unul din principiile poetice sale. Paul Valéry l-a preluat, dându-i o justificare imediată.

Mallarmé și Valéry vor căuta în practica dragostei exclusive de forme, toate privilegiile de raritate și subtilitate, virtuțile de emoție

sau magnetism pe care le-ar fi putut cere de complexul armonios al poeziei. Constituindu-și dragostea în această singură categorie a frumosului, ei vor extrage din practica ei, deliciile cele mai rare.

Paul Valéry este acela care enunța calitățile stilului ascuns, și rostindu-se despre plăcerea mai rară cu cât e mai greu cucerită, cerea *le travail de l'esprit sur le chemin de ses voluptés*.

Mărturisesc că teoria dificultății pentru dificultate mă întristează. A fi dificil, a obliga pe lectorii tăi la un efort ca să poată ajunge apoi la o bucurie mai intensă, înseamnă a te prevala cu abilitate, de stări exterioare operei tale, înseamnă a căuta efecte pe care nu le meriți. Singura dificultate posibilă e aceea pe care o presupune calitatea rară a supunerilor tale, natura excepțională a inteligenței tale, esoterismul culturii.

Pythagora prescria discipolilor Școlii să închidă adevărurile descoperite în formule obscure pentru profani. Se pare că teoria dificultăților și-ar avea singura scuză aici. Poezia presupune într'adevăr solidaritatea geloasă și feroarea adeptilor săi.

Teoria artei artificiu, a rigorii și a dificultății, ne introduce în domeniile severe ale tehnicii.

Trista noțiune a romanticilor despre artă - fenomen accidental și fericit, creație capricioasă, expresie a delirului - noțiune a cărei suveranitate coincide cu apariția celor mai fragile și mai falacioase lucrări, a trecut. Arta recapătă, prin Mallarmé și Valéry, antica ei severitate odată cu ideea de meșteșug.

Ideea de poezie ca un act rațional și lucid, ca un act de meșteșug, este - mi se pare - platoniciană. Inspirația este, pentru Platon, un fenomen orfeic, demoniac, impur.

De aceea el a îndepărtat din republica sa ideală pe lirici și pe muzicieni care sunt posesorii lui Dionysos, posesorii delirului. Și altădată pentru a face cuvântul mai prielnic gândului, el alungă din Symposium pe cântăreții din flaut, fiindcă aceștia sunt, ca muzicieni, dăunători prosperității rațiunii, valorilor pure, noțiunilor transparente. El acceptă în statul său numai artele majore, artele rațiunii, modul doric al formelor. El cere ca poezia să comunice omului ideea perfecțiunii umane.

Epocile de mare înflorire artistică, antichitatea și Renașterea sunt acelea în care valoarea obiectivă de meșteșug a lucrării de artă era singura considerată. Tot restul, adică fiorul, marea tremurare, acel *Schaudern* goethean, erau implicite sau veneau dela sine.

Un Raffaele Sanz'o sau un Buonarroti au putut ajunge imediat în admirația curții romane, fiindcă ei prezentau dela început garanția exterioară - evidentă și mensurabilă - a meșteșugului. Ei erau posesori desăvârșiți ai formelor plastice, excelenți meșteșugari.

Criteriul acesta al meșteșugului - care exige formele acceptate de tradiție, ingenios perfecționate, normale, banale și morale - ignora

idealul de expresie originală - deci anormală, morbidă, și în ultima analiză imorală - și făcea inutilă căutarea propriilor senzații inedite, acelea care zac în regiunea, abia irizată de conștiință, a subconștiințului, cum se spune azi.

Numai așa îmi pot explica secolele miracolului grec - momente de comunicare generală cu marile creații de artă, când versurile unui Pindar sau Euripid erau pe toate buzele - numai așa îmi pot explica nobila clar-viziune a papilor, a ducilor și a podestaților Renașterii.

Pe atunci nimeni nu cerea artistului ceea ce numim noi în cuvinte care au nu știu ce lumină difuză : geniu, autenticitate, originalitate. « Le génie est chose facile », spune domnul Teste, și originalitatea corespunde unei idei romantice imorale. Arta este generală și banală. Ea implică studiul tradiției, imitația naturii și observația savantă a regulilor lui Apollon.

Si ce n'est que la gloire ardente du métier, spune un vers de aur de Mallarmé. Ne întoarceam dar la poezia de meșteșug, de frumusețe meditată, a cărei cea mai pură expresie este Racine. El sacrifică unui ideal de rațiune o mie de armonii care-i păreau confuze și sacrifică armoniei cele mai lucide gândiri.

Din acest act de continuă limitare, de sacrificiu continuu al celor mai delicioase și mai turburătoare stări, au răsărit acele opere care miră prin compoziția lor necesară, prin structura lor adamantină.

Dacă mi-ar fi să aleg între toate divinitățile lumii pe acelea care să prezideze destinul intelectual al poeziei - dacă mi-ar fi dat a-mi alege singur zeii - aș numi pe Dike și Anake, puteri ale filosofiei eulate.

Dike, justiție a inteligenței, imanentă a luminii, formă implacabilă a rațiunii.

Anake, necesitate, condiție de aur a versului, ideea absolutei strigente a formelor, a necesității raporturilor. Idee de structură, de fatală și totuși liberă compoziție a regulilor. Imanență a muzicii.

Există doar o simpatie antică, o intimitate apollonică, între liră și spunere, între modulație și actul plastic al expresiei. Din clipa în care lira a fost părăsită, spunerea a luat asupra-și virtuțile încantatorii, actul de muzică al lirei. Sau, dacă vreți, spunerea s'a lipsit de liră, fiindcă ea însăși devenise melodie. Dar a păstrat intact actul apollonic al expresiei, valoarea plastică a imaginii. Imago - icoană - reprezentare plastică.

Poezia căreia mă închin face din fiecare imagine o prezență de statuă.

Ascultam odinioară concertul în la major de Liszt și pe când degetele pianistului executau armoniile partițiunii și orchestra suna impecabile acorduri - în regiunile pure ale senzației, suprafața de

stearpă splendoare a muzicii lui Liszt se viziona ca un peisaj de marmură, ca una din apele cântate de P.ă, triste și înghețate de zăpada atâtor crini înclinați.

Mă gândeam, cred, la sterilitatea de argint, neviolat de fior și nefructificat de idee, a compoziției pe care o admiram, când degetele frumos înstelate ale vecinei mele de stal - *ses purs ongles très haut dédiant leur onyx* - mi-au evocat, într'un act de crepuscul, aceste versuri de Paul Valéry :

Le sang qui brille aux lèvres qui se rendent
Les derniers dons, les doigts qui les défendent . . .

Și simultan, ca un acompaniament melodic, ca unul din tonurile wagneriene, îndepărtate și preparatorii - cum le spune Valéry - modelul - model muzical - clasic și latin al versurilor citate. (*Pignusque dereptum lacertis Aut digito male pertinaci. Hor. Od. 1.IX*).

De aici, prin subtile treceri și nuanțe printr'una din acele alchimii ale gândirii luminate și ale gândirii latente, - nunți perpetue ale logiceii cu natura profundă - ideile lui Valéry (imitator al modelului clasic : Horațiu) și Liszt (imitator al modelului clasic : Bach) conjugate la întâmplare, au organizat - întocmai ca somnul care din realitățile cele mai apropiate și cele mai dispartate creează o realitate nouă și cu mult mai pură decât realitățile din care porcede - textura inextricabilă a tuturor relațiilor dintre ele.

Și Liszt și Valéry sunt clasicii unui extrem clasicism, amândoi vizitați de liminare intense și sterilizatoare ale rațiunii, frecvențați de un dor de clarviziune extremă, de ceea ce Valéry și numea cu un cuvânt impropriu - aproape un non sens - demonul lucidității.

Amândoi, atenți ca nimeni asupra metodei lor de lucru, a stărilor de execuție, incomparabili tehnicieni, închinați savantei poliedrii a operei lor, și în același timp - reverse ale acestei atitudini - incapabili de fior, disprețuitori ai ideii, și sterili. Sunt ultimii clasici, ai singurei perfecțiuni formale, ai supremației formei.

Să evocăm, așa dar, cosmosul de cristal al poeziei valéryene. Ca un templu sever, ca o mare înmărmurită, ca o eternă radiațiune de forme. Să ne aducem aminte totuși că Valéry e acela care a văzut, în marmura divină a « Tinerei Parce », oroarea germinațiilor viitoare.

Să ne aducem aminte că Cimitirul Marin este apologia fluxului bergsonian, al energiei vitale, care nu cunoaște formele și triumfă asupra inteligenței.

Și să ne aducem aminte că Valéry s'a îndoit de eternitatea lumii, și a spus limpede că nemurirea e o minciună :

Le beau mensonge et la pieuse ruse,
Qui ne connaît et qui ne les refuse

Ce crâne vide et ce rire éternel.

(*Le Cimetière Marin*)

Iată-ne ajunși pe cărările melancoliei, cărări prin care moartea pătrunde în viață și în gând.

Melancolia e doar prefigura morții, forma rituală, prin care chemi și invoci moartea, precum în practicile magice întorci și aduci pe cineva, săpând icoana lui de lemn.

Contemplam odată gravura lui Albrecht Dürer, Melancolia, și mi se părea că meșterul din Nürnberg înscrișese în ea ciudata atotputernicie a Neantului,

...l'étrange

Toute puissance du Néant

de care vorbise Paul Valéry în Șarpele.

Arta lui Dürer își înclină aripile de vultur în aripile Melancoliei. Dürer adunase în jurul Ingerului toate instrumentele și însemnele gândirii din epoca lui. Sunt acolo scara, cumpăna și echerul, aparatele de calcul, sfera și poliedrul de piatră. Ingerul are în mâini un compas, - simbolul zădărnicii tuturor măsurătorilor, geometriei căreia Dürer - ca și Valéry - se închinase. La picioarele Ingerului, un copil - ca un pur animal - și un câine adormit, simboluri ale vieții telurice, elementare.

Atunci mi-am evocat - era numai o aduncere aminte literară - acest vers de Valéry, pe care nu-l înțeleg:

Le vent se lève!.. Il faut tenter de vivre!

DAN BOTTA

PENITENCIARELE IN CADRUL PROBLEMELOR ȘCOLARE

« Nu împărtășesc deloc vederile pe care le-ați expus eri. Căutând să trageți o paralelă între penitenciare și școli, ați depășit, - evident fără rea intențiune, - importanța pe care trebuie să o atribuim penitenciarelor ».

« Deși recunoașteți că societatea nu poate să-și asigure progresul moral prin pedeapsă, - deși vă alăturați aceluia dela noi ¹⁾ care vede în pedeapsă numai un mijloc de reintegrare a răufăptașilor la viața prin care, până mai eri, nu turburau traiul aproapelui, - vedeți penitenciarele pe același nivel cu școlile noastre care, după cum știți, sunt cea mai puternică armă de realizare a progresului moral în Stat ».

« Nu văd în penitenciare altceva decât o școală în care se învață crima. Nimic mai mult, nimic peste ceea ce recunoașteți că ele înfățișează la noi, astăzi ».

« Pușcăriașul va fi toată viața pușcăriaș, oricât de mult v'ați căzni să-l dezbărați de rele. Stările din America vă sunt, desigur, cunoscute ».

« Părerea mea a fost împărtășită de lumea din sală care v'a răsplătit conferința, cred, numai cu aplauzele dela urmă. Opinia publică nu se va schimba niciodată și nu va conveni să se sărăcească vistieria Statului pentru clădirea instituțiunilor ultra-moderne de ipotetică îndreptare a tâlharilor ».

Acestea sunt rânduri dintr'o scrisoare care rezumă tot ceea ce am putut culege, în roade, cu expunerea făcută, în sala Ateneului, pentru apărarea penitenciarelor.

Mi-a lipsit puterea de convingere, sau n'am dreptate? Sunt adesea probleme care, prin imposibilitatea unei soluționări, fră-

¹⁾ Vintilă Dongoroz, în I. Tanoviceanu și V. Dongoroz : Tratat de drept și procedură penală, 1926 vol. III, pag. 206.

mântă o omenire întreagă. Căutarea realizării mișcării perpetue de către om, a dat naștere unor cercetări ce tind să fie perpetue. Indreptarea făcătorilor de rele este lipsită de soluțiuni practice?

Vremurile noastre sunt caracterizate prin credința în descoperirea mijloacelor de înlăturare a cauzelor care dau neconținut loc la pagube mari. Dece nu vrem toți să credem că suntem în stăpânirea unei adevărate educațiuni a criminalilor? În neiertătorul « cancer », suntem totuși împinși să vedem o boală câteodată curabilă. Nădejtile noastre cresc pe măsură ce un rău ne atinge mai deodată; agresivitatea răufăcătorilor nu este, măcar, dătătoare de nădejdi?

Gradul de mare perversitate, cruzimea, pasiunea, marile viții, - toate întrunite la majoritatea răufăptașilor, - îndrituiesc pe cercetătorii unei educațiuni a infractorilor să se încăpățâneze în adâncirea mijloacelor de îndreptare.

Expoziția din Chicago nu a avut intrările în raport cu atracțiile pregătite pentru marele public, fiindcă cetele de gangsteri, stăpâni ai întregului oraș, au pus piciorul și pe standurile așezate pe marginea lacului Michigan. Neplăcută surpriză pentru expoziția care purta răsunătorul titlu : Un secol de civilizație.

Există, neîndoișor, o republică a bandiților și capitala ei este Chicago. Lumea celor cinstiți a fost subjucată de speculatorii unui « rău necesar », alcoolul ; legile scrise au fost, ca urmare, înlocuite prin cele nescrise, - neizvorite din tradiție, - impuse de o lume care nu știa carte și care avea o putere superioară civilizatei autorități polițienești, - puterea pumnului și a revolverului. Gangsterizmele au fost o urmare logică, într'o lume cu mare poftă de bani și confort, cuprinsă de nesățul plăcerilor finale.

Locuitorii eterogeni ai noului continent au însă, de câteva luni, cheia cu ajutorul căreia bandiții sunt, unul câte unul, puși în siguranță. Ei nu au întrebuintat procedee necunoscute, ci aplică cu autoritate pe cele moderne. Răpitorii de copii, toți gangsteri până la liberarea vânzării alcoolului de legile prohibitive, nu alcătuiesc dovada lipsei de armament anticriminal ; faptele lor de arme, un timp răsunătoare datorită cazului Lindberg, lipsesc în ultima vreme din știrile ce pasionează vechiul nostru continent.

Politia americană este stăpână pe situație, - copilul aviatorului transoceanic nu a mai fost găsit, dar odraslele americane dorm astăzi liniștite « la mama acasă ».

Întreaga activitate a bandelor de care amintește scrisoarea citată este o « diversiune americană ».

Diversiune? Dar numărul mereu crescând de recidiviști? Neîncetata îngroșare a rândurilor acelor care fac din faptele rele o în-deletnicire, o putem numi diversiune?

Iată un protest justificat! Deși societatea este superioară pe tă-

râmul luptei dintre răufăptași și lumea oamenilor onești, ea nu este victorioasă.

Omenirea a avut multă fantezie în imaginarea armelor cu care să răspundă atacurilor celor specializați în faptele ce atrag pedeapsa. A urmări evoluția acestei imaginații, înseamnă a scrie povestea copilului care încearcă tot și care, jucându-se cu soldați de plumb, crede că este ofițer. Este o poveste lungă, - menită să ne întristeze dacă iubim înfăptuirile omenești, - făurită de vremuri în așa chip, încât să ne facă dușmani ai istoriei indiscrete. S'a încercat tot, dela cruzimile cele mai barbare, până la indulgența cea mai naivă. Tălharul, - cobai de experiență al oamenilor dornici în a găsi arta tămăduirii faptelor ticăloase, - a rămas neschimbat. Dece? Tratamentele impuse nu erau științifice.

I

Îndoiala în mijloacele științifice este încă apanajul unui însemnat număr de intelectuali care văd aceste mijloace ca surrogate foarte practice, dar nu pătrund toată puterea lor de realizare.

În materia educațiunii, în special, empirismul, dominat de idei preconcepute, - înlăturând posibilitatea modificării sufletului pe cale, spre exemplu, chimică, - a îndepărtat o seamă de educatori din drumul realizărilor rodnice.

Fără îndoială că educațiunea școlară este unul din mijloacele prin care societatea își asigură progresul moral. Această educațiune se înțelege, astăzi, în sensul unei educațiuni științifice de ordin fizic, moral, intelectual și profesional. Educațiunea trebuie să se întindă în aceeași măsură asupra trupului, sufletului, gândirii și folositoare puneri în mișcare a acestora, - profesiunea, - deci asupra profesiunii ce educația cată a da. O indisolubilă dependență leagă trupul, sufletul, intelectul și îndeletnicirea pe care orice om trebuie să o capete în societate, de îndată ce vrem ca cel educat să ducă măcar un trai de bună înțelegere cu semenii săi.

O distinsă conferențiară a Parisului povestește descoperirea lugubră a unei mame : a surprins pe fetița ei, perversă și plină de ură, jucându-se « de-a înmormântarea mamei »¹⁾. Când această fetiță acoperă o cutie cu o ștofă neagră și o trage prin casă, găsind o plăcere în a-și închipui că duce pe mamă la groapă, ea nu este pasibilă de alte măsuri, decât de o potrivită educație în cele patru direcții amintite. Acestei fetițe nu-i lipsește decât educația de care are nevoie orice copil. Ea a venit pe lume cu porniri diferite de cele

¹⁾ Université des Annales. Et l'enfant? conferința d-nei G. Réval la 12 Februarie, 1926, Paris.

ce caracterizează copiii de vârsta ei ; dar aceste porniri pot fi schimbate prin educație, - acea îngrijire constructivă la care trebuie să supunem orice ființă în creștere, în perioada de dezvoltare.

Să ne închipuim că, nedescoperită de mama ei, fetița merge cu sicriul prin odăi, azi, mâine, nestingherită. Jocul ei se va concretiza și mai mult (cunosc două cazuri concrete). Într-o bună zi, va putea să-și omoare mama, făcând să-i cadă pe cap o greutate mare. Sistemul ingenios de punere în mișcare a greutății ne-ar putea, fără greș, pune pe urmele unei premeditări, deci pe urmele unui asasinat, - cel mai monstruos asasinat : uciderea celei care a zămislit !

Fetița înfățișează un pericol pentru societatea în care va intra mâine, ea înfățișează unul pentru familie. Cu toate că s'a gândit bine la ceea ce are de săvârșit, când a așezat greutatea și a pregătit căderea sigură a acesteia, a putut ea să-și dea seama de tot ceea ce este o mamă ? Cât de luminată a fost puterea ei de discernământ, nu putem ști cert ; dar, din faptele ei, știm că este foarte periculoasă.

Cât timp se plimba cu minusculul sicriu era educabilă. Din clipa în care își duce mama la cimitir nu mai este educabilă ? Ce s'a putut schimba la acest copil, într'un scurt răstimp, pentru ca să pierdem orice nădejdi de îndreptare ?

Educația de timpuriu aplicată, ar fi înlăturat un asasinat odios. Actul criminal însă nu desvăluie altceva, în cazul nostru, decât felul ușuratec în care talmăcim la copii o serie de « copilării » ce ar trebui să slujească de semn prevestitor. Cu câtă ușurință trecem chiar peste copilăriile oamenilor maturi, o vedem zilnic, când recapitulăm trecutul infractorilor : un șir de treceri cu vederea, - de imprudențe, - preced și nu pun frână la multe acte frauduloase.

Educația științifică nu se poate realiza fără respectarea celor două faze prin care trebuie neapărat să treacă : faza studiului psiho-fizic însoțit de îndreptarea medicală a anormalilor, faza pedagogică propriu zisă, de educare fizică, morală, intelectuală și profesională.

Cât timp educatorii au căutat îndrumarea prin mijloace uniforme ale unui grup alcătuit indiferent cum, educația n'a eșit din empirismul prescris prin jocul de noroc pe care îl constituia. Numai printr-o individualizare a educației, astfel ca fiecare element să capete îndrumările în raport direct cu particularitățile ce prezintă, se poate nădăjdui într-o modelare voită a pasteii, de constituție variabilă, pe care o cuprinde fizicul și psihicul omenesc.

Modelarea omului devine din ce în ce mai grea, pe măsură ce el înaintează în vârstă. Instabilitate în copilărie și adolescență, elasticitate la adulți, fixitate la cei cu desăvârșire maturi, sunt caracterele evoluției firești umane a potențialității educative pe care căutăm să o întrebuițăm pentru a realiza o adecvare a firii omenești. De

aceste caractere evolutive trebuie să ținem seamă, atunci când ne preocupăm educația în grupuri.

Intr'un sistem de educație științifică, grupa copiilor mici este cea mai influențabilă. Fiecare element din grup, studiat cu de-amănuntul, poate căpăta tot ceea ce îi lipsește. Americanii sunt atât de pătrunși de efectele sigure ale educației, încât supun 96% din copiii înapoiți, debili mintali sau anormali, regimului educației medico-pedagogice ¹⁾).

Viitorul acestor copii ne interesează deaproape, fiindcă foarte mulți infractori sunt anormali, născuți cu așa zise tare ereditare, plâpânzi la trup și suflet.

Copiii înapoiți au astăzi toate posibilitățile să ajungă oameni clasați în societate. Ei suportă, pentru aceasta, cea mai complexă educațiune din câte s'au cunoscut vreodată și ultimul cuvânt al științei nu este încă spus.

Endocrinologia, știința glandelor cu secreție internă, le-a venit în ajutor. Această știință ne arată strânsa legătură ce există între aspectul trupului, suflet și intelect ; ea ne arată că toate bunurile moștenite, afară de avere și poziție socială, sunt puternic influențate de glandele care nu au un canal de scurgere și care își descarcă produsele direct în vasele cu sânge sau în cele limfatice, - glandele endocrine. O turburare a acestor glande endocrine, prin produse în plus sau în minus, atrage o turburare adeseaori gravă, chiar incompatibilă cu viața, a întregului complex uman psiho-fizic.

Adaosul artificial de secreții endocriniene modifică trupul, sufletul și intelectul. Preparatele de glande endocrine sunt adevărate otrăvuri, pentru un om sănătos, bine dezvoltat ; sunt medicamente energice pentru un copil înapoiat, folosite pentru mulți adulți.

Endocrinologia s'a înfrățit cu educațiunea pedagogică, și ele fac drum împreună, deschizând calea celei din urmă. Era fatal ca endocrinologia să aibă primul cuvânt. Cum ar putea un educator să încerce o înălțare a sufletului unui mic înapoiat, cât timp copilul înapoiat nu poate pricepe ce i se spune, se supără la fiecare pas, este nemulțumit și pe deasupra lenes? Medicul, după o cercetare amănunțită a trupului, sufletului și intelectului acestui copil, vede ce-i lipsește din secrețiile interne și-i aplică tratamentul care îl va face desghețat, afectuos și silitor.

Doctorul Léopold Lévi, în 1914, prezintă Societății de Biologie din Paris un copil de 5 ani care a fost supus unui tratament cu extract de glandă pineală, fiindcă era foarte înapoiat : anumite organe erau cu totul nedezvoltate și, până la instituirea tratamentului, nu-și deosebise părinții. Progresele născute din îngrijirea medicală

¹⁾ Dr. Hoffer et Angles : Rééducation des déficients psychiques et des retardés scolaires. Doin. Paris, 1932, p. 216.

au impresionat atât de mult societatea savantă, încât un glumeț confrate i-a întrerupt expunerea cu cuvintele: «Dacă urmați cu îngrijirea copilului, îl veți face să intre la Academie»¹⁾.

La început s'a pus un mare semn de întrebare pe aceste rezultate. De curând însă, modificarea sufletului și facultăților intelectuale cu ajutorul preparatelor de glande endocrine strânge sufrăjele cele mai variate și mai răspândite de pe glob.

Endocrinologia ne aduce zilnic dovezi temeinice de aportul însemnat ce-l dă educațiunii. Ea pregătește și ușurează munca pedagogului.

Această știință a adus încă un folos omenirii: ea a fixat hotarele până unde o educație este cu putință. În această muncă, cuvântul psihologiei normale și patologice a fost ascultat alături de cel al științei glandelor cu secreție internă (care a adus omenirii noi lumini asupra felului în care se dezvoltă temperamentul și caracterele din punct de vedere fiziologic, asupra felului în care se dezvoltă trupul din punct de vedere anatomic).

Cu cât tratamentul medico-pedagogic este mai timpuriu instituit, cu atât rezultatele sunt mai strălucite. Numărul cazurilor pe care se aplică acest tratament crește zilnic din cauză că aproape nu este copil care să nu tragă foloase din el. Mănuirea tratamentului cere mâna unui specialist.

Educația științifică înlocuiește, pe măsură ce un popor se civilizează, îndrumările empirice. La noi nu a prins rădăcini. Ea face subiectul unor scrieri care văd tot mai mult lumina tiparului. Cele scrise de gruparea din jurul domnului profesor C. Rădulescu-Motru sunt folositoare oricărui curios să afle progresele științei. Numeroasele lucrări de specialitate ale domnului profesor doctor Parhon au, de 30 de ani, răsunit în lumea specialiștilor din străinătate.

Școlile noastre pășesc pe drumul lor tradițional. În schimb, institutele de educare a minorilor infractori sunt invitate, prin lege (1929), să se folosească de noile descoperiri ale științei.

Școala se îndeletnicește cu educația începută de părinți, institutele de corecție (cu diversele lor titulaturi) se îndeletnicesc cu educația copiilor și adolescenților care au făcut greșeli pedepsite, la adulți, cu închisoarea.

Noul proiect de cod penal arată o înțeleaptă înțelegere a educației infractorilor. Este o carte plină de învățăminte. Ea nu ne spune ce trebuie să facem, dar nu a uitat nimic din ceea ce nu trebuie să facem. Pentru copii și adolescenți până la 19 ani, găsim o serie de măsuri asigurând educațiunea lor, larg dezvoltate în articolele me-

¹⁾ Dr. H. Hoffer et Angles: Rééducation des déficients psychiques et des étardés scolaires. Doin. Paris. 1933, p. 180.

nite să ne aducă, pe viitor, o scădere a numărului recidiviștilor minori.

Pentru minori nu vom avea avea penitenciare.

II

Ce prăpastie desparte institutele de educație a minorilor infracitori, - pungași, cerșetori și vagabonzi, ucigași chiar -, de institutele rezervate răufăcătorilor adulți, de penitenciare? Prăpastia pusă în calea educației de lipsa instabilității celor mai multe din fenomenele vieții adulților.

Deosebirea dintre institutele pentru minori și penitenciare nu stă în hotărîrea de a nu mai eticheta casele în care micii răufăcătorii au a fi îndreptați, case de condamnățiune, de pedeapsă. Nu faptul că numai adultul este supus pedepsei, în deobște, deosebește cele două grupe de instituțiuni, cea pentru minori și cea zisă a penitenciarelor.

Deosebirea fundamentală stă în faptul restrîngerii sferei de acțiune în care educațiunea adulților poate lucra. Un adult infractor nu poate fi educat. El poate însă fi reeducat.

Tot ceea ce nu s'a putut clădi la el, în perioada de dezvoltare, este pierdut. Pe vechile construcții ale educației ce i s'a dat, se încearcă o redresare, o reintegrare a răufăptașului la viața care, în trecut, nu l-a pus în conflict cu societatea.

Această reeducare trebuie urmărită în cele patru direcții : fizică, morală, intelectuală și profesională. Lipsa de largă elasticitate a celor mai multe din facultățile adultului nu echivalează cu o imuabilitate, - rigiditatea ce se atribuie acestor facultăți de acei ce văd în răufăcători o categorie de oameni pe viață nărăviți. Intoarcerea dela calea cea rea este grea, dar nu imposibilă.

Am văzut mulți ucigași înfățișând o granitică stabilitate în a căuta săvârșirea de noi crime. Aproape toți aceștia erau anormali sau nebuni. Îmi vine în minte unul din această categorie care înăbușe orice optimism.

La închisoarea din Chișinău, - discordantă clădire reamintind o veche cetate genoveză, înălțată dintr'un capriciu al guvernatorului pe o culme basarabeană, - curiozitatea mi-a fost atrasă de deținutul care îndeplinea atribuțiunile frizerului închisorii. Deținutul îmi ajungea până la brâu, deoarece îi lipseau picioarele. Cercetările, mult ușurate de răspunsurile binevoitoare ce mi le dădea, m'au pus în fața unui periculos recidivist, tocmai în clipa în care numai de recidivă nu puteam bănui pe acest deținut invalid.

Povestea ucigașului cu repetiție este, pe scurt, următoarea : Criminal sub dominația rusească, el a fost trimis în Siberia să

ispășească o pedepasă care avea să-i topească viața. După chinuri fizice, - întărind cele ce știm despre închisorile din extremul-orient rusec, - el pierde ambele picioare și izbuteste, deși infirm, să evadeze. Primii ani ce au urmat războiului îi sunt favorabili și îl găsim, din 1920, proprietar al unei bostănării din preajma Chișinăului.

La 20 de kilometri de această bostănărie, tâlhăriile, dela un timp, se țineau lanț. Tâlharul, călare și înarmat cu două pistoale, ținea calea tuturor « între miezul nopții și al doilea cântat al cocoșilor ». Poliția era neputincioasă, - tâlharul lucra singur și nu lăsa urme.

Denunțul unei concubine, aduce organele de urmărire la bostănărie. Cercetătorii se socotesc însă păcăliți, imediat ce văd că proprietarul locului nu poate călări din lipsă de picioare. Un vechi polițist zărește un cal care păștea liber pe locul unui vecin și socotește ciudat faptul că infirmul se așeza într'una astfel încât poliștii să stea cu spatele la animalul nepriponit. Incăpățănarea poliției, determinată de flerul acestui vechi polițist, duce la descoperirea tâlharului.

Calul aparținea infirmului; era un cal cazac care asculta de ordinele stăpânului și se culca la pământ când auzea un șuerat convențional al lui. Vechiul criminal se lega de șea și după ce dădea calului ordinul de ridicare, așeza astfel două bucăți de piele înegrită, încât lăsa victimelor impresia că este în cizme. Disimularea infirmității și ajutorul unui cal bine dresat erau menite să amăgească veșnic poliția.

Câtă perseverență în a face fapte criminale! Nici motivul economic nu-l putea determina, deoarece el avea traiul asigurat din roadele proprietății ce avea, nici alte cauze în afara voinței lui nu-l sileau să tâlhărească. Pornirea interioară de a făptui rele este, la unii infractori, fără sfârșit. Recidivistul nostru infirm dovedea grele anomalități psiho-fizice la examenul medical.

Astfel de infractori nu pot fi reeducați. Pentru ei, indiferent cum i-am socoti, - anormali, nebuni, incorigibili, - societatea modernă a înființat o a treia grupă de institute: institutele de siguranță.

Dar criminalii pasionali, răufăcătorii care sunt la prima lor faptă rea și au greșit fiindcă societatea nu le-a putut asigura un mijloc de trai, toată seria nesfârșită de complici « slabi de înger », infine, răufăcătorii din imitație, toți pot fi reeducați, dacă institutele ce-i găzduesc stăpânesc mijloacele educației moderne.

Aceste mijloace nu se deosebesc de cele școlare. Lor li se adaogă o disciplină și un cadru menit să împiedice, în tot timpul deținerii, încolțirea unui sentiment de mulțumire, de plăcere, în sufletul răufăcătorului închis. Acest adaos, denumit de aflictivitate, nu mai poate fi socotit, în stadiul actual al mijloacelor educative, o parte integrantă din acestea. Aflictivitatea este una din caracteristicile pedepsei.

Pedeapsa, cu scopul ei de prevenire a faptelor rele, lucrează în mai multe direcții prin funcțiunile ce i se dau. Aflictivitatea, care nu este decât umbra cruzimilor de altă dată, subliniază funcțiunea intimidantă a pedepsei, cea mai puțin puternică dintre cele trei funcțiuni pe care pedeapsa le are (de intimidare, de eliminare, de educare).

Din clipa în care pedeapsa modernă, căutând îndreptarea răufăptașilor, și-a adăogat la cele două funcțiuni mai vechi, - de intimidare și de eliminare, - o funcțiune educativă, penitenciarele au devenit școli, prin scopul ce urmăresc.

Intr'adevăr, în penitenciarele moderne totul se desfășură ca în lumea școlară modernă. Fiecare element, în primele zile dela intrare, este amănunțit examinat trupește și sufletește, spre a putea fi educat fizic și moral în consecință; iar aptitudinile la munca intelectuală și manuală, și ele cercetate cu deamănuntul, hotărăsc calea educației intelectuale și profesionale pe care deținutul o va urma.

La noi în țară, problema nu poate fi pusă altfel. Făuritorii legii de organizare a penitenciarelor și ai noului proiect de cod penal tind să desăvârșească organizația penitenciarelor, în felul în care ea a fost desăvârșită în țări cu o oivilizație înaintată. Prevăzând instituții de siguranță pentru adulții periculoși nereeducabili și instituții separate de educație pentru minorii infractori, ei au dat penitenciarelor toate atribuțiunile unor școli de reeducare fizică, morală, intelectuală și profesională. În ele, adulții, ce se pot îndrepta, capătă îndrumările în raport cu particularitățile ce fiecare prezintă: pedeapsa se individualizează, după cum educația copiilor se individualizează.

Anexe de medicină psihiatrică și de antropologie ¹⁾ au fost înființate, pe lângă penitenciare, în străinătate și au fost cerute de lege la noi, pentru a desțeleni ogorul atât de puțin roditor al sufletului și cugetului răufăptașilor. Neghina este căutată cu grije de medicii penitenciarelor și tot ei au a da cheia prin care să lămurim educațiunea penitenciară. Adeseori, un tratament medical este împus în primele zile de întemnițare, fiindcă foarte mulți răufăcători au nevoie de îngrijirile medicului. Fapta săvârșită a putut fi cauzată de o boală psihică.

Răufăcătorul, pregătit de oamenii științei pentru o mai ușoară disciplinare și educare, învață carte, este supus unei vieți regulate și morale, învață un meșteșug care să-i asigure, la eșirea din penitenciar, pâinea zilnică.

La noi, nevoia ca penitenciarele să-și îndeplinească rolul constructiv, - rol care se poate traduce prin a înlătura starea de pericol din răufăcător, - devine imperioasă, fiindcă dela 1929—1932, în

¹⁾ L. Verwaeck. Cours d'anthropologie criminelle, Bruxelles 1926.

numai patru ani, numărul condamnaților intrați în închisori s'a dublat, s'a ridicat progresiv dela 20.000 la 35.500.

Învățământul nostru secundar, de toate gradele și categoriile, dă anual aproape 32.000 absolvenți. Ultima cifră a condamnaților intrați în cursul anului 1932 în penitenciare trebuie să ne pună pe gânduri. Pentru cine află că marea majoritate a deținuților stau închiși mai puțin de un an, fiindcă media de condamnațiune este de numai trei luni, din cauza abuzului de pedepse mici pe care instanțele noastre de judecată îl face neîncetat, această cifră de 35.000 condamnați înfățișază totalul anual de absolvenți al școlii în care se învață crima: penitenciarele. Ne căznim mereu să clădim un Stat, la baza căruia așezăm contingente de tineri cu cultură și pregătire morală și săpăm temeliile aceluiași Stat, prin contingentele de răufăcători ce ies din închisori mai pregătiți în a făptui acte criminale. Absolvenților școlilor secundare le opunem un număr cel puțin egal de absolvenți criminali.

După legea compensațiilor, ce minunat bilanț de profit și pierdere! Viitorul ne va aduce necompensabile pierderi, deoarece progresia scării condamnaților este înspăimântătoare.

Cu un judecător imparțial, care ar ține în mână o balanță de precizie, am vedea talgerul balanței aplecându-se de partea penitenciarelor, din cauza apăsătoarei greutate pe care o arată, în ultima vreme, problema îndrumării penitenciare.

O latură a acestei probleme este lupta împotriva analfabetismului. O statistică recentă, cu caracter general și privind analfabetismul dela noi, arată lămurit că procentul neștiutorilor de carte este în populațiunea liberă mai mic decât în cea închisă între zidurile temnițelor. În 1932, la 35.500 condamnați, am avut 15.000 analfabeți, adică 43%. O mare parte dintre acești analfabeți, - vechi debili mintali, anormali, înapoiți din motive patologice, - nu pot învăța carte. Ei sunt, desigur, viitorii pensionari ai institutelor noastre de siguranță. Sunt însă mulți întemnițați care au facultățile indispensabile învățaturii de carte. Aceștia trebuiesc desrobiți, toți, de întunericul care determină reînțoarcerea lor în mediile mizere din care au pornit și de care nu se vor descătușa decât din ziua când se vor deosebi de ele. Numai 850 dintre analfabeții anului 1932 au urmat, în penitenciare, cursurile.

Intellectul răufăcătorilor nu este nepotrivit unei învățaturi chiar mai ridicate. Mulți se descurcă destul de bine, deși sunt fără știință de carte. Unii sunt deosebit de deștepți.

Ceea ce caracterizează majoritatea infractorilor este o desorientare moralo-intelectuală. Ea poate fi îndreptată în cazul când sfera morală nu este prea alterată. Alterarea are la bază, în aproape toate cazurile, turburări din naștere.

Adâncirea unui suflet, analizarea funcțiunilor intelectului, no-

tarea cu grijă: a anomaliilor trupești și stabilirea psiho-tehnică a aptitudinilor la muncă, sunt activități ce cad în domeniul specializării. Rolul medicului și al pedagogului specializat este covârșitor. Sarcina acestor specialiști este deosebit de grea, fiindcă lor nu le este îngăduit a face experiențe în timpul îndeplinirii atribuțiilor de îndrumare. A. P. ins a concretizat, printr'un cuvânt, înaltul scop final al penitenciarelor. El a atras atențiunea că penitenciarele ar trebui astfel organizate, încât să fie « o strecurătoare ». Inchisorile au a despărți pe « incurabilii criminalității » de cei ce pot fi îndreptați. Timpul celor mai multe condamnățiuni este scurt și aparatul medico-pedagogic nu are răgaz să dibuiască în această misiune. Profesorul trebuie să știe dinainte calea prin care va ajunge să cunoască elevul bun de cel rău. A da unui elev rău drumul într'o clasă superioară, pentru a încerca mai departe înălțarea lui la diploma de bacalaureat, înseamnă a nu cunoaște legea stratificării produselor educațiunii. În cazul penitenciarelor, din cauza aplicării regimului penitenciar progresiv, înseamnă mai mult: lovim societatea și ne asigurăm un pensionar stabil.

Penitenciarele din România sunt încă în faza unei educațiuni empirice a deținuților. Lipsa unui personal specializat se dovedește la fiecare pas. Această situație se datorește, în primul rând, faptului că importanța « pușcăriilor » nu este încă evidentă. Poate că un viitor foarte apropiat va face problema penitenciarelor nu numai actuală în drept, cum este dela 1929, dar și în fapt. Atunci, bugetul de veșnică mizerie și înfometare, alocat institutelor noastre de educație represivă, va deschide calea satisfacțiilor. Să nu fie însă prea târziu.

Rezultatele obținute de conducătorii penitenciarelor belgiene, engleze și americane, sunt dovada posibilităților de îndreptare a răufăcătorilor.

Hotarele acestei îndreptări se opresc acolo unde anomaliile grave trupești și psihice sau vârsta înaintată pun încercărilor noastre stăvilare puternic alcătuite de stabilizarea fenomenelor vieții. Dar până la aceste stăvilare, avem un câmp larg deschis înaintea noastră, plin de ademeniri pentru cine vrea să înfrunte însărcinări grele, plin de satisfacții pentru acela care vrea să facă apostolat, adeseori încărcat de duioase întâmplări, fiindcă este câmpul în care toate păcatele și suferințele omenești s'au adunat ca într'un iad.

III

Penitenciarele alcătuesc, astfel, școli de reeducare a răufăcătorilor, într'un sistem în care ele înfățișează ultima treaptă pe scara încercărilor de înlăturare a tendințelor ce-ar putea face din om un inadapabil la mediul unde urmează să trăiască. Prima treaptă o alcă-

țuește îndrumarea părinților și familiei ; a doua, școlile de toate categoriile, - până la școlile de îndrumare a înapoiților sau a copiilor infractori.

Inadaptarea duce la infracțiune. Penitenciarele sunt ultimul efort al societății de a nu înlătura din sânul ei, pe veci, elementele ce pot fi încă folositoare. Un periculos criminal american a ajuns director al unei mari închisori și scrierile lui asupra educațiunii penitenciare au făcut o vâlvă bine meritată. Școala, îndeobște, izbuțește să facă mai mult decât o adaptare a elementelor ce-i sunt date în seamă : ea pregătește elementele constructive în Stat. Penitenciarele nu pot nădăjdui să facă aceasta decât excepțional ; cazul citat este o pildă.

Când penitenciarele dau greș sau nu pot interveni cu folos, societatea modernă întrebuințează institutele de siguranță pentru a-și asigura liniștea de care are nevoie în propășire. În institutele de siguranță sunt închiși toți needucabilii : nebunii, anormalii, intoxicații cronici, răufăcătorii din obicei.

Numărul mereu crescând al condamnaților și recidiviștilor noștri îndrituește întrebuințarea măsurilor de siguranță privative de libertate. În puține cazuri ele vor fi în slujba îndreptării răufăptașilor, în acele cazuri ce înfățișează o eroare educativă sau o anomalie vindicabilă medicalicește. Cât timp penitenciarele noastre, - prin viața de comună conviețuire a deținuților și lipsa oricăror posibilități materiale de organizare, - alcătuesc o vastă școală în care se învață aproape numai răpirea vieții și avutului aproapelui, institutele de siguranță au, la noi, un rol în plus, peste cel care motivează înființarea lor : rolul de a înlocui penitenciarele, în funcțiunea de izolare (eliminatoire). În categoria răufăcătorilor din obicei, vom avea încă mult timp o serie de deținuți care nu au devenit incorigibili decât din ziua în care s'au molipsit de imoralitatea mediului penitenciar. Toți aceștia vor intra în institutele de siguranță, fiindcă penitenciarele noastre nu-și pot atinge scopul.

Poate că institutele de siguranță, fiind creațiuni noi, se vor bucura de alte posibilități de organizare, și vom vedea eșind din ele, pentru totdeauna, infractori care s'au reîntors în nenumărate rânduri la penitenciar. Ar fi însă o situație inversată față de străinătate. Acolo, guvernanții îndreaptă toată grija lor către școlile de educare a minorilor infractori și către penitenciare.

Thomson, în 1870, scria ¹⁾ : « Când cineva ajunge să schimbe și să facă dintr'un vechi hoț, un muncitor cinstit, va putea să schimbe și o vulpe în câine domestic ». Acest scepticism arată și astăzi câtă nevoie avem de instituțiuni de siguranță. Statul modern, cu perfec-

¹⁾ I. Tanoviceanu și V. Dongoroz : *Tratat de drept și procedură penală*. București, 1926, vol. III pag. 450.

ționatele mijloace de urmărire de care dispune, nu aduce sub sancțiunea legii penale numai hoți învechiți în meserie, aduce și foarte mulți debutanți în domeniul infracțional. Pe aceștia trebuie să ne căznim a-i îndrepta, fiindcă neîndreptarea lor ne costă mai mult : vom fi siliți, după prevederile noului cod penal, să-i găzduim, poate pe viață, în institutule de siguranță.

Din dorința de a mări apărarea împotriva răufăcătorilor, înființăm noi mijloace de apărare prin introducerea măsurilor de siguranță. Noile mijloace vor găsi aprobarea întregii societăți și vor face bucuria acelor ce nu cred încă în posibila îndreptare a intermițaților. Logica în cascadă, care ne-a dus la căutarea de noi arme anticriminale, trebuie să ne ducă, în aceeași măsură, la organizarea temeinică a penitenciarelor, - astăzi școala crimei. Altfel, penitenciarele pot deadreptul fi transformate în case de siguranță pentru incorigibili.

Să simplificăm tot aparatul practic de educație represivă, dacă nu vrem să încercăm o victorie asupra celor ce cad sub sancțiunea legii penale. Acest aparat costă prea mult pentru ceea ce dă și ne costă mult prea puțin jertfele ce vrem să înlăturăm.

Dr. N. ROMANESCU

EȘIREA LA MARE

Problema eșirii la mare este, pentru orice țară, de o importanță covârșitoare și se prezintă cercetătorului sub triplul aspect : strategic, politic și economic.

Pentru țara noastră această problemă este de o atât de mare însemnătate, încât a insista asupra ei și a aduce contribuțiuni asupra chiar numai a datelor ei, este datoria oricărui cetățean al țării, fiecare în domeniul specializării sale, cu atât mai mult cu cât azi se pun în legătură cu ea și probleme nouă, ca aceea a noului port maritim, etc.

Dacă o literatură bogată ne stă la îndemână asupra aspectului politic mai ales și economic al acestei probleme, studiile strategice fiind de domeniu strict confidențial, bazele promovării acestor puncte de vedere însă lipsesc aceluia care vor să le aprofundeze sau zac uitate prin cartioanele diverselor instituțiuni.

Aceste baze sunt de natură tehnică.

Delta Dunării, prin care avem astăzi eșirea la mare, preocupă numai sporadic, în fața necesităților imediate, pe cei ce au dreptul și mai ales datoria a se ocupa cu ele. Despre o preocupare constantă, urmărită zi cu zi, nu avem cunoștință ; mai bine zis, consecințele acestei preocupări nu ne este dat să le vedem. Timpul trece și greșelile se plătesc.

Discuțiuni asupra problemelor consecințe le-am auzit, păreri asupra ce trebuie realizat avem destule, dela cea mai aparentă autoritate până la cele mai modeste contribuțiuni, dar toate discuțiunile și părerile se referă la lucrările definitive ale ușurării eșirii la mare, iar nu la lucrările pregătitoare ale problemei, la acele studii tehnice, inginerești și regretabil anonime în țara noastră.

Acele studii nu le avem și ele constituiesc baza, ele îndrumază discuțiunile și părerile, iar nu aceste studii tehnice, cum din nenorocire se crede îndeobște.

Și aceste studii, noi care le-am început, știm cât de grele în consecințe sunt ; bănuim că vor spulbera părerile aproape unanime și soluțiile savante care se dau problemei eșirii la mare.

Când Anglia a pornit la rezolvarea marilor probleme hidraulice ale Nilului, ea avea la îndemână studii de zeci de ani asupra acestui curs de apă, avea observațiuni precise, un material atât de documentat și urmărit după un program atât de bine studiat cu decenii înainte, încât datorită studiilor anterioare, problema și-a primit soluțiile care apăreau atât de simple - deși grandioase, atât de precise și vaste.

A urmări soluțiile eșirii la mare sigură, la adăpost de orice eventualitate, fără a avea studiile preliminare ale regimurilor tuturor fenomenelor în legătură cu această eșire, este tot una cu a explica efectele fără a cunoaște cauzele. Și este de mirare că toată lumea discută la noi soluțiile, fără a cunoaște precis toate datele problemei.

A alege o soluție a unei probleme este a cunoaște toate soluțiile, dar mai întâi a cunoaște datele problemei, fenomenele deci care creează problema însăși, a cântări prin urmare consecințele fiecărei soluții, în timp și în spațiu.

Știe cineva regimul hidraulic al fluviului înainte de Deltă, al fiecărui braț și deivajație ale D.ltei? Cunoaște cineva precis regimul meteorologic special al coastei mării și regiunii Deltei? Poate cineva preciza depozitul aluvionar al fiecărui braț și cauzele adânci ale transformărilor acestor depozite? Și fenomenele luptelor între mare și Deltă, pe o regiune întinsă spre Dunăre și Mare? Cunoaște cineva variațiile fundurilor mării, formațiunile bancurilor submarine în fața Deltei, cum și influențele lor asupra lucrărilor ce se proiectează în legătură cu eșirea la mare?

Acum câțiva ani, Ministerul de Comunicații, Comisia pentru studiul eșirii la M. re, a solicitat Inspectoratului General al Mărinei, Serviciul Hidrografic, să contribuie la strângerea datelor tehnice și hidrografice, care influențează asupra depunerilor la gurile Dunării și avansării Deltei în Mare, formulând o serie de probleme ¹⁾, ale căror cercetări și rezultate le dăm în partea întâi a acestui studiu.

S'a căutat a se studia complexul tuturor acestor probleme și după

1) a) Direcția și viteza curentului fluvial la gura Oceacoff și gura Stari-Stambul.

b) Direcția și viteza curentului litoral maritim la diferite adâncimi. Distanța dela coastă. Rezultanta celor două curenți, fluvial și maritim, la gurile Oceacoff și Stari-Stambul. Acțiunea acestui curent asupra depunerilor dela guri.

c) Ridicarea expeditivă a coastei și a sondajelor la gurile Oceacoff și Stari-Stambul până la linia curentului litoral maritim. Studiul avansării anuale a Deltei în regiunea considerată.

d) Studiul asupra valurilor și vânturilor dominante și determinarea influențelor lor asupra gurilor Oceacoff și Stari-Stambul.

e) Formarea barelor la gurile Oceacoff și Stari-Stambul.

f) Dacă există cordon litoral de bancuri dealungul coastei, la ce distanță și la ce adâncimi de apă?

g) Debitul brațului Chilia.

ce s'a stabilit și definit fiecare problemă în legătură cu eșirea la mare, s'a formulat un program de lucru în care s'au clasificat, după importanța lor, toate problemele și studiile ce urmau a se executa, program care cerea nu numai un timp destul de lung, dar și cheltuieli destul de însemnate.

Din nefericire însă, atât personalul cât și sumele necesare executării studiilor cuprinse în programul de lucru au fost foarte reduse; iar timpul de realizare a studiilor fiind extrem de mic, s'a radiat din acest program o importantă parte din lucrări și studii, astfel că în limitele sumelor, personalului și duratei de lucru puse la dispoziție, a trebuit să atacăm numai seria de probleme cerute și care, dacă nu au putut fi desăvășite, totuși ele pot demonstra că studiul lor mai departe este hotărâtor în cunoașterea unor fenomene ce erau bănuite, dar nu stabilite precis și indiscutabil.

La fața locului ¹⁾ s'au ivit noi probleme, care au fost trecute în programul de lucrări ce trebuiesc urmărite în viitor cu perseverare

PARTEA I.

Rezultatul studiilor tehnice și hidrografice

I. DIRECȚIA ȘI VITEZA CURENȚILOR FLUVIALI

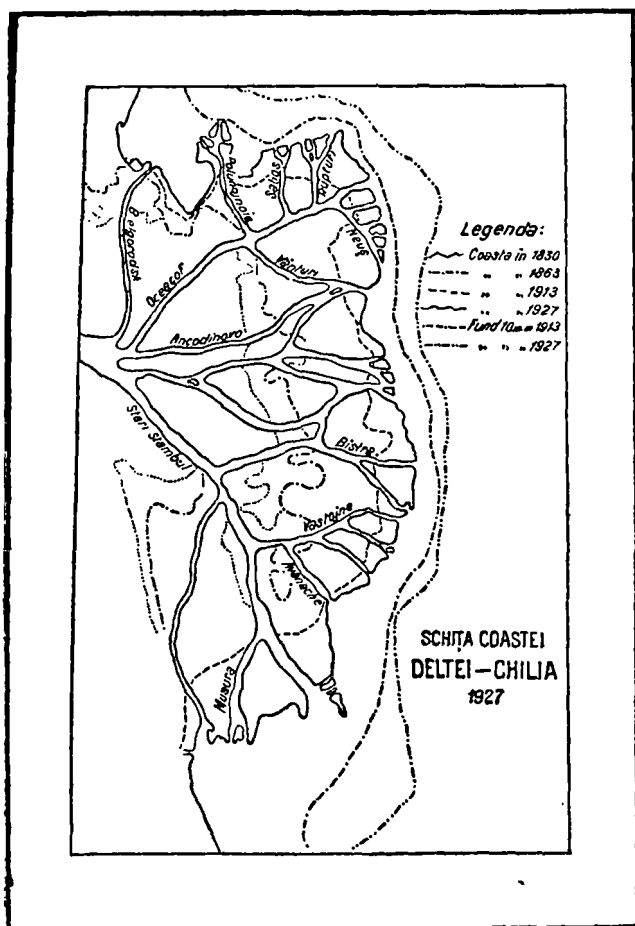
Din gura Oceacoff. Eșind din canal, apele se impart peste bancurile laterale în evantai, iar cea mai mare parte trec peste bară către Est. Viteza curentului în canal este de 1,1 Mm/oră, peste bancuri scade la 0,1 Mm/oră; de la bară scade treptat și se confundă cu curenții litorali la o distanță de bară de aproximativ 3 Mm.

Cele ce merg către Nord-Est sunt oprite și luate de curentul ce vine din baia Jibieni și duse spre Est, până întâlnesc curentul de Nord, cu care continuă drumul spre Sud. Din cele ce merg către Est, partea de la fund este luată de curentul de Nord, iar cele de suprafață sunt antrenate de curentul de Sud, și duse din nou în baia Jibieni. Curentul de Nord și cel din baia Jibieni, întâlnind curentul fluvial și curentul de Sud, trec pe sub acestea din cauză că apele sunt mai reci și mai sărate.

Apele ce trec pe bancul de Sud se unesc cu curentul litoral de Nord, care este submarin și continuă drumul dealungul coastei peste banc.

¹⁾ Lucrările hidrografice au fost executate de Serviciul Hidrografic al Diviziei de Mare de sub conducerea d-lui căpitan Aurel Pelimon și colaboratorii său sub-locotenenții Ringhipol și Scorțeanu.

Se constată deci că curentul fluvial Oceacoff se răspândește imediat dela gură în trei direcții, cea mai importantă fiind spre Est. Acțiunea ramificațiilor Nord și Sud este limitată pe bancuri de curenți maritimi.

Acțiunea ramificației Est se prelungește peste bară circa 3 Mm. și dispore în curenții maritimi.

Gura Stari-Stambul. Chiar dela gură, apele sunt oprite de a se îndrepta spre Est, din cauza bancului din stânga ce înaintează în mare 2 Mm, în direcția Sud-Est și este eșit în parte la suprafață. El nu permite trecerea apei spre Est decât prin câteva canaluri săpate în el. Restul apelor se îndreaptă în evantai dela S-E la S. Vi-

teza curentului pe canal este de 1,1 Mm/oră, iar după bancuri viteza scade la 0,4 Mm/oră.

Curentul este împărțit în două brațe de bancul din dreapta, care tinde a eși la suprafață și a deschide un nou canal chiar lângă geamandura albă dela eșire și se amestecă cu apele canalului Sulina.

Straturile de fund ale acestui curent fluvial sunt luate de o ramificare a curentului litoral de Sud și sunt impinse în baia Musura, de unde unindu-se cu apele canalului Musura, fac înconjurul băii Nord Sulina, având o acțiune de roadere a malului de Vest.

Apele ramificației Sud străbat la suprafață baia în direcția Sud-Vest, unindu-se cu curentul de lângă mal și își continuă drumul dealungul digurilor, unindu-se apoi cu apele Stari-Stambul (curent principal), apele Sulinei luând direcția Sud dealungul coastei.

O parte din curentul dela mal din baia de Nord a Sulinei, ia pe fund direcția Nord-Est, formând anafor cu curentul de Sud, ce intră în baie.

Viteza acestui curent dealungul coastei este de 0,3 Mm/oră.

Apele ce trec peste bancul din stânga se unesc cu un braț al curentului de Sud, cu care conturează baia de Est de Stari-Stambul până în dreptul canalului Vastojna.

Curentul fluvial Stari-Stambul se răspândește în evantai din cauza bancului alungit din stânga canalului.

Din cauza unui al doilea banc (dreapta), își imparte apele în două ramificații: S-E. și S. Ramificația S-E. este împinsă de curenții maritimi spre gura Sulina. Ramificația S. străbate baia de Nord a Sulinei în direcția S-V.

Acțiunea acestor curenți fluviali este limitată de curenții maritimi.

Celelalte canale mai mici, din cauza debitului prea mic, nu parvin a trece peste bancul din fața gurilor, ci își depun nisipurile, începând chiar dela gură. Ele se răspândesc tot în evantai, iar din cauza curentului de nord cu care vin în contact la marginea bancului, iau un mers către Sud, dealungul coastei, depunând și resturile de materii, mărind astfel bancul. La gurile mai mari, la Otnojino și la Bistra, aluviunile fiind mai multe, măresc bancul din fața gurilor.

Curentul fluvial se răspândește deci în evantai. Acțiunea lui se pierde chiar pe bancuri, sub influența curentului maritim.

În general curenții fluviali, la eșirea din guri, se răspândesc în vantai. Viteza scade simțitor, micșorându-se sensibil odată ce atinge bancurile și bara dela gură. Peste bară, curentul fluvial nu are o direcție proprie, ci este influențat de curenții maritimi cu care se confundă.

Viteza și acțiunea curentului fluvial depinde de debitul apei.

Pe canalele mici acțiunea curentului se manifestă numai până la bară.

Pe brațele mari (Oceacoff și Stari-Stambul) 3 Mm. dela gură, curentul se manifestă ca un curent de suprafață.

DIRECȚIA ȘI VITEZA CURENTULUI LITORAL

Dealungul coastei există două feluri de curenți :

Unul ce conturează coasta mergând dela Nord către Sud, chiar pe lângă mal. Al doilea la larg, până la peste 40 mile, curent predominant în direcția dela Sud la Nord și care are tendința de a împinge curentul de Nord către mal. Din această cauză, parte din apele curentului maritim de Nord își continuă drumul pe sub apele curentului de Sud. Viteza curentului de Sud variază dela 0,3 Mile/oră în apropierea coastei și la 1,2 Mile/oră la Insulă Șerpilor. Viteza medie la fund de 10 m. este de 0,25 Mm./oră iar la 16 m. fund scade 0,09 Mm./oră.

Curentul de Nord formează un curent distinct dela suprafață și până la fund, având la Nordul și Sudul deltei Chilia lățimea variabilă între 2—3 mile și 8 Mm. în dreptul băii Jibrieni și deltei Chilia. Viteza sa medie este la Budachi 0,204 Mm/oră la suprafață și 0,06 Mm/oră la fund.

În dreptul deltei Chilia, din cauza curenților maritimi litorali ce întâlnește, viteza sa crește până la 0,5 Mm. ; în dreptul Sft. Gheorghe, atinge 0,6 Mile/oră la suprafață și 0,7 mile/oră la 12 m. fund. În dreptul deltei Chilia acest curent este suprapus de curentul de Sud. Această suprapunere a curenților maritimi începe din dreptul Sulinei și până în dreptul băii Jibrieni. Aci o ramificație a curentului de Sud pătrunde pe la Nord în baia Jibrieni, o înconjoară și împreună cu apele canalelor Belgaroski, Polunojnoe, Saboș și Rupturi se unește în dreptul gurei Patapof cu curentul de Nord, mărimdu-i masa și viteza. Viteza acestui curent ce vine din baia Jibrieni este de 0,7 Mile/oră.

În dreptul deltei, curentul de Sud conturează la suprafață toate băile dealungul coastei, înaintând până la pragul Fundurilor între 2 și 10 m.

Pe tot țărmul deltei Chilia, pe pragurile cu fund până la 2 m., există un curent litoral cu direcția către Sud, întretăiat de diversele curențe fluviale ale canalelor. Acest curent litoral e oprit de curentul de Nord de a eși la larg și forțat își continuă drumul spre Sud pe aceleași praguri.

Aceste ape dela mal și pe praguri sunt formate numai de apele fluviale.

Din dreptul canalului Bistra, curentul de Nord nu mai urmărește coasta, ci merge drept spre gura Sulinei, continuându-și drumul dealungul coastei spre Sud de Sulina. Dela Bistra și până la Sulina are tendința de a eși la suprafață.

Curentul de Sud către Nord este o masă compactă până la adâncimea de 18 m. cu tendința de a înconjura coasta. La băile pronunțate dealungul coastei, își ramifică o parte din ape și formează ana-

foare care ajută la decantarea apelor fluviale cu care se întâlnesc (baia Sulinei, Est, Stari-Stambul și Jibrieni).

După Insula Șerpilor, sub acest curent de Sud se găsește la 18 m. fund, un curent cu direcția de la Nord către Sud cu viteza de 0,409 Mm/oră și care are direcția Sud-Vest (spre gura Sf. Gheorghe).

Acest curent de Nord submarin este identificat și între Insula Șerpilor și coastă, la aceleași adâncimi și cu viteza medie de 1,1 Mm/oră. Acesta pare a fi numai simple șuvițe rupte din curentul litoral de Nord (rupere ce se face deasupra Deltei sau mai la Nord).

Aceste ramificații nu prezintă masse compacte ca cel submarin Est de Insulă, care pare să aibă o lățime de 15 mile și o adâncime până la 40 m.

Există deci două curențe maritime : unul de la Nord la Sud, litoral, care limitează acțiunea curenților și apelor fluviale. Este o masă compactă până la fund, cu viteza medie 0,7 Mile/oră și 10^0 temperatură și ca lățime 2—3 mile.

Al doilea curent de Sud, cu viteza medie 0,7 Mm/oră cu masă compactă, până la 18 m. fund, lat peste 40 mile. Are tendințe de a împinge și menține curentul maritim de Nord lângă coastă. Ramificații ale acestui curent pătrund până la coaste și în toate băile.

II. REZULTANTA CURENȚILOR FLUVIALI ȘI MARITIM. ACȚIUNEA ASUPRA DEPUNERILOR LA GURI.

Gura Oceacoff. Apele ce trec peste bancul din stânga sunt cprite la marginea acestuia și luate de curentul ce vine pe lângă coasta din baia Jibrieni.

Această oprire face ca depunerile pe acest mal să fie mai mari, deci bancul să crească mai repede, în înălțime. Din cauza curentului litoral din baia Jibrieni, înaintarea în raport cu bancul din dreapta este mai mică ca suprafață, căci marginea sa este continuu spălată de acest curent. Pare că înaintarea sa este în raport cu înaintarea gurilor din baia Jibrieni care ar depărta acest curent și ar da puțința stagnării apelor fluviale.

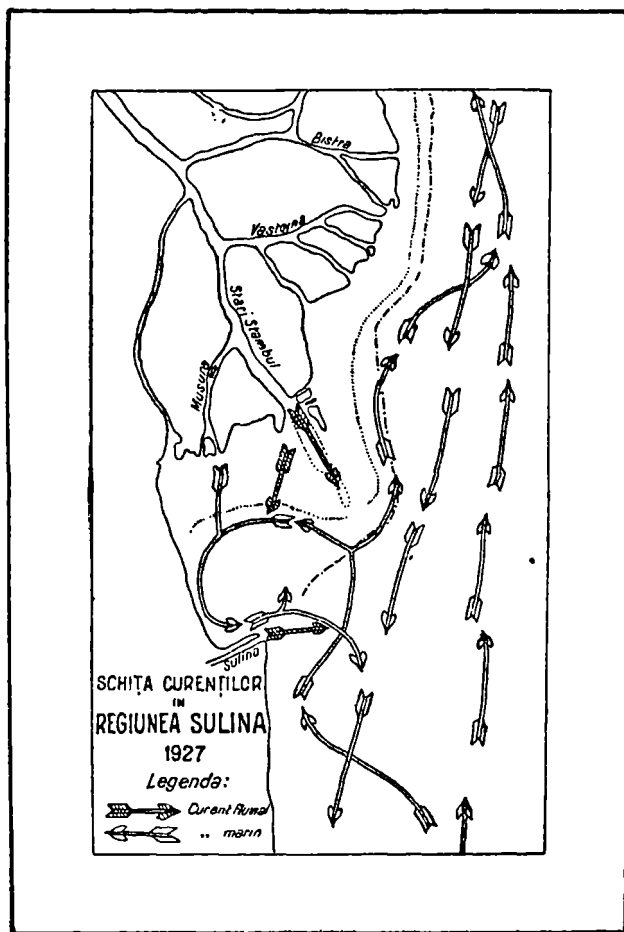
Curentul ce trece prin baia Jibrieni (Poluncjnoe, Sabos, Ruptur), menținând apele fluviale cu ale canalelor dealungul coastei și fiind sărat, le decantează chiar la guri și dealungul traectului său.

Viteza sa medie este de 0,6 Mm/oră, deci nu prea mare, fapt ce explică micșorarea pantei de la fund de 6 m. în jos.

Curentul principal ce trece peste bară are direcția Est și viteza de 1 Mm./oră. Grosimea sa de 2 m. la bară este subțiată din cauza curentului ce vine din baia Jibrieni (pe care îl încalcă) și care se unește și cu cel de Nord (care este submarin și traversează baia Jibrieni) chiar în dreptul gurii și duce o parte din ape către Sud. Acest

curent fluvial de suprafață înaintază totuși în mare pe strat de 0,7—0,5 m. (pe timp calm, socotind dela bară) 2 Mm/oră, în care timp își pierde treptat din viteză până la 0,5 Mm/oră.

Chiar în apropiere de bară, aproximativ la 0,5 Mm., acest curent

este împins și luat de curentul de Sud, care este de suprafață, se amestecă cu el și îi duce apele spre baia Jibrieni. O parte din depuneri sunt prinse și duse la Sud de curentul de Nord, iar altă parte scapă în baia Jibrieni și se depune acolo.

Viteza curenților din această regiune este în medie 0,6 Mm/oră.

Curentul ce trece peste bancul de Sud își micșorează viteza până

la 0,1 Mm/oră (așa că depunerile se fac în voe), merge apoi dealungul coastei. În acest mod depunerile deasupra bancului sunt complicate de curentul de Nord de panta bancului, acesta aducând toate materiile în suspensie rămase dela gurile din baia Jibrieni și dela Nord.

Mentținerea legăturii între acești curenți o face în tot lungul coastei numai curentul de Sud, care împinge curentul de Nord la mal.

Din dreptul canalului Bistra, curentul de Nord merge direct spre gura Sulinei fără a mai ocoli baia din Estul canalului Stari-Stambul. În această baie, apele din Stari-Stambul, ce ies prin canalele din stânga împreună cu o șuviță din curentul de Sud, înconjoară baia, mergând către Nord și având o viteză de 0,25 Mm/oră. În dreptul canalului Vastojna iese la larg și se unește cu curentul de Sud. Această stagnare dealungul coastei Est, Stari-Stambul ajută la depunerile de banc a sedimentelor din canalele laterale ale Stari-Stambulului, iar șuvița din curentul de Sud ajută la decantare, deci la creșterea bancului. Acest curent de sens contrar tendinței curenților fluviali din gurile Bistra și Seraion de a merge la Sud, oprește aceste ape fluviale pe banc, forțându-le astfel a depune nisipul. Din cauza poziției sale înaintate față de rectul malului și din cauza valurilor, se formează un mic grind care închide o bună parte din banc, lăsând astfel apele închise să se depună în liniște.

În gura Stari-Stambul, curentul fluvial are la bară viteza de 0,7 Mm/oră și ajunge la gura Sulinei la viteza de 0,5 Mm/oră. Depunerile care rezultă din această oprire de viteză se fac, o parte chiar la bară, iar altă parte sunt luate de un curent submarin care este o ramificație a celui de Sud și ajută ca depunerile să se facă pe bancul din dreapta gurii Stari-Stambul. Acest curent submarin continuă mersul dealungul băii Musura și împreună cu apele canalului Musura, merg dealungul coastei de Vest, producând eroziuni. Toate aceste materii, luate de pe coastă, le duce la gura Sulinei, unde o parte sunt depozitate la Sud de acest canal, de curentul submarin de Sud, ce înconjoară acest adăpost, iar altă parte sunt depozitate chiar în baia de Nord a Sulinei de anaforul ce se face în mijlocul lui. Tot acest curent spală și bancul din nordul gurilor noi ducând tot acest material la Sudul noului canal. Curenții din baia Sulinei au viteza medie de 0,15 Mm/oră, cel dealungul coastei 0,4 Mm/oră.

Aceste șuvițe de apă sărată ce străbate în baia Sulinei ajută la depuneri.

Se pare că tendința gurii Stari-Stambul este de a forma un canal în direcția Sud-Vest ce va alimenta cu apă dulce baia, iar canalul principal are tendința de a închide în câțiva ani această baie, transformând-o în lac. Ca urmare, gura Sulinei va fi adăpostită de curentul de Nord ce se va deplasa spre Est, odată cu înaintarea deltei

Chilia și în acest caz înaintarea litoralului Sulina se va face și mai repede.

În general, curentul de Nord s'ar părea că are tendința de a spăla bancul ce mărginește Delta și de a aduce toate materiile în suspensie către Sud ; totuși el ajută apele fluviale să-și facă depunerile în apropierea coastei, contribuind astfel la avansarea Deltei, cu atât mai mult cu cât el este sărat și accelerează decantarea.

Curentul de Sud are tendința de a duce apele turburi de suprafață către Nord și prin faptul că intră prin toate băile, ajută cât mai mult la alinierea coastei, căci fiind sărat și întâlnindu-se cu curentul fluvial contrar, îi micșorează viteza și-l decantează.

El împinge neconținut curentul de Nord către mal, contrariindu-l în acțiunea lui.

Nu există deci o rezultată a curentului maritim și fluvial ; acesta se confundă în masa curenților maritimi.

Asupra depunerilor fluviale acționează numai curenții maritimi.

Curentul maritim de Nord, asvârlit pe mal de curentul maritim de Sud, oprește apele fluviale pe bancuri, favorizând creșterea bancurilor și barelor.

Acțiunea curenților maritimi este în general mai accentuată pe bancurile din curent (stânga canalurilor). Din această cauză, bancurile din stânga sunt mai totdeauna mai mici sau mai înalte ca cele din dreapta canalurilor mai joase și mai întinse.

Curenții maritimi influențează foarte puțin depunerile canalelor mici. Din această cauză bancurile, în general, sunt omogene. Cu timpul, aceste canale se înfundă.

III. STUDIUL AVANSĂRII ANUALE A DELTEI CHILIA.

Canalul Oceacoff în înaintarea sa spre mare, a avut tendința de a-și face drum spre Nord-Est. Aceasta se vede din hărțile vechi și mai mult încă prin faptul că are mai multe ramificații spre Nord decât spre Sud.

Aceeași tendință o are chiar și acum, căci, observând bara, constatăm că este mai îngustă spre Nord.

Această tendință se explică prin faptul că curentul de Sud împingând curentul de Nord către mal, forțează apele fluviale să nu se depărteze, iar depunerile să se facă chiar lângă coastă. Deasemenea curentul ce vine din baia Jibrieni aduce materiile luate din baie și, prinse de contra-curentul format de curentul de Sud, le depune și mărește bancul de Sud al canalului Oceacoff. Acest fenomen este ajutat și prin faptul că fiind înaintat, provoacă adăpost. Curentul din baia Jibrieni și mai ales vântul de Nord forțează depunerile la mal, îi mărește bancul și-l astupă. Atunci curentul își găsește drumul

mai ușor de eșire prin brațul de Est pe care îl sapă, făcându-și noi ostroave. În această nouă direcție își reia drumul tot către Nord pentrucă bancurile sunt mai subțiri în această parte, din cauza curentului din baia Jibrieni și cel de Nord care le spală. Canalele laterale ale brațelor mari, cu timpul s'au astupat (a se vedea harta 1913 și 1927).

Astuparea acestor canale se explică prin faptul că gurile mari, înaintând repede, fac golfuri adăpostite de curent. Atunci depunerile se fac în liniște și abundentă ; oricum ar merge apele acestor canale dealungul bancului, ele n'au puterea să-și sape canale și se astupă singure, ajutate fiind în această acțiune și de vegetația care crește uimitor de repede în locurile fără curenți tari.

Aceiași soartă de astupare așteaptă și canalurile Neiuș, Vânturile, Ancodinovul, Bielgorodsk, Ananache și Musura. S'au menținut numai canalele îndreptate spre Est prin faptul că apele lor, având mersul direct spre bară, au avut mai puțin de săpat până la eșirea în mare.

Brațul Stari-Stambul și-a arătat mereu tendința de a merge către Sud, pentru a scăpa de curentul maritim de Sud care oprește eșirea în mare și îi mărește bara din larg, împingând astfel apele către Vest. La ostroavele noi formate și-a derivat numai o parte din ape către Est, însă tendința lui a fost să meargă către Sud. Prin micșorarea băii Nord de Sulina și probabil prin mărirea curenților în această baie, i s'au mărit bancurile și atunci s'a ușurat eșirea prin actuala gură. În prezent are aceeași tendință de a se apropia de coastă.

Probabil numai după întâlnirea intimă cu canalul Sulinei, își va modifica direcția către Est ; în caz contrar va suferi urmările canalelor cu direcția Sud, adică astuparea, căci își va împărți mereu apele pe canalele laterale. Micșorându-se prea mult, se va astupa singur, dând astfel puțința deschiderii unui nou canal. De altfel, gura Otnojino are bara 1,3 m.

În rezumat, din cauza vânturilor, curentului de Nord și cel de Sud, care se ajută reciproc, credem că gura Oceacoff se va menține și va merge mereu în direcția Est.

Gura Stari-Stambul dacă nu-și va schimba direcția la întâlnirea cu gura Sulinei se va astupa și probabil că se va deschide canalul Otnojino sau Noul Stambul.

Înaintarea coastei în general s'ar face astfel :

Gurile canalelor mai mari, având materii în suspensie mai multe, din cauzele arătate mai sus, înaintează repede cu barele lor. Din această cauză, între canale se formează mici golfuri ce rămân adăpostite de vânturi și curenți. Aceasta fiind o circumstanță favorabilă depunerii odată cu nisipurile, se îngroapă și semințele plantelor aduse pe fund sau între ape. Odată câteva ierburi prinse, ele formează un fel de filtru al apelor fluviiale, forțează depunerile și mijlocesc o nouă vegetație.

În această nouă condiție, uscatul crește repede până dă de curent. Aci stagnează până ce un nou adăpost s'a format, ca să poată reîncepe creșterea (această exuberantă vegetație s'a observat bine în timpul lucrărilor în baia Musura care a crescut cu 8—900 m. în interval de 4 luni).

În timpul acestei creșteri, curentul fluvial ce merge deasupra bancului, este împins și el mai la larg, forțându-l astfel să depărteze depunerile, deci să mărească bancul.

În general, înaintarea deltei Chilia se face pe trei direcții: gura Oceacoff, Otnojino, Bistra și Stari-Stambul. Această înaintare nu se face sub aspect de plaje, ci sub forma unui banc cu marginea abruptă, care înaintază în tot lungul coastei aproape uniform.

Avansarea medie anuală		1894-1913	1913-1927
Regiunea	canalului	Proreva	86.6 m. 43.3 m.
»	»	Oceacoff	0 » 200 »
»	»	Neiuș	0 » 100 »
»	»	Otnojino	29.2 » 61 »
»	»	Bistra	24 » 0 »
»	»	Vastosna	0 » 80 »
»	»	Stari-Stambul	73.1 » 200 »

Din studiile făcute rezultă :

1. Stari-Stambul înaintază repede, circa 130 m. anual,

Deoarece deține 35% din brațul Chilia.

Orientarea spre Sud, adică eșirea din zona curenților maritimi, deci din zona de spălare.

Surgerea într'o baie adăpostită de curenți.

Toate aceste elemente favorizează depunerile abundente și înaintarea canalului.

2. Oceacoff (45% din debitul Chiliei) înaintază circa 100 metri anual.

Orientarea este spre Est, adică normal pe curenții maritimi de spălare, care regulează depunerile și înaintarea canalului în mare.

Modul de înaintare a deltei Chilia

Delta Chiliei avansează pe două direcții principale: Oceacoff și Stari-Stambul și una secundară: Otnojino-Bistra.

Avansarea se face prin creșterea bancurilor, nicidecum prin cordoane litorale.

Avansarea se face alternativ pe regiuni. Se stabilește o stare de echilibru între zonele de înaintare care permit avansarea generală a deltei.

Direcția principală Oceacoff este regulatorul înaintării generale a deltei Chilia.

Când zona Oceacoff înaintează repede, Otnojino-Bistra staționează, iar Stari-Stambul crește și el spre Sud.

Când Oceacoff staționează, zona Otnojino crește, iar Stari-Stambul crește și către Est.

De aci rezultă avansarea rapidă a zonei Stari-Stambul care crește în toate situațiile. Se vede dar cât de amenințată e gura Sulinei.

Zona Oceacoff staționează când apele sale se orientează spre Nord-Est (tendința generală). Această orientare favorizând astuparea sa, apele își reiau direcția spre Est. În acest caz zona Oceacoff începe să crească.

Regiunile intermediare cresc pe măsură ce zonele principale creează adăposturi de curenți (a se vedea hărțile vechi).

Canalele secundare care se deschid în zonele principale de înaintare, și cele ce se deschid în băile adăpostite de curenți maritimi sau în zonele intermediare de înaintare, se astupă cu timpul singure : Bielgorodsk, Polunojinoe, Neiuș, Vânturile, Ancodonovo, Ananache, Harsatina, Musura.

Avansarea deltei Chilia se produce în mic după normele care se petrec în stil mare, cu avansarea întregii delte a Dunării.

Când Sf. Gheorghe a înaintat suficient în zona curenților maritimi, staționează și permite creșterea repede a Chilieii.

Când Chilia a avansat suficient, crește repede Sulina. Avansarea acesteia dă posibilitatea unei noi creșteri a Sf. Gheorghe.

Apariția grindurilor arată începutul epocii opririi din avansare în mare parte a acelei regiuni (Bistra).

Avansarea rapidă a regiunilor principale provoacă particularități. Anume : regiunile intermediare, care rămân în urmă cu avansarea formează băi care ulterior sunt închise de creșterile zonelor principale și formează lacuri (Sulina-Jibrieni).

CONSECINȚE ȘI INVĂȚĂMINTE

Agenții principali în creșterea deltei sunt : Curenții maritimi, vânturile și valurile.

Curenții maritimi sunt regulatorii principali în orientarea și creșterea repede a brațelor principale.

Canalele care scapă influenței curenților maritimi sunt condamnate la astupare.

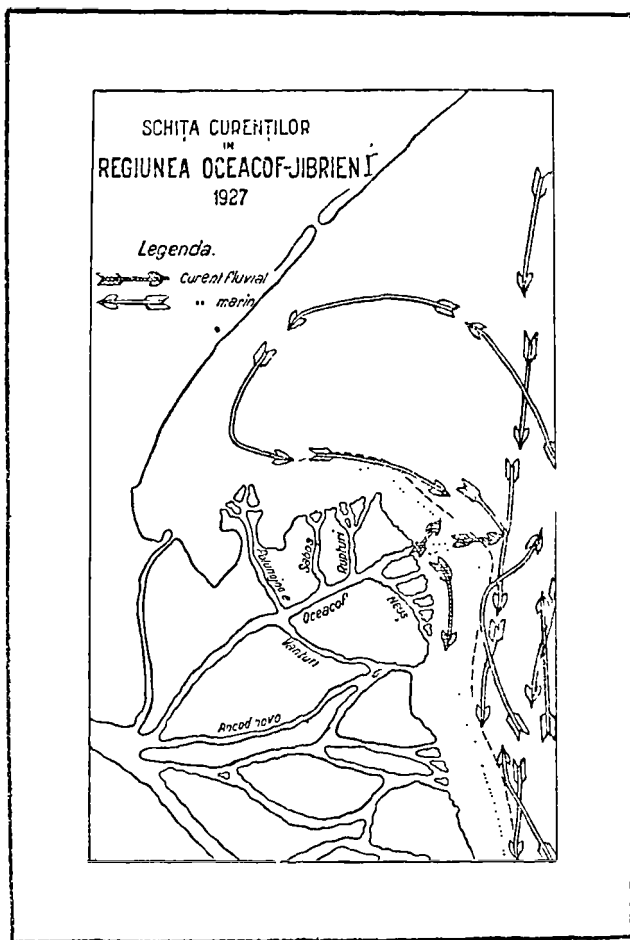
Ca urmare pentru viitor :

Stari-Stambul avansând repede, se va uni cu Sulina, favorizând creșterea mijlocului deltei.

La adăpostul său crește Sf. Gheorghe, în timp ce Chilia va rămâne pe loc, pentru ca ulterior Chilia să-și reînceapă înaintarea.

STUDIUL VALURILOR ȘI VĂNTURILOR INFLUENȚELE LOR

Vânturile predominante în această regiune sunt cele de N., N.E. S și V. Viteza obișnuită este 4—5 m/sec. Ele provoacă la supra-

fața mării un curent adânc de 1 m., maximum 2 m., pentru vânturile puternice, în direcția în care bate vântul. Când acest curent provocat de vânt întâlnește un curent marin, atunci el merge în direcția rezultantei acestora și se subțiază ca grosime. De asemenea viteza acestui curent apare ca rezultantă a curentului maritim. Toate vânturile din direcția Nord împingând asupra curenților fluviali, care sunt de

suprafață, îi obligă să nu se depărteze de coastă, așa că în această perioadă a vântului de Nord ele ajută la formarea bancurilor în regiunea de Nord a deltei și la îndepărtarea de mal a apelor fluviale în regiunea de Sud. Valurile formate au lungimi de 12-14 m. și sunt înalte de 1-2 m., în mare largă. Imediat ce ajunge în regiunea curenților suprapuși, atât lungimea cât și înălțimea scade, iar în dreptul bancurilor devin cicloidală și astfel ajută și mai mult la ridicarea bancurilor. Deasupra bancurilor, valurile încetează complet, astfel că apa rămâne aproape calmă, cu toate că marea este rea. Apele deasupra bancurilor fiind numai fluviale, depunerile sunt abundente în această perioadă.

Vânturile de Sud și Sud-Vest ajută ca apele fluviale să fie îndepărtate de coastă în regiunea de Nord și fiind astfel prinse de curentul de Sud, sunt decantate către larg și în baia J'brieni. Aceste ape sunt duse la larg la distanțe de 10-12 Mm. Din cauza direcției coastei, valurile de Sud nu influențează decât asupra gurii Stari-Stambul și eșincului dela canalul Bistra.

În general, vânturile de Nord și Nord-Vest precum și valurile formate de ele ajută la mărirea bancurilor dealungul coastei de Nord și până la Bistra, căci opunându-se înaintării curenților fluviali, le micșorează mult mai repede viteza, forțându-i să se decanteze. Dela Bistra spre Sulina au efect contrar, adică măresc viteza curentului fluvial a Stari-Stambulului, împingându-l peste gura Sulinei și în Baia Sulinei, făcând astfel ca materiile în suspensie să se depună mai mult la canalul Sulinei, unde sunt adăpostite de noul canal, precum și în baia Sulinei care fiind închisă, are un curent slab, deci puțința de a se depune.

La curentul de Sud, fenomenul se petrece invers repectiv la cele două regiuni, favorizând depunerile la baia Stari Stambul și baia J'brieni, iar în restul regiunilor favorizând depunerile la larg.

Aceste fenomene se văd cu ochii liberi, atât în băile sus zise, cât și dealungul coastei, după întinderea apei galbene.

Rezultă că: vânturile nu abat curenții maritimi, ci micșorează numai în parte viteza acestora, la suprafață.

Vânturile au influență asupra formării bancurilor și barelor.

Vântul de Nord favorizează creșterea părții de Nord a deltei (Oceacoff).

Vântul de Sud favorizează creșterea părții de Sud a deltei (Stari-Stambul, Sf. Gheorghe).

Vânturile au o influență mult mai redusă și asupra bancurilor se manifestă numai pe marginea lor. În schimb ele sunt agentul provocator al formării grindurilor (Bistra).

FORMAREA BARELOR LA GURILE OCEACÓFF ȘI STARI-STAMBUL

Curenții fluviali vin cu viteză mare și având o mulțime de materii în suspensie. O parte mai grea se menține în suspensie numai grație vitezei mari a apei. La eșirea în mare, apele fluviului sunt oprite de apa mării și de curenții marini de a eși în larg, din care cauză își micșorează viteza ; la acest lucru contribuie și faptul că se răspâdesc după eșire, măbind suprafața de frecare.

Nisipul care se menține în suspensie, grație vitezei curentului, se depozitează chiar pe gură, formând bara. Curentul trece peste această bară și grație vitezei încăleacă apele sărate ale mării care sunt mai grele. La trecerea peste bară a acestui curent se formează, în partea din afară a barei, un contra-curent care ajută la ridicarea barei. Deasemenea vânturile, valurile și curenții fluviali ajută la mărirea acestei bare prin oprirea apelor în apropierea malului. Cu cât bara se mărește ca suprafață spre larg, fluviul își spală singur din bară, lungindu-și albia. În același timp, malurile se formează și ele prin bancurile laterale.

La gura Patapof bara și bancurile de Nord, fiind spălate de curentul Jibrieni, sunt mai mici, totuși înaintează și ele destul de repede. Bancul de Sud înaintează pe suprafața mare, fiind avantajat de faptul întâlnirii curentului de Sud și de Nord, care îi ajută și măresc depunerile. Acest banc de Sud formează viitoarele noi ostroave.

Curentul bancurilor, ca înaintare în mare, alternează pe regiuni, ajutându-se respectiv și reciproc prin îndepărtarea curenților și facerea de adăposturi de curenți.

La gura Stari-Stambul curentul de Sud, vântul de Sud și S. E. împing apele către baie. Acolo fiind adăpost de curenți și brațul măbindu-se, depunerile se fac la gură. La aceasta mai contribuie și curentul de Sud care aduce o parte din apele Sulinei și le depune în largul malului de Est. Acest banc se întinde mai mult spre interiorul băii din cauză că bancul din stânga intrării nu lasă apele fluviiale să iasă spre Est, iar vânturile împing apele tot spre Vest.

CORDOANE LITORALE

În tot lungul deltei Chilia nu există propriu zis cordoane litorale. La 1.200 m. Sud de canalul Bistra, este un început de cordon care este unit în acest punct cu malul și continuă la suprafață prin dreptul canalului Seraion. Această fâșie de pământ are o lățime de aproximativ 40 m.

Din dreptul canalului Seraion se prelungeste spre Sud, formând o bară la 0,2 m. sub apă și 1 km. departe de mal, ocolind colțul gurii Vastojna și dispărând aproape de canalul Ananache. În total, cor-

donul are o lungime de 4 km. Acest cordon ar părea că are tendința de a închide această regiune.

Din dreptul gurii Bistra, același cordon are tendința de a trece spre Nord. Se găsește la 0,3 m. sub apă și are lungime de 900 m. Fundul în această regiune este tare și format din nisip fin.

Intre acest cordon și mal se scurge o parte din apele fluviale spre Sud cu o viteză atât de mică, încât favorizează depunerile. Acest fapt se constată prin aceea că în acest loc a început să apară uscatul.

Explicația acestui cordon ar fi următoarea : Din cauza curentului de Nord care se taie cu cel de Sud ce vine din baia Est Stari-Stambul, în dreptul acestor canale se face o stagnație de apă, care favorizează depunerile. Valurile care vin dela Nord cât și dela Sud ajută la înălțarea acestui cordon.

Pare o mare asemănare cu formarea cordonului dela Sf. Gheorghe. Această asemănare se vede atât din punct de vedere al formei coastei și al așezării față de curenți, vânturi și valuri, cât și din modul de formație a cordonului.

Se constată că nu există propriu zis cordoane litorale dealungul coastei deltei. E vorba de grinduri analoage celor dela Sf. Gheorghe, datorită stagnării apelor, vânturilor și în special valurilor.

DEBITUL BRAȚULUI CHILIA

Debitul brațului Chilia ca și debitul Dunării variază cu perioada ploilor din regiunile interioare. Etiajul la gurile de vărsare în mare mai este influențat și de vânturi. Astfel vântul de Vest micșorează etiajul, căci împinge apele fluviale mai repede în mare. Iar vânturile de mare măresc etiajul, căci opresc vărsarea apelor fluviale în Mare. Debitul brațului Chilia este de 2.900 m³/sec. și a fost calculat când etiajul era de 15 cm.

Debitul se împarte dela Vâlcov în două brațe principale :

Brațul Oceacoff care ia 1079 m³/sec., deci aproximativ 1/3 din debitul total.

Brațul Stari-Stambul cu 1.821 m³/sec., deci 2/3 din debitul total.

Brațul Oceacoff își pierde aproximativ un sfert din debitul său, în cele 7 canale laterale ale sale (Bielgorodsk, Polunojnoe, Sabos, Rupturi, Neiuș, Poludiona și Ancodinovo). Parte din acestea sunt aproape de astupare, după care debitul brațului la gură se va mări.

Canalul Stari-Stambul își pierde 600 m³, adică 1/3 din debitul său pe cele patru canale laterale (Brațul de mijloc, Noul Stambul, Brațul de Est și Musura).

Debitele canalelor sunt :

Canalul Bielgorodsk	12,272 m ³ /sec.
» Polunojnoe	79,217 »

Canalul Sabos	9,036 m ³ /sec.	
» Prorva	75,767	»
» Oceacoff	710,777	»
» Otnojino	89,745	»
» Roman	101,817	»
» P.	94,287	»
»	111,520	»
»	183,538	»
» Vastojna Mare	63,899	»
» » Mică	21,247	»
» Ananache	12,898	»

PARTEA II

CONCLUZIUNI ȘI ORIENTĂRI PENTRU VIITOR

Lucrările întreprinse de Serviciul Hidrografic al Marinei demonstrează suficient toată importanța pe care organele superioare au înțeles să o dea studiului ășirii la mare.

Scopul acestor lucrări a fost de a stabili cauzele care influențează împotmolirea gurilor Sulina-Chilia și legile generale după care se face avansarea deltei.

Comisiunii speciale însărcinate cu studiul ășirii la mare, îi rămâne a coordona rezultatele acestor lucrări cu acelea ale diferiților specialiști însărcinați de Ministerul Comunicațiilor, pentru cercetarea aceluiași fenomene și studii la Sf. Gheorghe și în mare, până la gura Portiței, după care va formula criteriile generale pentru alegerea noului canal.

Cu toată importanța lor, lucrările executate până acum de Serviciul Hidrografic al Marinei nu sunt suficiente și complete. Ar fi o greșală dacă s'ar considera ca atare. Lucrările s'au executat în timp de patru luni și cu apele scăzute și ele trebuiesc considerate numai ca începuturi de studii. Ele privesc numai o parte din complexul fenomenelor care se produc în imensa activitate a fluviului la gurile sale și a căror influență se simte în mare și dealungul coastei noastre până la Midia-Tusla și Mangalia.

Concluziile trebuiesc întărite prin observațiuni continue și pe toată durata unui an, în decurs de câțiva ani, pentru a se pondera just fenomenele generale, absolute și durabile împotriva cărora mâna omenească nu poate lupta și fenomenele secundare contra cărora se poate interveni și care pot fi chiar înlăturate.

Dacă se știe de pildă că curentul marin costal este principalul element defavorabil în creșterea și avansarea deltei, aceasta trebuie

să constituie după observații și studii controlate, o lege fundamentală pe baza căreia se va hotărî definitiv alegerea în viitor a aceluia braț din Dunăre, care se orientează normal și fără deviații către acest agent natural de spălare a gurilor sale.

În acest caz, operei omenești nu-i rămâne decât lucrările de amenajare și întreținere. Dacă nu se apreciază suficient importanța agenților naturali și nu se exploatează colaborarea după importanța lor, opera omenească nu va putea lupta cu succes contra naturii și lucrările vor fi condamnate.

În lucrările hidraulice sacrificiile materiale sunt considerabile. Ele nu sunt recompensate decât prin siguranța permanenței și duratei acelor lucrări.

Alegerea brațului Sulina și condamnarea ulterioară a lui este ilustrată cea mai vie a nesocotirii operei agenților naturali și a luptei directe împotriva lor.

Celebrul hidraulician Hartley, în urma studiilor întreprinse asupra alegerii eșirii la MARE, accentuase această condamnare în viitor a Sulinei. Imprejurările politice și economice și posibilitățile financiare dela 1856 au impus însă alegerea brațului Sulina. Natura s'a răzbunat. Dacă studiile eminentului inginer s'ar fi reluat de organele răspunzătoare, am fi dispus astăzi de un imens material informativ și documentar care ne-ar fi permis începerea lucrărilor noului canal la MARE și ar fi scutit țara noastră de consecințele grave care amenință economia noastră națională.

Din observațiuni continue s'ar fi dedus fenomenele generale și speciale ale deltei Dunării și mecanismul avansării ei. Din coordonarea și legarea lor s'ar fi scos legile naturale după care se desfășoară această activitate.

Între acțiunea vânturilor și a valurilor și aceea a perioadelor de mari creșteri ale apelor și depunerilor, trebuie să fie o strânsă legătură. Ele nu trebuiesc studiate separat fiindcă nu spun tot ce trebuie spus.

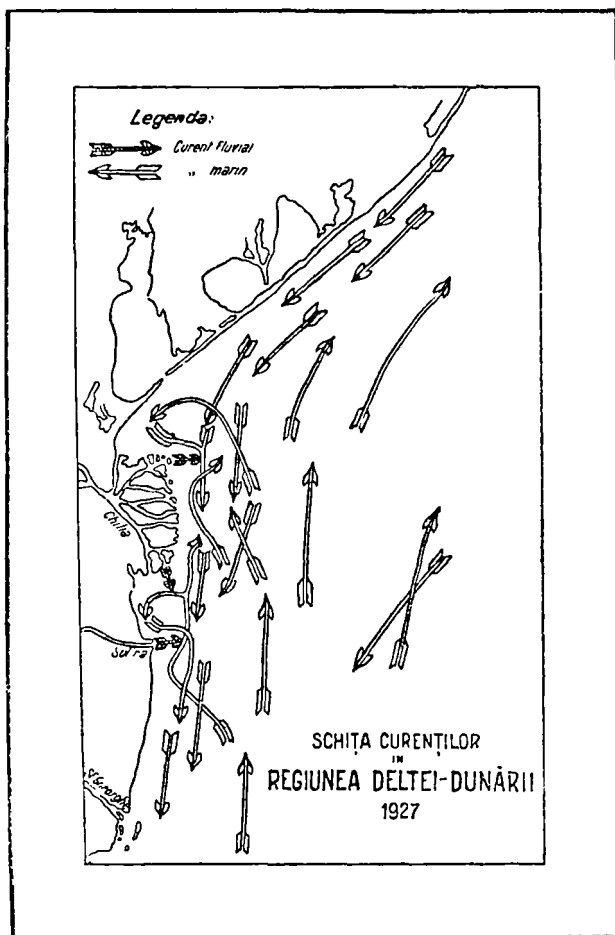
Diagramele vânturilor dominante în diferitele anotimpuri și acelea ale creșterii sau scăderii apelor ne vor preciza circumstanțele favorabile sau defavorabile în avansarea Deltei și anotimpurile în care această creștere este mai mare.

Regimul apelor în interiorul țării și din bazinul Dunărei, despăturirile munților și influența agenților naturali vor clarifica cauzele și perioadele marilor aluviuni și intervenția la timp a mijloacelor de preîntâmpinare a împotmolirii gurilor.

Viteza curenților marini, natura și originea lor, formarea și legătura lor cu regimul curenților aerieni din bazinul Mării Negre, vor explica și confirma circumstanțele favorabile sau defavorabile în avansarea deltei.

Curba adâncimilor, de pildă, mai mari lângă Sf. Gheorghe și mai

mici în dreptul deltei Chilia, depărtarea sau apropierea curentului costal marin, orientarea brațelor, etc., sunt elemente esențiale care ne indică alegerea brațului, precum și durata lucrărilor de amenajare a eșirii la Mare.

În acest scop, trebuiesc coordonate studiile anterioare făcute de ingineri specialiști, geologi, savanți și cercetători ai problemelor formării și avansării D. ltei și trase concluziunile asupra felului cum trebuiesc îndrumate în viitor aceste lucrări.

Pentru a ilustra importanța lucrărilor executate pentru Ministerul Comunicațiilor și a deduce o parte din concluziunile generale,

am considerat oportună întocmirea tabloului de mai jos, care cuprinde studiile întreprinse de diferiți cercetători și specialiști ai problemelor deltei și acelea ale Serviciului Hidrografic al Marinei.

Acest tablou cuprinde concluziunile extrase din studiile diverșilor autori asupra existenței, originii, direcției și influenței curenților marini și constatările care rezultă din studiile întreprinse de serviciul Hidraulic al Marinei Regale în regiunea Sulina, Oceacoff, Zibrieni.

CURENȚII MARINI ÎN MAREA NEAGRĂ, DIRECȚIA ȘI CARACTERISTICELE LOR

1. *Serv. Hidrografic al Marinei.*

Există două feluri de curenți: unul dela Sud spre Nord, altul dela Nord la Sud.

Primul curent costal e o masă compactă dela suprafață până la fund, are 2—3 mile lățime, 0,5 mile/oră viteză medie, $+10^{\circ}$ temperatură.

Al doilea curent, o masă compactă dela suprafață până la 18 m. fund și 40 mile lățime, 0,7 mile/oră viteză medie.

Curentul dela Nord spre Sud limitează influența curenților și apelor fluviale: e agent principal în formarea deltei și agent de orientare și spălare a gurilor Dunării.

Curentul dela S.N. împinge curentul N.S. spre coastă și contrariază acțiunea acestuia, ajutând la decantarea apelor fluviale și influențând asupra depunerilor Sulina-Stari-Stambul-Zibrieni, fapt care se confirmă prin avansarea mai repede a deltei Chilia.

2. *Corréard.* (Marinar și hidrolog) din « Guide maritime et stratégique la dans la Mer Noire » (1854).

«Curentul cel mai puternic din Marea Neagră iese din Marea de Azov. Se datorește vărsării Donului.

Eșit din strâmtoarea Kertch se îndreaptă spre S.V. spre Crimeia. La capul Kersones se imparte în diferite direcțiuni, din care cel de N.V. e cel mai puternic. După ce întâlnește curențele ce nasc din vărsările Niprului, Bugului, Nistrului, care-l silesc să schimbe direcția spre Sud, întâlnește formidabilul curent ce naște din vărsarea Dunării și formează cu aceasta un adevărat fluviu cu scurgere spre Sud.

Partea cea mai mare scapă prin Boșfor, iar prisosul își continuă drumul pe lângă coastele Asiei Mici, Georgiei, Rusiei și face circuitul descris».

Prin urmare există un curent circular N. S. în Marea Neagră, care ia naștere din Marea de Azov.

3. *D. profesor S. Mehedinți*, din « Buletinul S. R. R. G. ». Mișcarea geografică pe 1925.

«Cazul Mediteranei polare e în oarecare măsură sugestiv și pentru circulația din Marea Neagră. Plusul de apă sărată venită din Egeea, nu trebuie pierdut din vedere.

Dacă toți curenții sunt deviați pe emisfera noastră spre dreapta, a priori această masă de apă sărată trebuie să fie îndrumată spre răsărit la gura Bosforului și să intre în circuitul general în sensul unei mișcări dela dreapta la stânga, în felul Mediteranei arctice.

Apa Mării Egee e mai sărată și nu se amestecă cu salmura Mării Negre îndulcită cu fluviile Dunărea, Nipru, Don. Ea s'a scoborit pe fund.

S'au făcut astfel două mări, una sărată, amară la fund, alta mai sălcie, ușoară la suprafață.

Când au venit apele grele din Mediterană, au silit pe cele ușoare ale Mării Negre să iasă prin Bosfor.

De unde la început era numai un curent din Egeea în Marea Neagră, s'a pornit al doilea curent din Marea Neagră spre Egeea. Cel sărat se târăște pe fundul Bosforului, iar cel mai puțin sărat și sălcie, lunecă pe suprafață, coborînd spre Marmara ».

În lucrarea «România» (pag. 176) despre curenții din Marea Neagră :

«Vântul cel mai puternic și cel care bate mai des este cel de N. E., crivățul. Bazinul Mării Negre fiind rotund, vântul acesta pornește apele dinspre Odessa spre Constanța, așa că dela gura Nistrului se simte pornind un curent spre delta Dunării și apoi mai departe pe lângă țarm, dând ocol Mării întregi.

Rezultă de aci că curentul din Marea Neagră e datorit vântului dominant de N. E. și curentului din Egeea.

4. «*Pilotul Mării Negre*», ed. 1865. Curenții marini din Marea Neagră. Bosforul, din cauza strâmtului coridor, nu permite trecerea întregii mese de apă. O parte e refulată prin strâmtoare. O altă parte dă naștere la doi curenți diferiți.

Unul urmează coasta Rumeliei aproape de mal și nu trece dincolo de Cizopol (aproape de Varna),

Celălalt curent, răspândit pe o zonă largă, se îndreaptă spre Est dealungul coastei anatolice.

Curentul Mării de Azov și al râului Couban forțează curentul costal să se dirijeze spre Vest, către coasta Crimeii, după care, sub influența râurilor de Nord, se îndreaptă spre Sud. Viteza curentului este între 0,5 și 1,5 mile.

În băile adânci, de ex. : Pittsunda și Gagra, pe coasta de Est a Mării Negre, se observă o reîntoarcere a curentului, având exact aceeași forță ca și curentul de Sud-Est.

Echilibrul salinității se menține prin evaporația destul de puternică la suprafața Mării și afluxul de ape saline (3,4%) aduse de un contracurent de fund din Bosfor ».

Prin urmare există doi curenți diferiți : unul cu direcția dela Nord la Sud circular, al doilea dela Sud spre Nord costal cu originea sa dela Bosfor ; acesta nu trece de Cizopol.

5. *Inginer G. Vasilescu*, « Contribution à la formation du Delta du Danube ».

« O consecință a mării diferențe de densitate a apelor Mării Negre și apelor Mării Mediterane e aceea a formării unui curent din Bosfor prin pătrunderea în Marea Neagră a apelor mai dense din Marmara, în timp ce un contra-curent de suprafață duce apele dulci ale Mării Negre către Marmara.

Marea Neagră primește mai multă apă dulce decât pierde prin evaporare. Excedentul se scurge în Mediterană, în virtutea diferenței nivelului celor două mări. Se constată că o parte din acest curent conturează coasta Mării Negre dincolo de Bosfor, Sinope, Trebizonda, Batum, Sevastopol și se strecoară în Golful Odessa, unde își mărește intensitatea și trece în fața gurilor Dunării.

Acțiunea curentului este să deplaseze spre Sud apele fluviale ale Dunării.

Situația geografică locală face ca acest curent să exercite o acțiune de repartiție a apelor fluviale, înaintea întregii întinderi a Deltei ».

Rezultă existența unui curent litoral N. S.

6. *Geografia Fizică* de D. Em. de Martonne.

La paragraful « Curenții litorali și opera lor » :

« Opera esențială a curenților litorali constă în transportul și fărâmițarea depunerilor. Variațiile locale de viteză, puterea lor și dezvoltările de depuneri sub formă de acumulare ».

Migrația depunerilor târîte pe fund în vecinătatea coastei se oprește pretutindeni unde se micșorează viteza curentului litoral sau acolo unde se întâlnesc doi curenți, formând o linie de puncte moarte ».

« Curenți în Marea Neagră ».

Salinitatea Mării Negre e foarte slabă la suprafață, 18‰ la Sud și mult mai puțin la Nord.

Apele dulci se varsă prin Bosfor în Marmara, care dau în schimb apele sărate. Marea Marmara primește aceste ape din Mediterană. Concentrarea acestor ape atinge 30‰ și din cauza greutateii ele sunt târîte spre Mediterană, iar o pătură mai puțin sărată (24‰) trece prin Bosfor spre Nord. Aspirația Bosforului atrage apele dulci ale platformei continentale, care dau naștere unui curent sensibil pe coastele Bulgariei și Turciei.

Se constată deci existența unui curent costal Nord-Sud.

7. *D. Dr. Gr. Antipa*. « Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice ».

Un curent costal N. S. care dirije apele mării spre Bosfor împinge nisipurile aduse de brațele dela Nord spre Sud, formând mereu

cordoane laterale, care închid porțiuni de Mare și le alipesc la teritoriu sub formă de lacuri litorale sau zatoane.

Se constată deci existența unui curent costal Nord-Sud.

8. «*Pilotul Mării Negre*», ed. 1916. Curenții marini din baia Odessa.

« In afară băii Odessa, curentul costal are două brațe : unul se îndreaptă spre Sud către Dunăre, altul în baia Odessa, de unde se întoarce în dreptul Fontanei pentru a se dirija spre Nord dealungul coastei ».

Se constată existența în baia Odesei a doi curenți costali cu direcții contrare, Sud și Nord.

9. *Sir Charles Hartley*.

Există un curent costal în Marea Neagră. Acest curent vine din Marea Azov, format din vărsarea Donului și se îndreaptă spre Sud, nu departe de coasta apuseană a Mării Negre.

Acest curent târăște cu el materiile aluvionare ținute în suspensie de apele brațelor ¹⁾.

10. *Col. Ionescu Dobrogeanu*, din «*Studiul formării Deltei*».

La 12 km. dela coastă iuțea curentului marin e cuprinsă între 1—3 m/sec. Acțiunea curentului e de 10 ori mai mare la suprafață ca pe fund. Curentul costal marin antrenează aluviunile aduse de fluvii, lăsându-le la Sud, unde clădesc cordoane litorale. Curentul costal N. S. a astupat gura Limanului prin cordonul Letea și Caraorman. Fără curent costal marin, depunerile s'ar face numai la gură. Curentul costal împinge 80% din aluviuni la larg. Se constată existența unui curent costal marin cu acțiune mai mare la suprafață decât la fund.

Curentul costal întârzie înaintarea Deltei fiindcă transportă cea mai mare parte din aluviuni în largul mării.

11. *Inginer I. Vidrașcu* din «*La voie navigable maritime du Danube*».

« In Marea Neagră există un curent N. S. dela Odessa către Bosfor care atinge coasta și gurile Dunării. Acest curent are o influență importantă asupra aluviunilor fluviului. El transportă către Sud, în

¹⁾ Curenții diferiți de direcție și temperatură, nu rămân riguros separați. Cazul ni-l dă Golf-Stromul și curentul rece al Labradorului, care-l întâlnește pe cel dintâi lângă Boston și New-York. La contactul lor se produc turbioane, o amestecare de ape care dă la suprafață o serie de bande alternante de ape calde, sărate, albastre și ape reci, mai opace și adesea aducând ghetari.

Acest amestec de ape tropicale și polare au consecințe importante nu numai din punct de vedere fizic, ci și biologic. Contribue la dezvoltarea vieții animale.

Această teorie potrivit căreia curenții diferiți de temperatură nu rămân riguros separați, justifică până la noi cercetări constatările S. H. al Marinei, care a emis părerea că curentul de Sud încăleacă în dreptul deltei Chilia apele curentului costal de Nord, obligate de a trece la fund.

largul Mării, o mare parte din aluviuni, mai ales pe cele fine. Acolo unde e mai puternic atacă chiar baia și cu o acțiune lentă, dar sigură, degajează gurile fluviului ».

Se afirmă existența unui curent costal dela Nord la Sud, permanent și care domină coasta românească, atacă platoul submarin al Deltei, baia și gurile fluviului.

CONCLUZIUNI GENERALE

1. Toți autorii vorbesc numai de existența unui singur curent costal circular marin în Marea Neagră, având direcția Nord spre Sud, dealungul coastei. Un singur portolan, Pilotul Mării Negre din 1865, vorbește de existența unui al doilea curent de direcție contrară și deosebit de cel de Nord.

2. *Originea acestui curent* : Unii autori susțin că naște din Marea de Azov, alții din cauza vânturilor dominante sau circulare din Marea Neagră. După alții, acest curent naște din Marea Egee, ca rezultat al diferenței mari de densitate între apele Mării Negre și acelea ale Mediteranei.

3. *Acțiunea curentului* : Toți autorii sunt de acord asupra importanței și rolului curentului costal marin dela Nord spre Sud și-l consideră ca o circumstanță defavorabilă în avansarea Deltei. Cu toată această acțiune defavorabilă avansării Deltei, este notoriu că curentul costal marin nu reușește să împiedice creșterea Deltei. Totuși are o influență considerabilă. Fără curent costal marin, depunerile s'ar face numai la guri și Delta ar crește vertiginos. Curentul costal transportă în larg circa 80% din aluviuni și întârzie astfel avansarea Deltei. Acțiunea curentului e mai mare la suprafață ca pe fund.

Alți autori susțin că acest curent duce în larg numai aluviunile fine.

4. Existența unui al doilea curent dela Sud la Nord semnalată de Serviciul Hidrografic al Diviziei de Măre are o importanță considerabilă.

Acest curent contrariază activitatea celui dela Nord care este împins spre coastă și ajută la decantarea apelor fluviale și a depunerilor.

Acolo unde acest curent reușește să treacă peste cel dela Nord și să intre la coastă, efectele sunt importante, fiindcă în loc să întârzie avansarea Deltei, așa cum face curentul de N.S. care e un curent de spălare a gurilor, el ajută la depuneri și la obstruarea canalelor (ex. baia Sulina, Stari-Stambul și baia Zibrieni).

Migrația depunerilor - târite pe fund în vecinătatea coastei dela Jibrieni spre Sud Sulina - Stari Stambul, regiune unde se constată întâlnirea celor doi curenți, formează o linie de puncte moarte, fapt

care poate fi o explicație științifică a uneia din cele mai importante cauze a avansării mai repezi a Deltei Chilia.

Concluzia fundamentală, care rezultă din studiile Serviciului Hidrografic relativ la curenții maritimi, este :

Curentul costal dela Sud spre Nord constituie o circumstanță favorabilă în procesul de avansare a deltei Chilia, în special pentru gura Stari - Stambul - Sulina.

Stabilirea cu precizie a existenței celui de-al doilea curent, a caracteristicilor sale, a cauzelor care-l produc, dat fiind influențele considerabile ce poate avea în procesul de împotmolire a gurilor, este o chestiune de cea mai mare importanță pentru studiile țării la mare. Acest curent trebuie urmărit cât mai la Nord și Sud și dealungul Mării Negre. Hărțile vechi arată că acest curent se produce dela Bosfor spre Odessa, altele arată că este un curent circular dealungul Mării Negre. Se poate să fie rezultatul unui fenomen de reflux în regiunea gurilor Dunării, provocat de vărsarea apelor Dunării în Mare, etc. Observațiunile și studiile pe teren cu aparatele cele mai moderne trebuie să rezolve această lacună în studiul curenților din Marea Neagră și să confirme sau nu existența unui curent general în sens contrar, sau dacă e vorba numai de curenți regionali. Concluziunile care de degajează din studiile întreprinse de Serviciul Hidrografic trebuiesc primite cu rezerva pe care o impune orice studii, fie ele cât de importante, însă cu caracter de studii preliminare.

Tabloul comparativ cuprinde numai caracteristicile și părerile emise de autori asupra curenților costali, originea și acțiunea lor. Din lipsă de spațiu nu se poate reda și tabloul cu concluziile acelorași autori asupra formării cordoanelor litorale, valuri, vânturi, avansarea Deltei, etc. în comparație cu studiile și constatările Serviciului Hidrografic.

Din studiul comparativ al curenților și influența acestora, vom încerca să scoatem concluzii și îndrumări care se socotesc necesare în vederea viitoarelor lucrări, tinzând la alegerea celui mai indicat braț pentru țăirea la Mare.

Studiul orientării brațelor, tendințele de deviație în viitor și despărțarea între ele sau de regiunile unde se manifestă cea mai mare activitate a fluviului, socotim că e cheia de boltă a studiului țăirii la mare.

Această credință este întemeiată pe observațiunile și studiile științifice ale specialiștilor în materie.

Marele inginer hidraulician Hartley a vrut să aplice această le fundamentală, opinând dela început pentru alegerea brațului Sf. Gheorghe.

Cu toată situația favorabilă a brațului Sulina la 1855, când adâncimile dela gura sa se mențineau constante, Hartley, înțelegând importanța orientării brațelor și apropierea Sulinei de Stari-Stambul

și de Chilia, a propus la 1871 închiderea brațului Stari-Stambul.

C. E. D. n'a executat aceste lucrări.

Astăzi eșirea la mare prin canalul Sulina pare să fie condamnată. Mijloacele cele mai moderne de dragare nu ajung să dovedească opera naturii. Dacă ele reușesc în alte părți, de ex. : delta Nilului, cauza trebuie căutată, fie în lucrările de amenajare care se fac mult în interior, pentru a împiedica masa de aluviuni să vină întreagă la Mare, fie în alegerea unui braț care să fie scos de sub influențele nefaste ale brațelor vecine. Ex. : lucrările dela gura Vistulei, unde s'a ținut seama de experiențele cu delta Dunării.

Condamnarea Sulinei se datorește nu atât activității proprii a acestui braț, cât acțiunii de obstruare datorită brațului Stari-Stambul, a căruia orientare către S. și S. V. debușează direct peste bara Sulinei.

Acțiunea agenților maritimi, în special curentul costal de Sud, favorizează depunerile și periclitează soarta oricăror lucrări întreprinse aci, sau, în cazul mai bun, le dă un caracter de provizorat.

Orientarea brațelor este semnul precursor al direcțiilor de înaintare principală a Deltei.

Este o strânsă legătură între principalul agent maritim, curentul costal, și direcția de avansare a brațelor.

Apele fluviale înaintând în mare, trebuie să învingă multe obstacole, din care curentul costal marin e cel care se opune mai mult și influențează această scurgere a apelor dulci.

Pentru a învinge această rezistență, fluviul caută linia de cea mai mică rezistență. Ex. : Oceacofful are orientarea normală și fermă în direcția N. E. Această orientare favorizează astuparea gurii. Pentru a se sustrage acestei înăbușiri, apele brațului Oceacoff reiau direcția Est, adică normal pe curentul costal marin de spălare.

Instrumentele acestei lupte între apele marine și fluviale se traduc prin acțiuni defensive, crearea brațelor, bancurilor, nevoia ramificației brațului principal în brațe secundare, cordoane, etc.

Delta, înainte de toate, e o formație aluvionară și circumstanțele favorabile concură să ajute această manifestare care se traduce prin ridicarea platoului submarin din fața gurilor și înaintarea sa în mare.

Agentul principal « Curentul costal » este învins în mai toate cazurile și îndepărtat astfel spre lartg.

Acest curent nu mai spală suficient brațele următoare, de pildă : Baia și gura Sulinei - Stari-Stambul. Când se întâmplă ca acțiunea acestui curent să fie contrariată și de alți agenți marini, valuri, vânturi și mai ales de alți curenți costali sau regionali, cum e cazul semnalat prin existența curentului dela Sud spre Nord, atunci zona care e ferită de agenții maritimi, înaintează mai repede și fără rezistență în Mare.

Ținând seama de aceste criterii fundamentale, vom putea trage următoarele învățăminte :

Alegerea eșirii la Măre trebuie făcută :

1. Asupra brațelor care se orientează direct și normal spre agentul maritim de spălare naturală a gurii sale.
2. Brațul să fie cât mai departe de alte brațe principale sau secundare.
3. Să fie în regiunea Deltei care manifestă cea mai mică activitate.
4. Brațul să fie cât mai aproape de curba celor mai mari adâncimi ale platoului submarin.
5. Să nu comporte prea multe lucrări de amenajare în amonte.
6. Să se dea preferință brațului celui mai vechi, adică cel dintâi ajuns la Măre.

Din literatura existentă se vede că nu se cunoaște aproape deloc chestiunea împotmolirii gurilor Dunării. Singura care poate să aibă date precise asupra evoluției și fazelor împotmolirii la deltă, poate și trebuie să fie C. E. D. ; dar desigur că studiile ei s'au mărginit numai la acelea ale brațului navigabil Sulina, ceea ce - dacă este adevărat - a constituit dela început o greșală fundamentală.

Ce studii trebuiesc făcute ?

Studii A. Trebuiesc studiate evoluțiile fiecărui braț, nu numai a celor trei principale : Sulina, Sft. Gheorghe și Chilia, ci și a brațelor secundare, aceste studii făcându-se simultan la ape mici, medii și mari.

În ce constă aceste studii ?

1. Măsurarea debitului Dunării, după metodele moderne, înainte de Tulcea la Am. (apele mici) A $1/2$ m. (apele medii) și AM (ape mari).

2. La aceste debite, conținutul de nisip.

3. Aceleași studii la fiecare braț principal și secundar.

Se va vedea că brațul cu viteză mare duce spre Măre cel mai mare transport de nisip, pe lângă alte fenomene interesante și absolut necesare pentru a fi cunoscute.

Studiul A se referă deci la modul cum se comportă brațele Deltei în amonte de confluență.

Cum astfel de studii s'au făcut în parte după metode vechi, este necesar a se compara cu cele ce se vor mai face în viitor spre a se stabili ce variații s'au întâmplat într'o anumită perioadă de timp ; în aceste comparații se va ține seamă de rolul important pe care l-au avut despăduririle ce s'au făcut în timpul din urmă și care sunt unele din cauzele cele mai redutabile pentru împotmolirea Deltei. Trebuie deci dată alarma pentru reîmpăduriri. *Fenomenele naturale se leagă prin raporturi necesare și nu trebuiesc luate separat.*

Studii B. O altă cauză de împotmoliri, mai accentuată azi decât acum 20—30 ani (a se vedea hărțile comparative), va trebui căutată în deschiderea canalului Sulinei. Un canal rău construit ca : suprafață udată (profil), direcție și pantă, contribuie în mod absolut defa-

vorabil în felul de a se comporta și a evoluționa a unei Delte. Trebuie să se studieze deci care este dezvoltarea naturală ca direcție a fiecărui braț (principal și secundar). Cazul fluviului Vistula.

Studiul C. Studiul coastei la fiecare braț în parte, studii simultane de : profil (care vor arăta depunerile), viteza curentului, direcția lui. Se vor determina astfel barele, împotmolirile în masă și se va da o importanță deosebită a căuta talvegul fiecărui braț până departe în Mare.

Studiul D. Studiul curenților băilor.

Studiul E. Studiul curenților marini, pentru cunoașterea perfectă a direcției, temperaturii, salinității, vitezei și masei lor.

Se va vedea astfel care este cel mai puternic din cele două curente și cum se comportă în fața Deltei. Să se urmărească ce face fiecare curent după trecerea prin baia Deltei, unde se regăsește și unde se produce un fenomen de contopire a celor două curente.

Studiile C, D, E, trebuiesc făcute cel puțin odată, pe sezon (vara, toamna, iarna, primăvara).

Studiul F. Studiul vânturilor din baia Deltei și în puncte depărtate în Mare (Insula Șerpilor), apoi pe coasta mării spre Basarabia și spre Constanța, studiul valurilor : formă, adâncime, viteză, impuls.

La studiul F trebuie văzut cum se comportă valurile spre Mare și în apropierea Deltei, care este variația celor patru elemente : formă, adâncime, viteză, impuls și direcție în funcțiune de vânturi și curenți marini. Aflarea presiunii exercitate de valuri asupra ciclului litoral e o chestie importantă.

Ce urmăresc studiile A, B, C, D, E și F?

Este evident că o depunere de nisip și măr la origine are două elemente :

1. Cantitatea de conținut de materii solide ;
2. Viteza apei, care transportă această cantitate.

Prin studiul A se vor vedea brațele în care se depune nisip și măr, în care transportul se face până în mare unde se depune. Se va putea observa poate că într'un braț, la aceleași ape (medii, mici sau mari), într'un an depunerile se fac în mai mare cantitate chiar pe braț și în cantități mai mici sunt transportate la Mare, iar în alt an un fenomen invers. Același lucru - și de altfel în directă legătură cu primul fenomen - se observă pentru viteză.

Măsurându-se vitezele apei în diferite puncte dealungul firului apei la gura brațului, se va vedea până la ce punct în Mare merge depozitul de nisip și când începe să se depună.

Acolo depunerea se va întâmpla cu mult înainte de aceea ce teoretic ar trebui să fie, din următoarele cauze :

1. Întâlnirea unei mase de apă cu o densitate mai mică (deci cu o temperatură mai ridicată),

sau această depunere se întâmplă cu mult mai târziu de aceea ce teoretic ar trebui din cauza :

2. Întâlnirii unei mase de apă cu o densitate mai mare (deci mai salină).

Se va observa iarăși un fenomen de constrângere a depunerii (adică depunerea se face mai repede, deci mai aproape de gură) ; un curent marin din direcția opusă curentului fluvial, va sili ca depunerea să se facă cât mai departe de gura brațului. Curenții rotativi, deci de turbion, spală gura fluviului ; asemenea și curentul normal o spală, dacă este curent de suprafață.

Dar bara e formată de un curent de fund. Se poate ca acest fenomen să fie ajutat de o direcție continuă și constantă a valurilor.

Toate acestea sunt cuprinse în studiile B, C, D, E și F.

Aceste studii se vor face pentru a stabili că toate aceste fenomene sunt legate prin raporturi necesare și că deci ele trebuiesc făcute tot atât de exacte unul ca și celelalte. A neglija pe unele în dauna altora, înseamnă a pierde noțiunea acestor raporturi.

Aceste studii făcute astfel după cum am precizat aci, vor arăta lucruri cărora nu li s'a dat destulă atenție.

1. Privind harta, se vede că depunerile cele mai mari s'au făcut spre direcția Sud.

2. Că direcția naturală a gurilor Sulina și Sf. Gheorghe este la apropierea Mării de Sud.

3. Că brațul Chilia nu are bare, câtă vreme celelalte au ; iar direcția naturală este N.E. sau N.

Se pun întrebările :

1. Ele sunt datorite numai fenomenelor marine (curenți, valuri, vânturi) sau celor fluviale (debit, transport) sau ambelor fenomene combinate ?

2. De ce se formează barele, ce influență au ele asupra formării deltelor secundare.

3. Au barele o evoluție în ce privește forma, înălțimea, baza, lungimea, direcția ?

4. Curenții turbionari (vârtejurile) ce formă au, ce diametru, sunt închiși sau deschiși, ce fenomene naturale prezintă, care este direcția lor, au direcție și forme constante sau variabile, ce periodicitate au ? În general, cum am spus mai sus, acești curenți turbionari, dacă au diametru mic, spală în adâncime spre centru și împotmolesc pe margini. Barele nu sunt influențate și de acești curenți ?

Un curent turbionar are forțe excentrice extrem de puternice de proiectare a corpurilor solide în suspensie, de refulare violentă către uscat.

5. Se observă oarecare curenți din mare în gurile brațelor pe margini către mal ? Până unde merg ?

6. Regiunea stufului trebuie bine determinată pe hartă, căci ea este

o regiune de regim calm, de depuneri mari. Ea indică perfect până unde merge influența curenților marini și fluviali.

Studiile acestea pe o perioadă de cinci ani, vor duce la rezultate abordabile pentru stabilirea legilor de împotmolire.

Aceste studii completate ne vor orienta în viitor asupra problemei eșirii la Mare.

În acest scop, cred necesar a se determina din timp :

1. Care este tendința generală de abatere a Deltei Chilia spre Est sau S.E., etc.

2. Care este cel mai vechi braț.

Această constatare este necesară fiindcă patul unui asemenea braț e mai stabil, viteza și masa aluviunilor mai ordonate.

Un asemenea braț reclamă mai puține lucrări de amenajare a malurilor. Ex. : Sulina, unde nevoia lucrărilor de amenajare a fost prea mare și a influențat asupra vitezei curentului, care a mărit cantitatea de aluviuni.

3. Care e direcția din larg spre coastă a curentului dela Sud spre Nord semnalat de S.H.

Din studiile întreprinse se pare că masa generală a curentului atinge punctul Zolocari, dovadă pintenul care se clădește acolo și apoi se abate spre larg cu direcția N. E.

Această constatare ne va edifica asupra căruia din brațe se exercită influența de împotmolire mai accentuată, datorită acestui curent care favorizează creșterea Deltei.

4. Natura și adâncimea fundurilor în fața Deltei.

Se știe că orice Deltă avansează mai greu în regiunea curbelor de mari adâncimi și mai repede unde există un platou submarin pe mare întindere în Mare.

În problema care se pune din acest punct de vedere, Sft. Gheorghe e mai avantajat față de Chilia.

5. Care e direcția de avansare a insulei Sakalin? Trebuie verificată ipoteza emisă de unii autori că această insulă e începutul unui mare cordon litoral cu tendința de a înainta spre Sud și a închide Marea dela Sf. Gheorghe-Midia.

6. A se verifica dacă există platou submarin la 10 - 15 mile, larg gura Porțiței-Buhazului, ce tendință și ce orientare are și a stabili curba adâncimilor.

Aceste studii sunt imperios necesare, fiind în directă și imediată legătură cu lucrările ce se vor întreprinde pentru construcția noului port și canal maritim.

Cpt. Comandor PREDA FUNDAȚEANU

CRONICI

CRONICI IEȘENE

Cronicar conștiincios, mi-am promis să însemn zilnic tot ce o să mi se pară mai important în viața literară și artistică a orașului, ca să pot alege, la sfârșitul lunii, din materialul adunat, faptele de cultură și de înțelegere în timp, în adevăr caracteristice unei citadele ce amenință, sub pîntenul vremii, să-și facă din renume o poreclă. Țin să precizez, dela început, că porecla aceasta, crescută ca un mă-răcin fără floare violetă, printre ruinele unei glorii pe care cei tineri s'au grăbit s'o piardă, ca pe o moștenire în care se pare că nu și-au mai recunoscut, la un moment dat, elanurile și eforturile, a fost prinsă benevol la butonieră de câțiva intelectuali cu care mă întâlnesc săptămînal la librăria « Socec » sau la « Cartea Românească », să răsfoim împreună gazetele și revistele, să discutăm ultimele romane apărute și să ni le recomandăm reciproc, dar mai ales ca să ne întrebăm, romantici cum ne recunoaștem fără șovăire și deci fără intenția unui răspuns precis, care ar fi de altfel și greu de formulat, ce ar trebui să facem pentru promovarea artelor și a scrisului, în capitala de fapt a ținuturilor moldoveneste.

Am rămas cu impresia, îndeosebi din ultima convorbire săptămînală, că intelectualii ieșeni și cei tineri în primul rând sunt pe un drum bun. Au trecut, prin ce împrejurări și datorită cui nu ar interesa aci, deocamdată cel puțin, dela apatia de odinioară la neastâmpărul premergător oricărei acțiuni cu repercusiuni mai mult sau mai puțin fericite. S'a discutat, cu înfrigurare, despre o eventuală ofensivă culturală, s'au lansat idei salvatoare și s'au făcut planuri eroice, iar cineva a afirmat, cu convingere, că realizarea acestor planuri, cu scopul precis de a întineri viața artistică, literară și muzicală din bătrîna citadelă a nenumăratelor fapte de cuget româneșe și de afirmare civică, rămîne o problemă de conștiință și de demnitate pentru un cărturar localnic în special și în genere, firește, pentru orice intelectual român prieten al Iașului.

Am apreciat, fără îndoială, cum se cuvine, sentimentul de sinceră generozitate cu care au fost admiși intelectualii de pretutindeni să colaboreze la opera de redeșteptare a forțelor creatoare ieșene, deși tocmai în această surâzătoare precizare, făcută - suntem convinși - din toată inima, fără umbră pe gând, e o dovadă că a mai rămas, în

subconștient, un ecou din cântecul de acum câteva decenii, când a doua capitală a țării se afirma vremelnic și se condamna fără apel, baricadată dincolo de cele șapte coline ale solului capricios și de zidul chinezesc al unor concepțiuni folositoare, în oarecare măsură și numai în timpul procesului de cristalizare și afirmare a sufletului specific.

Odată procesul acesta desăvârșit prin manifestarea temperamentului și a ideologiei ca atare, în unul din cele mai puternice curente literare, care a predominat - cum am spus și în cronica anterioară - mai multe decenii, spiritul creator românesc, eram datori să căutăm un nou imperativ de afirmare, al vremii și al tendințelor caracteristice psihologiei contemporane - să deschidem un orizont nou, în a cărui perspectivă să eșalonăm și să dăm posibilitate de afirmare valorilor tinere, ca să se poată face, astfel, o legătură între ieri și mâine, prin gestul de voință și de prestigiu al nestatornicului azi.

Sufletul românesc, până acum alcătuit din petice, fie aceste petice din cea mai scumpă și mai fină mătase, se țese astăzi dintr'o singură bucată, ca sfintele năframe.

Bucureștenii au înțeles, de mult, acest adevăr elementar. Oferind posibilități de afirmare tuturor valorilor, fără să se întrebe de unde vin aceste valori și indiferent de grupul estetic în care voiau să activeze sau de sentimentele mărturisite ori nu, Capitala a reușit, în în scurt timp, să concentreze toată activitatea țării, să-și impună cuvântul și deci să domine. Dacă odinioară, simpla acceptare printre colaboratorii revistei « Viața Românească » însemna lansarea de fapt a unui talent literar, astăzi orice tentativă de afirmare e condamnată, dacă nu a fost în prealabil recunoscută și adoptată de una din instituțiunile literare, artistice ori ideologice bucureștene. Să nu bârfim. Să le lăsăm politicianilor ratați blestemul împotriiva Sodomei moravurilor românești. Bucureștiul e orașul tuturor prăbușirilor și culmilor pe care le poate atinge sufletul românesc. Să încercăm să învățăm și la nevoie să furăm tot ce e frumos și durabil, să nu evităm orice sacrificiu ni s'ar cere, pentru reîmprospătarea sângelui sclerozat și realtoirea copacului bătrân, incapabil să-și mai păstreze fructele până în toiul verii, ca să le coloreze soarele și să le dea în pârg.

Altminteri, cum ar spune bătrânul și bunul prieten întâlnit săptămânal la librăria « Socec »: « Iașul moare - moare... irevocabil ; și ar fi păcat, mare păcat ar fi... »

Din fericire, repetăm, noua generație intelectuală face impresia că a început să vadă și să simtă în contemporaneitate. Am înregistrat, în ultimul timp, reacțiuni demne de relevat. Sunt firește, numai începuturi, dar ele dovedesc oricum că există o preocupare eliberată de micile și marile contingente de altădată.

A apărut, în primele săptămâni ale noului an, revista lunară de ideologie « Gândul Vremii », condusă de d. M. hai Uță și având colaborarea d-lor Sterie Diamandi, V. Maciu, P. P. Stănescu, Al. Claudian și M. hai Uță. Ideile care preocupă cercul dela « Gândul Vremii » sunt în strânsă legătură cu ultimele evenimente politice și sociale dela noi și de pretutindeni. Alături de portretul lui I. G. Duca, semnat de d. Sterie Diamandi, care subliniază, cu acest prilej, adevăruri cunoscute (de pildă: « În vremurile de astăzi tocmai personalitățile sunt acelea care duc la liman barca statului »), sumarul primului număr al anului secund mai cuprinde articole despre: « Soarta Naționalismului », « Taxele școlare », « Câteva aspecte ale hitlerismului », « Roosevelt: politică și experiență ». Obiectivele, după cum vedem, sunt îndreptate spre aspecte contemporane variate, iar concepțiile colaboratorilor despre fenomenul social, politic și economic, recomandabile. D. V. Maciu, profesor secundar, e convins că « Naționalismul, așa cum se prezintă el astăzi, joacă un mare rol în dialectica evoluției omenirii, servind ca regulator și întăritor pentru creatorii lumii de mâine - iar cei care-l exală, împingându-l la excese, nici nu-și dau seama cât de mult servesc, fără să știe, pregătirea regimului de mâine pe care tocmai ei nu-l doresc și nu-l înțeleg: *democrația adevărată, morală și creatoare* ». Sublinierea, în text, e a d-lui V. Maciu și tot al d-sale visul frumos. Cum se va naște, din excesul de naționalism, o democrație adevărată și mai ales morală și creatoare e o problemă la care prea puțini intelectuali și nu numai dela noi, pot răspunde cu siguranța distinsului colaborator dela « Gândul Vremii ». Un nume cunoscut: d. Alexandru Claudian (și o activitate publicistică nu mai puțin apreciată) semnează articolul « Câteva aspecte ale hitlerismului », în care e transcrisă o opinie pe care de asemeni o subliniem, cu același gând de a profila, pe fundalul cenușiu al cerului acesta de iarnă, câteva atitudini, luminoase, dacă nu uităm că ele țin să se manifeste într'o lume de preocupări mici, în cercul tot așa de mic al banalului cotidian. « În momentul în care mulți așteaptă catastrofe și prăbușiri, avem convingerea, - afirmă d. Alexandru Claudian, în finalul articolului său, - că instinctul de conservare al omenirii va impune, ca pe o necesitate urgentă, solidaritatea definitivă a popoarelor, singurul mijloc de salvare a civilizației omenesti ». După cum vedem, din fiecare articol al tinerilor și valoroșilor confrăți se ridică același strigăt de alarmă, același apel la redeșteptarea, în ceasul din urmă, a conștiinței umane.

Indubitabil, o revistă cum e « Gândul Vremii », tipărită nu fără sacrificii materiale și scrisă de un grup de intelectuali tineri hotărâți să lupte, cu scrisul și cu fapta lor, pentru luminarea cetitorilor români și îndrumarea lor spre un ideal de viață liberă, creatoare, bazată pe adevăr și închinată frumosului, merită ceva mai mult decât

atențiunea pe care i-o acordă simplul cronicar, în aceste rânduri scrise fugar.

Ambiționând să păstreze intact entuziasmul tineresc și oarecum gascon dela revista « Gândul Nostru » și preocupările de înaltă ținută din coloanele « Paginilor Moldovene », revista « Cadran » a apărut recent sub directa îngrijire a d-lui Sandu Teleajen, prozator și dramaturg cunoscut de bucureșteni mai ales cu prilejul reprezentării piesei sale « Cuiburi Sfărâmate », scrisă în colaborare cu d. Adrian Pascu, pe scena teatrului « Regina Maria ». Colaboratorii noului « Cadran » moldovenesc : Titus Hotnog, George Lesnea, Aurel Lambrino, Carol Dimer și Constantin Argeșeanu. (Vă mai amintiți cetitori ai « Rampei » de acum mulți ani, de incorigibilul amant literar al Agmei, arătare stelară pe care nici stihuitorul singur nu știa de ce o adoră..?) Un nume nou, pentru ieșeni : Bogdan Amaru și un pseudonim : Ion B.ambură, semnând o cronică de haz amar. Firește, primul număr se bucură și de colaborarea unei poezese : d-na Gina Sandri. Articolul de prezentare fiind scris de semnatarul acestei cronici, se impune o precizare. Inițiativa și meritul editării revistei « Cadran » revin, în întregime, colaboratorilor. Ale lor sunt, de asemeni, punctele de program, formulate în urma unei convorbiri dela o inimă la altă inimă de priete - directiva, de asemeni, a lor. Primul număr din « nCadran » ne oferă o literatură aleasă și se resimte de lipsa cronicelor dramatice plastice, sociale și nu mai puțin de absența însemnărilor mărunte și a informațiilor. Remarcăm și în coloanele « Cadranului », preocupările sociale. Un semn îmbucurător. D. Sandu Teleajen publică un articol călduros despre « I. G. Duca », realizator al cooperației și al economiei rurale. Poetul George Lesnea, care a tradus din rusește integral « D monul » lui Lermontov, împrumută presigiul de rigoare pagirii de poezie cu un fragment din opera marelui poet rus și anume : Cântul X din a doua parte. Traducerea d-lui George Lesnea e remarcabilă. Nu mai puțin valoarea sunt paginile de proză ale d-lor Titus Hotnog (documente omen și i - Capul de Mărt) și Aurel Lambrino, al cărui « Inot vânăț » are o savoare specială, de modernism scris pe o filă de hronic moldovenesc. Un alt portret, din lumea noastră politică, . . . « I-iu », semnează Nichifor Coțcarul, pseudonim sub care se ascunde unul din scriitorii ieșeni. Fără să aibă sigurnața trăsăturii caracteristice și corosivitatea expresiei măștrilor genului, Nichifor Coțcarul a reușit totuși să scrie unul din cele mai bune portrete făcute unui politicianist cu numele indiferent pentru aceste pagini. Oricum, alături de articolul d-lui Sandu Teleajen despre « I. G. Duca », portretul lui Nichifor Coțcarul tinde să fixeze o atitudine, în fața frământărilor sociale - atitudine pe care ar fi bine s'o păstrăm, cu atât mai mult că niciodată « Cadranul » nu-și va trece preocupările dincolo de social în politicianism sau, mai precis,

în atmosfera viciată a nu știu cărui club politic. Cronica literară (sunt recenzate romanele : « Velerim și Veler Doamne » de Victor Ion Popa, « Normaliștii » de B. Iordan, « Apostol » de Cezar Petrescu, « Calea Văcărești » de I. Peltz și volumul de nuvele « Destăinuirile Colonelului Mihu » de C. Manolache) e semnată de d. Bogdan Amaru, un scriitor tânăr, cu intuiția valorilor și înzestrat cu spirit de discernământ. Neîndoios, grupul dela « Cadran » nu ambiționează să promoveze un anumit principiu estetic și cu atât mai puțin ar fi dispus să militeze pentru victoria unui curent literar determinat. Colaboratorilor li se cere talent și - dacă e posibil - bună credință. Mai mult, suntem convingși că, începând dela numărul secund, revista va acorda o importanță și mai mare problemelor și aspectelor sociale. Nu se va renunța la literatură. Va fi redusă, dacă ne putem exprima așa, la strictul necesar. Așa dar, o promisiune că nuvela și poezia vor fi alese cu mai multă grije. Sumarul se va îmbogăți poate, în schimb, cu o cronică a evenimentelor sociale de peste hotare. Dar să așteptăm numărul viitor cu încredere.

Aceste două publicațiuni, având cercul tineresc dela « Alfa » în ariergardă, sunt singurele oglinzi în care putem resfrânge activitatea literară, artistică și ideologică din Iașul de azi. Scriitorii consacrați, cum ar fi d-nii Mihail Sadoveanu, G. Ibrăileanu, G. Topîrceanu, Demostene Botez, Otilia Cazimir și Lucia Mantu, înscrisi de mult în cadrele mișcării literare bucureștene, nu au nici o legătură cu grupările dela « Gândul Vremii » și « Cadran ». Sunt deosebiri de temperament, uneori de ideologie - mai ales de preocupări. Au fost totuși împrejurări când, indiferent de vârstă și de grupare, scriitorii ieșeni au făcut front comun. Un exemplu : reacțiunea împotriva tentativei de bagatelizare a repertoriului Teatrului Național.

Dar despre teatru, numai binele - obligat de nu știu care paragraf din lege...

Cineva, un « om din mulțime », care are comun cu « omul de pe stradă » bucureșteană curajul opiniei, a publicat, nu de mult, o serie de articole relative la situația presei ieșene. Mai precis : asupra analfabetismului și a moralității dubioase din unele redacții. Cuvintele au fost dure și - să recunoaștem - nedrepte. Sunt, fără îndoială, și în ziaristica din localitate, câteva uscături. Ucenicii indivizilor de proveniență suspectă pe care-i întâlnești prin marile cafenele bucureștene fără să te întrebi de unde și cum își pot asigura o existență uneori princiară, trepăduși și samsarii scrisului cotidian moldovneesc nu pot, în niciun caz, să reprezinte prea ieșeană, în care am avut prilejul să remarc atâtea valori incontestabile.

Se impune totuși o întrebare : de ce nu fac scriitorii ieșeni gazetărie ? Un ziar serios, ca « Lumea » sau « Opinia », nu ar câștiga, oare dintr'o eventuală colaborare, săptămânală cel puțin, a unui

Mihail Sadoveanu, Demostene Botez sau Topîrceanu, ca să nu-i pomenim și pe cei tineri? Un amănunt demn de relevat : scriitorii moldoveni rămași în a doua capitală a țării au scris foarte rar un foileton de gazetă literară și au semnat, tot așa de rar, un articol de ziar. Nu e mai puțin adevărat că toți scriitorii de aci își au existența asigurată, într'o formă sau alta. Pentru cel mai modest dintre ei, s'a găsit o slujbă care să-i lase destul timp liber : bibliotecar al baroului. Mai mult, atunci când s'a aflat că un tânăr publicist, venit de curând la Iași, se află în mare strâmtoare, o mână providențială i-a asigurat imediat un adăpost. Faptul e impresionant, mai ales pentru omul care a suferit deziluzia camaraderiilor de vorbă goală, ale confrăților speriați de propria lor deșteptăciune.

Siguranța zilei de mâine nu poate fi, totuși, un motiv ca scriitorii ieșeni să privească așa de nepăsători frământările și evenimentele din viața care e și a lor, mai ales a lor și cu tot ce are mai semnificativ. Sunt așa de blazați că nu-i revoltă și nu mai găsesc nimic care să-i entuziasmeze - o carte, un gest, o întâmplare, o idee sau o descoperire nouă, un eveniment în avalanșa de evenimente din ultimul timp, un proces interesant? Probabil că prietenul bun al convorbirilor săptămânale are dreptate : o problemă de temperament - și alta de tactică profesională : tot ce simt și ce văd, tot ce cred și năzuesc, pun în literatură. . .

Suntem în pragul primăverii și niciun pictor nu și-a anunțat expoziția. Ne gândim, fără îndoială, la maeștri. Tineri ca d-nii Agafiței sau Brudea au dovedit, întâiul calități ce vor fi mai târziu cristalizate de o ambițiune în care simți clocotul ruralului fluturând lavaliera primei generații citadine, iar secundul o modestie care ni-l face simpatic, de acum, pe creatorul de mâine al unui humor plastic de bună calitate. Maeștrul Octav Băncilă și-a purtat odată silueta masivă pe strada Lăpușeanu, iar pânzele de dată recentă ale d-lui I. Cosmovici pot fi văzute numai de prieteni. Necunoscut, de asemeni, rămâne pentru simplii muritori travaliul plastic al d-lui Briese. Sculptorii, pe de altă parte, au o preocupare foarte interesantă : « monștrii de piatră » dela Palatul Cultural. . .

Fenomen, în viața de liniște și bună învoială a orașului : presa a înregistrat două polemici. Prima, între doi profesori de altfel venerabili, care se învinuiau reciproc de incorectitudini în timpul și din cauza serviciului, iar secunda între un civil și un militar, amândoi intelectuali și convinși că servesc adevărul și nimic altceva decât adevărul. Replicile, categorice de o parte și alta, voiau să demonstreze, nu fără argumente și documentări, cine e mai folositor statului român și ca atare, pentru cine e datoare oficialitatea să facă sacrificii mai mari : pentru intelectualul civil sau pentru militarul obligatoriu intelectual, din moment ce a făcut și el liceul și o școală militară, deci un plus de învățătură echivalentă cunoștințelor culese

la un curs universitar oarecare? Din fericire, ieșeni sunt proverbial de gentili, chiar cu adversarii lor, așa că polemica n'a avut, ca urmare logică, o ieșire pe teren, pentru replica din urmă și tot așa de puțin convingătoare : o fandare impecabilă și o lovitură de spadă în vânt sau o pocnitură de pistol încărcat cu cartușe oarbe

De sărbători, după datină și pentru gustul marelui public, Teatrul Național a avut în repertoriu două spectacole muzicale. Repetăm că nu avem niciun motiv sau nu e timpul acum să ne ocupăm de destinele artistice ale teatrelor naționale din provincie și, în special, de felul cum a fost și este condus întâiul așezământ de cultură din capitala Moldovei. Fenomenul în sine însă poate fi relevat : spectacolele muzicale amintite, indiferent de text, au avut succes de sală - un succes așa de mare încât regimul repertoriului de sărbători a fost suportat aproape o lună. Nu-i un caz izolat. Opereta a fost, în ultimele stagioni, colacul de salvare al unei situațiuni materiale precare. Nu uităm că, pe timpul directoratelor domnilor Mihail Sadoveanu, Mihai Codreanu sau Pennescu, reprezentațiile de rezistență le constituiau operele din marele repertoriu, clasic și modern. Erau, probabil, alți spectatori atunci, ca să nu stăruim prea mult asupra adevărului că fiecare teatru își are publicul pe care și-l face - pe care îl merită, așa dar. Fără să ignorăm entuziasmul cu care a fost aplaudat orice spectacol de artă, de intelectualii și de surtucarii ieșeni, cu înclinări sufletești pentru tot ce e frumos (confratele Adrian Pascu a publicat, în gazeta « Tot », articol un plin de învățăminte, culese cu prilejul succesului cert al piesei « Taifun », pe scena moldovenească...), recunoaștem că avem la Iași, viciată ori nu, o categorie de spectatori dornici de muzică, indiferent de forma în care i-o servim : placă de patefon, radio, operetă, nuntă ori înmormântare, concerte simfonice ori numai « de unul singur și pentru inimă albastră ». În orașul în care e vinul bun, cântecul e la el acasă, oricum și la orice oră din zi sau noapte. Mă mir însă că nu s'a găsit, până acum, un om inteligent - în care să se întrupeze și bunul gust și simțul afacerii - dispus să riște un capital oarecare, într'o afacere surâzătoare ; o companie particulară, cu repertoriul format din operete și reviste de haz și actualitate imediată. Deficitul, în primele stagioni cel puțin, ar fi exclus. Teatrul de stat, neîndoios, ar primi o lovitură serioasă la început, dar existența unei companii particulare, pentru spectacolul ușor, frivol sau numai spumos, ar limpezi apele, cu timpul și le-ar împarte. Scena oficială, oricum, ar fi obligată să revină la repertoriul de prestigiu și la spectacolele montate după criteriul unic al valorificării textului - spectacole care au făcut, până în ultimii ani, gloria acestui așezământ de cultură. Mi se va răspunde că, în acest caz, teatrul de stat ar fi redus numai la un repertoriu de drame plictisitoare, pe care n'ar mai fi nimeni dispus să le suporte. Să presupunem, prin absurd, că

toți clasicii și clasicisții, romanticii și realiștii, ar fi fost niște fonfi ai inteligenței, ingramaticali și stupizi în dorința lor de a cristaliza adevăruri sociale și sufletești așa de banale, în raport cu deșteptăciunea scilpitoare a contemporanilor, încât reprezentarea tragediilor și dramelor lor ar însemna pur și simplu, un asasinat artistic. Să nu uităm însă, că pentru cei ce vor să râdă cu orice preț, un răs în care să nu se lăfăe inconștiența prostului prețios și ridicol, avem - dela Aristofan la Shakespeare și dela Molière la humorisții moderni ori simpli fabricanți de situații hilare, în jurul unui sămbure de adevăr sau al unui aspect de viață - o bibliotecă imensă de comedii și satire, unele capodopere ale genului, altele travaliuri decente și gramaticale în orice caz, toată scrise cu scopul de a îndrepta defectele individului și ale societății, direct sau prin amuzament și că atunci când voim neapărat un spectacol spumos, în care fantezia și jocurile de lumini și culori să se imbine cu muzica, putem să scoatem din raft - ca să ne referim numai la un singur nume de prestigiu cert : Beaumarchais - « Bărbierul din Sevilla » sau « Nunta lui Figaro ». Pasionat în adevăr de muzică, spectatorul îi va fi recunoscător directorului că, în locul unei cacofonii instrumentale și vocale, îi oferă prilejul să asculte un crescendo sau o romanță de Mozart.

O dovadă, în acest sens : entuziasmul cu care a fost primit, de ieșeni, « Festivalul Tschaikowsky » dat de Orchestra Simfonică a Academiei de Muzică, în sala Teatrului Național. După o prezentare, bine informată, asupra vieții și operei celebrului compozitor, a urmat programul muzical, compus din « Simfonia VI », « 1812 » și o « Suită ». La pupitru, domnul Antonin Ciolan. Se pare totuși, că numai entuziasmul auditorilor nu poate să asigure existența unei orchestre simfonice. Un reportaj, apărut în săptămâna « Festivalului Tschaikowsky », în presa locală, remarcă faptul îmbucurător că profesorii Academiei de Muzică și toți instrumentisții, care fac parte din roua grupare muzicală, au « o dorință neclintită de a face muzică pentru ieșeni », în cazul când statul le-ar acorda un ajutor material. « Cu nimic nu se poate însă inaugura o activitate. În timp ce Bucureștii și Clujul capătă zeci de milioane subvenții, pentru a face muzică - Iașului de ani de zile nu i s'a acordat nici un leu în acest scop. Tot ceea ce am realizat, în ultimii ani, s'a făcut cu sacrificiile muzicanților - care pentru fiecare concert (plus repetițiile) încasau retribuții derizorii ». Poetul Mihai Codreanu, rectorul Academiei de Muzică și Artă Dramatică, a promis că va interveni pe lângă forurile superioare, pentru acordarea unei subvenții. Neîndoios, intervenția se va referi la o activitate și va prezenta garanția că nu se vor repeta incidentele regretabile ce au premers desființarea societății muzicale « George Enescu ». Deocamdată, avem garanția certă a preocupării și a realizării artistice.

A impresionat și e viu comentată inițiativa d-lui Ion Marin Sa-

doveanu, Directorul General al Operelor și al Teatrelor Naționale, de a o sărbători, cu concursul tuturor reprezentanților culturii românești, pe marea noastră tragediană Agatha Bârsescu.

Dacă, pentru restul țării, această sărbătorire va avea semnificația omagiului pe care contemporanii îl aduc uneia din cele mai mari actrițe pe care inteligența și sensibilitatea românească au dăruit-o teatrului universal, pentru ieșeni și îndeosebi pentru cei ce o cunosc, ca profesoară de limba germană sau ca ocrotitoare, ca maestră a unei clase de dramă și comedie ori ca actriță cu visuri încă înaripate, festivitarea pe care o așteptăm va omagia, în egală măsură, un suflet pe care marile lovituri primite nu l-au strepezit, o dragoste pe care ura unora și prostia altora a crescut-o, o conștiință artistică încă dornică să se cristalizeze în fapta care va aprinde reflectoarele și rivălțile, va flutura sufletele și va desfășura panourile - o viață de apostolică resemnare și de adâncă înțelegere, în numele lui Christ.

Recomandându-mi «Memoriile» d-nei Agatha Bârsescu, apărute nu de mult în editura «Adevărul», cineva apropia volumul acesta de mărturisiri de romanul «Adela», al d-lui G. Ibrăileanu. Valorificăm, în aceste două cărți de factură așa de diversă, tot ce a dat sufletul ieșean, mai caracteristic, scrisului românesc din ultimii ani. D-na Agatha Bârsescu, în relațiunile cu prietenii și cu foștii camarazi de scenă, cu elevii și cu simplii cunoscuți, nu desminte o clipă puritatea de gând și suflet din volumul său de amintiri. En-tuziasă, ca o adolescentă, pentru ce tot i se pare frumos și dispusă să vadă, în cea mai ușoară atențiune, în surâsul oricui și în cuvântul primului întâlnit, dovezi de sinceritate, marea noastră tragediană a avut rara calitate, în orice caz, nevisata fericire, de a le împrumuta oamenilor sentimentele sale și de a risipi, peste decorul murdar al moravurilor de dincoace și dincolo de culise, bulgării de lumină ai unei credințe oarbe, fanatice, în bunătatea aproapelui și în satornicia sentimentelor lui. Chiar atunci când un gest sau un cuvânt al d-nei Agatha Bârsescu a surprins, el a fost făcut sau a pornit spontan, sincer, fără gând ascuns; vinovată a fost numai sburdălnicia fantaziei sau ușurința cu care sufletul dreptcredincios al artistei a fost întotdeauna pregătit să îmbrățișeze, cu o afecțiune la fel, și ticăloșia mascată a unora, și devotamentul dezinteresat al celor puțini.

Numai cei care n'au avut intuiția acestei tinereți singulare a spiritului au putut să reacționeze.

Mi-o reamintesc pe d-na Agatha Bârsescu, într'o dimineață rece de toamnă. Mă aștepta pe un coridor, modestă în pardesiul tot așa de modest, stând în picioare în fața portarului care se răsturnase, lăfăit și țigan, într'un fotoliu adus special dela recuzită. Profesoara mi-a recomandat o elevă de talent, iar actrița și-a exprimat dorința de-a face, în primăvară, un ultim turneu prin țară, cu o piesă românească în care firește, rolul principal ar trebui conceput

« pentru vârsta și mijloacele artistice de acum ». Am promis, vag, deși încântat de propunerea ce mi se făcuse, că voi încerca să scriu o piesă care să satisfacă, în totul, dorința acestui mare talent artistic, dar mă întrebam, în gând, ce dramaturg român de potența creatoare a unui Sudermann sau de geniu ibsenian ar fi chemat să scrie o dramă în care să-și fluture aripele, odată cu cel din urmă cântec, această lebădă a marilor scene apusene.

Se impune acum un răspuns la întrebarea ce se ridică, atunci, din amărăciunea cu care d-na Agatha Bârsescu mi-a vorbit de unii oameni, fără legături de temperament și de preocupări cu teatrul și cu lumea, aparent așa de voluntară, a actorilor : este creatoarea « Magdei » o nedreptățită? Catedra de dramă și comedie, înființată special pentru doamna Agatha Bârsescu, la Academia de Muzică și Artă Dramatică din localitate, a însemnat nu numai un act de recunoaștere a serviciilor cu totul excepționale pe care celebra artistă le-ar fi putut aduce teatrului românesc, dar și un act de solici-tudine, prin care societatea asigură existența uneia din cele mai proeminente figuri ale geniului, în anii cenușii ai vârstei înaintate.

Nu e mai puțin adevărat însă, că un gest sau un cuvânt frumos - mai ales pentru o susceptibilitate obsedată, în orice moment, de prăpastia dintre viața strălucitoare de ieri și modestia camerei de hotel, în care singurătatea e mai apăsătoare - are de multe ori o valoare înzecită față de un salariu oarecare, pe care-l primești nu fără obligațiuni și eforturi. E surprinzător că tocmai un scriitor a uitat sau nu a vrut să-și aducă aminte, în relațiunile oficiale cu foștii protagoniști ai scenei ieșene, de acest adevăr așa de elementar. Se spune că Didina Castrîș a murit blestemând, și nu odată am văzut-o pe o altă mare actriță pensionară, d-na Aglaia Pruteanu, plecând dela teatru cu ochii plini de lacrimi. Iată de ce, sărbătorind-o pe d-na Agatha Bârsescu, ne cinstim pe noi înșine, prin omagiul pe care-l închinăm artei și facem, în același timp, o faptă bună, prin mângâierea pe care o aducem unui suflet care, dacă ne-a greșit cândva, a făcut-o numai din imensa ei dragoste pentru cei ce i-au rămas, sinceri ori nu, aproape...

Dar, sunt multe suflete care au nevoie de o mângâiere. Numai iarna a gonit pensionarii scenei ieșene din jurul teatrului. M'au întâmpinat în primăvară și-i voi reîntâlni, cu primele adieri calde, pe banca din grădina publică, trist-surâzători și cu o întrebare la fel în ochii plini de neastâmpăr. Au înțeles poate de mult, că ușile odată închise în urma lor nu se vor redeschide și totuși o forță mai presus de ei le poartă zilnic pașii spre casa în care au intrat tineri, gălăgioși, ambițioși, plini de încredere în visul lor de artă și în cariera pe care mulți și-au ales-o împotriva voinței părintești și renunțând, unii la avere, alții la profesiuni mult mai bănoase și mai

comode, toți simțind pe frunte semnul predestinării și al genialității, ca să iasă, după decenii de eforturi și de succes uitat dela o săptămână la alta, bătrâni, bolnavi, decepționați, convinși în fine că gloria e o minciună, fluturi cu aripele arse în lumina tuturor reflectoarelor - epave ale unei vieți de intrigă abjectă și de sacrificii sublime. Zeci de ani au făcut același drum, de câteva ori pe zi, sub toate splendorile și asprimile anotimpurilor - așa cum îl fac și acum, sub pintenul unui imperativ lăuntric - păpuși care continuă să miște mâinile, să închidă ochii și să îngâne « mamă » și după ce s'au rupt ațele invizibile ce le scoteau din sicriile lor minuscule și le aduceau pe scenă, să cânte cu un glas ce nu era al lor sau să tremure, în gătljul de călți și chembrică, tirade interminabile. Tot restul de viață, al pensionarilor, s'a redus la peticul de pământ din jurul teatrului. Nicăeri nu vor găsi o alee mai înflorită și mai răcoroasă decât în grădina din fața intrării de serviciu, soarele nu va fi mai înviorător decât primit în plină figură, pe banca rezervată personalului artistic, și nimeni nu va înțelege ce clipă rară de transfigurare trăesc aceste făpturi stoarse de vlagă, când începe să se însereze și trec oamenii de scenă, cu decorurile, prin fața lor. Cei tineri se adună în cabine, încep să se îmbrace, în curând vor anunța soneriile, prin toate sălile și coridoarele, apropierea spectacolului. Numai ei rămân afară, tăcuți, muți, ca niște umbre. Târziu, vor pleca spre casă, încovoiați, tot așa de tăcuți - ca să revină a doua zi, pe același drum și frământați de același gând. I-am salutat, în fiecare dimineață, dela fereastră și i-am petrecut în fiecare noapte, cu gândul, până în camera lor, unde s'au scuturat florile peste fotografiile din care surâd și se încruntă măștile tuturor rolurilor de odinioară.

Asta e tot ce a mai rămas și tot ce poate, în cazul cel mai bun, să rămână...

Și poate regretul că niciuna din aceste mari și mici glorii, de ale scenei moldovenești de altădată, nu a fost distinsă cu... un « merit cultural » oarecare.

Ianuarie-Februarie, 1934.

GEORGE MIHAIL-ZAMFIRESCU

GRAZIA DELEDDA

Inchinând gândul nostru scriitoarei italiene Grazia Deledda, nu pierdem din vedere că suntem în anul comemorării lui Nobel. Deoarece Grazia Deledda este singura deținătoare, în Patria sa, a marelui premiu, dintre scriitorii în viață. Dela moartea lui Giosuè

Carducci, nimeni altul nu s'a învrednicit de atare cinste, deși celebritatea mondială l-ar fi impus de mult, cu incomparabil mai multă insistență, pe un D'Annunzio, iar în urmă, pe un Papini, ori Pirandello. Juriul academic al premiului Nobel, după cum se știe, nu ține seama însă numai de consacrarea unei celebrități prin ceea ce reprezintă artistul ca forță creatoare și personalitate artistică, ci nu se dezinteresează de atitudinea lui omenească, de cumiștenia pe care o dovedește în efortul creator. Iată deci, acum vreo șase ani, când Grazia Deledda a fost premianta lui Nobel, publicul din Italia, necum al nostru, a fost surprins de atare hotărâre, neștiind ceva mai mult : că romanciera sardă fusese propusă Academiei Suedeze cu mulți ani în urmă, în 1924 fiind foarte aproape de majoritatea cerută pentru consacrare. Deși în patrie critica se arăta unanimă în a trece cu vederea opera acestei romanciere, pe care anumite predilecții o arătau ca pe o întârziată în Italia tuturor primenirilor de acum trei decenii, în Italia pragmatismului papinian, ori a futurismului marinettist.

Celebritatea impune biografie, căci presupune indiscreție. Și totuși, Grazia Deledda n'are biografie. Esențial pentru arta ei rămâne faptul că s'a născut (acum cincizeci și opt de ani) într'un cătun din insula Sardinia, menită să illustreze ca nici un alt uscat pr ns între ape, etimologia cuvântului «insulă»: dela «isola». «isolare». Ponoare uitate de lume, cu țărani ducând viață primitivă ca prin locurile noastre, ca prin Macedonia, ca prin apropiata Corsică, lumea autentică și mereu aceeași a romanelor Graziei Deledda. Bunicii, plugari gospodăriți; tatăl iscusit și sfătos știutor de povești, chiar născocitor de versuri populare, cu renume în părțile lui. De copilă, în școala satului natal, cuminte, potolită, dar trăind dela început viața sufletească de munteancă reculeasă, însuflețită de instincte lăsate în voe, potolite, prin ea însăși, de scrutarea lumii înconjurătoare: locuri și oameni. Spre a recunoaște identitatea lumii din sufletul Deleddei cu cealaltă. Mereu aceeași, ca ponoarele insulei, ca albastrul mării, ca norii albi ai cerului, ca oamenii dintre Nuraghe, ca ginestrela stropite, când și când, de sângele unei crime din război, săvârșită cu liniște sufletească de acei oameni primitivi. Din prisosul acestei existențe lăuntrice, din tumultul observațiilor acumulate neștiut, adolescența Grazia s'a pomenit scriitoare la cincisprezece ani. Ajutată de criticii cu trecere în Italia pela 1895, s'a văzut, dela început, solicitată de cele mai ispititoare propuneri de colaborare. Poate numai începuturile lui Gabriele D'Annunzio s'au bucurat de atâta solitudine. Dar cu celebritatea, tână romancieră nu și-a îngăduit renunțarea la acea cumiștenie care-i caracterizează trecerea prin anii carierei de scriitoare. Ci a lucrat, cu tenacitatea mentenilor lăsați în preajma casei părințești. Un roman pe an. În fiecare, străduința perfecționării, adâncirii. Mai puțin aceea a reînnoirii, cu prețul repetării până la monotonie. Cazul scriitoarei italiene pre-

zintă astfel multe puncte de coincidență cu opera moldoveanului Mihail Sadoveanu, iar acei care iau atitudine față de cazul său sunt tinuți a reflecta asupra aceste' coincidențe. Discretă ca și arta ei, Grazia Deledda, străină de tot ce este ostentare, și-a consacrat definitiv epitetul de « Taciturna », cum îi zic ai casei. Fire stăruitoare, discretă, modestă, premiul Nobel a descoperit-o în odățele dintr'un cartier retras al Romei, soție supusă a unui funcționar, mamă și bunică duioasă. Cu ceasurile ei de lectură zilnică în fața ferestrei, cu ceasurile ei de lucru, până azi. Măruntică, părul alb, pasul încet și neauzit, fața blândă, ochii duși.

În trei decenii de activitate literară, această femeie a făcut să apară mai bine de douăzeci și două de romane, la care se adaugă nu puține volume de povestiri. Atare fecunditate, rar de întâlnit, ne-ar face să deducem, greșit, unul din aspectele artei deleddiene : improvizarea, facilitatea scrisului. În realitate, volum de volum, arta ei s'a străduit spre adâncire și perfecționare stilistică. În al doilea rând, spre deosebire de scriitorul moldovean mai sus amintit, Grazia Deledda nu se poate împăca cu spațiul redus al povestirii. Nuvelele reprezintă partea mediocră a activității ei literare. Căci are aptitudini de pictor decorator, deprins să coloreze panouri în proporții de frescă umană. Ca majoritatea reprezentanților curentului naturalist, această povestitoare este înăscută ca atare, mai puțin, sau deloc, făcută prin contactul cu modele străine și cultură variată. În arta sa « invenția » nu revendică merite de seamă, în detrimentul darului instinctiv și nemijlocit al povestitului. În romanele acestea lipsite de eșafodajul complicat al « intrigei » abil construite, stai față în față cu o bogăție de viață primordială, în stare de nativitate. Autoarea povestește ce știe, cum știe : amintiri, impresii de-acasă, întâmplări auzite tot acolo, de mult. Povestește viața. Cum ar povesti-o de sincer o femeie din târgul lor, cu grija să n'o dea lumea de minciună. Că doar faptele povestite acolo s'au petrecut și numai din partea locului sunt. În felul acesta, rostul scriitoarei se reduce la acela - social dacă voim - de-a da înfățișare artistică unui material epic elaborat aproape în întregime de protagoniștii anonimi ai lumii în care-a fost descoperit. Și s'a născut o « epopoe a megieșiei », cum o definește Borgeșe, care ne lămurește asupra artei deleddiene și ne apropie - fie și prin moldovenescul « megieș » - de arta lui Mihail Sadoveanu. Scrisul Graziei Deledda, odată marea descoperire a acestui nesecat izvor de inspirație făcută, n'a evoluat, aparent, mai de loc. Și cu el nici lumea romanelor sale. În realitate, arta scriitoarei s'a perfecționat, în cadrul acestei lumi restrânse, adâncindu-se în sufletul protagoniștilor care i-au asigurat însă și existența. De aci impresia de monotonie, de oboseală, pe care o poate lăsa, în întregul ei, opera Graziei Deledda ; reluarea aceluiași subiecte, folosirea aceluiași procedee, insistența în faptele diverse ale aceluiași mediu local, sardinian, pro-

vincial, rustic, ori cel mult burghez. Chiar aceeași paletă coloristică, în descrierea aspectelor naturale, în care scriitoarea italiană s'a dovedit, de altfel, de-o măiestrie fără multe rivalități. Te întâmpină la cetirea romanelor sale - unul poate ține loc de multe - un oarecare schematism psihologic, o ingenuitate simplistă în felul de prezentare a eroilor ; dar o sinceritate, o putere de plăsmuire care te impresionează, pentru totdeauna, ca însăși viața ; o nebanuită năvală de viață, care însuflețește ciclul vast al romanelor sale, dispartate în aparență, dar unitare ca seria romanelor din « Comedia umană ». Romane folkloristice, dar adânc omenești. Eroi din Sardinia, dar înfrățiți cu oamenii de oriunde, prin ce este artă autentică în întru-chiparea și plăsmuirea lor. Artă regionalistă deci, dar cu valabilitate universală. Până la consacarea ei drept scriitoare a lumii, prin în-cununarea cu premiul Nobel. « Fără îndoială - mărturisea însăși acum cinci ani - romanele mele care au cântărit mai mult în balanța academicienilor suedezi sunt cele inspirate de mediul din Sardinia, cele mai multe traduse și răspândite în străinătate ». Precizare din care deducem că scriitoarea a încercat și altfel de romane, cu lume și eroi din alte medii și locuri. Mai ales după război, încercând să asculte și de îndemnul vremurilor care se depărtau tot mai mult de predilecția pentru naturalism, și de muștrările criticei italiene. Dar încercarea n'a dat rezultatele așteptate. Scoasă din lumea sa, romanciera s'a dovedit neinteresantă. Ca orice desrădăcinată, venită la oraș. Romanele în care trăiește, dela sine, viața necăjită, autentică, robustă, a țăranilor și târgoveților dintre munții și marea Sardiniei, viață oprimată de superstiție și pândită de moarte de după o stâncă, asemeni omului care merge tihnit la târg, dar cade răpus de pumnalul celui care i-a jurat « vendetta » ; romanele de calitatea celor ce se intitulează « Elias Portolu », « Focul în livada cu măslini », ori mai ales, « Dumnezeuul celor vii », îi vor asigura oricând și oriunde Graziei Deledda un loc în istoria romanului universal. Prin ceea ce este artă în ele, dar și prin ce este omenesc, surprins și în acea tristețe a luptei omului cu mobilele sufletești care-l împresoară : pasiunea și datoria, binele și răul, idealul și realitatea. Tristețea sensualității, tristețea singurătății, a șerbirii, a abjecției și remușcării. O tristețe întonată însă de un suflet feminin, pătruns de castitate morală, de discreția simțurilor, de înălțătoare și generoasă puritate sufletească.

Forma în care se înfățișează plastic arta povestitoare este în nota buneii tradiții manzoniene. Un stil calm, simplu firesc, rectilin, colorat, suprapus întocmai conținutului sufletelesc.

Grazia Deledda a izbutit să se impună în conștiința întregii lumi cetitoare. Ea, sfioasa copilă dintr'un sat necunoscut, dintre ponoarele sălbatiche ale insulei natale. Prin ce miracol? Merită desigur semnalată, pentru unii dintre scriitorii noștri, perseverența îndârjită cu

care a urmărit această romancieră procesul propriei perfecționări, dela pagină la pagină, dela operă la operă, an de an, zi de zi, rămânând mai bine de trei decenii credincioasă aceluiași procedee, aceluiași motive de inspirație. Cu riscul înstrăinării simpatiiilor unei bune părți a criticei. Preocupată numai de urmărirea etapelor unui lent proces lăuntric de limpezire și eliminare, prin care arta i s'a rafinat, i s'a spiritualizat și a evoluat astfel, împotriva aparențelor.

Avându-și punctul inițial în literatura italiană din a doua jumătate a veacului trecut, în care nu se precizase încă bine demarcația între Romanticismul folkloristic și Naturalism, arta acestei scriitoare s'a resimțit multă vreme de aceeași oscilare. Prima etapă a fost însă definitiv trecută și în ultima decadă a activității sale, critica a asistat la o continuă strădanie de-a se perfecționa, prin mai mare obiectivitate față de personajele din romane, prin reducerea elementelor decorative locale la strictul necesar, indicat de considerente artistice, nu geografice ori folkloriste. Nimic exterior : totul interiorizat, supus cerințelor artei, pentru care Deledda a dovedit mereu un cult de primitivă. De aci scriitoarea care-și dă seama că a avut, dela început, marele noroc să-și descopere adevărata vocație : romanul (nu povestirea), în care-i e dat să poată urmări în voe evoluția ciclică a unui suflet surprins, cu predilecție, în zvârcolirile crizelor hotărâtoare, în luptă cu instinctele și propria-i conștiință, pândit de obsesia păcatului și a primejdiei unui destin nemilos, ca Dumnezeuul din Apocalips. De aci tristețea artei deleddiene, astăzi mult cruțată de excesul patetic al luptei neegale dintre un atare destin și om, exces care falsificase la un moment dat întreaga ei literatură, prin schimbarea protagoniștilor în simple automate sufletești. S'a asistat astfel la inaugurarea unei serii noi de romane ale Graziei Deledda, precum au fost cele de tipul « Secretul omului singuratec », « Fuga în Egipt », « Mama », ori « Annalena Bilisini ». Analiza psihologică a tins către o mai stringentă supraveghere. Simplificarea a luat locul decorativului. Figurile create au revendicat dreptul la viață autonomă, față de tendințele scriitoarei. Arta acestei bătrâne a ieșit de sub tutelă, s'a emancipat. Iar bătrâna a asistat binevoitoare la desprinderea din sufletul ei, a ceea ce i-a fost mai drag pe lume, din prima copilărie. Criticii au aplaudat și aplaudă încă această capitală întâmplare din viața ei potolită. În ce ne privește, îi credem răi cu Grazia Deledda, de două ori desrădăcinată, acum, atât de târziu : din predilecția pentru literatura « de-acasă », din Nuoro ale ei și al părinților ; din lumea primitivă, romantic înfățișată, în luptă cu destinul crud, cu « Destinul celor vii », invocat în romanul cu același titlu, ca o dureroasă amintire a trecutului. În de aproape supraveghiată, din prima ei adolescență literară, de critica propriei patrii literare, această țărancă sardă s'a supus mereu sfaturilor pe care i le-au dat cei mult mai învățați ca dânsa.

Numai de un sfat, oricât de categoric, n'a putut să asculte : acela de a evada din lumea ei, pentru o alta nouă. Concesii, încolo, multe ; făcute în interesul propriei perfecționări, a eliberării, mai ales, din formula locală sardă, spre a tinde către o literatură cu valabilitate universală. Efortul acestei prefaceri lăuntrice îl continuă și acum, cu o tenacitate de invidiat la anii înaintați pe care-i numără. Celebră, consacrată, Grazia Deledda face încă impresia unei începătoare pentru grija cu care își urmărește perfecționarea creației ; pentru emoția cu care se ferește de orice virtuozitate, pentru străduința de echilibrare lăuntrică, din care să rezulte organic cea exterioară, stilistică. Indiferent de rezultatele artistice la care ajunge prin aceste străduinți. Indiferent dacă, după a noastră părere, adevărata Deledda va fi căutată, definitiv, în prima parte a fecunde sale activități literare, cu toate scăderile. Ceea ce nu micșorează valoarea educativă a « cazului » scriitoarei de care este vorba în ce privește rămânerea în aceeași lume, în același cadru de predilecții, *toată viața*. Perfecționându-te mereu, fără evadări în suprafață. Prin adâncire în propria-ți artă.

Am simțit nevoia să invocăm acest exemplu de ascensiune creatoare, sigură de sine, biruitoare, către culmile desăvârșirii, sfidând trepidațiunile unor experiențe multiplicat până la pierderea conștiinței de sine. Am oferi literaturii noastre exemplul G aziei Deledda, premianta italiană a lui Nobel. Dacă nu ne-am gândi la Mihail Sadoveanu.

ALEXANDRU MARCU

VITRINA VIEȚII ȘI LIBRĂRIEI FRANCEZE

«DANSUL ÎN FAȚA OGLINZII»

Am cunoscut mai demult, un personaj foarte curios și atrăgător - atrăgător atât prin el însuși cât și printr'o întreagă epocă, cu fermecătoarea-i atmosferă desuetă pe care o reprezenta - și care făcea din toate vitrinele marilor bulevarde, dealungul cărora trecea ca o nostalgică evocare a unui trecut tot mai îndepărtat, o nesfârșită oglindă ce îi servea de îndreptar ținutei și culorii gândurilor, căci, vizându-se multiplicat în cristalurile savant îmbinate, avea iluzia ca strada se populează cu siluetele ce defilau cândva dela Madeleine până la răscrucea Faubourg-ului Montmartre.

Mai de curând, am cunoscut și alt personaj, și mai curios încă, dar, până la urmă, înfinit mai puțin atașant, care este obsedat de ne-

voia de a-și transforma propria-i existență într'o vitrină în care un sistem de oglinzi și de reflectoare ingenios distribuite și combinate să pună sub ochii trecătorilor cele mai mărunte mișcări exterioare și chiar și cele mai imperceptibile înfiorări lăuntrice ale sale.

Este acest exhibiționism o simplă deformare nervoasă sau nevoia unui îndreptar căutat în privirile semenilor? Iată la ce s'ar putea răspunde cu greu pentru moment.

În tot cazul, dacă Henry de Montherlant - căci de el este vorba - poate fi pe drept considerat omul ce desfășură cea mai mare abilitate și grije pentru a face neconținut să se vorbească de el, și la momentul cel mai oportun, lucrul nu are absolut nimic comun cu aceeași sforțare pe care o fac atâția alți autori, de comun acord cu respectivii editori, din motive de ordin comercial.

Vânzarea cărților sale și, mai ales, veniturile ce îi asigură această vânzare, dacă nu-l pot, desigur, lăsa cu totul indiferent pe autorul *Olimpicelor*, nu intră însă decât în minimă măsură în preocuparea sa de o cât mai întinsă și persuasivă publicitate.

Nu trebuie uitat că Henry de Montherlant este și rămâne, mai presus de toate, contele de Montherlant, din cap până 'n picioare. De altfel, datorită acestei situațiuni și unei stări materiale prielnice care îi asigură independența necesară, Montherlant a putut să se dedice exclusiv țelului său esențial: deplina și desăvârșita realizare de sine. Țel ce capătă o valoare nebănuită prin aceea că experiențele lăuntrice la care se dăda Montherlant nu aveau un caracter îngust, personal și egoist, el văzând în aceste experimentări mijlocul de realizare, nu a unui oarecare individ, ci al unui exemplar de umanitate. Căci subconștient sau conștient își dădea seama că un rezultat fericit obținut de el personal ar însemna, prin analogie, un rezultat fericit pentru o întreagă generație, dacă nu pentru întreaga omenire. Asupra acestui punct de vedere însă, se poate așterne firesc umbra unei îndoieli și a unui punct de întrebare.

Desigur o experiență personală poate fi adânc reprezentativă. Dar Montherlant, este el un om absolut normal? Adică - abstracție făcând de prodigiousul său talent și de agerimea neobișnuită a unui spirit ce sfredeleşte până la originea cea mai ascunsă a lucrurilor - este el un om la fel cu toată lumea?

Desigur că este în afară de orice discuție că Montherlant e cea mai interesantă și patetică figură a epocii literaro-spirituale actuale, și aceasta pentru motive care nu se pot enumăra și usti ica în cadrul unor simple spicuiți ca cele de față. După cum nu se poate nici istorisi povestea tragică a experiențelor de care am vorbit mai sus - experiențe care, de altfel, socotesc că trebuie să fie indecște cunoscute.

Dar toate acestea nu împiedică să te întrebi dacă Montherlant nu are ceva ce iese din normal. Chiar dacă nu am lua în seamă ere-

ditatea lui destul de « *încărcată* » - pentru a întrebuința un enfemism curent în cercurile psihiatrilor.

Sub aparența unei raționări de o logică aproape glacială, sub un calm disprețuitor și olimpian, clocotește o perpetuă exaltare, care face ca și în momentele sale de depresiune să găsim un fel de euforie « *à rebours* ».

Ceea ce, desigur, în sine nu ar reprezenta decât un splendid surplus de vitalitate. Dar pe această neostoită febră se grefază contraste violente și obsesii stranii. Alături de nevoia de absolut, de tot ce este pur - fie ca gest în sine, fie ca impulsie și gând - alături de setea unei anumite altitudini spirituale, găsim la Montherlant preocupări și manifestări direct dezolante. S'a afirmat că nu se sfiește să polemizeze cu el însuși, servindu-se de pseudonime ad hoc atunci când presa încetează, pentru un timp, de a se mai ocupa de el. Și sunt serioase prezumpții că această afirmare nu ar fi cu totul lipsită de teame.

De vreme ce Montherlant a scris cu mâna lui textul bandei unuia din volumele sale - dacă nu mă înșel, « *Aux Fontaines du Désir* » - și care spunea : « *Des idées contestables? Peut-être. Mais du génie!* »

Acestei nestinse sete de a se spovedi mereu lumii întregi, de a crea interes și chiar vâlvă în jurul ideilor și actelor sale, nu i s'ar putea găsi însă și o explicație mai puțin pejorativă?

Mă gândesc la sentimentul acela de singurătate care turmentează pe Malraux și pe toți eroii din *La Condition Humaine*. Sentiment care obsedează și pe Montherlant, și care i-a dictat pagini zguduitoare atât în *Le Songe* cât și în *Mors et Vita*.

Poate că setea de glorie nu este decât o manifestare a acestei obsesii, și doar nevoia de a se simți mai puțin izolat îl împinge mereu în arenă, în mijlocul și sub privirea universului întreg. A fi discutat, înjurat chiar, nu înseamnă a participa oarecum la viața spirituală și poate chiar sufletească din jurul tău?

Cu atât mai mult că aceeași teamă de singurătate pare să fi pricinuit în sufletul lui Montherlant dragostea de mulțimea anonimă, sentimentul solidarității umane în anumite împrejurări, în ciuda unei mândrii aristocratice înăscute.

Toate aceste reflecții au fost prilejuite de un articol al său, apărut recent în *Les Nouvelles Littéraires* și intitulat *Barrès Prisonnier*.

Intre altele spune acolo :

« *Il (Barrès spre sfârșitul vieții) devint le prisonnier du personnage sublime qu'il s'était acharné à être. La guerre se prolongeant, le figea dans ce rôle au delà de ce qu'il pouvait soutenir. Quand, la paix venue, il voulut se donner un peu de relâche (avec l'Oronte) on lui fit voir qu'il serait tenu pour traître s'il s'avisait jamais de redevenir naturel. Il soupira et reprit la pose.* »

Dar aceasta nu este însăși povestea lui Montherlant care este

astăzi prizonierul propriei sale încăpățănări de a fi și a crede ceea ce nu poate fi?

Intr'adeăvr, după tragicul faliment spiritual desvăluit de volumul *Aux Fontaines du Désir*, la interval de aproape patru ani apare *Le Dernier Retour*, cea mai sfâșietoare mărturisire a cuiva căruia nu-i mai vine să se apuce de nimic. Apoi, dintr'odată, apare *Mors et Vita*, remontând brusc resorturile destinate. Un fel de revenire la vremea Olimpicelor entuziaste. Pentru ce? Cum această revenire?

Revenire șovăelnică sub aparențele aurite ale căreia se întrevăd încheeturi șubrede și « de toute pièce »...

Oare Montherlant nu este și el un sărman prizonier al propriei sale voințe?

Până când însă acest dans în fața oglinzii?

Romanul, de atâta vreme anunțat, *La Rose de Sable* ne va da un răspuns precis?

Mă îndoiesc.

Intr'o scrisoare destinată publicității - dar pe care am socotit, în urmă, importun să o mai public - Montherlant îmi explica rațiunea pentru care a publicat *Mors et Viva* și a scos o ediție, revăzută și completată, din faimoasa *Relève du Matin*: «... pentru ca lumea să știe precis care sunt adevăratele mele puncte de vedere. Deoarece în *La Rose de Sable* sunt foarte multe personaje care emit păreri pe care nu le împărtășesc deloc ».

Problema va rămâne deci în suspensie și dansul patetic va continua în fața oglinzii halucinante.

ALT DANS IN FAȚA ALTOR OGLINZI

Sau mai preis : « povestea unei vrăjitoare și a unui obsedat ». Este vorba de d-na Mabel Dodge Luhan și de D. H. Lawrence. Cine este acest ciudat personaj fără de care autorul « *Șarpelui cu pene* » nu ar fi scris unele din cele mai curioase lucrări ale sale și mai ales nu ar fi fost niciodată pus în scenă de o manieră atât de directă și necruțătoare? Ne pare rău că spațiul nu ne îngăduie să reproducem integral pasajul în care marele portretist - maestru și în penel și în condei - Jacques Emil Blanche o prezintă pe d-na Mabel Dodge Luhan cetitorilor francezi, cărora Bernard Grasset le oferă, într'un îngrijit volum, crâmpes din memoriile aceleia care a hoțărât pe D. H. Lawrence să se stabilească pentru o vreme în Nou-Mexic ¹⁾.

Cred că a spune că Mabel Dodge Luhan este un fel de George Sand a veacului al XX-lea, înseamnă a indica în chipul cel mai su-

¹⁾ Ma vie avec D. H. Lawrence au Nouveau Mexique. 1 vol. Grasset. Tradus din engl. de J. E. Blanche și N. Pierhal.

gestiv tonalitatea generală a acestei personalități, abstracție făcând de opera castelanei dela Nohant. Intr'adevăr, dacă prin scrierile ei, propriu zis, Georges Sand nu reprezintă nimic sau aproape nimic, nu tot astfel se poate spune atunci când se consideră personalitatea ei în sine, și chipul în care această personalitate s'a manifestat, nu în literatură, ci în viață și mai ales în viața aceloră cu care a venit în contact. Este destul să cităm numele unui Musset, Liszt, Chopin și Dostoewski.

Intr'o cu totul altă atmosferă și în alt ritm, Mabel Dodge reprezintă o aceeași prodigioasă vitalitate care are nevoie să se realizeze, nu numai prin propriile-i mijloace, dar și prin vitalitatea și forțele creatoare latente ale celor din jurul ei.

« Suivant d'un regard énigmatique la danse fantasque de la flamme, les volutes de la fumée dans l'immense cheminée sans cesse rechargée de troncs d'oliviers, elle semblait y lire comme un présage de ses futures métamorphoses. Parfois rien ne l'eut tirée de sa torpeur. A quoi songeait-elle? Où était-elle? A mille lieues de vous. Inconsciente encore qu'elle fut née pour écrire, doutant de ses facultés créatrices, elle éprouvait un singulier besoin d'inspirer des artistes, de leur susciter des oeuvres selon son capricieux idéal ».

Născută dintr'o familie opulentă și ultra conformistă, ea a evadat din vreme, încercând să facă de toate și culegând din toate, în dreapta și stânga, prin muzee și biblioteci. În 1911, pictorul J. E. Blanche o găsește căsătorită cu arhitectul Edwin Dodge, la Florența, unde în spatele lui Poggia Imperiale, deasupra grădinilor Boboli își constituise o adevărată Curte de esteți și artiști, dintre care nu lipseau Vernon Lee, Eleonora Duse, d'Annunzio, De Settignano, Léo Stein, Gordon Craig și La Condamine.

Vila *Curonia* reamintea, cu mai multă fantezie poate, micile curți ale Renașterii. Curte pe care o împrăstie însă războiul.

După o scurtă epocă de exaltare eroică, în care Mabel Dodge parcurge frontul ca infirmieră, o găsim în America.

« Devenue pacifiste, elle quite la sanguinaire Europe pour conduire par les rues de New York des communistes; cortèges fort esthétiques et théâtraux réglés par Gordon Craig ».

După mai multe alte avataruri, o găsim în 1920 în Noul Mexic devenită soția unui șef indian: Tony Luhan.

« A l'heure de la maturité, se croyant au bout de son périple parmi des êtres sopihistiqués, elle s'est jetée dans les bras du solide Indien « qui sait tout d'instinct, se tait, se couvre la tête d'un capuchon, quand les blancs bavardent à sa table ». Blottie contre la mâle poitrine de Tonny, reposant sa petite main sur la ferme patte du géant, elle s'est sentie à l'abri, desintoxiquée par le sage, l'intuitif qui lit dans le ciel comme un berger chaldéen. Auprès de lui, plus de freudisme, plus

de psychanalyse, cette science dont Mabel fut l'une des premières adeptes, comme Lawrence ».

Și mai departe :

« Tout de même la poétique vie pastorale de la blanche et du peau-rouge, les randonnés à cheval selle contre selle, les animaux, les fleurs, les fruits paradisiaques, cela ne pouvait suffir à combler les aspirations de l'ancienne Mrs. Dodge de la villa Curonia ».

Și de aceea hotărăște pe Lawrence să lase totul, să părăsească Europa, lumea veche și să înceapă - viață nouă - el și soția lui - în Noul Mexic.

Am insistat atât asupra unora din elementele biografice, care o pun în lumină pe D-na Mabel Dodge, fiindcă cetind volumul, se petrece ceva curios. Cartea ai cumpărat-o din dorința de a avea precizuni directe și neliterare asupra omului care a fost D. H. Lawrence. Or, dela primele pagini, acest om încetează de a mai interesa. Lipsit de voință și tocmai de aceea obsedat de nevoia de a-și impune voința sa inexistentă, D. H. Lawrence apare ca un maniac, un personaj care nu se realizează decât prin voluptoasa, frusta, dar raționala sa soție Frieda și care se lasă dus de toate vânturile contrarii și din ce în ce mai exasperat.

În schimb, d-na Mabel Dodge se revelă un personaj fermecător. De n'ar fi decât prin această facultate rară - pe care n'am mai întâlnit-o decât la Colette și, în sensuri diferite, la Marcel Schwob, la Paul Valéry și Rainer Maria Rilke - de a transforma cele mai mărunte manifestări exterioare ale vieții, în adevărate feerii interioare.

Faptele încetează de a mai interesa. Culoarea, ritmul și acea senzație de substanțialitate bogată a exprimării înlănțuirilor interioare, pe care o procură lectura acestor amintiri, trec pe primul plan.

În definitiv, între D-na Mabel Dodge și D. H. Lawrence se dă o luptă. O luptă aprigă, patetică. Rezultatul importă infinit mai puțin decât însăși desfășurarea luptei. Este un adevărat « dans în fața oglinzii » în sensul pe care îl da François de Curel acestei imagini. Dans care își ondulează mlădierile dealungul a aproape 400 de file, fără a deveni un moment monoton.

Câteva clișee interesante întovărășesc și completează cât se poate de fericit textul.

PROASPETE LUCRURI VECHI

Sau giuvaeruri a căror montură prețuește mai mult decât însăși piatra rară, poate chiar unică, dar care pentru un ochi, ce nu are nici un motiv personal de înduioșare sau de admirație subiectivă, prezintă mai puțin interes și farmec decât chipul, și mai rar încă, în care este pusă în valoare.

Este vorba de scrisorile unei fiice a lui Napoleon, comentate și

publicat de Principesa Marta Bibescu ¹⁾ Ce sunt aceste scrisori și cine le scrie?

« Une belle Française, née sous Napoléon I-er, mariée sous Charles X, païresse sous la Restauration, jeune veuve sous Louis-Philippe et remariée à un prince belge, est l'hôte de l'Empereur des Français à Fontainebleau et de la reine d'Angleterre à Windsor. Elle est reçue dans ces deux cours avec des honneurs étrangers. Mère très aimante et très aimée, elle écrit à ses enfants pour leur raconter par le menu ce qu'elle voit, ce qu'elle fait et les attentions dont elle est l'objet. Son mari est le négociateur d'une double action diplomatique, destinée à créer des liens nouveaux entre la Belgique, la France et l'Angleterre. Elle est à l'apogée de sa gloire mondaine. Qui est-elle? Sous ses noms divers, Emilie-Louise-Marie-Française-Josephine de Pellapra, comtesse de Brigade puis princesse de Chimay, porte une ressemblance fameuse.

— Elle est l'incarnation même de son père! dira d'elle la princesse Mathilde.

Elle est la fille de l'Homme.

Am reprodus în întregime și în textul original această introducere pentru că ea singură dovedește cu prisosință afirmația noastră dela început. Intr'adevăr această pagină est un model de claritate, de eleganță și sobrietate. Alături de această pagină - precum și de cele ce îi urmează - scrisorile vioae și malițioase ale Emiliei de Pellapra reamintesc odată mai mult că, dacă autoarea lor era fiica Împăratului - cel unic și cu I mare - comentatoarea lor reprezintă spiritul luminos, strălucitor și totuși recules al Provenței de unde a pornit tulpina viguroasă, cu zece secole înaintea nașterii « Omului ». Zece secole în timpul cărora acest spirit nu a încetat să se îmbogățească în nuanțe sub nenumăratele ceruri și climate, atât exterioare cât și interioare, sub care destinele istoriei capricioase l-au purtat.

Desigur că învățămintele subconștiente ale acestui trecut, ale atâtor strălucite trăiri integrale purtate ca o imponderabilă sinteză în temperamentul ei de puternică personalitate și puternică scriitoare, îi comunică Princesei Bibescu atâta îndulgență pentru epopeea imperială. Îndulgență care se mai explică însă și prin atmosfera în care a fost crescută aceea care este nora nepoatei lui Napoleon. Intr'adevăr, Contesa Valentina de Caraman-Chimay avea tot dreptul să venereze memoria ilustrului ei bunic, dela care a moștenit un spirit de eroism lăuntric și de fermecător romantism ce o îndeamnă să refuze cererea în căsătorie făcută de Prințul Frederic de Schleswig-Holstein, vărul reginei Victoria a Englierei, pentru a urma, mai târziu, pe prințul George Bibescu, eroul dela Puebla, într'o

¹⁾ Lettres d'une fille de Napoléon (Fontainebleau et Windsor) par la Princesse Bibesco. 1 vol. Flammarion.

România îndepărtată și, pe atunci, aproape cu totul necunoscută. Sperăm, de altfel, că aceasta atașantă și interesantă figură ne va fi redată mai amplu într'o zi de Princesa Bibescu. Fiică a Revoluției franceze, Contesa Valentina de Caraman-Chimay reunea două temperamente egal de prodigioase, având de bunic după mamă pe Napoleon I și de bunică după tată pe Theresia Cabarrus, cetățeană Tallien, devenită Princesă de Chimay.

Mama ei, Emilie de Pellapra - de scrisorile căreia este vorba - este în primul rând o fiică și o mamă desăvârșită. Scrisorile ei scrise copiilor, întâi dela Fontainebleau, apoi dela Windsor, sunt pline de cea mai mare afecțiune și de o perpetuă grijă de cei lăsați acasă. Uneori Emilie de Pellapra scrie de trei ori pe zi cu tot programul supra încărcat al recepțiilor date în onoarea ei și a soțului ei, trimes de regele Belgiei într'o misiune foarte delicată pe lângă împăratul Napoleon al III-lea și regina Victoria. Asupra acestor recepții, Emilie de Pellapra se exprimă așa cum e firesc să se exprime orice « grande dame ». Totuși, în ciuda malițiozităților savuroase și destul de « cavaliere » uneori, se cetește printre rânduri, o satisfacție puțin cam prea accentuată a unei astfel de străluciri, satisfacție care, dacă nu supără, în orice caz surprinde.

Printre aceste scrisori se află și un fel de raport confidențial al Prințului de Chimay către secretarul particular al regelui Belgiei, raport de cel mai viu interes și care dovedește că trimisul extraordinar al curții din Bruxelles era un excelent diplomat cu aprecieri foarte severe pentru « Impăratul cel Mic ».

Câteva pagini de « Jurnal » la sfârșitul volumului revelează aptitudini serioase, prin notații juste, sugestive într'un stil sobru și totuși delicat nuanțat.

Repetăm însă : pentru cel ce nu are nici un motiv personal de a se emoționa în fața lor, aceste scrisori nu prezintă în sine nici un interes excepțional. Totuși dealungul lor palpită un suflu de viață care dă o neașteptată prospețime acestor lucruri vechi. Lucrul se datorește gestului măestrit cu care Princesa Bibescu a făcut să zboare ușora prăfuire care le arginta, redându-le emoționanta strălucire a tot ceea ce face dovada unei trăiri intense și intens conștiente.

DAR CHARDONNE ?

Este întrebarea pe care și-au pus-o cei mai mulți din cetitorii celor mai de pe urmă pronosticuri făcute de unele reputeate hebdomadare, relativ la ocuparea locurilor rămase vacante la Academia Franceză. S'au formulat tot felul de sugestii și au circulat diverse nume, mai mult sau mai puțin ilustre. Dece oare nu am cetit nic unde pe acela al lui Chardonne? Au fost oare descurajați criticii

cei mai autorizați, care acum doi ani recomandau aproape unanim, pentru premiul Goncourt, pe autorul celor mai substanțiale din romanele apărute după război, adevărate opere de istoriografie a vieții interioare? . .

Dela *Eva* - despre care Albert Thibaudet spunea că va reprezenta o întreagă epocă - până la acele *Destine Sentimentale* care apar în «*Revue de Paris*» și la acel minunat *Amour du Prochain*, Jacques Chardonne a urmat o cale care în chip just și logic - fără nici o umbră de ironie deplasată - trebuia să-l ducă la Academie.

De aceea, când se vorbește cu atâta ușurință de atâția alții, este firesc să te întrebi cu ciudă și nedumerire : bine, bine, dar Chardonne?

I. IGIROȘIANU

ORTODOXIE ȘI CATOLICISM DUPĂ BERDIAEFF

Fără să vrei, când ai cartea lui Berdiaeff în față, - această mărturisire spirituală intitulată «*Esprit et Liberté*» în traducerea franceză recent apărută, - îți vine să te întrebi : care e situația acestui scriitor de filozofie religioasă față de biserica oficială? Ca organism lumesc, biserica a avut totdeauna o disciplină a ei, iar cei care i-au slujit au trebuit să se supună mai mult sau mai puțin în toate, începând cu respectul dogmelor și sfârșind cu întrebuintarea terminologiei bisericesti.

Nicolae Berdiaeff n'a slujit niciodată biserica în înțelesul acesta. Poate spiritul lui era prea liber și voința sa de adevăr depășea granițele orișicărei autorități lumești, fie ea chiar biserica. În orice caz, cultura sa filozofică s'a arătat într'atât de întinsă, încât el n'a mai putut accepta valabilitatea exclusivă a unei singure căi de atingere a adevărului, ci a înțeles că, în câmpul spiritualității, căile ajungerii sunt mai multe. Căci frica de cultură, pe care o dovedesc unele spirite puse în slujba câte unui adevăr, este o nedreptate față de spirit însuși : cultura nu îndepărtează de nici un adevăr, pentru că nici nu duce la un adevăr anumit. Ci ea îngăduie fiecăruia să ajungă acolo unde vrea și unde crede că poate. Ea a fost întotdeauna drum și niciodată ajungere.

Ceea ce e remarcabil în cazul lui Berdiaeff e faptul că, pentru a se închina adevărurilor bisericii, el nu pleacă dela biserică, ci din afară de ea. Berdiaeff rămâne un laic - laic în formele sale de viață spirituală, laic în punerea sa de probleme, laic, încă, în rugăciunea sa.

Nu știu ce poate face biserica de aci, din lume, cu un spirit plin de atâtea libertăți. Dar Biserica *cealaltă*, în care crede, mai ales, Berdiaeff, aceasta găsește în el unul din slujitorii ei adevărați.

«Gândirea mea e aceea a unui om care își pune probleme», - spune singur Berdiaeff, în cartea sa. El caută soluția la problemele spiritualului și o caută în termenii în care o caută un Heidegger, sau un Jaspers, de pildă. Își afirmă singur anumite afinități față de aceștia doi și, în general, recunoaște că filozofia sa, care ar vrea să fie o filozofie creștină, aparține de fapt unui tip de filozofie răspândit astăzi în cultura europeană și care este tipul de filozofie a existenței.

E adevărat că toate problemele spiritului se reduc pentru Berdiaeff la una singură : problema raporturilor dintre om și Dumnezeu. E iarăși adevărat că el se desparte hotărît de toți ceilalți reprezentanți de astăzi ai filozofiei existenței, prin aceea că afirmă drept problemă centrală a spiritualității omenești problema religioasă, și găsește că unica antropologie cu puțință e antropologia religioasă.

Dar atitudinea aceasta nu-l apropie mai mult de biserică. El tot în linia culturii noastre rămâne, tot recunoscător față de Hegel și idealismul german - care au înțeles cei dintâi dialectica adevăratei vieți spirituale - și tot tributuar al lui Kirkegaard în probleme ca și termeni.

Hotărît, Berdiaeff este un laic. Așa, ca laic, a vorbit el într'o zi, despre necesitatea unei întoarceri la spiritul Evului Mediu. Tot așa s'a opus el, altădată, istorismului obișnuit, arătând că adevăratul sens al istoriei a fost întâia venire a lui Christ și este azi cea de a doua venire a sa. În sfârșit, tot ca laic și-a arătat el lipsa de încredere față de metafizica abstractă, încercând să promoveze spiritualitatea concretă a religiei.

Dar este suficient, pentru a vedea cât de laic se dovedește Berdiaeff, cât de în afară de biserică stă el, să urmărim discuția pe care o întreprinde el asupra naturii bisericii și sciziunilor ei lumești.

Biserica, după Berdiaeff, nu e nici orientală, nici occidentală, după cum ea nu poate fi niciodată națională. Biserica e una și universală.

Dar universalismul poate fi înțeles felurit. Orizontal, de suprafață, adică de organizație - sau vertical, în adâncime. La suprafață poate fi adevărat că nu există universalism creștin. Dar în adâncime existența lui este bine asigurată. Ba numai aci, în adâncime, în dimensiunea interioară a fiecărei biserici, poate exista universalismul adevărat, ecumenismul adevărat.

Sciziunea însă este un păcat. Berdiaeff recunoaște lucrul acesta. Atunci plutesc toate bisericile în păcat, prin simplul fapt că sunt mai multe și nu una, biserici și nu biserică? Nu, răspunde Berdiaeff, căci sciziunea se dovedește a fi numai în lumea naturală. El distinge, în tot cursul cărții sale, între o lume naturală și lumea spirituală,

între o ordine a naturii și alta a spiritului, între tot ce e istorie, de o parte, și tot ce e adevăr duhovnicesc în lume, de altă parte.

Nu biserica este lipstă de unitate, ci împărăția lui Caesar în care, prin destin istoric, a intrat și biserica. Carnea și sângele divid, doar spiritul unește, scrie el. De aceea, cine vrea să încerce o reunire a tuturor bisericilor într'un singură, trebuie s'o încerce întru spirit. Până acum toate încercările de unificare au fost « cesariste ». De aceea ele n'au reușit să ducă la nimic.

Sciziunea de suprafață a bisericii universale în biserici particulare, precum și faptul că mai există și astăzi secte religioase care nu sunt creștine - iată fapte care dovedesc că adevărata biserică e nerealizată, e încă virtuală. Ecumenismul e invizibil. Universalitatea noastră va să fie.

Printre felurile deosebite în care a fost înțeles până acum universalul creștin, două au jucat un rol de seamă. Catholicismul și ortodoxia. Ele nu sunt, fiecare în parte, adevărul bisericesc însuși, dar nu sunt nici schisme. Ci corespund unei deosebiri adânci din structura spirituală a omului și realizează cele două tipuri mari de viață lăuntrică. Berdiaeff le numește : tipul aristotelic și tipul platonice, ale vieții spirituale.

Este cu adevărat o diferență de structură aci. Cei din Orient sunt prin structură platonicieni, după cum cei din Occident sunt prin structură aristotelicieni. Pentru aceștia din urmă problema covârșitoare o constituie raportul dintre formă și materie, în termenii în care acest raport se pune la Aristotel. Forma trebuie să informeze materia, să-i dea contur, să o disciplineze ; ea este o putere care se cere să devină act. Singura perfecțiune este cea a realității actuale. De aceea pentru aristotelicieni totul trebuie actualizat. Valorile Occidentului năzuesc toate către actualitate.

În Orient, spune Berdiaeff, tradiția platonismului a rămas mai tare. Orientul a fost întotdeauna mai mistic și mai speculativ. Pentru orientali, ceea ce e ascuns, virtualul, acesta este mai existent decât actualul.

În Occident, viața umanității e tratată ca materia care trebuie să capete o formă. Până la urmă totul se construiește într'o ierarhie de forme, actuale, istorice. Conștiința istorică e cea care domină aci. În schimb în Orient domină conștiința eschatologică, viziunea unei împărății a lui Dumnezeu dela sfârșitul timpurilor. De aceea, adaugă Berdiaeff, în centrul Ortodoxiei a stat totdeauna sărbătoarea învierii, Paștele.

Orientul a fost totdeauna mai mistic, și apropierea sa de Dumnezeu a fost totdeauna mai directă. Aci nu era nici o ierarhie de forme care să despartă pe om de Dumnezeu. Pentru că forțele spirituale nu sunt actualizate, deci nu capătă înțelesuri istorice, ortodocșii au calea deschisă către adevăr. În schimb, Occidentul întârzie prea

mult în istorie. Iar toate formele sale nu fac decât să despartă mai mult pe om de Dumnezeu, să-l rupă dela extaz, să-l scoată din misticitate.

Așadar, spune Berdiaeff, protestantismul a avut dreptate să se opună formalismului excesiv care domina în lumea occidentală. Eroarea sa cea mare a fost însă că, opunându-se formalismului, n'a știut totuși să se ridice deasupra opoziției dintre subiect și obiect, și a creat astfel un creștinism prea individualist. În acest înțeles protestantismul n'a adus servicii prea mari bisericii, a folosit însă, incontestabil, culturii într'o foarte largă măsură.

Cum să unificăm, biserica, atunci? se întreabă Berdiaeff. Să fim toți ortodocși? Dar ortodoxia e un moment istoric, un tip de înțelegere a universalului, nu universalul însuși. Să fim interconfesionali? Lucrul acesta nu are sens. *Inter* nu denumește nici o sferă de existență. Internațional, de pildă, nu califică nici o regiune existentă. Astea sunt abstracțiuni, nu realități.

Problema unei unități a lumii creștine nu poate fi pusă decât lăuntric, închee Berdiaeff. Adevăratul nostru principiu de unificare fiind spiritul, noi nu ne putem unifica în istorie. Singura unificare cu putință e cea lăuntrică, regăsirea fondului spiritual comun în dimensiunea interioară a fiecărei biserici. Dar, în înțelesul acesta, nu bisericile se apropie una de alta, ci creștinii se apropie unii de alții. Bisericile lumești rămân așa cum sunt : distincte. Biserica, *una*, e numai în noi.

De aceea, pentru Berdiaeff, reprezentantul adevăratului creștinism nu este preotul, ci profetul. Există un profetism în lume, scrie el, care nu aparține bisericii. Și profetismul va trebui să fie recunoscut într'o zi de biserică. Dar atunci biserica se va depăși singură.

Că afirmațiile acestea ar putea să nu convină bisericii oficiale? Berdiaeff nu-și pune astfel de întrebări. El nu e pus în slujba nimănui și nu are de dat socoteală nimănui. Berdiaeff este un simplu căutător de adevăruri ; el nu judecă.

Viața lui spirituală se desface, nestânjenit, din lume și din întrebările lumii, din toată laicitatea gândului. Dacă sfârșește prin a se închina, nu e pentru că a crezut, ci pentru că a *învățat* să creadă.

CONSTANTIN NOICA

ANUL ECONOMIC 1933

Francis Delaisi, cunoscutul economist francez, m'a primit într'un apartament micuț din piața St. Martin din Paris. Și după ce timp de trei ore mi-a expus planul său pentru scurgerea cerealelor din bazinul dunărean, autorul « Celor două Europe » mi-a spus :

— De altfel, ne străduim de pomană să învingem greu. Nu vom face nimic. Oamenii din fruntea statelor și-au pierdut dreapta judecată.

— Dece?

— Nu vezi ce politică duc?

— Duc politica pe care o socotesc mai potrivită cu situația de azi. Străduințele lor sunt mânate de dorința de a-și servi țara. E drept, că de prea multe ori, se încearcă vindecarea răului, prin mai rău. N'ai impresia că această încurcare continuă a trebuirilor internaționale va duce la îmbunătățirea mult dorită, tocmai pentru că oamenii își vor da seama de zădărnicia politicii urmată în ultimii ani?

— Se poate. Nu știi dece însă, de câteori citesc în ziare - și asta se întâmplă zilnic - că o țară sau alta a hotărât să aplice cutare sistem nou de împiedecare a comerțului internațional sau a circulației capitalurilor, îmi amintesc de anecdota cu vindecarea scoțianului. În genere, anecdotele cu scoțieni sunt înțepături împotriva zgârceniei. Aici nu e vorba însă de zgârcenie, ci de egoism. Dar, să-ți povestesc anecdota :

Intr'un spital din Londra, zăcea un scoțian. Ii mergea rău, rău de tot. Atât de rău, încât doctorul pierduse orice speranță de vindecare. Dece să-și mai chinue bolnavul cu un regim aspru ?

— De azi încolo, - îi spune doctorul, - poți să mănânci tot ce vrei, și dacă mai ai vreo dorință, spune-mi.

— Ași vrea să-mi cânte niște cimpoaie scoțiene.

— Ferească Dumnezeu ! Cimpoaie într'un spital ? Nu se poate !

A doua zi, scoțianul și-a reînnoit rugămintea. Încă un refuz. Medicul văzând că scoțianul nu poate muri, și nici nu se poate vindeca, a pus să i se aducă muzica dorită. Minune, după două cântece scoțiene, bolnavul s'a făcut sănătos. S'a făcut sănătos, însă toți vecinii de odae ai scoțianului au murit.

Așa se întâmplă astăzi cu politica economică internațională. Fiecare țară recurge la măsuri extreme, fără să se gândească ce pacoste sunt ele pentru celelalte state. Șimțul de solidaritate internațională a dispărut. Egoismul economic întrece orice închipuire. Anecdota cu scoțianul se repetă în fiecare zi. Cu o singură deosebire : vecinii mor, dar scoțianul *nu se vindecă*.

* * *

De anecdota d-lui Francis Delaisi, mi-am adus aminte deunăzi, când am primit din Elveția buletinul unei mari bănci, care, ocupându-se de situația economică a lumii, publică date și aprecieri pline de interes.

Victor Hugo, - spune buletinul, - în faimoasa lui operă « Mize-

rabilii», face o zguduitoare descriere a scufundării, acest fenomen, pe cât de groaznic, pe atât de înșelător, fenomen care se întâmplă pe unele coaste ale Britaniei și ale Scoției.

Scufundarea e înfundarea treptată a omului, în nisipurile mișcătoare și pieirea lui e sigură, în afară doar de vreo intervenție miraculoasă.

Victor Hugo, după ce descrie primele faze ale scufundării, adaugă :

« Iată omul în nisip până la burtă ; nisipul îi atinge pieptul. Nu mai este decât un bust. Și atunci, ridică mâinile, scoate răcnete fioroase, înfige unghiile în nisipul mișcător, vrea să se apuce de cenușă, se proptește 'n coaste ca să se rupă din acest înveliș moale. Nimic. Plânge. Plânge turbat. Dar, nisipul crește. Se înalță. Îi atinge umerii, gâtul. Numai fața îi se mai vede. Gura continuă să url'. Nisipul o astupă. Tăcere... Ochii privesc încă. Nisipul îi acoperă. Noapte... Noapte înfiorătoare!.. Fruntea se micșorează. Ici, colo, deasupra nisipului câte un smoc de păr se mai mișcă. O mână iese, spintecă suprafața nisipului, se leagănă în aer, se zbate ».

Situația economică actuală se poate asemăna cu scufundarea.

Omul lui Victor Hugo suntem noi ; nisipurile mișcătoare, corpul economic de astăzi, iar « mizerabilii » sunt acei care, prin teoriile economiei « dirijate » și a stăpânirii omului asupra naturii, au adus lumea - și o țin - în starea în care se află.

Așteptând vremi mai bune, trebuie să observăm că măsurile pe care le iau toate țările, nu vor avea o altă urmare decât să înfunde și mai adânc situația și să întârzie ceasul mântuirii.

* * *

Pricinile crizei sunt multiple. Să le reducem la patru mai de seamă și anume : fizice, psihologice, cele datorite hipertrofiei eului și cele politice.

Trecem peste pricinile psihologice și cele politice, de care se ocupă buletinul, pentru faptul că s'a vorbit îndeajuns despre ele. Ne oprim însă la cele fizice și la cele datorite hipertrofiei, - umflarea peste măsură a eului.

Până la războiul cel mare, Europa era cu adevărat, centrul lumii : ea coloniza, deschidea teritorii noi, își mărea industria potrivit consumației ce creștea neîncetat, odată cu răspândirea civilizației.

Războiul a oprit totul. Europa e împărțită, azi în două : o parte Rusia și a doua restul Europei. Cei mai mari și mai chibaburi clienți ai Europei, China și Indiile, au micșorat într'o măsură prea simțitoare cumpărăturile lor. Alte țări, Japonia și coloniile engleze, au ajuns să fie pentru Europa concurente de temut și pentru totde una.

De partea cealaltă a Oceanului Atlantic, vedem o țară imensă, pe care războiul a mutat-o din câmpul datornicilor, în cel al creditorilor : Statele Unite ale Americii.

Țara aceasta a avut întotdeauna obiceiul de a atrage banul spre ea. Deodată își descoperi însușiri de împrumutător și se aruncă, trup și suflet, în operațiile financiare internaționale. Statele Unite deschid larg casele de bani și împrumută. Și se lasă tâiute de acele exagerări care se produc aproape de regulă, când averea a fost prea ușor câștigată și când lipsește - bineînțeles - tradiția.

Apoi, afacerile se încetinesc. Ce are de a face! Se va da popoului muncitor puțința - în schimb - să-și ipotecheze munca viitoare : se creiază vânzarea în rate.

Toate acestea duc fatal la imobilizarea capitalurilor. Și se întâmplă cu țările același fenomen, care se întâmplă cu indivizii. Când sunt prea imobilizați, cad.

Multe și dureroase experiențe la care suntem spectatori, siliți, dela război încoace. Toată orânduirea economică a lumii s'a schimbat în zece-cincisprezece ani. Nu se mai ține seama de experiențele trecutului, nimeni nu mai vrea să-și amintească de o lege a firii : ce s'a clădit în secole, nu se poate dărâma peste noapte. Și, atunci când se uită legile firii, nu e bine. Nu e bine deloc. Acest lucru îl simțim cu toții. O simte negrul cu părul creș și nasul turtit, dela Ecuator, galbenul flămând, cu coadă în spate, depe podișul mongol și albul învățat să trăiască bine, din suburbiile newyorkeze. O simte tovarășul prea tare stăpânit din Rusia sovietică și cetățeanul liber depe malurile lacului Lemán.

* * *

Buletinul băncii elvețiene notează :

Înainte de a vorbi de economie « dirijată » și de stăpânirea omului asupra naturii, ar fi bine să întrebăm pe munteni : ce e această stăpânire.

Muntele te face modest. De aceea întrunirile diplomaților, ale financiarilor și economiștilor ar trebui să se țină la Gornegrat, în Elveția. La această înălțime oamenii își măsoară mai bine puterea, cântăresc mai bine cât sunt de mici față de ceea ce Dumnezeu a creat, și au mai bine noțiunea realităților.

Însă ce vedem noi astăzi? Oameni, care râvnesc să robească reacția omenească, să muștruluiască natura, oameni care se laudă că prin restrângeri, prin contingentări, pot să canalizeze comerțul internațional, rod al sforțărilor individuale.

Financiarii supraoameni vorbesc de miliarde, cu o îndrăzneală care nu se întâlnea înainte de război, nici când se vorbea de milioane. Și, departe de a recunoaște greșelile lor, acești oameni se

înămolesc în fiecare zi tot mai mult, resping toate chemările bunului simț, - chemările naturii. Se pot citi zilnic comunicate anunțând noi restricții, noi sugrumări ale comerțului, care e izvorul bunului trai al popoarelor. Se dezvoltă autarhia și despotismul economic. Etatismul intră în toate domeniile, supraraționalizarea nimicește inițiativa individuală, oameni de Stat calcă în picioare îndatoririle lor cele mai vădite, cele mai lămurite și se pun deasupra moralei elementare. Unii financiari, în Europa, ca și în alte părți, au dat la iveală metode care ne uluiesc și ne înmărmuresc.

Două din ele? Moneta dirijată și economia dirijată.

Moneta nu e decât măsura comună a diferitelor valori. Acest simplu termen de măsură comună cere neapărat stabilitatea, sau mai bine, fixitatea. Pentru a avea această fixitate, nu e decât un singur mijloc, - aurul.

Se va zice că etalonul-aur s'a dovedit neputincios să ocrotească stabilitatea prețurilor.

Fluctuațiile prețurilor, pe care le îngăduie etalonul-aur, nu sunt o pagubă. Dimpotrivă, dacă le lași să se așeze normal, în toată libertatea, ele lucrează ca îndemn sau ca frână a producției și cu mai mult folos, decât poate să o facă legile sau contingentările politice. Fluctuațiile monetei stabilesc o selecție printre producători, păstrând pe cei vrednici și aruncând pe cei nepricepuți. Ele lucrează după legea lui Darwin : « dănuirea celui mai destoinic ».

Iar când se vorbește de economie « dirijată », ar trebui mai de grabă să fie intitulată economie « sugrumată », dacă se judecă după măsurile ce se iau în numele acestui principiu.

Cea mai de seamă datorie a directorului unei mari întreprinderi sau instituțiuni (și care Stat nu e cea mai mare instituție din toate?) e, fără îndoială, să ia inițiative de afaceri el însuși, dar, mai ales, să stârpească inițiativa la subalternii săi, să judece după bunul simț și să-i țină pe teren logic.

Astăzi, se poate arăta, din belșug, că fiecare acțiune așa zisă salvatoare a unui guvern e lovită dinainte de sterilitate, fiindcă ea e înfrântă de o aceeași măsură pe care o ia guvernul țării vecine ori mai îndepărtate.

Astăzi, nimeni nu vrea să înceapă, nimeni nu are încredere în cuvântul altuia. Fiecare guvern e plin de ceea ce se poate numi « sincerități succesive », păstrându-și totdeauna o porțiță de scăpare pentru a ocoli o fătăduială dată.

« Incepi să desnădăjduiești, spune în încheiere Buletinul băncii elvețiene, de inteligența și de viitorul rasei omenesti, când vezi că un mare număr de oameni au destul bun simț ca să știe ce ar trebui să facă, și totuși națiunile se găsesc cuprinse într'un clește, ale cărui brațe se strâng în fiecare zi ».

Am însemnat fidel atât gândurile d-lui Francis Delaisi, cât și

cele din buletinul băncii elvețiene. Numai, ici, colo am subliniat noi câte o constatare. Am ținut să arătăm cum e judecată situația actuală a lumii și politica economică internațională, de un doctinar cu renume precum, și de o instituție particulară, în directă legătură cu viața practică. Aceeași constatare: *prea mult amestec al statului în viața economică, prea multă nesocotire a principiilor fundamentale, care stăpânesc omenirea de mii de ani.*

Rezultatul? Gândiți-vă numai la suferința în care se zbate lumea. Zeci de milioane de șomeri.

Mai multe zeci de milioane de oameni care n'au pâinea zilnică. Peste trei sferturi din populația Europei trăește sub nevoile normale de viață. Agricultură e în plin faliment. Costul producției întrece prețul obținut la vânzare. Inventariul agricol rudimentar și învechit din țările agricole europene, contrastează dureros cu mașinile perfecționate care putrezesc în depozitele negustorilor și în magaziiile fabricelor.

Industria nu mai poate hrăni pe acei care i-au închinat munca. Puterea de producție e mare, puțința de vânzare, mică. Capitalurile investite ating cifre astronomice. Perfecționările tehnice, - raționalizările și standardizările, - imensitatea forței motrice la dispoziția oamenilor, ar putea da atât omenirii, încât să nu mai existe om flămând, să nu se mai vadă picior desculț.

Aeroplanele zboară la înălțimi ametoitoare, apropiind Parisul de București la distanța la care altădată se găsea București de Buzău. Sunetele melodioase și cuvântările savante rostite în fața microfoanelor sunt prinse din văzduh la distanțe mari și împrăștiate peste mări și continente.

Transatlanticele uriașe - adevărate orașe plutitoare - străbat oceanul nesfârșit, în cinci-șase zile. Mărilor au devenit pentru oameni lacuri lesne de trecut. Și totuși?

Și totuși niciodată nevoile n'au fost mai mari, suferințele mai accentuate. Impotriva acestor nevoi, s'au încercat în anul trecut câteva reacțiuni. Intre altele, conferința dela Londra, căreia i s'a acordat un credit atât de mare din partea tuturor țărilor. Conferința n'a dus la niciun rezultat. În loc de prilej de armonizare a diferitelor interese, ea a devenit, dimpotrivă, un câmp de încrucișare de spade.

Conferința dela Londra n'a făcut decât să dovedească ce proptiții a luat egoismul pe tărâmul economic. Căci după falimentul ei, au început să curgă noi contingentări, noi restricții vamale, noi piedeci valutare, - cu alte cuvinte: răul a fost schimbat în mai rău.

Țările europene, cu organizația lor economică perfecționată și cu tradițiile lor seculare, au fost silite să facă operații de troc, ca triburile primitive din mijlocul Africii.

Și, Doamne, câte experiențe! Ele au făcut ca viața economică a Europei să fie acum mai zbruciumată ca la încheerea marelui război. Nu putem să analizăm toate evenimentele într'o cronică de revistă. Dar, gândiți-vă bine : Statele-Unite în plina desfășurare a unei experiențe căreia nu i se poate prevedea sfârșitul, fluctuații însemnate la devizele care până mai acum câtăva vreme constituiau farurile de îndrumare ale comerțului internațional, decepția conferințelor dela Londra și răsturnarea politică din Germania. Adăugați apoi turburările din Austria, Spania, Portugalia, atitudinea războinică a Germaniei, a Rusiei și a Japoniei, luptele din Extremul-Orient, revolta din Cuba, războiul general economic, invazia mărfurilor japoneze, retragerile zgomotoase din Societatea Națiunilor, furia socializantă care vrea să înlocuiască creația individualistă în atât de numeroase țări, - și veți înțelege imediat că organizația economică a lumii se apără bine. Nu suntem spectatori la o sincopă a capitalismului, cum susțin unii. Ci, dimpotrivă, la un examen de rezistență al așezămintelor tradiționale.

Nu se poate să trecem cu vederea unele fapte care dovedesc că oricât de ciudate și nechibzuite sunt pornirile oamenilor, oricât împiedică ele reînnoirea vremurilor de belșug, - totuși orânduirea seculară a Europei învinge răul. Aceste fapte sunt :

scăderea mondială a prețurilor a încetat ;
șomajul a început să scadă în diferite țări industriale ;
puterea efectivă de cumpărare a masselor a început să crească.
Să nu fim greșit înțeleși.

Prețurile actuale nu dau încă profit producătorilor ; șomajul n'a fost îngrădit ; puterea de consum a masselor nu dă puțința unui trai liniștit, nici statului și nici producătorului. Prețurile însă, la sfârșitul anului 1933, sunt mai ridicate decât acelea dela sfârșitul anului 1932. Numărul șomerilor a scăzut în Statele Unite cu trei milioane ; în Anglia cu opt sute de mii ; în Germania, Austria, Franța, Olanda și Elveția cu multe zeci de mii. Și în celelalte țări se poate observa o scădere.

Situația se prezintă astfel :

Prețul *materiilor prime* și-au mai revenit sub înrâurirea acțiunii americane. La unele produse - cauciuc, lână, cositor, etc. - prețurile sunt astăzi, în aur, la un nivel simțitor mai ridicat ca acelea din anul trecut.

Producția industrială e în creștere. A întrecut, la mai toate ramurile, activitatea din 1932.

Stocurile s'au micșorat. E un temei foarte serios în opera de în-sănătoșire.

Comerțul mondial și-a încetat scăderea. Se știe că, dela izbucnirea crizei, an cu an, lună cu lună, volumul comerțului mondial s'a micșorat într'una. Incepând dela mijlocul anului 1933, tendința

aceasta a încetat. Și imediat după aceia a început să crească. Sporirea traficului mondial de mărfuri se poate vedea din două cifre: În luna Noembrie 1933 cantitatea mărfurilor tranzitate prin canalul de Suez a fost cu 25 la sută mai mare ca în luna corespunzătoare din 1932. Tot așa și traficul prin canalul Panama. Un simptom de îmbunătățire care trebuie reținut.

Piața schimbului mult turburată. Dela părăsirea etalonului aur, dolarul a avut o tendință constantă de scădere. La sfârșitul anului 1933, scăderea era de 36 la sută din valoarea normală. Curând după asta, președintele Roosevelt a cerut congresului împuternicirea să scadă dolarul - dacă va socoti necesar, cu 60 la sută.

Lira sterlină a urmat, ba chiar a întrecut, o bucată de vreme, scăderea dolarului. După aceea, guvernul britanic a socotit mai cu folos să înceteze deprecierea lirei și să-i dea o oarecare stabilitate de fapt.

Francul francez a rămas singurul punct fix în vălmășagul de pe piața monetară. Nu e deci de mirare că, din inițiativa Franței, cele șase țări care și au putut păstra intactă valoarea monedelor, au constituit, sub cutele conferinței dela Londra, Blocul Aur. Un val de încredere s'a întins în unele cercuri, care a îngăduit francului elvețian și florinului olandez să-și păstreze pozițiile.

Dolarul, în căderea lui, a tras după el câteva monede secundare, mai toate americane. Altele au reușit să scape numai grație unei noi înăsprii a comerțului de devize și a unor noi piedici puse în calea comerțului internațional.

Iată în ce proporție au scăzut, în cursul anului 1933, diferitele monede :

Dolarul american	36,2 la sută
Dolarul canadian	23,5 „ „
Coroana daneză	15,8 „ „
Coroana suedeză	7,3 „ „
Escudo	7,3 „ „
Coroana norvegiană	5 „ „
Livra engleză	1,6 „ „

Deprecierea yenului mai puțin, munca stăruitoare și spornică din Japonia, au făcut să se audă plângeri pe piețele europene. Trebuie reținut faptul că Japonia e singura țară din lume în care indexul producției industriale a crescut dela 1928 până la sfârșitul anului 1933, cu 20 la sută.

Bursele internaționale cu tendință felurită. Bursele din Paris și Bruxelles calme, cu mici urcări care nu s'au putut menține, pe la mijlocul anului.

Bursele din New York, Londra și Berlin susținute. Cursurile,

favorabile. In Statele Unite și Anglia urcarea cursurilor întrece că inima de scădere a monedei.

Să sperăm că semnele de îmbunătățire se vor accentua și că scăpați de neliniștea care-i frământă astăzi, îndrumătorii politicii economice a statelor vor reveni la politica tradițională.

* * *

In vălmășagul frământărilor economice internaționale, care a fost situația noastră? O hipertrofie a eului, - molipsită, fără înfostială. Și o exagerare a închipuirii că Statul are dreptul să se amestece în tot și în toate. Sub înrăurirea tendințelor care bântue omenirea, s'a continuat la noi cu politica de îngrijire a inițiativelor particulare. Nu e nevoie să dăm cifre. Dar, e lesne de priceput cum o duce viața economică, într'o țară cu restricții valutare, suspendări de transfer, contingentare la import, neputință la export, fiscalitate prea mare și venituri prea mici la toate clasele producătoare.

In cele mai multe din aceste situații am ajuns fără de voia noastră. C.ne ar putea spune că am dorit scăderea prețului la cereale până la nivelul de astăzi sau că de plăcere ne-am înlănțuit în compensații sau în suspendări de transfer?

Nu e mai puțin adevărat însă că la măsurile pe care am fost obligați să le luăm, s'a nesocotit de prea multe ori experiența și nevoile celor interesați.

S'a decretat contingentarea. Nimic de spus. Ea putea fi aplicată în două feluri : de Stat sau de importatori. Ce s'a întâmplat? Dela înființarea contingentării și până la sfârșitul lunii Mai, distribuția cotelor a fost în mâinile negustorilor și ale industriașilor. Uniunea Camerelor de Comerț și de Industrie a pus la îndemână toate mijloacele. A mai dat o conducere probă și pricepută, ca aceia a directorului său general, d. Gh. Christodorescu. Toată lumea e mulțumită. Nici o plângere. Importatorii n'au de suferit. Nepărtinirea este vădită.

In luna Iulie, contingentarea e luată dela Uniunea Camere'lor de Comerț și trecută fără rost, la Ministerul de Industrie. Deschideți o colecție de ziare. Toată lumea se plânge. Protestele se țin lanț. Nu e zi dela Dumnezeu, să nu se vădească o nedreptate. Nemulțumirea e atât de mare, încât cei în drept sunt nevoiți, ca să mulțumească lumea, să caute noi sisteme.

Am ales acest exemplu. Puteam să luăm un altul. Invățământul ar fi același. Intervenția Statului nu poate decât să nemulțumească și să păgibească vieța economică. Chiar atunci când o nevoie superioară impune un amestec al Statului, trebuie făcut astfel încât răspunderea și inițiativa să fie lăsate organelor particulare.

Dacă am încerca să sintetizăm care a fost situația diferitelor ramuri de activitate în cursul anului expirat, am avea :

Agricultura, apăsată de continuele scăderi de prețuri și de lipsa de credit, o duce greu. Agricultorii au avut și ponosul unei recolte slabe. Lipsa de marfă a înrăurit capacitatea noastră de export. Porturile au suferit. Comerțul de cereale a cunoscut un an de pagubă. Piața navlurilor a fost slabă.

Comerțul, aproape fără de câștig. Afaceri noi nu s'au înghetbat. Lipsesște creditul. Siguranța creanței aproape a dispărut. O ploaie nesfârșită de concordate și falimente. Și - ceea ce e mai trist - nici o perspectivă de îmbunătățire.

Industria a fost favorizată de regimul de contingentare. Anul 1933 a însemnat fără îndoială un an de reactivare a forțelor noastre industriale. Producția s'a mărit, îmbunătățirea utilajului tehnic a continuat. Industria e însă apăsată de sarcini fiscale și sociale mult prea mari.

Piața financiară a scăpat de turburarea produsă în anii trecuți, de căderea băncilor și de enervarea depunătorilor. Stabilitatea leului a fost un element de echilibru. Din nefericire, acestui element nu i s'a putut adăoga celălalt : creditul.

Creditul, la noi, e foarte mic, aproape inexistent. Băncile nu își mai îndeplinesc rolul lor firesc. N'au puțința să acorde împrumut, nu fac scont, nu vând devize. În asemenea condiții, e lesne de înțeles că din toată organizația financiară a țării nu s'a putut găsi decât un singur centru activ : bursa.

Activitatea *Bursei de valori* a adus o mai dreaptă prețuire a fondului diferitelor noastre societăți anonime. Sunt acțiuni care și-au triplat cursul. Oamenii care și-au retras banii dela bănci, au constatat la un moment dat că tezaurizarea nu poate fi continuată la nesfârșit. Ca să realizeze venituri, unii au construit. Am azistat astfel la o campanie neobișnuită de construcții, care, fără îndoială, a folosit multor ramuri industriale, dar care s'ar putea să ridice, mai târziu, o problemă grea. Alții au cumpărat devize străine, ca să-și puie și mai mult averea în siguranță. Aceștia au fost păgubiți dacă au cumpărat dolari sau lire sterline. În sfârșit, alții s'au îndreptat spre Bursa de valori. Din aceștea mulți au realizat câștiguri însemnate.

Când comerțul o duce greu, agricultura lucrează în pagubă și industria e supusă unor sarcini prea mari, e firesc ca tezaurul public să cunoască și el zile negre. Așa s'a și întâmplat.

Incasările tezaurului au fost neîndestulătoare. Cu toate măsurile de restrângere a cheltuelilor și, mai ales, de stimulare a încasărilor, deficitul bugetar e însemnat.

Comerțul exterior a scăzut în volum. Deși contracțiunea comerțului românesc e mai puțin mare ca aceia a comerțului mondial, situația e grea și excedentul balanței comerciale n'a putut să acopere, decât în parte, deficitul balanței de plăți.

La sfârșitul anului 1933, licărirea de nădejde care se observă în viața economică internațională se reflectă și la noi. Scăderea de prețuri a încetat. Restrângerea exportului de cereale, de lemne și de animale e, în parte, compensat de un spor viguros la exportul produselor petrolifere. Industria de petrol e astăzi unul din stâlpii pe care se reazimă economia românească. Numai să știm ca, printr'o degrevare îndestulătoare și printr'un sprijin temeinic, să-i dăm toată puterea pe care o poate avea, în chiar folosul țării.

Solidaritatea economică a țărilor din Mica Înțelegere subliniază dorința noastră de a ne integra în organizațiuni regionale. Tot astfel și Pactul Balcanic, azi armă de pace politică, mâine, poate, armă de pace economică.

Imbunătățirea situației mondiale e singurul mijloc de însănătoșire a vieții noastre economice. Un adevăr care vădește încă odată sfințenia interdependenței economice. Până atunci însă, muncă statornică și liberă cu respectul oamenilor și cu respectul inițiativelor. *O viață cumpătată, fără exagerarea puterilor și așezămintelor noastre.* E singurul mijloc să ne pregătim pentru zilele bune.

Căci zilele bune vor veni. Numai zilele rele nu pot exista aveau.

GEORGE STROE

Revista Revistelor

PROFESORUL ALEXANDRU PHILIPPIDE

D. Iorgu Iordan, profesor de filologie romanică la Universitatea din Iași consacra, câteva pagini marilor figuri care a fost Alexandru Philippide.

Alexandru Philippide s'a născut la 1 Mai 1859, în orașul Bârlad. După tată era grec. Această origine n'a căutat în nici un fel să și-o ascundă ; dimpotrivă, ca o reacție față de patriotismul ieftin al atâtor Români, adesea foarte recentți, o scotea la iveală ori de câte ori avea prilejul. Bunicul său după tată era nepot de frate al celebrului *Dimitrie* (în călugărie *Daniil*) *Philippide*, acela care, după ce s'a stabilit în Moldova, a publicat, între altele, o *Istorie a României* și o *Geografie a României*, ambele la Leipzig 1816, în grecește. Bunicul lui Alexandru Philippide s'a căsătorit cu fiica răzeșului Alexandru Geană din Nicorești, iar fiul acestora - Iancu, tatăl savantului nostru - s'a căsătorit tot cu o româncă din familia Curt dela Dorohoi. Tatăl lui Alexandru Philippide a fost sub-prefect în timpul lui Cuza ; dar după abdicarea acestuia a părăsit administrația și s'a apucat de agricultură.

Alexandru Philippide și-a făcut studiile primare și secundare la Bârlad, iar cele universitare la Iași și Halle a. d. S. A fost mai întâi profesor de liceu, apoi - la 1892 - i s'a încredințat catedra de filologie română dela Facultatea de litere din Iași, pe care n'avea s'o părăsească, cu toată boala care-l chinuia, decât cu puțin înainte de a se stinge din viață. În 1898, după ce îl alesese membru, Academia Română i-a încredințat alcătuirea Dicționarului limbii române, lucrare pe care n'a putut-o îndeplini B. P. Hașdeu și la care și Philippide a trebuit să renunțe, după opt ani de muncă istovitoare.

Viața lui Philippide a fost viața unui adevărat înțelept, care a știut din vreme să se retragă în sine, să se desfacă de lumea înconjurătoare, în măsura maximă pe care i-o îngăduiau obligațiile sale didactice și științifice.

Personalitatea omenească a lui Philippide a fost nu numai neobișnuit de puternică și originală, ci și foarte complexă. Trăsătura lui cea mai caracteristică era o pronunțată tendință către excesiv. Avea firea unui luptător, a unui polemist veșnic în luptă cu alții, ca și cu sine însuși. Din această particularitate organică a sufletului său, izvorau contradicții și manifestări, care surprindeau chiar pe cei

mai apropiați de dânsul. Timid în fond, el acumula nemulțumiri contra oamenilor și lucrurilor din jurul său, iar când nu mai putea suporta această încărcătură puternică, izbucnea cu rapiditatea și vigoarea unui explozibil.

El a fost un idealist iremediabil și idealismul acesta i l-au pus la grea încercare vicisitudinile vieții noastre. Prilejurile menite să-i arate deosebirea între ce credea și ce era în realitate se iveau din ce în ce mai des și mai brutal. Urmarea au fost scepticismul și mizantropia. Izolarea sa de lume culminează în faptul cu adevărat extraordinar că vreme de 19 ani - din 1914 până la moarte - n'a mai părăsit Iașii nici pentru o clipă.

O caracteristică importantă a personalității lui Philippide este dragostea pentru adevăr, pasiunea pe care o pune în descoperirea lui și curajul cu care știa să-l apere. Din această calitate eminentă a spiritului său, produs al unei anumite constituții psihice, dar și al deprinderii cu munca științifică severă, au izvorât de fapt lupta lui contra forme goale, adică a minciunii, aversiunea pentru politică și ironia tăioasă contra atâtor manifestări ale superficialității general omenești și specific românești. Datorită acestui cult al adevărului, a avut tăria să-și bată joc de patriotismul introdus în lucrările științifice cu scopul de a înșela pe oameni și a le întuneca mințile.

Ca profesor, Alexandru Philippide a fost un model în cea mai frumoasă accepție a cuvântului: model de seriozitate înțelegătoare și de conștiințozitate dușă până la sacrificiu.

Crescut în atmosfera criticismului « Junimii » și al « Contemporanului », Philippide s'a manifestat ca un polemist nu numai în scrieri propriu zis polemice, ci și în opere pozitive, ca *Principii de istoria limbii*.

Ca filolog, el se situează în rândul neo-gramaticilor, având drept model pe Hermann Paul.

Intinderea operei lui Alexandru Philippide e relativ mică. Căți propriu zise are numai patru: *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, *Principii de istoria limbii*, *Gramatica elementară a limbii române* și *Originea Românilor* (în două mari volume). Adăugând la acestea studiile (unele din ele întinse), articolele, recenzile, etc., numărul paginilor lăsate de Philippide se ridică de abia la câteva mii. Este drept că au rămas dela el și manuscrise, în primul loc *Dicționarul limbii române* (literele A, B și C și o mică parte din D), *Curs de fiziologia sunetelor* și *Curs de introducere în știința limbii*, poate și alte lucrări. Dar chiar cu acestea, Philippide stă sub raportul cantitativ, în urma multor filologi români.

În schimb, valoarea operei sale este neobișnuit de mare. În deosebi, *Originea Românilor* se impune ca o lucrare cu concluzii greu de zdruncinat - o mare operă științifică și națională.

(Iorgu Iordan în *Viața Românească*, 15 Ianuarie 1934).

TALLEYRAND TRĂDĂTOR?

D. D. C. Benedek și O. Ernest publică, în *Revue de Paris* dela 15 Decembrie 1933, o serie de documente de mare interes, care dovedesc că Talleyrand a vândut în 1817 împăratului Austriei, pe preț de 500.000 franci-aur, toată corespondența sa și aceea a succesoriului său Champigny cu Napoleon, corespondența care a fost sustrasă din arhivele departamentului « Relațiunilor externe ».

Înainte de a intra în amănunțele acestei operațiuni, autorii dau informațiuni precise asupra Arhivelor dela Viena, care nu au fost puse la dispoziția cercetătorilor decât după căderea monarhiei habsburgice. Colecția cea mai de preț este alcătuită dintr'un număr foarte mare de documente - rapoarte ale agenților de tct soiul, pe care Curtea Imperială îi întreținea în toate colțurile lumii. O mișcare revoluționară în Mexic sau în Chili interesa Curtea în aceeași măsură în care o preocupau afacerile interne ale Statului. Nu trebuie uitat că cei mai buni demnitari și informatori erau fiicele suveranilor și ale principilor, soțiile, logodnicele și întreținutele acestora. Habsburgii aveau rude în toate casele domnitoare.

Această organizație externă avea ca ometetic intern un cabinet negru imperial, care avea specialitatea de a descifra secretul corespondenței, fără a lăsa cea mai mică urmă. «Cabinetul negru avea o turnătorie de sigilii deosebit de dibaci organizată, în rândul căreia lucrau cei mai buni gravori și cei mai destoinici chimiști. Nu numai corespondența revoluționarilor și a celor suspecți - adică democrații - trecea, din oficiu, la controlul secret. Împăratul Francisc supraveghea până și corespondența rudelor sale. În timpul lui Napoleon, din ordinul împăratului se deschideau până și scrisorile cartelui Sedlinsky, ministrul poliției ».

Cu ocazia cercetărilor întreprinse de dd. Benedek și Ernest, aceștia au descoperit scrisorile schimbate în 1817, între Metternich și Talleyrand, cu privire la vânzarea corespondenței lui Napoleon, și anume : scrisorile pe care i le adresase Napoleon în calitate sa de ministru al afacerilor străine sub Consulat și sub Imperiu dela 1799 până la 1807, cât și acelea pe care împăratul le adresase, în urmă, succesoriilor săi, Champigny și Moret, în anii 1807, 1808 și 1813.

La 12 Ianuarie, Talleyrand scria lui Metternich că împăratul Rusiei dorea să intre în posesiunea corespondenței lui Napoleon : « Temându-mă să nu-mi fie cumva răpitate, m'am hotărât să vând colecția pe care vi-o ofer. Toate scrisorile sunt originale, semnate de el (Napoleon) și formează douăsprezece pachete voluminoase ».

În scrisoarea dela 6 Martie 1817, Talleyrand comunica lui Metternich că intenționa să ceară 500.000 franci pentru aceste documente, dacă ar fi fost să trateze cu alt stat. Scrisoarea aceasta con-

ține următorul pasaj, care dovedește că fostul episcop de Autun nu se prea simțea în siguranță în Franța : « Vă rog numai ca, odată cu mandatele la *purtător* (adiacă fără numele meu) prin care voi putea încasa într'un rând sau în mai multe, însă la epocă fixă, suma stabilită de împărat, să aveți bunătatea a-mi trimite o autorizație a în-suși împăratului, pentru ca eu și familia mea să ne putem stabili la Viena sau în orice altă localitate din Statele sale, la alegerea noastră, dacă împrejurările în care ar putea să se găsească Franța ar necesita îndepărtarea mea ».

Faptul cel mai curios, care subliniază atmosfera de suspiciune care domnea la Viena, în birourile Ballplatz-ului (Ministerul afacerilor străine), este că afacerea a fost tratată la Paris, în afară de ambasada austriacă. Agentul lui Metternich a fost un funcționar al consulatului austriac, von Binder, care nu trebuia să cunoască soarta viitoare a scrisorilor, vândute și cumpărate. Binder le-a expediat dela Paris la Strassbourg, unde un oarecare baron de Barbier, care ignora istoria acestor scrisori, a fost însărcinat să le ducă la Viena.

Descoperitorii acestor documente prețioase se întreabă care a fost mobilul care a determinat pe Talleyrand la această trădare. Nu putea fi arghirofilia. Talleyrand era foarte bogat. Succesiunea sa s'a ridicat la 20 milioane de franci-aur. D. D. Benedek și Ernest cred mai de grabă că a cedat unei dorințe de răzbunare față de Bourboni, cărora nu voia să le lase aceste documente.

În *Revue des deux Mondes* dela 1 Ianuarie 1934, d. Emile Dard pune la punct această chestiune ridicată de d. d. C. Benedek și O. Ernest.

« Autenticitatea documentelor din dosar nu poate fi pusă la îndoială, scrisorile lui Talleyrand fiind autografe. Am avut cunoștință de ele încă în 1910, în decursul cercetărilor pe care le-am făcut în arhivele Ballplatz-ului. Înaintea mea, eminentul istoric austriac August Fournier obținuse comunicarea scrisorilor lui Talleyrand și ale lui Metternich, cât și a documentelor napoleoniene anexate acelora. Erau clasate *ad acta secreta* și plicul purta mențiunea *nicht mitteilen* (a nu se comunica) scrisă cu creion roșu și semnată de șeful arhivelor imperial ».

Dosarul corespondenței lui Napoleon cuprinde 832 de scrisori care nu constituiesc decât o mică parte din scrisorile adresate de Napoleon miniștrilor săi în 1799-1807, 1808, 1813. Din acest stoc, numai 63 sunt originale și semnate de Napoleon : restul sunt copii. Toate aceste documente au fost deja publicate în Franța, fie în corespondența Împăratului, fie în culegerile d-lor Lecestre și L. de Brotonne, care o completează, cu excepția a o sută cincizeci de inedite.

Ce s'a întâmplat? Colecția dela Viena a fost risipită? O fi distrus-o, în parte, Metternich? Talleyrand o fi livrat un număr mai mic de scrisori, decât promisese? Întrebări la care nu se poate răspunde.

Se pot pune însă două chestiuni : Cum a intrat Talleyrand în posesia acestor documente ? Dece le-a vândut lui Metternich ?

Talleyrand a pus mâna pe scrisori în Aprilie 1814, în timpul guvernului provizoriu de scurtă durată, când a examinat și a ars prin de Villiers - la ministerul afacerilor străine - toate documentele care-l puteau compromite.

La finele anului 1816, neputându-se consola că a trebuit să părăsească puterea, se pronunțase în public împotriva ministrului Richelieu. A urmat o disgrăție trecătoare. Ludovic al XVIII-lea îi interzisese să apară la Curte. La 28 Februarie 1817 și-a reluat însă locul de mare șambelan pe lângă rege. Scrisoarea sa către Metternich este din 12 Ianuarie, dată la care nu era amenințat nici în persoana, nici în avutul său.

La 6 Martie, cu toate că intrase iarăși în favoarea regelui, solicita autorizația împăratului Austriei de a se stabili la Viena. Nu era decât un pretext pentru a-și justifica traficul. « D. de Talleyrand, a spus Stendhal, era un om de mare spirit, care avea totdeauna nevoie de bani ». Nu trebuie uitate nici destăinuirile făcute de Napoleon lui Gourgaud : « Talleyrand făcea bani din toate și are un real talent pentru ag'otaj. Sunt sigur că vindea anumite documente Englezilor, nu pe cele esențiale, însă scrisori secundare, pe care le trimetea lui Pitt ». Aceste mărturii ne ajută să calificăm natura și însemnătatea informațiilor pe care istoria o poate trage din aceste documente, a căror vânzare constituia, din partea lui Talleyrand, mai degrabă un trafic, decât o trădare.

(C. Benedek și O. Ernest în *Revue de Paris*, 15 Decembrie 1933 și Emile Dard în *Revue des deux Mondes*, 1 Ianuarie 1934).

PROFESORUL DR. IOAN CANTACUZINO

Viața lui Ioan Cantacuzino a fost o pildă de existență plină și frumoasă. Ascendența lui strălucită cuprinde numeroase nume de voevozi ai Bizanțului și ai țărilor românești. Tatăl său, un jurist eminent, fusese ministru sub Cuza ; iar mama era fiica lui Mavros, înalt demnitar pe vremea lui Kiseleff, om de o superioară cultură și mare amator de artă. (Colecțiile acestuia donate statului au format sâmburele muzeului nostru național). Mamei sale îi datora Cantacuzino frumoasa cultură clasică, cu care și-a uimit profesorii colegiilor parisiene pe care le-a frecventat. Această femeie de un spirit și o inteligență scilpitoare cetea copilului ei textul original al tragediilor lui Eschil, Sofocle, Euripide și al comediilor lui Aristofan.

Cantacuzino a început a studia medicina după ce dobândise o solidă pregătire biologică, trecând pe la Sorbona pentru licența în

științele naturale. Aceste studii prealabile el le-a pus în valoare prin felul lui de a privi stările patologice în cadrul biologiei generale.

Pentru a aprofunda și mai mult studiul medicinei, el a trecut - sub influența marelui său prieten Kovalevsky, care l-a inițiat în lucrările lui Metchnikoff - la cercetările de laborator. În acel for de înaltă intelectualitate care este institutul Pasteur, Cantacuzino a putut să-și desvolte marile lui calități, luând contact cu aceia dintre colaboratorii lui Pasteur care aveau să ilustreze în chip strălucit bacteriologia franceză : Roux, Nicolle, Calmette și alții. Numai un om cu întinsele lui cunoștințe în domeniile științelor naturale și ale biologiei era capabil să întreprindă, pe lângă cercetări aprofundate asupra unor teme speciale de un mare interes, lucrări de vastă sinteză, cum au fost cele asupra imunității, - inspirate de Metchnikoff, dar amplificate în creierul lui puternic, ca să dobândească o importanță ce urma să se afirme definitiv în admirabilele cercetări din ultimii zece ani, asupra imunității la nevertebrate.

Teza lui asupra holerei, din 1894, este o lucrare de mare valoare, și cei ce l-au urmat au găsit într'însa îmbolduri pentru descoperiri fundamentale. Sunt acolo observații și sugestii care au servit ca bază de studii pentru problema intoxicațiunii holerice. Printre cei dintâi, Cantacuzino pune în evidență producerea unei imunități locale prin formarea de anticorpi chiar în mucoasa intestinală. Rolul fagocitelor în apărarea organismului contra vibriunilor holerici e demonstrat, cum îl arătase cu puțin timp înainte și pentru spiriloza pasărilor.

Lucrarea aceasta și altele, care i-au urmat ca s'o desăvârșească, consacraseră reputația lui Cantacuzino, și cele mai strălucite situații i se ofereau la Paris. Totul îl tenta să rămână în acel mediu de înaltă și rafinată cultură. Ar fi vrut însă să-și servească țara și s'a supus invitației pe care i-a făcut-o Facultatea de științe din Iași, de a primi catedra de morfologie. Activitatea lui profesorală de-aci a fost de scurtă durată, dela 1894 până la 1896. Cadrul Iașului era prea strâmt pentru această minte vastă, și, la apelul colegilor dela institutul Pasteur, Cantacuzino părăsește iarăși țara, pentru a reveni abia în 1902, când i se încredințează catedra de medicină experimentală dela facultatea din București. De rândul acesta, el venea la un loc de muncă unde concomitent putea pune în aplicație cunoștințele și experiența lui de medic, biolog și naturalist.

Valoarea operei lui Cantacuzino se oglindește în cele 92 de memorii, ce cuprind rezultatele cercetărilor sale. În afară de teza lui asupra holerei, care a pus în discuție și a rezolvat în parte numeroase probleme de biologie, el s'a relevat, tot la începutul activității, prin lucrările asupra serurilor hepatolitice. În același timp a publicat cercetările asupra acțiunii bacililor tuberculoși și paratuberculoși,

dezbărași de învelișul lor de grăsime prin anumite tehnice de laborator, și asupra paratuberculinelor.

Pentru serul hemolitic a arătat rolul, paradoxal în aparență, pe care-l au injecțiile de cantități mici de ser în stimularea hematopoezei.

Producerea de precipitine, experimental, prin injecții de ser normal de cal, locul unde iau naștere, modul lor de acțiune au făcut obiectul unor îndelungate cercetări.

În scarlatină, lucrările lui sunt capitale, ca și contribuțiile la studiul morvei și al leprei.

O lucrare fundamentală, care înseamnă o dată în istoria biologiei, e aceea privitoare la reacția de imunitate a nevertebratelor. Împotriva celor care tăgăduiau existența unei reacții similare la nevertebrate, Cantacuzino a dovedit la acestea prezența fagocitozei, a anticorpilor și, în plus, a unei acțiuni de apărare paracelulară, care se execută în afară de celule, dar numai în contact cu ele.

Dar Cantacuzino n'a fost numai un savant și un desăvârșit profesor; el a fost și un mare animator și inițiator. La 1905, a întemeiat Societatea română de biologie și, în același an, a făcut să apară «Revista științelor medicale». La 1928 a înființat «Archives roumaines de pathologie expérimentale et de microbiologie». A fost președintele Societății pentru istoria medicinei și unul dintre principalii fondatori ai Societății pentru profilaxia tuberculozei, a celei pentru combaterea tuberculozei la copii și a celei pentru studiul tuberculozei. Opera lui cea mai importantă ca organizare e Institutul de seruri și vaccinuri fondat în 1923, care-i poartă numele și poate rivaliza cu cele mai mari instituții similare din alte țări.

Nemărginita lui solitudine pentru bolnavi ne desvăluie calda generozitate de care a fost însuflețit acest mare învățat. Cantacuzino a fost un om bun, în cea mai desăvârșită accepție a cuvântului, înțelegător și compătitor al tuturor durerilor, pătrunzând - până a se identifica cu el - sbuciumul în care se frământă cei ce se sbat în lupta aprigă pentru trai. Aristocrat prin naștere și prin creștere, dar un mare democrat prin cultura lui sociologică și biologică, el și-a plecat urechea și inima la imensul vaet de durere al mulțimilor setoase de dreptate și întrezărea forme noi de viață socială. Pasiunea pe care o avea pentru problemele sociale și dorința de a da realizare ideologiei lui l-au îndemnat să primească direcția sanitară între 1908 și 1910. Munca pe care a depus-o aci a culminat cu legea care-i poartă numele și care a rămas temelul tuturor organizărilor sanitare ulterioare. În guvernul din 1931—1932 i s'a încredințat departamentul muncii și al sănătății și și-a legat numele de legea loteriei și de aceea a muncii în porturi.

O altă latură a măreței lui personalități a fost pasiunea pentru tot ce era manifestare de artă. Cultura lui muzicală era vastă, și cea mai desăvârșită reculegere a savantului și a omului de acțiune era

să se refugieze în lumea magică a compozițiilor marilor genii muzicale, pe care le executa el însuși cu o artă infinită. Rafinat cunoscător al artelor plastice, el ajunsese să aibă una dintre cele mai bogate colecții de tablouri, gravuri, desene și estampe.

Cantacuzino dispăre cu nimbul celei mai curate glorii. Un umarnist, în înțelesul marilor oameni ai Renașterii, care îmbrățișau toate cunoștințele și toată simțirea omenească, el a putut - în vremea noastră complexă - să cuprindă toate problemele și aspirațiile epocii.

(Dr. S. Irimescu în *Viața Românească*, 31 Ianuarie 1934).

FUNȚIUNEA MEDITERANEI

În natura țărilor mediteraneene stă explicația minunatei transformări psihice și tehnice care deosebește pe Europeni de restul omenirii, și timpurile moderne de epocile anterioare. Mediteraneilor se datorește «aventura extraordinară» în care trăiau, ale cărei urmări nu se pot prevedea, și care se rezumă în o îndepărtare progresivă de condițiunile inițiale și naturale ale vieții.

Contururile Mediteranei sunt așa fel, încât și navigația în apropierea coastelor și calea de uscat dealungul lor sunt deopotrivă favorabile. Fluxul aproape nu există. Cerul, în cea mai mare parte a anului senin, ajută și el navigația. În jurul mării acesteia interioare trăesc trei lumi foarte deosebite una de alta, prin spiritul și sufletul lor. Aceste lumi și-au amestecat, prin război și comerț, sângele, graiurile, tradițiile. *Concurența*, unul din caracterele cele mai pronunțate ale timpului modern, a atins foarte curând în lumea mediteraneană o intensitate deosebită : concurență în comerț, în religii, în influență. Toate elementele esențiale ale civilizației europene sunt produse ale acestei situații.

În deosebi deșteptarea personalității umane s'a realizat în părțile acestea. Omul, măsură a lucrurilor, omul ca element politic, ca entitate juridică, omul egal cu omul înaintea lui Dumnezeu și privit sub aspect etern, sunt creațiuni mediteraneene. Legile naturii ca și legile civile, ideea însăși de lege, aici s'au deșteptat.

Vorbirea în slujba adevărilor abstracte și în slujba vieții politice este funcțiune mediteraneană. Cele mai prețioase descoperiri intelectuale, desfacerea științei de empirism și constituirea literaturii în genuri bine deosebite, aici s'au realizat. Niciodată și nicăieri nu s'au produs, în spațiu atât de restrâns, atâtea bogății și o atât de puternică fermentare intelectuală.

De aceea credem că s'ar cuveni să se organizeze studiul Mediteranei, considerată ca un aparat producător de civilizație.

(Paul Valéry în *Revue des Deux Mondes*, 1 Februarie 1934).

APĂRAREA SPIRITULUI

Spiritul își pierde din ce în ce mai mult influența asupra vieții.

Biserica se face pe fie ce zi tot mai lumească și mai politică. Francmasoneria decade; intelectualii se depărtează tot mai mult de dânsa. Institutul de cooperare intelectuală al Societății Națiunilor nu a fost decât o decepție. Paul Valéry a vorbit cândva despre o *Societate a Spiritelor*. Dar cum s'ar putea ea constitui real? Dorim din toată inima succes Academiei sale mediteraneene. Am prefera să-i propunem o Academie europeană internațională. Pen-Clubul s'a prefăcut în agape mediocre și în călătorii Cook.

Totul, până și literatura, dușmănește meditația tihnită, tăcută. Suntem captivi ai vulgărității, sub despotismul forței și al banului. Ar fi vremea să căutăm a ne umaniza din nou. Ne trebuie o Ligă a Spiritului. Dar unde e elita în lumea actuală?

(André Lebey, interview în *Les Nouvelles littéraires*, 20 Ianuarie 1934).

*

Spiritul nu e în criză. Adevărul e că spiritul nu mai există. Cei doi frați dușmani, capitalismul și comunismul, sunt aliați contra spiritului.

Ne aflăm în momentul unei sclavii generale. Persoana este comprimată în standardul masei.

Salutară ar putea fi, mai întâi, o critică a regimului acestuia de apăsare și suprimare a spiritului.

Organizații pentru apărarea autonomiei intelectuale există. Lupta efectivă nu o va putea duce însă decât o singură personalitate, vi-guros înzestrată.

(Daniel-Rops și Henri de Montherlant în *Les Nouvelles littéraires*, 27 Ianuarie 1934).

ADEVĂRUL ISTORIC ȘI MANUALELE ȘCOLARE

Anchetele organizate în 1923 și 1927 de Centrul European al Fundațiunii Carnegie asupra manualelor de istorie și raportul Institutului internațional de Cooperare intelectuală în 1932 au constatat persistența spiritului războinic în predarea istoriei. Congresul pentru învățământul istoriei ținut la Amsterdam în 1932 a condamnat, prudent, ideea unui control internațional în predarea acestei materii. În practică s'a dovedit că unele țări au refuzat să ia parte măcar la dezbateri și că fiecare țară își are învățământul

istoriei așezat pe temelie naționalistă, că în Republica Sovietelor nu se predă decât istorie, firește, în spirit strict comunist. La ultima conferință balcanică, în 1933, s'a ridicat chestiunea manualelor de istorie, și delegații Greciei și ai României au pus în studiu un proiect de istorie a civilizației balcanice. S'ar putea ca exemplul bun pentru restul Europei să pornească din răsărit.

(Albert Mousset în *Revue de Paris*, 1 Februarie 1934).

POLITICA SOCIALĂ EXPERIMENTALĂ

Metoda de analiză și cercetare științifică, rezervată multă vreme numai studiului lumii fizice, începe în secolul alXIX-lea să se aplice la cunoașterea sensibilității și activității umane. Pe căile deschise de istorici, au călcat rând pe rând psihologi și literații, iar în ultimele decenii metoda observației exacte, experimentale s'a introdus și în câmpul cercetărilor sociale.

Astăzi este un loc comun a spune că o politică temeinică nu este posibilă fără cunoașterea aprofundată a realităților sociale. Când a luat conducerea Statelor Unite, președintele Hoover a numit o comisie care să exploreze metodic și adâncit toate aspectele vieții sociale și să cerceteze tendințele ei de evoluție, pe baza cărora apoi să clădească solid și sigur așezământul legislativ. Politica socială de pretutindeni se întemeiază pe statistici și anchete. Dar nu există țară în care aceste anchete și statistici fragmentare și unilaterale să dea rezultate bune.

O metodă care poate îmbrățișa realitățile sociale în totalitatea și complexitatea lor e aceea preconizată de Institutul Social Român: *monografia*. La temelia acestei metode stă observarea directă și vie a unui domeniu bine îngrădit, cercetat până la epuizare sub toate manifestările lui variate.

Institutul Social Român a condus cu cea mai mare energie cunoașterea țării pe cale monografică. Încă din 1925, a întreprins elaborarea de monografii sătești, iar în 1927 secția de politică socială a luat în discuție problema monografiei industriale și a familiei de muncitori. Această nouă activitate avea să înceapă cu studiul uzinelor mari și s'a ales ca obiect grupul metalurgist din București, care, dela război încoace, prezintă aspecte economice și sociale cu totul noi. Lucrările n'au început însă până acum. Se cuvine ca ele să nu mai fie amânate, pentru că fără asemenea cercetări nu putem ajunge la acea cunoaștere precisă a realității sociale, indispensabilă unei reforme sociale sănătoase și temeinice.

Prin contactul direct și personal cu viața socială a uzinei și a lucrătorilor, sub toate aspectele ei, cercetătorul este luat din liniștile

sale studii de torentul vieții și devine om de hotărîtă acțiune, dornic să înlătore sau cel puțin să atenueze conflictele, impasurile și viciile, în care viața - în complexitatea ei tragică - nu încetează a ne angaja.

Căci observatorul clar-văzător devine cel mai devotat servitor al ideii de mai bine. Cunoașterea vieții sociale ne face a o simpatiza, ne îndeamnă a ne solidariza cu tot ce se întâmplă în ea și ne invită a ne instala în mijlocul ei, pentru a o ajuta. Și atunci, centrul de cercetare devine centru de acțiune.

Monografia științifică, industrială și muncitorească se transformă astfel în politică socială experimentală.

(Prof. D. Gusti în *Revista muncii, sănătății și ocrotirilor sociale*, 15 Februarie 1934).

HIMERE DIN ȘTIINȚĂ

Știința pură, dacă ajunge la rezultate fundamentale, care aduc ordinea în haos și legea pentru prevedere, se sprijină de multe ori pe idei false și are ca puncte de plecare lucruri cu desăvârșire irealizabile, niște himere. Printre aceste himere - vechi, dar rămase actuale - se numără *astrologia, perpetuum mobile și alchimia*, pe temelia cărora s'au clădit trei ramuri mari ale fizicei de astăzi.

Astrologia este sistemul de cunoștințe pornit din credința că poziția pe cer a soarelui, planetelor, stelelor are un rol hotărîtor în destinul omului și al vieții. Diferitele evenimente de pe pământ sunt călăuzite de locul pe care-l ocupă soarele printre constelațiile zodiacale. De aceea, la nașterea oamenilor se cercetează unde se află soarele pe bolta cerească, pentru a se ști de ce soartă va avea parte noul născut. Tot așa se crede bunăoară că o cometă, ivită fără veste pe cer, aduce foamete, ciumă sau alt flagel.

De aici a luat naștere o adevărată profesiune, profesiunea de astrolog. În evul mediu și chiar mai târziu, se afla la aproape fiecare curte câte un astrolog, a cărui datorie oficială era să consulte cerul, cu prilejul oricărui eveniment mai important. Așa pela 1600, la curtea din Praga a lui Rudolf, era astronom și astrolog marele Kepler.

Din preocupări de acest fel s'a ajuns la o mulțime de cunoștințe precise: Soarele face parte din calea lactee, împreună cu toate stelele în număr de vre-o zece mii de milioane; în afara căii lactee se găsesc niște formații stelare, în formă de spirală, numite nebuloase spirale, fiecare reprezentând o altă cale lactee. Studiul acestor corpi cerești a condus să se cunoască constituția lor materială, distanța lor și iuțea cu care se mișcă în spațiu. Nebuloasele spirale se depărtează de noi și de soare cu iuțeli cu atât mai mari cu cât sunt mai îndepărtate. (Se cunosc nebuloase care se depărtează de noi

cu o iuțeală de 20.000 km. pe secundă). Una din ipotezele acestei neconținute depărtări e aceea a abatelui Lemaître dela Universitatea catolică din Louvain, care presupune o tendință de dilatare a universului. (Se apreciază că universul devine de două ori mai mare în aproape o mie de milioane de ani).

Toate rezultatele obținute în acest domeniu s'au obținut numai din analiza razei de lumină trimisă de corpii cerești. Dar la studiul razelor de lumină s'a adăogat și analiza altor radiații, constituindu-se acea ramură a fizicei, cunoscută sub numele de *fizică cosmică*.

O altă himeră e *perpetuum mobile*, idealul acelor spirite cu imaginație care s'au străduit să construiască o mașină care, odată pusă în mișcare, să se învâртеască neconținut și la nevoie să mai poată pune în mișcare și alte mașini.

Din nereușita tuturor încercărilor de a se construi o asemenea mașină s'a ajuns la descoperirea a două principii fundamentale în fizică.

Primul principiu este că energia din natură se transformă dintr'o formă într'alta, dar nici nu se pierde, nici nu se creează. Este principiul conservării energiei, baza tuturor legilor din natură. Il întâlnim la optică, la electricitate, la căldură, la chimie.

Al doilea principiu, principiul evoluției materiei, arată că o mașină tinde să se oprească din cauza frecărilor, când o parte din energia de mișcare se preface în căldură care se risipește fără folos. Această lege e evoluției se aplică întregului univers, care la un moment dat va înceta orice mișcare, se va stinge.

A treia himeră e *alchimia*, știința de a preface corpii vulgari în aur. Din aceste încercări zadarnice a rezultat chimia ; dar gustul de a preface corpii dintr'unul într'altul a prins la fizicieni. Și iată că unul din ei, fizicianul englez Rutherford, făcut recent Lord pentru lucrările sale științifice, a găsit că atomii pot fi prefăcuți din unul mai greu în altul mai ușor.

Din studiul prefacerii atomilor, întâi la atomii substanțelor radioactive, pe urmă la toți atomii, s'a ajuns să se cunoască că atomul este un sistem solar în miniatură, cu un soare central - nucleul atomului - și cu o serie de planete în jurul lui, particule numite electroni. Analiza a mers și mai departe și s'a aflat că nici nucleul central al atomului nu e simplu. De vreo doi ani se vorbește de electroni negativi, electroni pozitivi, neutroni și combinații de ale lor.

(St. Procopiu în *Revista științifică « V. Adamachi »*, Octombrie-Decembrie 1933).

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

va publica în numerile viitoare :

- G. Bogdan-Duică* Școalele Blajului în veacul al XVIII-lea.
Literatura școlară.
- D. Gusti* Monografia sociologică, o metodă de
cunoaștere a națiunii.
- N. Iorga* Literatură română necunoscută.
- Dr. G. Marinescu* Știință și Cultură.
- Dan Rădulescu* Impasul atomistice moderne.
- I. Simionescu* Bacalaureatul.
- V. Vâlcovici* Evoluția universului.
- Al. Bîlciurescu* Versuri.
- Barbu B. Brezianu* Versuri.
- Artur Gorovei* Viața lui Matei Millo la Paris.
- Lucia Mantu* Strada.
- Claudia Millian* Inapoi la suflet.
- I. Budu* Petre Mavrogheni.
- I. I. Cantacuzino* Iakob Wassermann.
- Mircea Florian* Anti-intelectualism.
- I. Igiroșianu* Adevărul asupra Genevei.
- Al. Mironescu* Tineretul: o nouă categorie socială.
- R. Monta* Echitatea în dreptul englez.
- Melanie Hayeck* Metafizică cu Balzac.
- G. Magheru* Profesorul I. Cantacuzino.
- George Sofronie* Teoria și practica plebiscitului inter-
național.
- George Stroe* Omul care ar fi putut să înlătore Re-
voluția franceză.
- Z. Pâclișanu* Guvernele maghiare și mișcarea me-
morandistă.

Abonații Revistei Fundațiilor Regale vor primi ca supliment gratuit, la fiecare trei numere ale revistei, câte un exemplar din „Biblioteca Teatrului Național din București“, a cărei editare a fost preluată de Fundațiile Regale.

Abonamentele se fac la administrația revistei
BUCUREȘTI I. B-DUL LASCĂR CATARGI, 39

